Digitized by Google

6
7-d
3

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
6 A
35

6-7.d.3

Bibliothecæ
Domus [illegible] Romanæ
Scholarum Piarum.

GERARDI JOANNIS VOSSI

RHETORICES CONTRACTÆ,

SIVE

PARTITIONVM ORATORIARVM LIBRI V.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

EDITIO VLTIMA.

Prioribus multo caſtigatior, & ab ultima auctoris manu aliquot in locis auctior.

PARISIIS,
Apud viduam CLAUDII THIBOUST, PETRUM ESCLASSAN Jurat. Bibliopol. Univerſitatis ordinarium viâ D. I. Lateranenſis è regione Collegij Regij.

M. DC. LXXI.

INDEX CAPITVM.

SERIES CAPITVM LIBRI PRIMI

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAP. I. *De natura Rhetorices.*
II. *De inuentione generatim.*
III. *De generibus cauſarum.*
IV. *De genere demonſtrativo.*
V. *De genere deliberativo.*
VI. *De genere judiciali, ac univerſe de ſtatibus.*
VII. *De ſtatu conjecturali.*
VIII. *De ſtatu finitivo.*
IX. *De ſtatu qualitatis.*
X. *De ſtatibus legalibus.*
XI. *De ſtatu quantitatis.*
XII. *De argumentis inartificialibus.*

[library stamp]

SERIES.

LIBRI SECUNDI.

Cap. I. DE affectibus generatim.
II. *De metu*
III. *De confidentia.*
IV. *De pudore.*
V. *De lætitia.*
VI. *De gratia.*
VII. *De irâ.*
VIII. *De lenitate.*
IX. *De amore.*
X. *De odio.*
XI. *De indignatione.*
XII. *De invidia.*
XIII. *De miſericordia.*
XIV. *De æmulatione, contemptu: item epilogus doctrinæ de affectibus.*
XV. *De moribus.*
XVI. *De inventionis parte ſpeciali univerſe, ac diſtincte de orationibus panegyricis, & aliis, quæ iis ſunt adfines:*

CAPITUM.

XVII. *De oratione nuptiali, item de epithalamiis.*

XVIII. *De oratione natalitia, & & funebri.*

XIX. *De oratione gratulatoria, gratiarum actione, & lamentatoria.*

XX. *De oratione, qua diſcedentes, vel domum redeuntes utimur, vel alium diſcedentem proſequimur.*

XXI. *De monitione, & commendatione.*

XXII. *De concitatione, conciliatione.*

XXIII. *De adhortatione, & dehortatione,*

XXIV. *De conſolatione.*

XXV. *De petitoria.*

XXVI. *De invectiva, & obiurgatione.*

XXVII. *De expoſtulatione, exprobatione, & deprecatione.*

SERIES
LIBRI TERTII.

Cap. I. *De diſpoſitione univerſe.*
II. *De exordii duplici officio, & utriuſque locis generatim.*
III. *De ſpecialibus exordiorum locis.*
IV. *De exordii οἰκονομίᾳ.*
V. *De narratione.*
VI. *De propoſitione.*
VII. *De confirmatione.*
VIII. *De confutatione.*
IX. *De epilogo.*

SERIES.
LIBRI QUARTI.

Cap. I. *De elocutione univerſe, ac particulatim de priori elegantiæ parte, quæ in Latinitate conſiſtit.*
II. *De perſpicuitate.*

III. *De dignitate, ac tropis generatim.*
IV. *De metaphora.*
V. *De metonymia.*
VI. *De ſynecdoche.*
VII. *De ironia.*
VIII. *De metalepſi, antonomaſia, & ea, quæ* λιτότης *dicitur.*
IX. *De allegoria, catachreſi, & hyperbole.*
X. *De ſacraſmo, aliiſque irriſionis ſpeciebus, item onomatopœia, antiphraſi & hypallage.*
XI. *De ſchematibus generatim; deque iis ſpeciatim, quæ defectu, aut exceſſu figurant orationem.*
XII. *De ſchematibus* λέξεως, *quibus eadem vox repetitur.*
XIII. *De ſchematibus in verbis ſimilis ſoni.*
XIV. *De occupatione, ſubjectione, communicatione, confeſſione, & conceſſione.*
XV. *De ſententia, noëmate, & diſtributione.*

XVI. *De ætiologia, diatypoſi, & hypotypoſi.*
XVII. *De aſsimilationis ſpeciebus, & diſsimilitudine.*
XVIII. *De ſchematibus, quibus oppoſita junguntur.*
XIX. *De digreſsiene, & epiphonemate.*
XX. *De ſchematibus, quibus res exaggerantur.*
XXI. *De figuris pertinentibus ad argumenta*
XXII. *De tranſitione, rejectione, & digreſsione.*

SERIES

LIBRI QVINTI.

Cap. I. *DE prima, alteraque compoſitionis parte, quæ ſunt junctura, & ordo.*
II. *De inciſis, membris, & periodis.*
III. *De numero.*
IV. *De triplici charactere, & ſpeciatim de magnifico, ac vitio eius.*

CAPITUM

V. *De charaċtere tenui, ac vitio eius: item de charaċtere mediocri, vitioque oppoſito.*

VI. *De venuſtate, vitioque ei adverſante.*

VII. *De gravitate, & vitio, quod ei opponitur.*

VIII. *De pronunciatione generatim, deque voce particulatim.*

IX. *De corporis motu.*

Clariſsimi Viri.

GERARDI VOSSII.

DUm pereunt artes, dum ſe facundia nobis
Eripit, & ſenſim barbara turba ſumus;
Quam bene quod, Vossi, fugientem maximus author,
Siſtis, & errantem ſub tua ſigna vocas!
Haud tibi cum trivio quicquam eſt, inventa Pelaſgûm
Pandis, & ex imis fontibus hauſta doces.
Miramur pariter, pariterque addiſcimus omnes,
Nec tantùm obſtricta eſt noſtra juventa tibi:
Plus quoque venturi debebit temporis ætas,
Soli barbaries nec metuenda tibi eſt.
Ut pereant artes, pereat facundia tota,
Et redeat, paulò quod fuit ante chaos.
Dum ſolos diſcatque tuos, relegatque libellos,
Addiſcet pro te poſtera turba loqui.

DANIEL HEINSIUS.

GERARDI JOANNIS VOSSI

RHETORICES CONTRACTÆ, SIVE PARTITIONUM ORATORIARUM LIBER PRIMUS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAP. I. DE NATURA RHETORICES.

1. §. *R*HETORICÆ *nomen impoſitum eſt a dicendo, quod Græcis eſt ῥεῖν. Unde benedicendi ſcientia* RHETORICE *vocatur.*

RHETORICEN alii dictam volunt ab εἴρω, id eſt, *dico*, quia doceat benedicere: alii à ῥέω, id eſt, *fluo*, quia ejus beneficio, fluminis inſtar, procurrat oratio. Sed etymologia neutra eſt vera: Nam εἴρω quidem, quia præterito deſtituitur, mu-

tuari illud cogitur ab ἐρέω : unde ἐρήτωρ, non ῥήτωρ, ἀναλόγως diceretur. A ῥέω autem, quod *fluo* ſignificat, foret ῥεύτωρ, & ῥευτορική. quod alia verbalia oſtendunt: ut ſunt ῥεῦμα a, ῥεῦσις b ῥευστός c. Quare omnino venit à ῥέω, id eſt, *dico*; unde & ῥῆμα d, ῥῆσις e, ῥητός f. Hoc ῥέω autem κατ' ἀφαίρεσιν factum eſt ex ἐρέω, quo pro εἴρω utuntur Homerus, Lucianus, alii.

a Humor affluens.
b Fluendi actus.
c Fluidus
d Verbū vocabulum.
e dictum, ſententia
f Dicendus.

2. §. *Differunt* Rhetor, & Orator, *quod* Rhetor *ſit, qui bene dicendi præcepta tradit:* Orator, *qui accommodate ad perſuadendum poteſt dicere.*

Quanquam enim, ſi propriam ſignificationem attendas, qui Græcis eſt ῥήτωρ: Latinis fuerit *Orator*; tamen diſcrimen aſſignatum jam Ciceronis ævo obtinuit; ut cognoſcimus ex primo ejus de Oratore. Ac pro eodem accipi ſolent, *Orator, dicendi peritus, facundus, diſertus, eloquens.* Niſi quod *eloquentis* nomen videatur auguſtius, quam diſerti g.

g Cic. lib. 1. de Or. pag. 93. edit. Ald. & in Bruto. p. 198.

3. §. *Definitur* RHETORICE *ab Ariſtotele, facultas videndi in unaquaque re, quod in ea eſt ad perſuadendum idoneum.*

Ariſtoſt. lib. 1. Rhet. cap. II. Ἐστι δ' ἡ ῥητορικὴ, δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. Genus in hac definitione eſt δύναμις ſive *facultas*: quam Ariſtoteles potius genus ſtatuit, quam *artem*,

quia in definitione accurata genus proximum adferri debet : *ars* autem eſt genus remotum, *facultas* proximum. Nam illæ tantum artes facultatis nomen obtinent apud Peripateticos, quæ æquè reſpiciunt utrumque contrarium : quomodo Dialecticæ, & interrogantem inſtruit, & reſpondentem : Rhetoricæ item, & actorem : & reum : quæ duæ idcirco propriè *facultates* dicuntur. Differentia in allatâ definitione petitur à fine, officio & materiâ quæ tria diſtinctè explicabimus.

4. §. *Finis Oratoris ultimus eſt perſuadere.*

Hoc eſt, diſertâ oratione aliquem impellere ad agendum, ſive ad perſequendum bonum, & fugiendum malum. At Rhetoris finis alius eſt : nempe, inſtruere futurum Oratorem.

5. §. *Officium Oratoris eſt videre, quid ad perſuadendum conducat, ſive dicere ad perſuadendum accommodatè.*

Officium Oratoris, vel θεωρίας [h] ratione conſideratur, vel πράξεως [i]. Priori modo conſiderat Ariſtoteles, cum officium eſſe dicit θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν [k]. ubi θεωρίας rationem haberi, indicat vox θεωρῆσαι [l]. At πρᾶξιν ſpectarunt Cicero, & alii : quando nunc generatim dicunt, officium illud eſſe bene dicere, ſive dicere ad perſuadendum appoſitè ; nunc ſpecia-

h Cognitionis.
i Actionis.
k Videre quid aptum ſit ad perſuadendum.
l Videre-

tim, officium eſſe ajunt docere, conciliare, & permovere: item cum officium vocant, invenire quid dicas, inventa diſponere, deinde ornare verbis, pòſt memoriæ mandare, tum ad poſtremum agere ac pronunciare. At differt ab hoc officio officium Rhetoris, quod eſt tradere præcepta bene dicendi.

6. §. *Materia eſt τὸ ἕκαστον, ſive unaquaque res. Sed ita verſatur circa res omnes, ut magis occupetur circa civiles: & ex his ipſis magis circa hypotheſin, quàm theſin. Eſt verò theſis quæſtio infinita, ſive univerſalis: ut,* an bellum ſit gerendum. *Hypotheſis autem eſt quæſtio finita, ſive ſingularis: ut,* an utile ſit Athenienſibus, bellum gerere cum Peloponneſiis, aut ſuccurrere Corcyræis.

Materia, ſive ſubjectum, circa quod ſe occupat Orator, eſt res quælibet: quæ ſi per interrogationem proponatur, *Quæſtio* dicitur.

Dividitur autem quæſtio quadrifariam.

Primum in quæſtionem ſimplicem, & conjunctam.

Simplex, eſt unius & ſimplicis thematis, quod ad popularem notitiam explicatur: ut, *de Deo, paradiſo, virtute*, &c.

Conjuncta, eſt pronunciati alicujus, quod argumentis probatur : ut, *an ducenda ſit uxor.*

Deinde quæſtio, vel theoretica eſt, vel practica.

Theoretica inſtituitur cognitionis gratia : ut, *quæ cauſa ſit Lunaris defectûs.*

Practica tractatur propter actionem: ut, *an vim vi liceat repellere.*

Præterea vel infinita eſt quæſtio, vel finita.

Infinita quærit universè; ut, *an quapiam de causâ homini hominem liceat interficere.* Hæc Græcis θέσις, Latinis [m] *propoſitum*, & *conſultatio* dicitur.

[m] Cic in Topicis.

Finita reſtringit quæſtionem univerſalem ad perſonam, aut rem ſingularem; ut, *an jure Clodium occiderit Milo.* Hæc Græcis ὑπόθεσις, Latinis vocatur, *cauſa*, aut *controverſia.*

Denique quæſtio vel principalis, vel incidens eſt.

Principalis eſt, quæ præcipuè in controverſiam venit : ut, *an Opimius Gracchum, aut Milo Clodium jure interfecerit.*

Incidens vocatur, quæ propter aliud tractatur : ut, *num Reip. conſervandæ causâ civem liceat occidere, ſeditioſum quidem, ſed indemnatum.* Item *num Gracchus, vel Clodius, cives fuerint ſeditioſi.*

Quæſtio ſimplex, item theoretica, nec non infinita, plurimùm quæſtiones ſunt incidentes. At quæſtio principalis ſolet eſſe

conjuncta, practica, finita. Et ex conjunctis magis verſatur Orator circa practicam; ex practicis, magis circa finitam. Unde liquet, triplicem eſſe ejus materiam; communem, magis propriam, & maximè propriam: communem eſſe, rem quamvis: magis propriam, res civiles: maximè propriam, quæſtionem ſingularem, ſive hypotheſin.

n Fabius lib. 2. cap. 9. & lib. 11. cap. 3.

§. 7. *Duabus rebus, n eloquentia paratur, naturâ & curâ: quarum hæc in duobus occupatur, artis præceptis, & uſu ſive exercitatione. Natura incipit, ars dirigit, uſus perficit. Sed arti comes eſſe debet magnarum rerum ſcientia, ſine qua non tam eloquentia acquiritur, quam linguæ volubilitas, & inanis loquacitas.*

o Craſſus apud Cicer. lib. 1. de Orat.

Maximam ad dicendum vim adfert natura. Nam o & animi, atque ingenii celeres quidam motus eſſe debent; qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque, ſint uberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni. Cujuſmodi εὐφυΐα ſi adſit, facili labore eloquentiam adipiſcimur. Sin natura obtigerit plane infelix, ſupervacua erit omnis doctrina. Unde vulgo dici ſolet, eloquentiam (mediocrem ſaltem) aut cito parari, aut nunquam. Quanquam non, ſi bonitate

naturæ præcellant alii, deſperare ſtatim oportet. Natura enim invaleſcit, ſi curâ adjuvetur. Cura vero hæc in duobus conſiſtit; artis præceptis, & uſu. Quibus aliqui adjungunt multijugam doctrinam, abſque qua loquentia potius fuerit, quam eloquentia. Quod ne contingat, operam dare oportet, tum hiſtoriæ, tum philoſophiæ civili, & aliis, quæ prudentiam adferunt oratori: tum etiam ſcientię rerum naturalium; unde ſæpe ſimilitudines petuntur: item poëtarum fabulis, aliiſque; unde ornatûs multum accedit orationi. Nec propterea damnamus eos, qui tria duntaxat ſtatuunt artis principia? naturam, artem, uſum. Nam illa variarum diſciplinarum notitia non eſt de Rhetoricæ artis οὐσίᾳ, ſed extra artis cancellos petenda eſt. Ut quam nec Rhetor doceat, quatenus eſt Rhetor: nec Orator ſciat, quatenus Orator. Sunt qui ſuperioribus imitationem adjiciant. Sed ea ſub uſu continetur: quippe qui in præſtantium Oratorum, cùm lectione & auditione, tum imitatione, conſiſtat. Vel ſi per imitationem intelligimus doctrinam, unde, & quos, & quomodo imitari oporteat, hauriamus; jam ad præcepta artis pertinebit.

8. §. *Pro quatuor vero officii oratorii partibus, quæ ſunt, argumenta invenire, inventa diſponere, diſpoſita exornare, & exornata pronunciare, totidem ſunt partes*

Rhetorices, doctrina inventionis, diſpoſitionis, elocutionis, & pronunciationis.

Hunc partium numerum, alii augent, alii minuunt. Augent, qui cum Cicerone, atque aliis antiquorum, addunt memoriam. Nos Ariſtotelem ſequimur; quia; quæ memoriam juvant, ad diſtinctam artem pertinent, quæ μνημονευτικὴ dicitur.

Qui numerum hunc imminuunt, hi Inventionem, & Diſpoſitionem omittunt, tanquam Logicæ partes.

Verùm & Inventio & Diſpoſitio Dialectica plurimum diſtat à Rhetorica. Nam primùm differunt fine. Quia Rhetorices finis eſt perſuaſio: Dialectices autem, probabilis diſputatio, aut victoria. Dialecticæ quæſtiones cognitionis gratiâ inſtituuntur: at Rhetoricæ, actionis causâ.

Propter hanc finium diverſitatem etiam materia, ac forma eſt diverſa.

Materia quidem, quia tota Inventio Dialectica eſt generalis, ut quæ tractet quælibet argumenta ἔνδοξα, ſive probabilia: Rhetorica, ſi propriam materiam ſpectes, eſt ſpecialis, quia tractat πιθανὰ, ſeu perſuadibilia.

Ἔνδοξον autem, ſive probabile, cum Ariſtotele *p* appello, quod probatur, vel omnibus, vel pluribus, vel ſapientibus; iiſque vel omnibus, vel pluribus, vel maximè probatis.

p. 1. Top. cap. 1.

At πιθανὸν, ſeu perſuadibile, illud tan-

tùm vocatur, quod vel omnibus hominibus, vel pluribus probatur: non item quod ſapientibus ſolis veriſimile ſit.

Adhæc Dialectica verſatur tantùm circa argumenta docentia; quibus id quod in quæſtione eſt, vel explicatur, vel probatur. Rhetorica inſuper inſtruit argumentis, tum amplificantibus, tum conciliantibus, & permoventibus; quæ ἠθικὰ, καὶ παθητικὰ appellantur. Formâ etiam differunt, ſive ſpectes locos, Dialectico, & Rhetori, communes, ſive Rhetori peculiares, qui ex prioribus derivantur. Communes utriuſque artis à Logico conſiderantur abſolutè, & quatenus utiles ſunt ad mentem inſtruendam. A Rhetore verò reſtringitur hæc conſideratio ad popularem notitiam, & voluntatis atque affectuum motionem. Logici quoque accuratè locos illos pertractant in Topicis. Rhetores autem, quia nemo niſi Logicis imbutus ad Rhetoricen admitti debet, doctrinam hanc omittunt, vel ſolùm pinguiori docent Minervâ, contenti in his locis conſiderare, quomodo argumenta ex illis petita ad voluntatem movendam applicentur.

Quod ad locos probationum ſpeciales, qui Rhetorices proprii ſunt, fluunt hi quidem ex locis communibus, & ſub iis, ut genus ſub ſpecie, continentur: veruntamen Dialecticus conſiderat argumenta πιθανὰ, quatenus ſunt ἔνδοξα, Rhetoricæ verò, quatenus πιθανὰ. Clariùs di-

cam. Dialectice conſiderat argumenta perſuadibilia generatim, & in communi natura, quatenus nimirum ſunt probabilia: cui ſimile fuerit, ſi quis hominem ſpectet quatenus eſt animal. Rhetorice ſpeciatim hoc agit, quatenus ad perſuadendum idonea ſunt: cui ſimile eſt, ſi quis hominem conſideret quatenus eſt homo.

Itidem plurimùm differunt Diſpoſitio Logica, & Rhetorica. Logica docet rectè diſponere utrumque terminum cum medio, ut bonus fiat ſyllogiſmus. Item quâ methodo quæſtiones ſimplices, aut conjunctæ, debeant tractari. Ac denique quâ ſerie ordinare oporteat diſciplinas. Rhetor autem oſtendit, quo ordine collocari debeant partes orationis πιστικῆς; quomodo item argumenta cum diſponere conveniat, tum qui adſtruit, tum qui refellit: atque ut Orator ordinem partium in ſyllogiſmo fere immutet, ac quandoque etiam planè invertat.

CAP. II.

De Inventione generatim.

Inventio, quatenus materia Rhetorices eſt τὸ ἕκαστον [a], non tantùm extendit ſe ad quæſtiones conjunctas, ſed etiam ad res ſimplices. Atque hoc reſpectu definiri poteſt, excogitatio eorum, quæ vel expoſitioni rei ſimplicis, vel probationi quæſtionis conjunctæ, conducunt.

[a] Res unaquæque.

Explicatio rei ſimplicis vel narratio eſt, vel deſcriptio. Narratio eſt facti, vel quaſi facti. Hæc continet fabulam ſive apologum, narrationem preſſius ſumptam, (quæ poëticam, civilem, & hiſtoricam comprehendit,) & ethopœiam, qua alicujus dicta, aut facta, pro perſonæ & circumſtantiarum ratione, veriſimiliter effingimus.

Cùm vero narratio, ut diximus, ſit facti, aut quaſi facti; deſcriptio erit quævis alia ſimplicis rei explicatio. Nec enim refert, utrùm quid ſubſtantia ſit, an accidens; univerſale, an dividuum; totum, an pars; abſolutum, an relatum; ſimplex, an collectivum; abſtractum, an concretum; poſitivum aliquid, an privatio; ac denique res vera, an imago rei, uti picturæ, aut ſtatuæ, quales ſunt deſcriptiones Calliſtrati.

Quomodo autem res ſimplex, vel deſcriptione, uel narratione explicetur; partim Rhetorum præceptis addiſcitur, partim Oratorum exemplis. Ac de utroque, quod ſatis eſt, cognoſcere fuit ex progymnaſmatis: quæ repetere hoc loco nihil attinet. Nam veterum conſilium perplacet, apud quos juventus progymnaſmatis, tanquam juſtæ orationis particulis, grandi præludere operi ſolet declamandi. Quia igitur, quæ ad ſimplicem quæſtionem pertinent, ſatis illic explicantur: jure optimo de ſola quæſtione conjuncta agere antiqui ſolent in ſuis de arte oratoria commentariis: ád quos progymnaſmata ſunt mandu-

ctionis loco. Quamquam altera etiam ratio acceſſit. Nam ſophiſtis quidem conſtituere orationem integram ſolet deſcriptiuncula quæpiam, ethopœia, vel aliud ſimile: ſed germani Oratores illa potius aſſumunt in tractatione quæſtionis conjunctæ, ad aliquid vel probandum, vel ornandum, aut amplificandum. Quare & qui juſtum artis σύστημα[b] perſcriberent, iſta olim inſerebant vel inventionis, vel diſpoſitionis, vel elocutionis doctrinæ; conſiderantes ea, quatenus vel huic, vel illi, vel iſti inſervirent; ac propterea tractantes de illis in ea parte, cujus gratia ſolent aſſumi. Nos quoque, etſi juniorum conſilium non penitus damnamus, tamen, quia ratio ſatis gravis non eſt, cur recedamus ab antiquis, exemplum horum imitabimur. Eſto itaque etiam nobis materies Oratoriæ inventionis Quæſtio conjuncta: & ſuperior Inventionis deſcriptio hunc in modum reſtringitur.

[b] Corpus ſive compagem.

1. §. *Inventio eſt excogitatio argumentorum, quæ ad perſuadendum idonea ſunt.*

Intellige autem, quatenus argumenta iſtæc ſunt iſtiuſmodi. Hoc eſt, quatenus ſunt πιθανά. Nam hac conſiderandi formâ differt Inventio Rhetorica à Dialecticâ; ut paulo antè diximus.

2. §. *Argumentum eſt probabile inventum ad faciendam fidem:*

P.out Cicero definit 1. de Invent. Sive, ut in Top. ait, eſt *ratio, quæ rei dubiæ facit fidem.* Vel, ut Fabius deſcribit lib. v. cap. x. eſt *ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ, quod eſt dubium, per id, quod non eſt dubium, confirmat.* Juniorum aliqui laxiùs hac voce utuntur: ut quibus argumentum dicatur, non tantùm quod ad conjunctæ quæſtionis probationem adfertur; ſed etiam quod ſimplicium explicationi inſervit. Nobis cum veteribus, ut ſapere, ita & loqui animus eſt.

3. §. *Argumenta petuntur è Locis. Loci ſunt ſedes ac notæ argumentorum, quarum admonitu invenitur, quid in quaque re aptè ad perſuadendum dici queat. Horum alii ſunt Rhetoricæ cum Dialecticâ communes: alii verò Rhetoricæ peculiares. Loci utriuſque facultatis communes è Topicis petuntur.*

Eſtque locus ambarum communis, vel artificialis, vel inartificialis. Artificialis eſt, vel vocis, vel rei. Locus vocis, vel eſt notationis, vel conjugatorum. Locus rei vel primus eſt, vel ortus è primo. Primus eſt vel internus, vel externus. Internus eſt generis, & ſpeciei; materiæ, & formæ; totius, & partis; ſubjecti, & accidentis.

Externus partim eſt cauſæ efficientis, & finalis, ac effectus: partim circumſtantiæ, objecti, & ſigni. Locus ortus eſt definitionis, quæ οὐσίαν indicat: deſcriptionis, quæ petitur ab accidentibus, effectis, vel partibus: diviſionis, quæ ſpecies exponit, aut partes, ſive per ſe, ſive per accidens inſint: comparationis, quæ eſt majorum, minorum, parium, aut ſimilium: oppoſitionis, quæ eſt diſparatorum, relatorum, contrariorum, privantium, & contradicentium. Atque his ex locis petitur argumentum, quod opinionem pariat, & quandoque etiam ſcientiam. At locus inartificialis, ſive aſſumptus, eſt argumenti gignentis fidem. Eſtque teſtimonii, vel divini, vel humani. Quæ omnia exemplis illuſtraremus niſi iſtæc notiſſima forent è Logicis: quorum intelligentem prius eſſe oportet, ſi quis ſeriò rhetoricari volet. Interim ne planè hanc partem neglexiſſe videar, illuſtrem apponam Ciceronis locum, quo de locis Topicis agit, eaque exemplo illuſtrat. Eſt is lib. II. de Orat. ubi ſic ſcribit: *Si ſit is, qui & doctrinâ mihi liberaliter inſtitutus, & aliquo jam imbutus uſu, & ſatis acri ingenio eſſe videatur, illic eum rapiam, ubi non ſecluſa aliqua aquula teneatur, ſed unde univerſum flumen irrumpat, qui illi ſedes, & tamquam domicilia, omnium argumentorum commonſtret, & ea breviter illuſtret, verbiſque definiat. Quid enim eſt, in quo hæreat, qui viderit, omne quod ſu-*

matur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex ſua ſumi vi atque natura, aut aſſumi foris? Ex ſua vi, cum aut res, quæ ſit tota quæritur, aut pars ejus, aut vocabulum quod habeat, aut quippiam rem illam quod attingat. Extrinſecus autem, cùm ea, quæ ſunt foris, neque inhærent in rei natura, colliguntur. Si res tota quæritur, definitione univerſa vis explicanda eſt, ſic: Si neceſſitas eſt amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hoſtibus Po. Romani tradidit, non qui eum qui id feciſſet Po. Romani poteſtati tradidit. Sin pars, partitione, hoc modo: Aut Senatui parendum de ſalute Reipub. fuit, aut aliud conſilium inſtituendum, aut ſua ſponte faciendum. Aliud conſilium, ſuperbum: ſuum, arrogans: utendum igitur fuit conſilio ſenatus. Sin ex vocabulo, ut Carbo: Si conſul eſt, qui conſulit patriæ, quid aliud fecit Opimius? Sin ab eo, quod rem attingat, plures ſunt argumentorum ſedes ac loci. Nam & conjuncta quærimus; & genera, & partes generibus ſubjectas, & ſimilitudines, & diſſimilitudines, & contraria, & conſequentia, & conſentanea, & quaſi præcurrentia, & repugnantia: & cauſas rerum veſtigabimus, & ea quæ ex cauſis orta ſunt: & majora, patria, minora quæremus. Ex conjunctis ſic argumenta ducuntur: Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moveri, cùm Quintum Metellum iam pie lugere

videatis. Ex genere autem: Si magiſtratus in Pop. Romani poteſtate eſſe debent, quid Norbanum accuſas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis? Ex parte autem ea, quæ eſt ſubjecta generi: Si omnes, qui Reip. conſulunt, chari nobis eſſe debent: certe imprimis Imperatores, quorum conſiliis, virtute, periculis retinemus, & noſtram ſalutem, & imperii dignitatem, Ex ſimilitudine autem: Si feræ partus ſuos diligunt, quâ nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? At ex diſſimilitudine: Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent. Atque utroque in genere ſimilitudinis & diſſimilitudinis, exempla ſint ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis, & ficta narrationes ſæpe ponendæ. Iam ex contrario: Si Gracchus nefarie, præclare Opimius. Ex conſequentibus: Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehenſus es in illo ipſo loco, & nemo præter te ibi viſus eſt, & cauſa nemini, & tu ſemper audax: quid eſt, quod de facinore dubitare poſſimus? Ex conſentaneis, & præcurrentibus, & repugnantibus, ut olim Craſſus adoleſcens: Non ſi Opimium defendiſti, Carbo, idcirco iſti te bonum civem putabunt: ſimulaſſe te, & aliud quid quæſiiſſe perſpicuum eſt, quod T. Gracchi mortem ſæpe in concionibus deplorâſti, quòd P. Africani necis ſocius fuiſti, quòd eam legem in tribunatu tuliſti, quòd ſem-

per à bonis diſſenſiſti. Ex cauſis autem rerum ſic: Avaritiam ſi tollere vultis, mater ejus eſt tollenda luxuries. Ex iis autem quæ ſunt orta de cauſis: Si ærarii copiis, & ad belli adjumenta, & ad ornamenta pacis utimur: vectigalibus ſerviamus. Majora autem, & minora, & paria comparabimus ſic. Ex majore: Si bona exiſtimatio divitiis præſtat, & pecunia tantopere expetitur, quantò gloria magis eſt expetenda? Ex minore ſic:

—— Hic parvæ conſuetudinis.
Cauſâ, hujus mortem fert tam familiariter:
Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari ſic: Eſt ejuſdem, & eripere contra Rempubl. & largiri pecunias. Foris autem aſſumuntur ea, quæ non ſua vi, ſed extranea ſublevantur, ut hæc: Hoc verum eſt: dixit enim. Q. Lutatius. hoc falſum eſt: habita enim quæſtio eſt, hoc ſequi neceſſe eſt: recito enim tabulas. De quo genere toto paulò antè dixi. Hæc ut breviſſimè dici potuerunt, ita à me dicta ſunt. Vt enim ſi aurum cui, quod eſſet multifariam defoſſum, commonſtrare vellem, ſatis eſſe debet, ſi ſigna & notas oſtenderem locorum, quibus cognitis ille ſibi ipſe foderet, & id quod vellet, parvo labore, nullo errore inveniret: ſic has ego argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonſtrant ubi ſint: reliqua curâ & cogitatione eruuntur.

4. §. *Quemadmodum autem opus eſt ingenio ad inveniendum : ita etiam judicium requiritur ad ſeligendum. Nam licet univerſos locos percurrere animo debeat Orator : non tamen utetur omnibus ; ſed aptis : non à cauſa alienis, non levibus, non illis etiam, quæ parum idonea ſunt ad captum popularem.*

Uti inter alia ſunt perfectæ Logicorum definitiones :quales parcè adhibet Orator: ut qui non ſubtili, & ſicco ; ſed populari, & fuſo, delectetur genere dicendi. Noſſe tamen eas debet; ne inanibus verbis fruſtra luxuriet oratio.

5. §. *Loci Rhetorum proprii ſunt triplices ; alii argumentorum docentium, alii conciliantium, alii permoventum. Græci ea vocant λόγες, ἤθη, καὶ πάθη.* [c]

[c] Rationes, mores, & affectus.

Optimè hanc rem expreſſit Ariſtoteles 1. Rhet. & ex eo Cicero lib. 1. de Orat. ubi inquit : *Ratio omnis dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa; ut probemus vera eſſe ea, quæ defendimus ; vt conciliemus nobis eos, qui audiunt ; ut animos eorum, ad quemcumque cauſa poſtulabit motum, vocemus.* Et ibidem : *meæ totius orationis, & iſtius ipſius, quam mo-*

dò Craſſus in cœlum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut ante dixi: una conciliandorum hominum, altera docendorum: tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat. Nam hoc neceſſe, ut is, qui nobis cauſam adjudicaturus ſit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.

6. §. *Omnis ea de triplici hoc argumentorum genere doctrina dividitur in partes duas; primariam unam, ac magis ſimplicem; alteram vero ex priori ortam.*

Prior illa ſeorſum exponit λόγους, quibus probatur quæſtio finita: ſeorſum item de ſingulis affectibus agit: ſeorſum quoque ἠθολογίαν tractat. Eſtque hæc pars planè neceſſaria: unde ab Ariſtotele, & veterum aliis accuratè explicatur. At poſterior applicat ſuperiorem doctrinam ad ſpecies quaſdam minores? ut ſunt gratulatio, gratiarum actio, conſolatio, & ſimiles. Hanc partem Ariſtoteles non tractat ex profeſſo, eo quòd ratio de iſtis agendi, modò uſus aliquis acceſſerit, non ita magno negotio ex iis, quæ dixerat, cognoſcatur. Propterea nos quoque de priori majori cum cura dicemus; alteram ſtrictius, nec negligenter tamen, exponemus.

7. §. *In parte principe auſpicandum ab argumentis ἀποδεικτικοῖς, ſive docentibus. Sunt hæc vel ἔντεχνα, ſive artificialia: vel ἄτεχνα, ſive inartificialia. Ἔντεχνα, & invenienda ſunt, & tractanda Oratori: ἄτεχνα non inveniuntur ab Oratore, ſed foris allata tantummodo ab eo tractantur.*

In partit. Artificialia Ciceroni dicuntur *inſita*: inartificialia autem, aſſumpta. Ita cauſæ inſunt argumenta, quæ probant, aliquem eſſe cædis auctorem, quia habuerit occidendi animum, item vires ad eam rem, atque occaſionem: & quia ſigna exſtent cædis ab eo patratæ. At illa foris aſſumuntur, quæ petuntur à confeſſione ſervi, rumore vulgi, aut ſimilibus.

8. §. *Loci artificialium argumentorum vel generales ſunt, vel ſpeciales.*

9. §. *Loci generales ſunt domicilia argumentorum tribus cauſarum generibus communium.*

10. §. *Ejuſmodi ſunt duo. Prior eſt, poſsibile, & impoſſibile. Nam ſive inſtituatur ſuaſio, vel diſſuaſio? ſive laus, vel vituperatio; ſive accuſatio, vel defenſio:*

ſemper probandum eſt, aliquid potuiſſe, aut non potuiſſe; poſſe, vel non poſſe fieri.

11. §. *Alter eſt, magnum, & parvum: quò pertinent Comparatorum loci: ut cum oſtenditur, aliud alio eſſe utilius, vel inutilius? honeſtius, vel inhoneſtius; æquius, vel iniquius.*

Hæc planiora fient ex iis, quæ de tribus dicendi generibus infrà, cùm universè, tum ſpeciatim, dicemus.

12. §. *Loci ſpeciales ſunt domicilia ac ſedes argumentorum ſingulis cauſarum generibus propriorum. Itaque pro varietate eorundem variant.*

CAP: III.

DE GENERIBUS CAUSARUM.

1. §. *SUnt verò tria genera cauſarum ſive ὑποθέσεων demonſtrativum, deliberativum, & juridiciale.*

2. §. *Demonſtrativum eſt, quo laudamus, aut vituperamus: deliberativum, quo ſuademus, aut diſſuademus juridiciale, quo ac-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

cuſamus, aut defendimus.

3. §. *In docendo demonſtrativum habet finem propoſitum honeſtatem: deliberativum, utilitatem: juridiciale, juſtitiam & æquitatem.*

4. §. *At in movendo, orationis finis eſt affectus, ad quem præcipuè impellit animos auditorum: ut in demonſtrativo eſt delectatio: in deliberativo, ſpes aut reformidatio: in juridiciali, clementia, aut ſævitia.*

5. §. *Qui laudat, aut vituperat, fere tractat præſentia: qui ſuadet, aut diſſuadet, verſatur circa futurum: qui accuſat, aut defendit, conſiderat præterita.*

6. §. *In demonſtrativo auditor eſt* ὁ θεωρὸς *ſive ſpectator: in deliberativo, ſi cauſa eſt publica, ſenator: in juridiciali, judex.*

7. §. *Sæpe autem fit, ut eadem in oratione, & laudet, & conſulat, & defendat Orator: ſed cujus generis oratio ſit, ſtatui tunc debet ex principali fine, ſive quæſtione*

eâ, ex qua aliæ naſcuntur. Aut ſi parilis omnium partium ratio ſit, ut in cauſa multiplici contingere poteſt pro diverſis partibus, unde conflatur oratio, ad aliud, atque aliud, dicendi genus pertinebit.

Atque hæc univerſè naturam aperiunt trium dicendi generum. Deinceps ſpeciatim de iis videbimus.

Ordiemur autem à genere demonſtrativo. Nam etſi dignius eſt deliberativum; unde & ab eo Ariſtoteles cœpit: tamen alterum illud facilius eſt. Adde quòd hoc genere non ingenia tantùm adoleſcentum excoluntur, ſed etiam mores; dum ea, quæ laude digna ſunt, jam primâ illâ ætate à turpibus diſcernere, &, quæ honeſta ſunt, laudare probareque adſueſcunt.

CAP. IV.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

1. §. *Ἐπιδεικτικὸν, ſive demonſtrativum genus ita dicitur, quia ſolùm demonſtrat perſonæ reique naturam: nec per ſe intendit auditorum actionem, uti in aliis generibus fit. Vocatur quoque ἐγκωμιαστικὸν, aut πανηγυρικὸν; quæ nomina, à parte nobiliore,*

univerſo induntur generi.

Nam propriè ἐγκώμιον[a] eſt laudatio facti, inſtituta coram tribunalibus ἐν ταῖς κώμαις πανηγυρικὸς λόγος propriè laudatio eſt, ac interdum etiam ſuaſio, inſtituta ἐν τῇ πανηγύρει.[b]

[a] In vicis.

[b] Totius gentis celebritate.

2. §. *Continet hoc genus, ut diximus, laudationem & vituperationem Illa exponit bona, quæ alicui inſunt: hæc contrarium facit.*

3. §. *Vtraque tam latè patet, quam rerum natura. Niſi quòd in aliquibus alterum illorum ſolum habet locum. Nam in Deum, aut divina, non cadit vituperatio. Præcipue verò occupari ſolent Oratores in laude, aut vituperatione, perſonæ, facti, aut rei.*

4. §. *In* PERSONA *laudandâ, aut vituperandâ, duplex eſt ordinis ratio. Nam aut temporum gradus ſervantur, aut generum diſtributiones.*

5. § *In temporum ordine orationem dividimus in ea, quæ ſpectant ortum, vitam, & mortem.*

6. §. *In ortu conſideramus genus, & patriam.*

7. § *Per genus autem intelligo, parentes, avos, conſanguineos, affines. Ac vel honeſtum obtigit genus, vel infame. Infame ſatius eſt præterire. Honeſtum vel illuſtre eſt, vel obſcurum. Si illuſtre ſit, dicemus, aliquem reſpondiſſe ejus ſplendori :* quomodo agendum eſſet in laudatione Ariſtotelis, qui ex genere erat Aſclepiadarum. *Sin fuerit obſcurum, dicemus, eum illuſtraſſe genus virtute ſuâ. Addemus, hoc eſſe majoris virtutis argumentum, quòd quis ſine commendatione natalium, ſine opibus ullis, ad tantum decus pervenerit.*

8. §. *Patriæ nomine ſigno natale ſolum, ac interdum etiam, ubi diu quis commode accepteque vixit. Ab hac quoque bifariam laudamus. Si enim patria præclara eſt, hoc ipſum in laude ponitur :* ut quod Xenophon fuerit Athenienſis. *Sin humilis ; dicemus, patriam ab eo fuiſſe illuſtratam, atque exornatam :* quomodo Sta-

giram nobilitavit Ariſtoteles.

9 §. *Iſtis ſubjicimus, ſi quid ſingulare natiuitatis tempore acciderit: aut ſi quid in ſomnis viſum, vel auditum, quod de naſcituro infante haberi poſſit præſagium.*

10. §. *In vita ſpectamus, naturam, fortunam, inſtitutionem, actiones, & honores.*

11 §. *Natura vel corporis, eſt, vel animi. Corporis ſunt, ſanitas, robur, agilitas & pulchitudo.*

12. §. *Animi ſunt, ingenium, judicjum, memoria, ſtudium: tum etiam mores faciles, ac ſuaves.*

13. §. *Fortunæ ſubjiciuntur opes; quæ vel privatæ ſunt, vel cum imperio.*

14. §. *Inſtitutio naturæ fidem facit, & eandem perficit. Huc refer, apud quos educatus quis fuerit, ac quibus ſtudiis, & à quibus imbutus, & ſub quo genere Reip.*

15. §. *Inſtitutionem vero perficiunt actiones: quæ ſpectandæ ſunt ſecundum ſingulas virtutes.*

16. §. *His ſubjunge honores, quos quis virtutis ergo adeptus fuit.*

17. §. *In morte conſideratur, cùm genus & cauſa mortis: ut quòd aliquis, pro patria pugnans fortiter, occubuerit: aut quòd defunctus ſit pro ſtudio veritatis, poſt exantlatos maximos labores.*

18. §. *Poſt mortem conſideranda ſunt, pompa funebris, jactura Reipublicæ, luctus bonorum. Potiſſimùm autem commemorari debent honores, ſi qui ſint habiti defuncto.* Ut quod Ariſtoteli ſtatua fuerit erecta; cum inſcriptione iſtiuſmodi, ARISTOTELES PHILOSOPHORUM OPTIMUS.

19. §. *His omnibus, ſi quis recens defunctus eſt, ſubjicitur conſolatio: Imò &, cùm ea locum non habet, additur de liberis, poſteris, diſcipulis. Item illius, quem laudamus, comparatio cum aliis.* Ut ſi Ariſtotelem conferamus cum Platone, eumque oſtendamus præferri oportere.

Hunc temporis ordinem ſequitur Iſocrates oratione funebri, quâ Evagoram,

Salaminis Cypriæ Regem, laudavit.

I. Nam primùm explicat genus, quod à Jove, & Æaco uſque arceſſit.

II. Deinde ait; præterire ſe velle omina, vaticinia, ſomnia, quæ anteceſſere ejus nativitatem, & oſtenderunt, humanâ illum ſorte fore majorem.

III. Poſtea exponit, quæ in puero eluxere, formam, modeſtiam, vires.

IV. Hinc virilem ad ætatem accedit; quam excellens fortitudo, ſapientia, & juſtitia exornavit.

V. Denique magnitudinem rerum geſtarum explicat: nempe quam piè, & ſtrenuè recuperarit regnum; quam præclarè item illud adminiſtrarit; quantâ virtute defenderit contra Perſas. Poſt quæ omnia Nicoclem ad paternæ hujus virtutis imitationem adhortatur.

Alterum etiam exemplum paulo poſt adducemus in laude & vituperatione Julij Cæſaris.

Nec ab ordine iſto multùm abit Tullius in vituperando Antonio.

20. §. *Eſt uerò ordo hic facilis, ſed vulgaris, & ſcholam redolens, ac plerumque languidus nimis, niſi verborum ſententiarumque floribus conſpergatur, & acutis excitetur ſententiis: uti factum à Plinio in Panegyrico ſuo.*

Ubi Trajanum laudaturus, ab adoptio-

ne ejus orditur, ac deinde provehitur ad virtutes illius, & res præclarè geſtas. Quæ venuſtè adeo, atque argutè, & cum majeſtate quadam tractat, ut pro optimo haberi exemplo ea debeat oratio.

21. §. *Alter ordo erat, cum generum ſequimur diſtributionem, nullâ temporum habitâ ratione.*

Ita Cicero in Manilianâ ait, ſummo Imperatori quatuor res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, & felicitatem : atque ad quatuor iſta omnes Pompeji laudes reducit. Hic ordo plus artis habet, quàm prior.

22. §. *Eſt præterea ordo ex duobus his mixtus. Ut ſi à natalibus & pueritiâ exorſus, ubi ad virilem ætatem fuerit perventum, actiones omnes digeras ſecundum proprias virtutes.*

23. §. *In omni autem laudatione perſonæ, quatuor iſta obſervabimus. Primùm, ne ad fictitias & ementitas laudes recurramus. Nam hujuſmodi non decus adferunt orationi; ſed in veris etiam fidem derogant oratori.*

Quod illuſtrare poſſumus Lyſippi exemplo. Appellem is [c] reprehendit, quià Alexandrum Magnum pinxiſſet fulmen ge-

[c] Plutarchus in Iſide & Oſiride.

ſtantem. At ipſe eum haſtam manu tenentem effinxit. Nam facilè videbat, poſteros non credituros de fulmine: imò propriam quoque haſtæ gloriam ignoraturos fuiſſe, niſi ea monumentis fieret teſtata; nunc, tot veram ejus laudem prædicantibus, fore omnino, ut nulla illam ſæcula conticeſcant.

24. §. *Alterum eſt, ut ne in meliorum copiâ res conſectemur exiles factaque leviora. Nam videbimur ejus quidem amantes eſſe, quem volumus laudare: ſed reperire vix poſſe, quod laudem magnopere mereatur.*

Propterea ſcitè dicebat Phavorinus Philoſophus, *turpius eſſe, exiguè, atque frigidè laudari, quam inſectanter, & graviter vituperari.* Vide Gellium lib. XIX. cap. III.

25. § *In magnis tamen viris quandoque; etiam minutias commemorare conducit.*

d Philoſtr. lib. 1. c. 4.

Fecit hoc in Apollonio ſuo Damis: eoque nomine reprehenſus, argutè reſpondit *d*: de menſis Deorum, analecta quoque ſedulò colligi debere, ne ambroſiæ illius aliquid depereat.

26. §. *At cavendum tunc, ne exigua quæ ſunt, immodicè extollamus. Satius enim eſt, ut quæ par-*

va ſunt, contenti ſimus attigiſſe: dum id prudenter, & loco ſuo fiat.

Siquidem plus valet verbum prudenter dictum, quàm omnes puerilium hyperbolarum ineptiæ.

27. §. *Tertium eſt, ut non tam conſectemur laudes multis competentes, quàm proprias, aut communes cum paucis. Vel ſaltem poſterioribus his magis immorabimur. Interim conceſſum eſt, præſertim ſi argumentum jejunius ſit, atque aridius, excurrere in locum communem, ac hypotheſin adferre ad theſin.*

Ut ſi in encomio formoſæ, aut caſtæ, laudes bonum formæ, vel caſtitatis. Aut ſi in laudatione artificis extollas artem, quam exercuit.

28. *Etiam digredi interdum licet, vel in deſcriptionem aliquam, vel alicujus reprehenſionem.*

Ut ſi deſcribas urbem, aut regionem, cui quis præfuit, aut Senatum, cujus quis pars fuit; aut Academiam, in qua docuit. Item ſi reprehendas, aut eos, qui extollunt laude indignos, atque ita fidem adimunt aliis etiam vera dicentibus: aut eos qui occupantur in laudandis illis, quos

nemo vituperat, aut quorum nomen ſatis eſt clarum: aut qui reprehendunt eos, quos ipſi laudandos ſuſcepimus: aut qui vitio laborat contrario virtuti, quam in aliquo prædicamus: quæ collatio multùm facit ad exaggerandum. Hujuſmodi digreſſionum exemplum non unum ſuggerit Iſocrates in laudatione Helenæ, & Buſiridis. Ac poëtæ multo etiam hac parte ſunt liberiores, non in laudationibus modò, ſed quandocunque materia exilior eſt. Quomodo Maro in Culice minimum habet de culice, longeque maxima carminis pars conſumitur in laudibus vitæ ruſticæ, arborum deſcriptionibus, inferorum argumentis. Et catullus, Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis, minimùm agit de nuptiis, ac totus propemodum eſt in deſcriptione pulvinaris, querelis Ariadnes, & carmine Parcarum. Sed hujuſmodi non exiguum in imitando judicium deſiderant.

29. *Et hac de laudatione perſonarum, ex quibus ſimul cognoſcere eſt, quomodo inſtitui debeat perſonæ vituperatio: quippe ubi omnia debeant inverti.*

Nempe iiſdem ex locis petitur, & laus, & vituperatio perſonæ; quod luculento illuſtrat exemplo Emporius, Rhetor antiquus. Verba ejus, etſi dictio duriuſcula ſit, adſcribam:

I. *Si dicemus in Cæſarem, laudabimus à* genere, *quod Romanus, quòd patricius ſuerit, quòd uſque ab Aenea & Iuli gente deſcenderit.*

Vel ſi reprehendetur, quòd nihil ad laudem attineat ipſius, ſi urbe magna, aut genere nobili, procreatus, ſi originem ſuam vitæ flagitiis coinquinaverit.

Quanquam mihi videtur hæc mentio generis tota parcius eſſe augenda, cum in cujuſquam poteſtate non ſit, quemadmodum natus ſit: ſed uſurpanda potius ex intervallo, & pro opportunitate. Alioquin & hoc in vitio contrahemus, ut in diverſis materiis uniformiter auſpicemur.

II. *Ex iis* nomen *tractabitur, quod Iulius à familiæ ſuæ principe, ipſo Iulo ſit nominatus, & Cæſar ex eo, quod uni majorum ſuorum, hoc nomen adſcitum ſit, occiſo in acie elephanto, qui* Cæſar *vocabatur* [e].

Vel contra irridebitur tam vanæ appellationis aſſumptio; quando æque ſit nomen hoc totum falſum, ferum, abortivum: cum ipſi, qui defunctarum matrum uteris exſecantur Cæſares [f] *nominentur.*

Sed hoc ipſum omne nimium remotum eſt, ac pene ridiculum, & tale certe, ut raro perſonæ reprehendantur, in quibus cauſas nominum mereri [g] *poſſumus. Ac ſi quid eſt, quod de Cicerone, quod de Cæſare, quod de Servilio forte dicatur: neſcio quid præbeat diſputationis nomen Numæ, Gracchi, Piſonis,* [h] *Cethegi.*

[e] Spartianus in Ælio Vero. Servius in 1. Æn.

[f] Idem ibidem; item Plinius. lib. 7. c. 9. Servius in 10. Æn. Nonius. Iſidorus. l. 9. c. 3.

[g] Fort. leg *invenire*, vel *mereri*, more ſeculi illius, dixit pro *conſequi*.

[h] De Pi-

III. *Sequitur* educatio, *quam hoc pacto præferemus in Cæſare, ut illum cum eſſet puer relictus à mortuo patre, dicamus cum matre vixiſſe; quæ in eo hoc diligentior, ac ſeverior fuerit, quod in illa ſola manſerit etiam patris officium.*

Aut è contrario non probabimus educationem in contubernio mulieris, & matris.

IV. *Item ab* inſtitutione, *quam plurimùm in facundia & dicendi ſtudio fuiſſe probet, & quod primam eſt gloriam è forenſi præſtantia conſecutus.* i

Itemque culpabitur, quod adeo non adeptus ſit formam oratorię facultatis, ut eum Græcæ exornationis expertem fuiſſe manifeſtum ſit.

V. *Hinc* forma corporis *prædicabitur, tanquam eminens, & decora.*

Hinc dicetur, ejuſdem bonum pudicitiæ proſtitutione violatum, quam Nicomedi ſubjecerit, Bithynię Regi.

VI. *Tum* facta *omnia, quęcunque poterunt, in partem utramque ducentur. Dicetur enim accuſatione Dolabellę famam magnæ eloquentię conſecutus.*

Negabitur eandem meruiſſe, cum is, quem accuſabat evaſerit. k

VII. *Dicetur* Honoribus *per ordinem functus eſſe.*

Intendetur, & quæſturam cruentam, & præturam habuiſſe turbulentam, adeo ut Senatus conſultis notaretur.

VIII. *Dicetur* Conſul *fuiſſe popularis, & benignus in plebem, qui etiam agros*

ſonis nomine non videtur minùs dici aliquid poſſe, quam Ciceronis. Nam uti hoc à cicere, ita illud à piſis. Vide Plinium l. 18. c. 3.

i Ita hic ſcribere malui, ubi vulgo apud Empo. rium legitur, *Et quod prima & gloria & forenſis præſtantia conſecuta.*

k Valerius Max. l. 8. c. 9. Suet. l. 1. c. 4. Plutarchus in Cæſ. & aliis.

putaverit dividendos.

Idem & cum collega diſſenſiſſe? & hoſtili terrore [l] *uſus in eundem, & contra morem majorum in perferendis ſeditionibus perſeveraſſe.*

IX. *Geſſiſſe illum* bella *magnifica, pertinebat ad laudem; uti Gallias ſubegiſſe.*

At in eodem ipſo objicietur, quod eaſdem provincias non civili modo, nec more majorum decerni ſibi per quinquennium elaboraverit, & quod tempore potius, quam virtute, ſuperaverit.

X. bellum civile *quod geſſerit, inimicis illius objicietur.* Clementia *vero ejus in eodem adeo memorabitur, ut appareat illum minime arma voluiſſe.*

Contra, nullam unquam fuiſſe cauſam tam magnam, qua illum impellere ad bellum civile debuerit.

Vt maxime in eo lenior fuerit, non poſſe videri bellum clemens eſſe, quod tale ſit.

XI. Mors *quoque atrox, & impia, & tanquam ipſis rebus humanis luctuoſa, & tamen ex hoc honeſta dicetur, quod ſit occiſus in curia, & manibus ſenatorum.*

E *diverſo hoſtem humani generis, & tyrannum civitatis, dignum ſceleribus ſuis tuliſſe ſupplicium, multis vulneribus trucidatum, & in ipſa Pompeja curia, tanquam Pompeij manibus, jugulatum.*

XII. *Poſtea vero declarabitur, quam* commota illius morte reſpublica; *quam plane ſtatus civitatis everſus; quam denique ipſis percuſſoribus ſuis malo fuerit;*

[l] Apud Emporium eſt *hoſtiiiter uſus*: unde feci, *hoſtili terrore uſus*. Vel ſcripſerat, *hoſtili vi uſus*. Niſi magis placet, poſt *hoſtiliter* deeſſe *viribus*, vel ſimile aliquid.

illud parricidium peregiſſe.

Item contra uſque eo illius exitum fuiſſe optabilem civitati, ut pene placuerit, ejuſdem acta reſcindi, & hoſtem judicari qui eadem tuebatur.

Ad hoc felicitas, quæ in illo poteſt facile laudari, extenuabitur eo, quod liberos non habuerit.

30. §. *Nunc videamus de laude & vituperatione* FACTORUM; *quæ cum perſonarum demonſtratione conjuncta eſt, quia etiam in facti laudatione perſona à facto laudatur. Locorum autem, unde laus petitur, alii quidem ſunt probationis, alii verò amplificationis.*

31. §. *Loci prioris generis ſunt, honeſtum, utile, difficile. Honeſti quatuor ſunt partes: decorum, quod perſonam decet; legitimum, quod legibus & conſuetudini eſt conſentaneum; juſtum ſive æquum, quod eſt pium in Deum, atque homines; glorioſum, quod cum egregia nominis fama eſt conjunctum.*

32. §. *Vtilis gemina eſt ratio: vel enim prodeſt adferendo aliquid boni; vel depellendo aliquid mali.*

33. §. *Difficilis natura ex facili cognoſcitur: facile verò eſt, quod ſine magno labore, aut ſumptu, & brevi tempore confici ſolet.*

34. §. *Loci amplificationis ſunt octo. Nam ad facti laudem pertinet, quod quis primus fecerit, vel ſolus, vel cum paucis, vel præcipuè, vel tempore maximè neceſſario, vel ſæpe, vel rem ſpectantem imprimis laudem civitatis, vel quod primus eo novos acquiſiverit honores.*

35. §. *Nec propterea ſingulis ex locis iſtis argumenta ſemper peti debent; ſed otioſa reſcindere oportet.*

Exemplo eſto Lucretiæ factum, propter illatum ſtuprum ſe interimentis. Laudare hoc factum poſſumus, partim ab honeſto, partim ab utili. Ad quæ hæc argumenta referuntur.

I. Quia, quod fecit, caſtam decuit fœminam. Nam cum eam oporteat omnia metiri honeſtate; minimè decuiſſe, ut illatam pudicitiæ ſuæ vim contemneret, aut dolorem violati pudoris ferret: ſed poſt hujuſmodi maculam, qua nulla fœdior eſſe poſſet, è vita potiùs excedere debuiſſe, quàm ut deinceps vel puriſſimam Solis lucem adſpiceret, vel in hominis caſti

oculos incurreret.

II. Quia facto ſuo oſtendit, quanti facere oporteat caſtitatem: atque ita conſecuta eſt illud, ne impudica ulla Lucretiæ ſe exemplo vivere poſſe dicat.

III. Quia mors non eſt è malorum genere, ſed malorum finis: atque, ut è malis eſſet, tamen fortis animi non ſit, expaveſcere eam, quæ ſine ignominia, imò cum gloria eſt conjuncta. Cumque ea virtus etiam rara inſit viro, tanto magis in fœmina ſit prædicanda.

IV. Quia in malo tam gravi aliud perfugium aut ſolatium, quæri non potuit, quàm mors. Nam honeſtius erat mori, ut pudicam; quam vivere, ut impudicam. Præſertim quando nemo ſibi craſtinum poſſit polliceri. Imò, cui grave haud foret, poſt jacturam pudoris, ſpiritum ducere, non crederetur in vita eſſe perpeſſa. Et poterit Tarquinius, ut adulterorum ſunt mores, culpam omnem derivare in Lucretiam, quaſi ea flagrantiſſimum amorem ſuum aperuiſſet prior. Nunc innocentiam ipſa, quam teſtibus non poterat, ſanguine ſuo comprobavit. Unde vetus epigramma poëtæ incerti:

Cùm foderet ferro caſtum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
Accedant teſtes, me non faviſſe tyranno,
Ante virum ſanguis, ſpiritus ante deos.
Quàm bene, producti pro me poſt fata, loquentur.
Alter apud manes, alter apud ſuperos.

V. Quia ſecuta eſt exemplum aliarum nobilium & fortium fœminarum, quæ gloriæ ſuæ hoc dederunt, ut injuriam, aut ignominiam, moriendo, vel vitarent, vel delerent.

VI. Quia fieri potuit, ut adulterinum ſemen viſceribus hæſiſſet. Atqui expectandum non fuit, uſque dum ex corruptore ſuo prolem conſpiceret, quæ in matris ac familiæ viveret opprobrium.

VII. Quia atrocitatem illatæ injuriæ magis oſtendit, cùm propter illam ſibi conſcivit mortem.

VIII. Quia morte ſuâ dum vehementiùs ciet indignationem, ſimul viam patefecit ad vindictam publicam: quâ & tyrannus poſtea regno fuit exutus, & libertas parta eſt Romanis.

IX. Quia dum non pudicitiam ſolùm vindicat fortiter; ſed etiam ad auream libertatem viam munit feliciter: tum apud Romanos, tum etiam nationes omnes, nomen ſibi peperit immortale.

X. Quia non erat, quod ultra caperetur dulcedine ac illecebris vitæ; cum jucunda illa caſtæ eſſe matronæ non poſſit poſt ereptum pudicitiæ decus. Eoque niſi nunc ſponte vitam ademiſſet ſibi; poſtea pœnituiſſet vivere, cum non eſſet tam glorioſum mori.

Ad idem factum *vituperare* ſi voles; fiet id argumentis iſtis ab inhoneſto & inutili petitis.

I. Primum, quia ratio, cur ſe interime-

ret, idonea non poteſt adferri. Nam libidini adſcribi nequit, quod accidit invitæ: violatum erat corpus, ſed animus fuit innocens: ſufficit caſtitati bona conſcientia.

II. Imo contra, cur parceret vitæ, cauſa erat ſatis gravis. Nam iniquum eſt, ut quæ culpa vacet, ea non ſe abſolvat, ſed nocentum afficiat ſupplicio.

III. Adhæc non tota erat ſua, ſed ex parte etiam patris, ac imprimis mariti. Nunc & patrem invitum carâ orbavit filiâ; & maritum optimum viduavit conjuge, animæ dimidio ſuæ: imo inſuper dulcibus liberis matrem abſtulit.

IV. Quid etiam quod ipſa erga Deum pietas avocare eam debuit à tam triſti propoſito? Nam ideo Deus amorem vitę indidit animis omnium, ut ne quis deſerat vitam, priuſquam è ſtatione ſua ſummus vocet Imperator. Quare ſi ante innocens fuit, ſaltem facto hoc in culpam, quam fugiebat, incidit. Atque eſt ea culpa tanto major in fœmina, quanto ſexus ille à ferro eſt remotior.

V. Nec, ut ajunt, animi firmi; ſed impatientis potius fuit, manus ſibi adferre. Sane Romana mulier, Tricipitini filia, ea animi magnitudine eſſe debebat, ut fortiter ferret injuriam ſceleris alieni, cum ſapientis nihil ſit præſtare præter culpam.

VI. Adde quod neque honori, vel ſuo, vel ſuorum, ſatis eſt velificata. Nam ſuſpicio hinc potuit oboriri, quaſi pœniten-

tia

tia ſtupri ſponte perpeſſi ſolatium ſibi, ac perfugium, quæſierit in morte voluntaria. Multa enim facilius in defunctam potuere confingi, quam in ſuperſtitem.

VII. Præterea, ſi vere oderat corruptorem, ſerioque ejus vindictam expoſcebat: ſatius fuit exſpectare, uſque dum ſupplicium de eo maritus, ac conjunctiſſimi, ſumerent. Ita enim oculos ſuos paſcere potuiſſet inimici pœna: nunc cruore ſuo animum ejus ſatiavit, cujus pœnis ipſa potuit exſultare.

VIII. Denique non commoda minus, ac fortaſſe etiam facilior, & certior, ad vindictam hæc fuiſſet via. Nam ſuperſtes non ſemel, ſed ſemper, cum ſuos, tum alienos, plorando, obteſtando, ad ultionem vehementiſſime potuit inflammare.

36. §. *Ad* RES *præcipuè referuntur, tum loca, ſive naturalia ſive artificialia: tum animi habitus.*

37. §. *Prioris generis ſunt regiones, & urbes, quæ fere eodem tractantur modo, ac perſonæ. Nam quod in perſonis ſunt parentes, & præceptores, id in his ſunt Reges, ac conditores: quod illic forma corporis, id hic ſitus: quod illic animi virtutes, id hic fertilitas: quod illic actiones, præmiaque, id hic incolarum res feliciter geſtæ, ac*

per ea nominis claritas, & quandoque etiam privilegia, quæ cives univerſi virtutis ergo à Principe ſuo adepti. Multum etiam ad gloriam addit, ſi cum aliis, ſeu regionibus, ſeu urbibus, comparatio inſtituatur. Quod ſi terra aliqua parum fertilis ſit: dicemus, hoc incolarum augere prudentiam, eoſque temperantiam docere. Vel etiam compenſari illud ſitu loci: ut qui per commodus ſit ad ea importanda, quibus ſolum hoc deſtituitur. Omnino autem ad duo potiſsimum capita in talibus reſpici ſolet, utilitatem, & voluptatem.

Brevis, ſed elegans, Campaniæ laudatio extat apud Florum lib. I. cap. XVI. *Omnium, non modo Italiâ, ſed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga eſt. Nihil mollius cœlo: denique his floribus vernat. Nihil uberius ſolo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari. Hic illi nobiles portus; Cajeta, Miſenus, & tepentes fontibus Bajæ: Lucrinus, & Avernus, quædam maris ortia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus omnium Veſuvius, Ætnæi ignis imitator.*

rbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeij, & ipſa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas; Romam Carthaginemque numerata.

Tarenti etiam hujuſmodi laudatiunculam habes ejuſdem libri cap. XVIII. *Tarentus, Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiuſque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis ſitu: quippe in ipſis Adriatici maris faucibus poſita, in omnes terras, Hiſtriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad proſpectum maris poſitum theatrum.*

38. §. *Poſterioris verò generis ſunt dianoëticæ virtutes; ut ſunt eruditio Ariſtotelis, eloquentia Ciceronis: tum morales; ut juſtitia Ariſtidis, caſtitas Ioſephi, vel Hippolyti. Sed raro huiuſmodi argumentum tractat Orator. At ſæpe in laudatione perſonæ, aut facti, digreditur in locum communem de hac, vel illa virtute, aut vitio.*

Bifariam virtutis laus tractari poteſt: in individuo: ut ſi dicas de ſapientia Salomonis, vel universé: quomodo ſapientiæ laudem ſcripſit Aphthonius: *Theti-*

cam laudem appellat Sopater. Prior modus propriè hujus loci eſt : quatenus nempe genus demonſtrativum, in quo verſamur ; ſpecies eſt cauſæ, ſive ὑπόθεσις, quæ eſt quæſtio ſingularis. Verum rarò uſu venit, ut iſto modo conſideratum ab Oratore tractetur. At ſæpe contingit, ut in laude perſonæ aut facti digrediatur Orator in locum communem, de laude juſtitiæ, clementiæ, fortitudinis bellicæ, eloquentiæ, vel alius virtutis. Itaque ut plenè intelligantur ea, quæ ad perſonæ, aut facti laudationem pertinent : etiam cognoſci debet ratio universè extollendi ſcientiam, ac virtutem aliquam. Quam idcirco paucis hoc loco exponemus.

39. §. *Laus illa ſcientiæ, aut virtutis universè ſpectatæ, petitur, tum ab honeſto, quò refer quoque glorioſum, & alia, quæ ſuprà in facti laudatione attulimus : tum ab utili, quò neceſſarium etiam, ac jucundum, pertinent : tum à facili, vel difficili.*

Exemplo fuerit juriſprudentia, quam laudat Cicero primo de Oratore : idque ex quatuor his locis.

I. A facilitate, quando ait, *Si ita eſſet cognitio juris magna, ac difficilis; tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Sed Scævola ipſe dicere ſolet, nullius ſibi*

artis faciliorem cognitionem videri. Quâ ratione verò facile hoc ſtudium fiat, deinde oſtendit.

II. A jucunditate. *Accedit*, inquit, *quo facilius percipi cognoſcique jus civile poſſit, (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoſcendo ſuavitas, & delectatio.* Hinc docet, ſuavitatem illam inde provenire, quòd prodeſt multum ad notitiam antiquitatis, ſcientię civilis, philoſophiæ moralis, item quòd magnæ ſit voluptatis, videre, quantum Romani prudentiâ præſtiterint cæteris gentibus.

III. A neceſſitate. *His*, inquit, *de cauſis dixeram, iis, qui perfecti oratores eſſe vellent, juris civilis cognitionem eſſe neceſſariam.*

IV. A dignitate, idque his verbis. *Jam verò ipſa per ſe ſe quantum adferat iis, qui ei præſunt, honoris, gratiæ, dignitatis, qui ignorat?* Et quæ deinceps ſequuntur.

40. §. *Et talis quidem eſt laudatio abſoluta. Sed eſt præterea laudatio comparata; qua vel perſona cum perſona, vel factum cum facto, vel res cum re confertur; unumque alteri eſſe æquale, vel etiam præſtare, oſtenditur.* Ut ſi compares Alexandrum Magnum, ac Julium Cæſarem; Rempublicam Romanam, ac

Venetam. *Inſtituitur laudatio tali iiſdem ex locis, quibus laudatio abſoluta.*

Vide, ſi voles, quæ de hoc dicuntur in Progymnaſmatis cap. de Comparatione.

CAP. V.

DE GENERE DELIBERATIVO.

1. §. *Sequitur genus deliberativum: cuius orationes habebantur apud Romanos in curiâ: apud Græcos ad populum.*

Unde eſt, quod genus hoc ab iis vocetur δημηγορικόν: quemadmodum & quia ἐν ἐκκλησίᾳ, hoc eſt, *concione*, fiebat, ideo iiſdem dicitur ἐκκλησιαστικὸν, q. d. *concionale*, ſiue, ut Agellius loquitur, *concionatorium*. Latinis recte *ſuaſorium* vocatur, non qua ratione ſuadere eſt probare; quomodo ea vox omnibus convenit cauſis: ſed quâ ſignificat conſilium dare, ut aliquid fiat, quomodo dicimus ſuadere conjugium, aut pacem.

2. §. *Materia in hoc genere ſunt res contingentes, & poſita in noſtra poteſtate: & quidem, quæ ad finem referuntur.*

De his enim, non de fine ipſo, conſultatur.

3. §. *Speciatim autem, ſi cauſa ſit*

publica, quinque ſunt, de quibus, iuxta Ariſtotelem, ſoleat inſtitui deliberatio: vectigalia, bellum & pax, cuſtodia regionum, ea quæ importantur & exportantur, & ratio ferendarum legum; quæ perſpecta nobis eſſe oportet, priuſquam de conſilio dando cogitemus.

Optime Tullius ſecundo de Orat. *Ad ...ſilium de Rep. dandum caput eſt noſſe ...mp.* Quę vero in ſingulis quinque iſto...m ſcire debeamus, hoc ab Ariſtotele ...ce in Rhetoricis. [a]

[a] Lib. 1. cap. 4.

§. *At in cauſis privatis certa materies ſpeciatim aſſignari non poteſt: cum totidem de rebus poſsit conſultari, quot negotia in vita & re familiari occurrunt.*

§. *Loci in genere deliberativo ab Hermogene ponuntur ſex. Primus eſt* legitimum *quod petitur, ...um à iure ſcripto; ſub quo Chri...iani ſacras quoque literas com...rehendunt: tum à conſuetudine.* ...ed hic locus magis eſt ἄτεχνος[b]. Nam ...*legitimum* aliud eſt, quam teſtimo...n à lege? niſi quod ſub lege etiam ...uetudo comprehendatur, quia legis ...habet.

[b] Inartificialis.

6, §. *Alter locus eſt* æquum, *quo nomine continetur quoque* pium. *Huc igitur refertur, quod promovet cultum divinum; quod parentum, affinium, civium charitatem ſpectat; ad hæc omne id, quo gratia bene meritis refertur; quodque ad diſciplinam civitatis pertinet; ut quo improborum frænatur audacia; item quo bonis ſignum ad bene ſperandum oſtenditur; & quæ huiuſmodi ſunt.*

Alii primum ſecundumque hunc locum, atque adeo etiam quintum, qui, ut poſtea dicam, eſt à glorioſo, honeſti appellatione deſignant: non male quidem; ſed ad uſum tamen accommodatius eſt, ſi loca iſta diſtinguantur.

7. §. *Tertius eſt* utile. *Quod bifariam accipitur. Nam videndum eſt, tum quid futurum ſit, ſi negotium ſuſcipiatur: tum quid conſecuturum, ſi negligatur. Ad prius pertinent, bonorum partorum conſervatio, & non partorum comparatio; malorum præſentium depulſio, & imminentium evitatio. Ad poſterius referuntur, bonorum partorum amiſsio,*

ſperatorum fruſtratio: malorum præſentium continuatio, & imminentium certa exſpectatio.

Exempli gratia, ſi de arce propinqua ſtibus dedenda conſultetur, diſſuadere m poterimus octo his argumentis.

Si arx ſervetur,

I. Commoditas portus retinebitur, & os tuta erit præſidio arcis, quæ in noſtra poteſtate.

II. Etiam ex arce ea propinquam hoim civitatem invadendi opportuna ſem- occaſio fuerit.

III. Qui nunc contemnunt, atque etiam ıltant, illi, ubi videbunt conſtantiam mi noſtri, formidare diſcent.

IV. Evitabimus quotidianam hoſtilis itis curſitationem ante urbis noſtræ tas, & mala tot alia, quæ res iſta m trahere ſolet.

Sin arcem dedamus.

. Amittetur commodus adeo portus: amplius arcis præſidio tuti erimus.

I. Nec propterea pacem, quam aliqui ant, cum hoſte habebimus; aut ſal- ea diuturna non fuerit.

I. Periculum quoque erit idem: ac pa- vel majora etiam damna nobis da- hoſtis.

V. Imò metus eſt, ne occaſione primâ m armis, vel dolo capiat, ac triſtem ſervire cogat ſervitutem.

Sub utili autem continetur neceſſarium: uod ita utile eſt, ut ſine eo res neceſſe

poſſit: unde & nomen [1]. *Sed prius aliquid* ἁπλῶς *utile eſſe oſtenditur : deinde docetur, non utile modo eſſe : ſed etiam neceſſarium.*

Eſtque ingens hujus loci vis. Multi enim animis ſunt adeo ſegnibus, ut tum quoque cum aliquid honeſtum, & utile eſſe, intelligunt; tamen, ſi res cum magno ſit labore conjuncta, facile terreantur. Apud tales neceſſitatis ratio eſt compendioſa ad perſuadendum via. Ejuſmodi eſt argumentum Ciceronis in IV. Philippica: *Agitur enim, non quâ conditione victuri; ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio ignominiaque perituri?*

9. §. *Etiam ſub utili comprehendit Hermogenes* jucundum. *Nec peccant tamen, qui diſtinguunt.*

Nempe Hermogeni *utile* eſt omne id, quod propter aliud expetitur : ſive id propter commodum fiat, quod propriè *utile* dici ſolet : ſive ob voluptatem, quod à juvando, hoc eſt, delectando, *jucundum* appellatur. Porrò hoc quoque argumentum multùm eos movet, qui etſi viderint, honeſtatem cum utilitate eſſe conjunctam, moleſtiâ tamen operis deterrentur. Ac propterea, cùm quid ἁπλῶς utile vel etiam neceſſarium eſſe, oſtendimus : expedit, ut ſeorſim quoque probemus, aliquid eſſe jucundum. Ita diffidentibus, concordes ut eſſe velint, ſuadebimus, non tantùm quia concordia inter fideles honeſta eſt, atque etiam utilis: ſed

[1] Ita Cæſ. Scaliger de Cauſis L.L. cap. 166. Sed verius fortaſſe apud Feſtum Opilius conſtari ait ex *ne*, & *ceſſo*, quia ceſſare non liceat. Sic *neceſſariū* propriè valeat *inceſſabile*: quâ vocé uſurpat vetus interpres in 2. epiſt. Petri c. 2. 14. Græce ibi eſt ἀκατάπαυστος.

quia jucunda ſimul ſit, juxta illud regii vatis [a]: *Ecce quam bonum, & jucundum, fratres habitare in unum.* A jucundo etiam eſt argumentum illud Tullii lib. III. epiſt. II. *Hoc velim tibi perſuadeas, ſi rationibus meis à te proviſum eſſe intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem, eſſe capturum.* Et hoc Annæ ad Didonem:

Solane perpetua mœrens carpere juventa,
Nec dulces natos, Veneris nec præmia, noris.

10. §. *Quartus locus eſt* Poſſibile. *Fruſtra enim illud ſuademus, quod creditur fieri non poſſe. Ac propterea, ſi de hoc ſcrupulus animo hæreat, ante omnia eximi debet. Sub poſſibili autem continetur etiam* Facile. *Nam eorum, quæ fiunt, alia facile [e], alia difficulter fiunt. Facile vero aliquid fieri probatur ab occaſione, & circumſtantiis.*

Cur autem non honeſto tantùm, ac utili, ſed facilitatis quoque argumento pugnemus; liquet ex iis, quæ diximus de jucundo.

11. §. *Sed ſi quid difficile ſit, eo magis huic rei incumbendum, dicimus: quando nihil magni ſine ſudore, aut periculo præſtatur.*

Huc pertinet vetus verbum, χαλεπὰ τὰ καλά.

12. §. *Quintus locus eſt* Glorioſum: *quod plane eodem tractamus modo, quo utile.*

[a] Pſalm. 133.

[e] Imo facile eo dicitur, quia facere poſſis, ac quidem ſine gravi labore,

Dicimus enim ſi res ſuſcipiatur, gloriam præſentem conſervatum iri, nondum acquiſitam poſſe comparari; infamiâ nos præſenti liberatum iri, & imminentem vitaturos. Sin ſecus à nobis fiat, infamiam præſentem permanſuram, imminentem eventuram; præſentem dignitatem amiſſum iri, nec ſperatam nos conſecuturos.

13. §. *Ad gloriam etiam pertinet, quod idem fecerint alii, qui præclarum eo nomen ſibi pepererint. Sin nulli præiverint, hoc ipſum ad laudem referemus, quod primi, & ſoli, vel cum paucis, præclarum facinus aggreſſuri ſimus.*

14. §. *Sextus locus eſt* Eventus*: qui dilemmate inſtituitur. Oſtenditur enim, in utramvis partem res cadat; utilitatem nos, ac gloriam propoſitam, adepturos. At locus iſte recenſetur poſtremus, non quia cæteris ſit levior: ſed quia pleriſque omnibus eſt firmior.*

Porro ex univerſis locis iſtis in una eademque cauſa peti poſſunt argumenta. Ut in cauſa illa, an Pompeius bello ſit præficiendus Mithridatico. Ad hoc enim ſuadendum, conducit argumentum *à Legitimo*: ut cum Cicero oſtendit, non eſſe contra conſuetudinem, ut omnia ad unum deferantur. *Ab æquo* item; quia juſtum erat, ut debitus honor tribueretur Pompeio. *Ab utili*, quia hæc res prodeſſet ad conſervationem vectigalium, & defenſionem ſociorum. *A poſſibili*, quia etſi

bellum erat difficillimum, ut pote in quo ſe conjugerent duo Reges potentiſſimi, ab eo tamen confici poſſet, qui tot, & tanta, terra marique geſſerat, quot quantaque in oratione Maniliana commemorantur de Pompeio. *A glorioſo*, quia Romani eo ex bello reportaturi erant maximum decus, & honorem; ac deleturi infamiam ſibi à Mithridate antea inuſtam. *Ab eventu*, quia, ſive Romani Mithridatem vincerent, ſive non vincerent, utile & glorioſum ſit futurum Romanis contra eum bellum ſuſcepiſſe.

15. §. *Quemadmodum verò in genere demonſtrativo ei, qui perſonam aut factum aliquod laudat, digredi licet in locum communem: ita in genere deliberativo non raro fit, ut hypotheſis transferatur ad theſin. Eaque res, tum ad probandum, tum ad amplificandum, plurimum valet.*

E. G. Si quæſtio ſpecialis ac finita, an Lacedæmonii urbem ſuam, Perſis adventantibus, cingere debeant muris: licebit univerſe agere de queſtione hac, ac urbes muris cingere utile ſit.

16. §. *Cæterum ut argumentis magis abundemus, tum in theſi, tum in hypotheſi tractanda, meminiſſe ejus oportet, quod ſuperius dicebamus* [a], *præter locos Rhetorum ſpeciales, etiam conſuli debere locos Dialecticos. Ex quibus in hoc genere maxime iſti frequentantur, locus à proprio adjuncto, ab effectis, ab*

[a] Cap. 1. §. 3.

antecedentibus, connexis, conſequentibus à majori vel minori, à contrario, ab exemplo, à teſtimonio. Dici autem vix poteſt, quantam in perſuadendo vim habeant exempla. Interim videndum, ne ita hæc condenſemus, ut iſtis pene ſolis conſtare videatur oratio. Curandum etiam, ut exempla illa ſimilium ſint. Neque enim aut tyranni, bonorum Regum; aut plebeji, Patrum moventur exemplis.

Plenius hæc declarat Theo, de Theſi tractans. Nam primum agit de locis ſpecialibus: ut ſunt honeſtum, ſive laudabile & glorioſum, quod petitur è loco Dialectico proprii adjuncti: item utile, & jucundum, quorum utrumque partim ad adjuncta propria, partim ad effecta pertinet: ad hæc neceſſarium, quod utilis ſpecies eſt: nec non facile, quod ex circumſtantiis adſtruitur. Ibidem monet ad locos iſtos etiam pertinere, *quod tale, ut tutos præſtare poſſit, quodque in cauſa futurum ſit, ut res meliores fiant; quod ejuſmodi, ut, niſi fiat, pœnitentia ſit conſecutura; neque facile, quod neglectum fuerit, compenſari poſſit.* His ita expoſitis, de generalibus Dialecticorum locis iſta ſubjungit: *A contrario autem ſic: Nam ſi contrarium fieri non debet, hoc fieri debebit: &, contrarium, ſi turpe, hoc honeſtum erit: &, ſi inutile illud, hoc utile: &, contrarium, ſi injucundum, hoc jucundum. Ac eodem modo à ſimili quoque. Si enim*

appetendum eſt ſimile, utique & hoc. Itidem à minore, & à majore; & à parte & à fine, cujus ratione aliquid appetitur. Si enim finis expetendus eſt, etiam id, quo ad illum pervenitur, appeti debet. Poſt hæc ex iis, quæ res continet: ut quod multa complectatur honeſta, aut utilia, aut jucunda. Tum & ab antecedentibus negotium, & ab adjunctis, ac denique à conſequentibus quoque, argumenta ducemus. Quod ſi quis jam majores fecerit progreſſus, is in ſingulis locis ſupradictis arceſſet quoque teſtimonia virorum illuſtrium; uti poëtarum, politicorum, philoſophorum. Nec non & hiſtoriæ, ſi quæ congruunt, cum iis, quæ memorantur, referendæ erunt: haud ſparſim tamen, nec temere; ſed ita ut amplificatione inſtituatur oratio; adductis exemplis; primum eorum, quæ ſinguli privatique egerint; deinde, quæ Princeps, aut Rex; poſtea, quæ civitas; poſtremo, quæ in totis regionibus, aut gentibus, extiterint. In quo & hoc cavebitur, ne oratio hiſtoriis, poëmatiſve repleatur. Hæc de Theſi quidem dicuntur à Theone: ſed par ratio eſt in hypotheſi. Solum hoc hypotheſis differt, quod argumentis Theſios univerſalibus aliquid ſuperaddat ex accidentibus perſonæ, vel rei ſingularis, de qua conſultatur, ut ita generalia ad individuum, ac certas loci & temporis circumſtantias reſtingantur. Quamobrem & huic generi deliberativo non parum lucis acceſſerit ex iis,

quæ in Progymnaſmatis de Theſi dicuntur: & viciſſim ex iis, quæ nunc adduximus, illa de Theſi accipient lucem.

17. §. *Quemadmodum autem in genere demonſtrativo præter laudationem abſolutam, altera etiam eſt, quæ comparata vocatur: ita quoque in genere hoc deliberativo, interdum quæritur abſolutè, ecquid honeſtum ſit, aut turpe; utile, an inutile: interdum comparatè, utrum utilius, honeſtiuſque ſit. At quomodo unum altero utilius, vel honeſtius eſſe, probetur: conſtat ex iis, quæ in Topicis de Comparatione docentur.*

g Lib. 1. Top. cap. 1. & ſeq. Ubi Ariſtoteles g monet, id quod diuturnius ac ſtabilius eſt, item quod ſapientioribus probatur, aut quod melioribus artibus paratur, aut quod per ſe & ſimpliciter bonum eſt, aut quod melioribus & honoratioribus ineſt, aut quod majoris boni cauſa eſt, & ſimilia omnia, præferri illis, quę non ſunt hujuſmodi.

18. §. *Imo interdum fit, ut ex una parte conſilii honeſtas, ex alterâ pugnet utilitas.*

Ut ſi deliberet Scipio, num in Italia permanere, an in Africam cum exercitu tranſmittere velit. Nam utile videbatur, ſi claſſem in Africam tranſveheret: ſed turpe eſſe dicebatur, declinare Hannibalis præſentiam, atque vaſtandam ei Italiam relinquere.

19. §. *In ejus generis quæſtione, ſi, quod utile eſt, ſuademus, præcipue labora-*

mus, ut hoc probemus: deinde oſtendendum, etiam honeſtum, vel ſaltem non inhoneſtum, eſſe. Sin pro honeſto pugnemus, hoc prius, quantum poſſumus, aſſeremus: ac deinde etiam, utile id eſſe, vel ſaltem non inutile, demonſtrabimus.

Monet idem quoque Emporius, præceptis de ſpecie deliberativa.

20. §. *Quod ſi negotium nobis ſit cum iis, qui honeſtate parum moveantur, imò nefandum aliquid in animo habeant, ac tale hoc eſſe ipſi ſciant: magna omnino prudentia opus eſt; ut, apud quos dicimus, ſerio nos ſui cura tangi arbitrentur. Sane convitiis nihil proficiemus: neque enim conſilia illorum moramur, à quibus nos credimus contemni.*

Atque hæc ſufficiant de genere deliberativo. Cui ſubjiciuntur quoque, oratio petitoria, conſolatoria, ac quædam aliæ. Sed quomodo hæc debeant tractari, libro proximo commodius oſtendemus.

CAP. VI.

DE GENERE JURIDICIALI, ac universè de ſtatibus.

1. §. GENERIS δικανικοῦ, *ſive juridicialis, loci variant pro ſtatuum varietate.*

2. §. *Status, qui Græce* ϛάσις, *eſt quæſtio ex prima cauſarum conflictione proveniens.*

3. §. *Habet autem locum in omnibus cauſa-*

rum generibus: ſed hic de eo imprimis tractabimus, quatenus pertinet ad genus juridiciale.

4. §. *Naſcitur verò ex accuſatoris intentione, quæ Græcis* προβολὴ *vocatur, & defenſoris depulſione, quæ iiſdem eſt* ἀντιπροβολή. *Cæteræ quæſtiones dicuntur incidentes: inter quas primum ſibi locum vindicat* τὸ κρινόμενον, *ſive judicatio.*

5. § *Reſultat* κρινόμενον *ex* αἰτίῳ, *ſive ratione defenſoris, &* συνέχοντι, *ſive continente, hoc eſt accuſatoris firmamento.*

Exemplo hæc illuſtrabo. Clodianorum intentio eſt, Clodium occidit Milo. Milonis depulſio eſt. Occidi, ſed jure occidi. Status eſt, Jurene, an injuria, Clodium occiderit Milo. Ratio Milonis eſt, Inſidiatorem jure licet interficere. Continens, ſive firmamentum Clodianorum eſt, Clodius non ſtruxit inſidias, nec fas eſt occidere civem indemnatum. Judicatio eſt: An Clodius inſidias ſtruxerit Miloni: &, an quapiam de cauſa interimi poſſit civis indemnatus.

Quod ſi hinc ſyllogiſmum exſtruamus, cognoſcemus, ſtatum incidere in concluſionem; judicationem, in aſſumptionem.

E. G. Inſidiator jure interficitur,
Clodius fuit inſidiator,
Ergo jure interfectus eſt.

Status eſt, an Clodius jure ſit interfectus, quod concluſione colligitur: Judicatio, an fuerit inſidiator, quod in aſſumptione ponitur. Nec id tantum in Ju-

ridiciali; ſed in aliis etiam cauſarum generibus locum habet. Ut in Deliberativo. Magno & neceſſario bello præfici debet optimus Imperator: Bellum Mithridaticum eſt magnum & neceſſarium, & Pompejus eſt optimus Imperator. Ergo Pompejus eſt præficiendus bello Mithridatico.

Eſtque hic primarius ſyllogiſmus orationis pro lege Manilia. Ac ſtatus in ea eſt, an Pompejus ſit præficiendus bello Mithridatico. Judicatio, an Mithridaticum bellum ſit grave adeo: item, an Pompejus tantus ſit Imperator.

Itidem fit in genere Demonſtrativo, cujus ſpecies eſt gratiarum actio. Ut oratione pro Marcello: Ea eſt Cæſaris maxima laus, quæ etiam ſuperat gloriam armis partam. At hæc laus, quam conſequutus eſt ignoſcendo M. Marcello, ſuperat gloriam armis partam. Ergo hæc eſt maxima è Cæſaris laudibus. Ubi itidem concluſio ſtatum indicat, aſſumptio judicationem.

6. §. *Status eſt quadruplex; Conjecturalis, Finitivus, Qualitatis, & Quantitatis.*

Ex quibus male vulgo prætereunt ſtatum Quantitatis.

7. §. *Status conjecturalis eſt quo quæritur, ecquid fiat, factum ſit, aut futurum.*

Nec enim ſemper quæri ecquid factum ſit, ſed etiam an fiat vel futurum ſit, oſtendit oratio Hannibalis apud Livium lib. XXXVI: ubi quæſtio eſt apud Regem Antiochum, an Romani è Græcia trajecturi

ſint in Aſiam. Id omnino fore contendit Hannibal adverſus eos, qui vel errore, vel aſſentatione, ſecuritatem faciebant Antiocho.

8. §. *Finitivus eſt, quo de nomine rei conquiritur.*

9. §. *Qualitatis ſtatus eſt, quo quæritur, quale ſit factum.*

10. §. *Quantitatis ſtatus dicitur, quo de magnitudine rei diſceptatio eſt.*

Ita conjectura eſt, an Cato, cum de conjuratis diſceptaretur, omnium ſe oppoſuerit ſententiis. Finitivus eſt, ſit ne ea conſtantia dicenda, an pertinacia. Qualitatis, num laudabile id fuerit factum, an non. Quantitatis, an ſingularem eo laudem mereatur.

11. §. *Eſt autem unius orationis interdum ſimplex, interdum multiplex ſtatus.*

12. §. *Simplex, ut ſi haud aliud quæratur, quam jurene, an injuria, Clodium occiderit Milo.*

13. §. *Multiplex vero, vel eſt ejuſdem generis, vel diverſorum.*

14. §. *Ejuſdem, ut cum quæritur; an Verres pecuniam acceperit à Leonida, ab Apollonio, & à Mamertinis. Eſt quippe hic triplex conjecturalis.*

15. §. *At diverſorum generum eſt, cum quis fatetur, ſe interemiſſe hominem; at non ſpoliaſſe pecunia. Prior enim eſt ſtatus Qualitatis; poſterior Conjecturalis.*

Nam priori quæſtio eſt, an, qui fatetur ſe interemiſſe, jure interemerit. Po-

ſteriori, an ſpoliaverit alterum.

16. §. *Cæterum, quot modis variat ſtatus, totidem & judicatio diſtribuitur. Ac utriuſque eadem eſt tractandi ratio.*

Itaque deinceps, idque non ſine veterum exemplo, laxius ſtatûs voce utentes ſub ea etiam judicationem comprehendemus, atque adeo quamvis quæſtionem incidentem. Par enim omnium ratio eſt, ut diximus.

CAP. VII.

DE STATU CONJECTURALI.

1. §. STATUS conjecturalis *ita dicitur, quia conjectandum eſt judici, numquid factum ſit. Idem alio nomine* inficialis *vocatur, quia reus hic ſola ſe inficiatione tuetur.*

Unde liquet, ratione judicis *conjecturalem*; ratione rei, *inficialem* nuncupari.

2. §. *Status hic vel ἁπλῶς quærit de facto; ut*, an [a] Cælius pararit Clodiæ venenum: *vel cum modo; ut, ecquid eo animo factum ſit; quale fuerit*, cur quis fleverit arcem contemplatus.

[a] Apud. Cic. pro Cæl.

Habet etiam diſtinctio hæc locum, quatenus ſtatus iſte deliberativo generi inſeruit. Ut quando, quid facto opus ſit, conſtitui debet pro animo hoſtium: qui cujuſmodi ſit, conjectura eſt indagandum. Ita vel circa modum quæri poteſt, *an Princeps quiſpiam, qui hoſtili in nos animo eſt, exercitum conſcribat:* vel cum

ſint in Aſiam. Id omnino fore contendit Hannibal adverſus eos, qui vel errore, vel aſſentatione, ſecuritatem faciebant Antiocho.

8. ſ. *Finitivus eſt, quo de nomine rei conquiritur.*

9. §. *Qualitatis ſtatus eſt, quo quæritur, quale ſit factum.*

10. ſ. *Quantitatis ſtatus dicitur, quo de magnitudine rei diſceptatio eſt.*

Ita conjectura eſt, an Cato, cum de conjuratis diſceptaretur, omnium ſe oppoſuerit ſententiis. Finitivus eſt, ſit ne ea conſtantia dicenda, an pertinacia. Qualitatis, num laudabile id fuerit factum, an non. Quantitatis, an ſingularem eo laudem mereatur.

11. ſ. *Eſt autem unius orationis interdum ſimplex, interdum multiplex ſtatus.*

12. ſ. *Simplex, ut ſi haud aliud quæratur, quam jure ne, an injuria, Clodium occiderit Milo.*

13. ſ. *Multiplex vero, vel eſt ejuſdem generis, vel diverſorum.*

14. ſ. *Ejuſdem, ut cum quæritur, an Verres pecuniam acceperit à Leonida, ab Apollonio, & à Mamertinis. Eſt quippe hic triplex conjecturalis.*

15. ſ. *At diverſorum generum eſt, cum quis fatetur, ſe interemiſſe hominem; at non ſpoliaſſe pecunia. Prior enim eſt ſtatus Qualitatis; poſterior Conjecturalis.*

Nam priori quæſtio eſt, an, qui fatetur ſe interemiſſe, jure interemerit. Po-

ſteriori, an ſpoliaverit alterum.

16. §. *Cæterum, quot modis variat ſtatus, totidem & judicatio diſtribuitur. Ac utriuſque eadem eſt tractandi ratio.*

Itaque deinceps, idque non ſine veterum exemplo, laxius ſtatûs voce utentes ſub ea etiam judicationem comprehendemus, atque adeo quamvis quæſtionem incidentem. Par enim omnium ratio eſt, ut diximus.

CAP. VII.

DE STATU CONJECTURALI.

1. §. STATUS conjecturalis *ita dicitur, quia conjectandum eſt judici, numquid factum ſit. Idem alio nomine* inficialis *vocatur, quia reus hic ſola ſe inficiatione tuetur.*

Unde liquet, ratione judicis *conjecturalem*; ratione rei, *inficialem* nuncupari.

2. §. *Status hic vel ἁπλῶς quærit de facto; ut*, an [a] Cælius pararit Clodiæ venenum: *vel cum modo; ut, ecquid eo animo factum ſit; quale fuerit*, cur quis fleverit arcem contemplatus.

[a] Apud. Cic. pro Cæl.

Habet etiam diſtinctio hæc locum, quatenus ſtatus iſte deliberativo generi inſervit. Ut quando, quid facto opus ſit, conſtitui debet pro animo hoſtium: qui cujuſmodi ſit, conjectura eſt indagandum. Ita vel circa modum quæri poteſt, *an Princeps quiſpiam, qui hoſtili in nos animo eſt, exercitum conſcribat:* vel cum

modo, hoc pacto, *utrum id faciat, ut bellum inferat nobis.*

3. §. *Eſt item ſtatus hic, vel ſimplex, vel comparatus. Simplex eſt*, an Roſcius occiderit patrem: *item*, an milo inſidias ſtruxerit Clodio. *Comparatio autem fit hoc pacto*: Roſciuſne patrem occiderit, an qui accuſant: Clodiuſne Miloni inſidias ſtruxerit, an Milo Clodio. *Tractandi ratio utrobique eadem eſt.*

4. §. *Eſſe verò aliquid factum, trifariam probatur. Primum quia quis voluit, & potuit.*

Conjungit utrumque poëta, ut oſtendat, Helenam à Theſeo violatam fuiſſe *b*.

A juvene, & cupido, credatur reddita virgo?

b Ovid. epiſt. Oenones ad paridem.

5. §. *Voluntas probatur partim à cauſis antecedentibus factum; partim à ſignis voluntatis.*

6. § *Cauſæ antecedentes ſunt, vel impulſivæ, vel ratiocinativæ.*

7. §. *Impulſio affectiones comprehendit: quæ cauſa efficientis locum obtinent: ut ſunt ira, odium, amor inimicitiæ, invidia, &c.*

Ita veriſimile eſt, nos iis male velle, qui aut majoribus, aut nobis, aut amicis male fecerunt.

8 §. *Ratiocinatio petitur è cauſis finalibus: ut à ſpe commodorum.*

Incommodare enim illis homines ſolent, quos ubi damno affecerint, honore·

vel opibus augentur, aut voluptates ſuas facilius poſſunt explere. Uti & quando, damnum aliis dando, gratificantur, ſive amicis, ſive iis, quibus ſunt admirationi, ſive amoribus ac deliciis ſuis, ſive dominis, ſive illis, in quorum ſunt poteſtate.

9. §. *Tractatur locus hic ab utili octo iſtis modis, quos aſſignauimus in genere deliberativo.*

Nam quibus argumentis in ſuadendo oſtendimus, utile aliquid eſſe: iiſdem in accuſando monſtramus, utilitatem redundaſſe ad reum, ac propterea illud, cujus arguitur, facere voluiſſe.

10. §. *Huc etiam pertinet, quando majus eſt emolumentum, quam damnum.*

Nam facile peccant, quibus injuria lucro eſt, ac pœna ignominiæ duntaxat.

11. §. *Item cum quis opinatur, nihil ſe damni amplius facere poſſe.*

Ut qui bona nulla habent, quæ amittant; aut qui exiſtimationis ſuæ jacturam jamdiu fecerunt.

12. §. *Sed imprimis magnum præbet voluntatis argumentum impunitatis ſpes. Nam injuriam facere ſolent, qui fore ſperant, ut facinus lateat: vel, vt latere non poſſit, pœnas tamen credunt effugere ſe poſſe; vel ſaltem efficere, ut pœnæ differantur in longum tempus: aut leviores irrogentur, quam lex imperat.*

Fore, ut facinus lateat, credunt illi, qui antehac flagitia ſua occultarunt ſæpius; quique à criminis ſuſpicione viden-

tur longius abeſſe, nec enim facile credi-
iur, ab inermi occiſum armatum : vel à paupere, & deformi, commiſſum eſſe adulterium præſertim cum divite, & formoſa : vel prodere aliquem voluiſſe Rempublicam, in quam cum ſua, tum majorum, multa magnaque merita exſtarent.

At vel nunquam, vel ſerò, vel non ita graviter, pœnas ſe ſubituros arbitrantur, quibus antehac deliquiſſe impune fuit : quique facundia pollent, aut qui judices habent ſibi addictos, aut corrumpere eos poſſunt, aut amicos habent potentes.

Nec ex nobis tantum, aut noſtris, impunitatis fiduciam concipimus; ſed etiam ex conditione eorum, quos læſimus. Ut ſi negotium ſit cum iis, quos multi oderunt, aut quibus invident multi, aut qui eodem injuriæ genere afficere alios ſolent: quales, etiam habiti indigne, dignam tamen retuliſſe mercedem exiſtimantur. Item ſi amicitia iis juncti ſimus, quos læſimus. Nam raro amici litem intendunt, eo quod communium fere amicorum interventu iræ ac jurgia ſopiantur. Item quibus non expedit litem proſequi : ut ſunt peregrini, & qui victum ſua ſibi parant induſtria : nam tales facile tranſigunt, & pauxillo placantur. Item quos ea pudet referre, qui injuriam acceperunt. nam quotuſquiſque eorum, qui vere poſſint, commemorare velit, ſtuprum eſſe illatum filiæ ſuæ, vel uxori; Item ſi vulgo judicetur levis eſſe injuria, & quam ignoſ-
cere

cere omnes ſoleant, niſi qui lites ſerere amant. item qui inertes ſunt, ac deſides, quia judicio eos experiri piget: quique ſunt verecundi, quia tanti illis pecuniæ non ſunt, ut propterea judicio contendant: vel qui ab aliis injuria ſunt affecti, nec eos in jus vocarunt. ſimiliter enim erga nos animatos fore ſperamus. vel qui infamia laborant: nam iſtis non creditur. Item qui dicendo nihil valent, aut qui amicis deſtituuntur, & ſi qui his ſimiles ſunt.

13. §. *Cum vero diverſi ſint hominum mores: ut facilius fidem inveniamus, ob oculos poni debet qualitas perſonæ, ſive ingenium hominis, tum ejus, qui injuriam fecit, tum qui illa eſt affectus.*

De iſto judicamus ex *natione*; quia moribus aliis Græci ſunt, quam barbari; Itali, quam Germani. Deinde ex *genere*, quia liberi majorum ſimiles eſſe ſolent. Tum etiam *ſexu*: quia non eodem modo judicant fœminæ, ac mares. Item *educatione*, quæ plus etiam, quam genus, poteſt. Præterea *habitu*, corporis, quia in formoſa facilius creditur adulterium, in robuſto violentia. Inſuper *vita anteacta*, ubi conſideratur, num quis in idem antea delictum inciderit aut ſuſpicionem ejus ſaltem. Nec non ex *ætate*, quia alia aliis annis conveniunt. Item ex *amicis*, quibus quis utitur. Tum autem ex *vitæ genere*; cum diſpar ratio ſit agricolæ, ac militis; mercatoris, ac Philoſophi. Denique ex *ſtu-*

dio, ſive pecuniæ, ſi ſit avarus; ſive voluptatis, ſi ſit luxurioſus; ſive honoris, ſi ſit ambitioſus.

14 §. *Præter cauſas voluntatis, etiam ſigna ejus conſiderantur: cujuſmodi ſunt dicta factaque alicujus.*

Ut ſi quis minatus fuerit cædem.

15. §. *Et hæc de loco voluntatis. Facultas autem probatur ex circumſtantiis, tum perſonæ, tum rei. Ex perſonæ circumſtantiis id trifariam fit: nempe pro triplicibus bonis, animi, corporis, & externis. Itaque hic conſiderantur vires corporis, animi promptitudo, copiæ, opes. At rei circumſtantiæ ſunt, locus & tempus, quæ occaſionis nomine comprehendimus: item alia, quæ ad naturam rei pertinent.*

Exempli gratia, *Potuit hic alterum occidere, quia validior fuit, & armatus, & habuit locum opportunum, ſylvam, & tempus idoneum, nocturnum.* Eſtque utile hic conſiderare, quos lædere ſit in proclivi. Sane magis ſunt obnoxii injuriç, qui longe abſunt, eo quod tarde pœnas ſumant: qui prope habitant, quia vicinitas loci facilitatem inferendç injuriç adfert: qui parum ſunt cauti, quia ſua non cuſtodiunt: qui amici ſunt, quia ſibi non cavent: quos nunquam antea violavimus, quia non metuunt ſibi: quos crebro violavimus, quia tales non ultra ſe læſum iri putant: & alii ſimiles iſtorum. Atque hæc de ratione prima, quæ volun-

tate, & facultate, tanquam partibus, conſtat.

16. §. *Altera conjecturam adſtruendi ratio petitur à facti ſignis. Quæ triplicia ſunt; alia antecedentia, alia concomitantia, alia conſequentia.*

Ita cædem alicujus minæ antecedunt, comitatur clamor, conſequuntur fuga, pallor, aliaque. Sed ſignorum iſtorum haud par ratio eſt. Nam ſignum antecedens, (ut quòd quis cædem ſit comminatus) potiùs voluiſſe probat, quàm feciſſe: unde & in voluntatis locis ſuperius reponebamus. Ex iis autem, quæ facti ſunt circumſtantiæ, vel effecta, non ſolùm voluiſſe aliquem, ſed etiam feciſſe, colligitur. Ut ſi dicatur quis, poſt horrendum in ædibus exauditum clamorem, ſtatim ſe proripuiſſe domo, ac pallentem & conſternatum deprehenſum eſſe in fuga.

17. §. *Tertia aſſerendi ratio eſt per teſtes, rumores, tormenta, & ſimilia.*

De quibus in locis ἀτέχνοις [c] dicemus. [c] Inartificialibus.

18. §. *In defenſione autem hæc omnia refelluntur. Quæ enim adducebantur ad monſtrandum, aliquem voluiſſe: ea aut contendemus, eſſe levia adeo, ut ex illis de re tanta non debeat judicari.*

19. §. *Sed imprimis magnam habet vim τὸ ἀπίθανον ſive* Incredibile: *ut cum dicitur, fidei abſonum videri, id voluïſſe aliquem loco temporeque alieno, qui id ſæpe potuerit occaſione multis partibus meliori.*

20. §. *At facultatem defuiſſe oſtendimus; quia non illæ nobis ſuppetant vires, aut quia non fuerit locus opportunus, aut tempus idoneum. Quod ſi, facultatem fuiſſe, negari non poſſit: inſiſtemus argumentis, quibus non voluiſſe comprobetur.*

21. §. *Pleraque etiam ſigna, tam ab reo, quam actore adducta, non difficulter eluduntur. Vt, ſi pro reo adferatur, quod non extimuerit: dicet adverſarius ſecum fuiſſe præmeditatum omnia, eoque locutum confidentius. Sin actor extimuiſſe dicat; atque id facinoris patrati argumentum eſſe volet: dicere poterit reus, non ſe peccati conſcientiâ, ſed periculi magnitudine, territum fuiſſe.*

Illuſtre conjecturalis ſtatus exemplum habemus in Miloniana. Nam etſi principalis ſtatus ſit, jurene Clodium occiderit Milo: tamen incidentem hunc, num Milo inſidias ſtruxerit Clodio, ita luculentè tractat, ut ſtatus is videri poſſit principalis.

Clodium verò Miloni fuiſſe inſidiatum, oſtendit Cicero variis argumentis: ac primùm iis, quæ à voluntate ducuntur. Inter iſta primum obtinent locum cauſæ ratiocinativæ. Has tractare incipit mox poſt narrationem. Ipſum audiamus Tullium: *Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem, in illâ tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. Ita-*

que illud Caſſianum CUI BONO FUERIT, *in his perſonis valet; etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpè parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequabatur, non modò, ut Prætor eſſet, non eo Conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam, ut his Conſulibus Prætor eſſet, quibus, ſi non adjuvantibus, at conniventibus, certè, ſperaſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus: cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec ſi cuperent, reprimere poſſent, cum tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur: &, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam.*

Poſt iſta excurrit Orator, ut invidiam conflet adverſario. Nam digreſſionem claudit illis verbis: *Non modò igitur nihil prodeſt, ſed obeſt etiam P. Clodii mors Miloni.*

Hinc explicat cauſam voluntatis impellentem: odium nempe, & vindictæ deſiderium: quas cauſas à Milone in Clodium retorquet. *At*, inquit, *valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor injuriæ, punitor doloris ſui. Quid ſi hæc, non dico majora fuerunt in Clodio, quam Milone; ſed in illo maxima, nulla in hoc? Quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem ac materiam ſuæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat, ut odiſ-*

20. §. *At facultatem defuiſſe oſtendimus; quia non illæ nobis ſuppetant vires, aut quia non fuerit locus opportunus, aut tempus idoneum. Quod ſi, facultatem fuiſſe, negari non poſſit: inſiſtemus argumentis, quibus non voluiſſe comprobetur.*

21. §. *Pleraque etiam ſigna, tam ab reo, quam actore adducta, non difficulter eluduntur. Vt, ſi pro reo adferatur, quod non extimuerit: dicet adverſarius ſecum fuiſſe præmeditatum omnia, eoque locutum confidentius. Sin actor extimuiſſe dicat; atque id facinoris patrati argumentum eſſe volet: dicere poterit reus, non ſe peccati conſcientiâ, ſed periculi magnitudine, territum fuiſſe.*

Illuſtre conjecturalis ſtatus exemplum habemus in Miloniana. Nam etſi principalis ſtatus ſit, jurene Clodium occiderit Milo: tamen incidentem hunc, num Milo inſidias ſtruxerit Clodio, ita luculentè tractat, ut ſtatus is videri poſſit principalis.

Clodium verò Miloni fuiſſe inſidiatum, oſtendit Cicero variis argumentis: ac primùm iis, quæ à voluntate ducuntur. Inter iſta primum obtinent locum cauſæ ratiocinativæ. Has tractare incipit mox poſt narrationem. Ipſum audiamus Tullium: *Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem, in illâ tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. Ita-*

que illud Caſſianum CUI BONO FUERIT, *in his perſonis valet; etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpè parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequabatur, non modò, ut Prætor eſſet, non eo Conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam, ut his Conſulibus Prætor eſſet, quibus, ſi non adjuvantibus, at conniventibus, certè, ſperaſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus: cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec ſi cuperent, reprimere poſſent, cum tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur: &, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam.*

Poſt iſta excurrit Orator, ut invidiam conflet adverſario. Nam digreſſionem claudit illis verbis: *Non modò igitur nihil prodeſt, ſed obeſt etiam P. Clodii mors Miloni.*

Hinc explicat cauſam voluntatis impellentem: odium nempe, & vindictæ deſiderium: quas cauſas à Milone in Clodium retorquet. *At,* inquit, *valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor injuriæ, punitor doloris ſui. Quid ſi hæc, non dico majora fuerunt in Clodio, quam Milone; ſed in illo maxima, nulla in hoc? Quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem ac materiam ſuæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat, ut odiſ-*

ſet primum defenſorem ſalutis meæ : deinde vexatorem furoris ; domitorem armorum ſuorum : poſtremò etiam accuſatorem ſuum. reus enim Milonis, lege Plotia, fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium illius, & in homine injuſto, quam etiam juſtum?

Tractat hinc tertium voluntatis locum, nempe qualitatem perſonæ, ſive ingenium hominis; quod quale fuerit, oſtendit, ex conſuetudine, & vita anteacta; cujus ſcelera plurima enumerat. Incipit hic locus ab illis verbis: *Reliquum eſt, ut jam illum natura ipſius, conſuetudoque defendat: hunc autem hæc eadem coarguant. nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo.* Deſinit autem iſtis verbis: *Quid ſimile Milonis? cujus vis omnis hæc ſemper fuit, ne P. Clodius, cum in judicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam civitatem teneret.*

Sequitur continuo quartus voluntatis locus, τὸ ἀπίθανον, ſive *incredibile.* Nam oſtendit, parum credibile eſſe Milonem, tot neglectis occaſionibus, quibus commode adeo poſſet Clodium occidere, nunc id ſtuduiſſe, iniquo loco, alieno tempore, in tanto capitis periculo : præſertim cum ampliſſimum Conſulatus honorem peteret, & dies comitiorum ſubeſſet ; quo quidem tempore (ut Tullii verba reſervem) *omnia non modo, quæ reprehendi palam, ſed etiam, quæ obſcure cogitari*

poſſunt, timemus: rumorem, fabulam fi-ctam, falſam, perhorreſcimus: ora omnia, atque oculos intuemur. Eaque occaſione digreditur in locum communem. *Nihil enim*, inquit, *eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos ſenſuſque civium: qui non modò improbitati iraſcuntur candidatorum, ſed etiam in rectè factis ſæpe faſtidiunt.* Poſt pauca concludit hoc argumentum iſtis verbis: *Quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, qui ſe, interfecto Milone, regnaturum putaret?*

Iſtis ſubjungit quintum argumentum, impunitatis ſpem. *Quid*, inquit, *quod caput audaciæ eſt, judices? quis ignorat, maximam illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem? In utro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiam nunc reus eſt facti, aut præclari, aut certe neceſſarii, an in Clodio? qui ita judicia, pœnamque contempſerat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſe, aut per leges liceret.*

Exinde tractat ſextum argumentum: nempe ſigna voluntatis, ut ſunt dicta factaque Clodii. *Sed quid*, inquit *ego argumentor? quid plura diſputo? te, Q. Petelli, appello optimum & fortiſſimum civem: te, M. Cato, teſtor: quos mihi divina quædam ſors dedit judices. Vos ex M. Favonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo. poſt diem tertium geſta*

res eſt, quam dixerat. Cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos poteſtis dubitare, quid fecerit? Qui locus extenditur uſque ad iſta verba, *Quid, ſi ut ille, ſcivit, Milonem fore eo die in via?*

Hinc ſequitur, quam Hermogenes vocat ἀπαίτησιν τῶν ἐλέγχων, id eſt, *probationum poſtulationem.* Ac prius quidem Orator inquirit adverſus ſe: deinde refellit adverſariorum teſtimonia, uſque ad illa verba, *Nunc perſequar cætera.* Ubi objectioni occurrit, quod Clodius non fuiſſet exiturus è villa, niſi nuntiatum ei fuiſſet de morte Cyri. Ait autem Cicero, illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiaſſe, non id nuntiaſſe; ſed Milonem appropinquare. Quod deinceps pluribus adſtruit. Ac veriſimilem quoque defenſionem adjungit, quod etiamſi illud de nuntiata Cyri morte verum eſſet; non tamen ea hora profecturus fuerit è villa, niſi de inſidiis cogitaſſet. Incipit hæc pars inde: *Age, ſi ita factum, quæ cauſa, cur Romam properaret? cur in noctem ſe conjiceret?* Tandem hoc caput de voluntate ſic concludit per ἀνακεφαλαίωσιν, ſive brevem eorum enumerationem, quæ dixerat: *Video, adhuc conſtare omnia, judices: Miloni etiam utile fuiſſe Clodium vivere; illi ad ea, quæ concupierat, optatiſſimum interitum Milonis fuiſſe: odium illius in hunc acerbiſſimum; in illum, hujus nullum; conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; hujus tantum in repellenda: mortem*

tem ab illo denuntiatam palam Miloni, & prædicatam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis hujus diem illi notum; reditum illius huic ignotum fuiſſe: hujus iter neceſſarium; illius etiam potius alienum: hunc præ ſe tuliſſe, ſe illo die Romæ exiturum; illum eo die ſe diſſimulaſſe rediturum: hunc nullius rei mutaſſe conſilium; illum cauſam mutandi conſilij finxiſſe: huic, ſi inſidiaretur, nocte prope urbem exſpectandum; illi, etiam ſi hunc non timeret, tamen acceſſum ad urbem nocturnum fuiſſe metuendum.

Sequitur hinc alterum caput, quod eſt de Facultate. Potuiſſe autem Clodium inſidias ſtruere Miloni, trifariam probat Cicero. ac primùm à loco opportuno. *Videamus nunc*, inquit, *id quod caput eſt: locus ad inſidias ille ipſe, ubi congreſſi ſunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò, judices, etiam dubitandum eſt? Ante fundum Clodii, quo in fundo, propter inſanas illas ſubſtructiones, facilè mille hominum verſabatur valentium, &c.*

Paulò pòſt idem ſic adſtruit à comitibus, ac habitu utriuſque: *Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis: tamen appareret, uter eſſet inſidiator, uter nihil cogitaret mali, cùm alter veheretur in rheda penulatus, unà ſederet uxor, quid horum non impeditiſſimum? veſtitus, an vehiculum, an comes? quid minùs promptum ad pugnam? cùm penulâ irretitus, à rheda impeditus, uxore penè conſtrictus eſſet.*

Idem ſic oſtendit à tempore; *videte nunc illum, primùm egredientem è villa ſubito. Cur veſperi? quid neceſſe eſt? qui convenit, præſertim id temporis? Divertit in villam Pompeij. Pompejum ut videret? Sciebat in Alſienſi eſſe. Villam ut perſpiceret? millies in ea fuerat, Quid ergò erat moræ, & tergiverſationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit.*

Continuò iſtis opponit Clodii habitum, ac comitatum, idque his verbis: *Age nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore; tum ſine ea. nunquam non in rheda; tum in equo. Comites Graculi, quocunque ibat, etiam cùm in caſtra Etruſca properabat, tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum caſu pueros ſymphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges. ille, qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper lupas ducebat, tum neminem niſi ut virum à viro lectum eſſe diceres.* Poſt quæ uni alterique reſpondet, quod contra hæc poſſe objici videbat.

CAP. VIII.

DE STATU FINITIVO.

I. §. STATU *finitivo*, ut ex iis liquet, quæ ſuperius dicebamus, *quæritur, an omnes adſint conditiones, quæ requiruntur, ut nomen quodpiam rei aut facto tribuatur; an verò quippiam etiamnum deſit.*

Ita in oratione pro Cęcinna quæſtio eſt, *num dici poſſit, ei vim factam eſſe, qui tantùm armis fuerit perterritus, quò minùs fundum ingrederetur, an inſuper ad id requiratur, ut quis vi fuerit ejectus.* Similis fuerit ratio in cauſa M. Bruti, & C. Caſſii, qui Julium Cæſarem occiderunt. Quæritur enim, *an cum illi, qui populo præſunt, debeant patres eſſe patriæ, eo, quiſquis Principem ſuſtulerit, parricida debeat haberi: an præterea exigatur, ut Princeps iſte ſubditorum ſtuduerit commodis. Sin, quo jure, qua injuria, omnia egerit; an non, qui interemerit hunc, verius fuerit tyrannicida.*

2. §. *Status hic quinque potiſsimum capitibus tractatur. Primum eſt definitio actoris, & oppoſita ei definitio à reo.*

3. §. *Alterum caput ſimiliter conſtat, tum collectione actoris, qui parem eſſe rationem contendit, ſive quid exprimatur, ſive intelligatur: tum ſolutione rei, qui multum ait referre, ecquid addatur, nec ne.*

4. §. *Tertium eſt ſententia legiſlatoris: quanquam hoc caput ſæpius non incidat. Sed ſi locum habeat, aliam actor, aliam reus, legis eſſe ſententiam dicet. Licebit verò ei, qui lege nititur, excurrere in laudem, tum legiſlatoris, tum legis: quorum utrumque qua ratione fiat, ex octavo, & ultimo progymnaſmate conſtat. Sin lex ſit nulla, videndum, an locum ejus ſupplere poſſit conſuetudo.*

5. §. *Quartum caput eſt quantitas: quia accuſator exaggerat, quod eſt commiſſum: reus oſtendit, quanti ſit momenti illud, quod eſt omiſſum.*

6. §. *Quintum caput eſt comparatio, qua conferuntur; id quod factum, quodque infectum. Actor dicet eſſe gravius, quod reus fecit, quam quod non fecit. Reus aſſeret, majoris fieri debere, quod facto deeſt, quam quod factum eſt.*

Ut ſi quæratur: ecquis vim commiſerit: ſicuti fit in oratione pro Sextio. Definitio actoris, quæ Græcis ὅρος dicitur, talis erit: *Convocare homines armatos, eoſque in foro collocare contra tribunum plebis, omnino eſt vim facere.* At reus ex eo, quod deeſt oſtendet, *non eſſe crimen plenum:* nempe quia neminem læſerit. Vocatur hoc ἀφορισμός.

Sequitur hinc συλλογισμὸς, ſive collectio. Et actor quidem dicet, etiamſi armati illi pulſarint neminem, terrorem tamen injeciſſe: nec multum inter iſta diſtare. At reus contendet, multum referre, numquis læſus ſit, an territus duntaxat.

Tertius locus eſt γνώμη νομοθέτου, ſive ſententia legiſlatoris. Fingamus, legem fuiſſe ejuſmodi: *Qui militem armarit adverſus magiſtratum, is vim feciſſe damnas eſto.* Eam legem recitari jubebit actor, ſingulaſque ejus particulas excutiet. Etiam licebit, tum legem laudare, tum eum qui tulit. At provocabit reus à verbis ad ſen-

tentiam legis. Negabit enim, hanc fuiſſe mentem legiſlatoris, quaſi vim fieri putarit, ſi quis militem cogat, vel tuendi ſui cauſa, vel ut adverſus ſeditioſum tribunum Remp. defendat. Ac propterea in talibus, quo fine quidque fiat, ſpectari oportere.

Quartus locus eſt ἡ πηλικότης, ſive quantitas. Et actor quidem aſſeret, vehemens eſſe delictum, cogere militem adverſus tribunum. At referet alter, crimen eſſe atrox, tribuno vitam eripere: quod nunquam in animo ſe habuiſſe dicet.

Quintus locus eſt τὸ πρός τι, ſive comparatio. Dicet actor, gravius eſſe, armatos convocare adverſus tribunum, quam aliquem lædere, ut Cicero diſſerit pro Cæcina. Reus contra pertendet, gravius multo eſſe, manus alicui adferre, quam cogere armatos. Atque hi potiſſimi ſunt loci ſtatus finitivi. Plura qui volet, Hermogenem adeat, in τέχνῃ διαιρετικῇ. ſect. VI.

CAP. IX.

De Statu Qualitatis.

1. §. *SI in controverſiam veniat, aut rei, aut facti qualitas, dicitur* ſtatus qualitatis.

Idem ob amplitudinem etiam vocatur *ſtatus generis, aut generalis.* Item *conſecutio* nominatur, quia eo quæritur, quid conſequatur rei cujuſque vim ac naturam. Puta, utiliſne ſit, an inutilis; juſta, an injuſta.

2. §. *Eſtque hic ſtatus duplex. Negotialis, ac Iuridicialis* Negotialis *eſt de re futura. Atque ad hunc deliberationes pertinent. Vt*, An utile ſit, Athenienſes opem ferre Olynthiis à Philippo obſeſſis. *Quomodo autem hic ſtatus tractetur, cognoſcitur ex iis, quæ diximus de genere deliberativo.*

Vbi ſex ejus locos enumeravimus. Duo autem ſunt præcipui, quid fieri queat, & quidnam deceat. Ariſtoteles lib. VIII. Polit. Εἰσὶ δὲ δύο σκοποὶ. τὸ, τέ δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον. *Duo autem nobis ob oculos ponemus, & quid fieri poſſit, & quid deceat.*

3. §. *Sin de re præterita tractet, appellatur* Iuridicialis. *Atque is vel ratione nititur; qui idcirco* rationalis *vocatur: vel à ſcripto vim capit; qui* legitimus *dicitur, quia lex inter ſcripta præcipuum obtinet locum.*

4. §. *Rationalis eſt vel ſimplex, ſive abſolutus: vel aſſumptivus.*

5. §. *Simplex aliquid ſua vi, & natura, laudabile eſſe ait.*

6 §. *Capita ejus ſex ſtatui ſolent; natura, lex, conſuetudo, judicatum, æquitas, pactum.*

Ut ſi quis occiderit furem nocturnum, recte ſe feciſſe probabit.

A natura, quæ docet vim vi repellere.

A lege, quæ eſt: a SEI NOX b FURTUM FACTUM ESIT; SEI IM OCCISIT; IOURE CAIUS ESTO.

A conſuetudine, quia ab omni ſecu-

a Macrob lib. 1. Saturn. c. 4. b Antiquè nox pro

lorum memoria mos iſte obtinuit.

A judicato, ut ſi dicamus, Titium & Mævium in ſimili cauſa fuiſſe abſolutos.

Ab æquitate, quæ dictat,ut ne,ſi in vim, aut inſidias inciderimus, ejus vitæ parcamus, cui ſine periculo noſtro parcere non poſſimus.

A pacto, ſi poſſit oſtendi feciſſe actorem contra datam fidem.

Ad hunc ſtatum pertinet ea Milonianæ orationis particula, qua oſtendit Tullius, recte interfici inſidiatorem. *Si*, inquit, *tempus eſt ullum, jure hominis necandi, quæ multa ſunt: certe illud eſt non modo juſtum, verum etiam neceſſarium, cum vi vis illata defenditur.* Et mox; *Inſidiatori verò, & latroni, quæ poteſt adferri injuſta nex? Quid comitatus noſtri? quid gladii volunt? quos habere certe non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret. Eſt enim hæc, judices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut, ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet: omnis honeſta ratio eſſet expediendę ſalutis. Silent leges inter arma; nec ſe expectari jubent, cum ei, qui exſpectare velit, ante injuſta pœna luenda ſit, quam juſta repetenda.*

7. §. *Status aſſumptivus, quia factum in ſe laudabile non eſt, extrinſecus aſſumit*

noſte, eſit pro *erit*. *im* pro *eum*, *occiſit* pro *occiderit*. De diphthongis, *ei*, *ou*, *ai*, antiquitus uſurpatis pro *i*, *u*, *a*, res notior eſt, quam ut monere attineat.

auxilia. Id, quod aſſumitur, colorem *Rhetores vocant, quia immutat facti rationem, ut purpura lanam.*

Ita, quod occidere civem indemnatum in ſe turpe ſit, Milo, extrinſecus colorem quærens, culpam facti in ipſum rejicit Clodium, quem inſidias ſtruxiſſe ait.

8. §. *Dividitur ſtatus aſſumptivus in comparationem, relationem, remotionem, & purgationem.*

9. §. *Comparatio id, quod factum eſt, confert cum deteriori, quod alioqui faciendum fuiſſet.*

Ut, lex Solonis erat, [a] Ἐάν τις μὴ τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔστω, *ſi quis non alat parentes, infamis eſto.* Quiſpiam detrectat alere patrem: ſed eo ſe excuſat, quod in ſumma inopia, aut uxorem, aut parentem, deſerere cogatur: ſatius autem videri, ut conſervet uxoris vitam, quam ut patriæ ſtudeat ſaluti. Simile exemplum eſt, ſi Imperator, majeſtatis accuſatus, quod paſſus ſit milites ſuos ſub jugum mitti, reſpondeat, id magis expediviſſe, quam ut omnes internecione delerentur.

[a] Diog. Laërt. in Solone.

10. §. *Hic vero de utroque diſpiciendum, num neceſſe fuerit alterutrum facere; & an, ſatius fuerit iſtoc agere quod factum eſt.*

11. §. *Relatio eſt, cum culpam conferimus in eam perſonam, quæ ipſa malum accepit.*

Ita Oreſtes culpam interemptæ Clytæmneſtræ dimovebat ab ſe in matrem ip-

pſam, quæ occiderat maritum ſuum Agamemnona. Par ratio erit, ſi accuſetur Ulyſſes, quod ſcepto ſuo percuſſerit[b] Therſitem. Nam culpam in ipſum conjiciet Therſitem, qui tot convicia Regi Agamemnoni ingeſſerat.

[b] Homerus Iliad. α.

12. §. *Actor hic dicet, illum, in quem culpa rejicitur, falſo ejus criminis inſimulari, ob quod dicitur malum perpeſſus. Nec tanti fuiſſe crimen iſtud, ut idcirco ita cum eo fuerit agendum. Ad hæc, non propterea fuiſſe peccandum, quia alter peccarat prior. Item, ſi alter deliquerat, debuiſſe eum in jus vocari. Etiam judices percontabitur, quid tandem futurum ſit, ſi eandem viam inſiſtant cæteri.*

13. §. *Reus autem atrocitatem criminis, ob quod alterum mactavit infortunio, exaggerabit; rem, locum, tempus ob oculos ponet; ut videant judices, illum, qui malum accepit, dignum eo fuiſſe: nempe potuiſſe rem in judicium vocari: vel inutile id fuiſſe.*

Exemplum, quod in relatione tractandâ ſequi poſſimus, nullum perfectius ac melius habemus Oratione Ciceronis pro Milone: ubi culpa interfecti Clodii in ipſum Clodium refertur: quippe qui inſidias ſtruxerit vitæ Milonis, ut diximus.

14 § *Remotio eſt, cum culpam rejicimus in perſonam aliam, quam quæ malum accepit: vel in rem quidem, ſed ſic, ut voluntas ſive intentio facti concedatur.*

Prioris generis eſt, *Occidi, ſed juſſu dictatoris.* Poſterioris eſt, *Non poſui ſtatuam ex teſtamento, quia lege prohibebar.* Livius lib. xxx.: *Conveniens oratio, non culpam purgantium, ſed transferentium initium culpæ in Annibalem, impotentiæque eius fautoris.*

15. §. *Hic actor, ſi in perſonam culpa transferatur, negabit, eam fuiſſe iſtius rei auctorem: vel non fuiſſe illius auctoritatis, ut detrectare imperium minus liceret: vel potuiſſe ei reſiſti: vel non tolli eo culpam, quod ab alio inductus fecerit. Similiter, ſi in rem cauſa referatur, vel in totum, quod de ea dicitur, negandum: vel dicendum, id tanti non eſſe, ut propterea facinus ejuſmodi committeretur.*

16. §. *Purgatio non factum defendit, quo differt à remotione in rem: ſed voluntatem. Itaque habet excuſationem, aut neceſſitatis, aut fortunæ, aut imprudentiæ.*

a Ioſephus. Neceſſitatis, ut, a *mater Hieroſolymitana filium interemit. excuſat ſe iſtoc, quod rabie ac fame eo fuerit adacta.*

Fortunæ, ut, *exercitum perdidi, ſed iniquitate fortunæ, non culpa propria.*

Imprudentiæ, ut, *ſumſi ſupplicium de homine libero, verum liberum eſſe non putavi.*

Exemplo in hoc ſtatu eſto oratio Ciceronis pro Ligario: ubi oſtendit, Ligarium fortuna, imprudentia, neceſſitate, fuiſſe pertractum ad bellum.

17. §. *Purgationi ſæpe ſubjicitur Deprecatio; qui ſtatus quidem eſt, ſed* ἄχρωμος *b* Α'χρωμος *autem, quia non defendit factum: ſed ſtatus tamen, quia rationes adducit, quibus veniam quis facti ſe impetraturum ſperat.* b Coloris expers.

Ita extrema oratione pro Ligario ait Tullius: *Erravi, temere feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoſcas, oro. ſi nemo impetravit, arrogenter: ſi plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem dediſti.* Ingenua etiam eſt illa confeſſio Leporii, ex monacho presbyteri; qui, cum à Pelagiano errore ad Catholicam veritatem eſſet converſus, ad Gallicanos Epiſcopos ſcribens, hoc pacto eſt exorſus: a *Quid in me primum, ô domini mei venerandi, & beatiſſimi ſacerdotes, accuſem, neſcio; & quid in me primum excuſem, non invenio. Sic imperitia, & ſuperbia, ſic ſtulta ſimplicitas cum perſuaſione noxia, ſic fervor cum intemperantia, ſic, ut verius dicam, cum ſui diminutione debilis fides, ſimul in me omnia recepta viguerunt; ut tot, & tantis, ſimul ſit, & obediſſe confuſio, & hæc eadem ab animo potuiſſe cedere, mihi ſtupenda gratulatio.* a Citat Caſſianus. lib. 1. de incarnatione Domini.

18. §. *Eſtque deprecatio ſpecies ſtatus negotialis, quia quæſtio eſt de re futura: puta, num ignoſci expediat, nec ne. Quod autem in doctrina de ſtatu juridicali agi de eo ſolet, id inde eſt, quia purgationi plurimum ſubjicitur ab Oratore.*

Exempli gratia, ſi quis liberum hominem verberarit, prius per imprudentiam factum dicet; quæ purgatio eſt: ſed quia in imprudentia culpa ineſt, poſtea confugiet ad veniæ poſtulationem; quæ deprecatio eſt. Plura de deprecatione lib. proximo dicemus.

CAP. X.

DE STATIBUS LEGALIBUS.

1. §. STATUS *legalis Hermogeni quadruplex, eſt*, περὶ ῥητοῦ ϗ διανοίας, ἀντινομίας, συλλογισμοῦ, ϗ ἀμφιβολίας, de ſcripto & ſententia contrariarum legum, ratiocinationis, & ex ambiguo.

2. §. *Status de ſcripto & ſententia, ſive verbo & voluntate. tunc imprimis incidit, cum litigantium pars una verbis legis, altera ejus nititur ſententiâ. Quod de lege dixi, idem judicandum de teſtamento, aut pacto, & ſimilibus.*

Ut, Lex eſt, *Peregrinus, qui mœnia adſcenderit, capitis ſupplicio adficiatur.* Eſt qui in obſidione muros conſcenderit, & hoſtem ſcalis adſcendentem dejecerit. Τῷ ῥητῷ peregrinus accuſatur, τῇ διανοίᾳ defenditur. Eſt & cum utraque pars, quia certus caſus ſatis expreſſus non eſt, de voluntate contendit. Ut, Quidam, qui primus familiæ nobilitatem intulit, primogenito legavit annulum cum illuſtri gemma, regiæ erga ſe dignationis argumen-

tum : Quinta inde ſoboles fœmina, regii muneris hæres, partu priori filiam, altero filium peperit. Pro puella adfertur naſcendi privilegium ; pro filio dignitas ſexus. Etſi autem caſus iſte huc quoque poſſit referri : tamen magis proprius hujus loci eſt ; cum unus ad verba aperta ; alter provocat ad mentem ſcriptoris ; quem ad æquitatem reſpexiſſe eſt veriſimile.

3. §. *In hujuſmodi cauſa pars una dicet, ſequi nos oportere quod breviter adeo aperteque eſt perſcriptum : aliud ſi ſcriptor voluiſſet, fuiſſe illud additurum : rationem etiam ſubjiciet, cur haud aliud voluerit : exempla item ſimilia adferet & res judicatas : denique, quam periculoſum ſit à ſcripto recedere, oſtendet.*

4. §. *Pars vero altera ſcriptorem dicet tantum ſcripſiſſe, quantum opus erat : quod autem quilibet per ſe videbat, id ſcribendum non putaſſe : calumniatoris eſſe potius, literarum apicibus inſiſtere, quam voluntati : contrariam ſententiam, vel aliis ejuſdem legis verbis, vel aliis legibus, referri : ſuam naturæ, & legibus conſentire : denique exempla adducet, ubi ex voluntate magis, quam verbis, controverſiam judices deciderint.*

5. §. *Status contrariarum legum vocatur, cum vel duæ leges (par autem ratio teſtamentorum, pactorum, & ſimilium) pugnant inter ſe, vel pugnare ſaltem videntur : vel unius legis duæ partes*

colliduntur: aut una eademque caſu ali-quo ſecum confligit.

Duarum hoc legum exemplum eſto. lex una eſt, *Tyrannicidæ ſtatua ponatur in gymnaſio.* Altera eſt, *Ne mulieri ſtatua in gymnaſio collocetur.* At fœmina eſt, quæ tyrannum ſuſtulit.

Duarum unius legis partium exemplum ſit, *Rapta raptoris mortem eligat, vel nuptias.* Eſt qui duas rapuit, quarum una mortem, altera nuptias eligit.

Eorundem verborum in caſu aliquo ſecum pugnantium exemplum fuerit iſtiuſmodi. *Vir fortis, quod volet, poſcito.* At ſunt duo viri fortes, qui eandem poſtulent virginem.

6. §. *In hoc ſtatu duæ ſi fuerint leges, conciliare eas oportet: vel id ſi fieri non poſſit, una reiici debet. Vtram autem alteri cedere conveniat, varie comprobatur. Nam & leges humanæ cedere debent divinis: & veteres leges novis abrogantur* [a]*, vel ſaltem iis derogatur, aut ſubrogatur, aut obrogatur. Item maior auctoritas eſt legis, quæ præcipit, quam quæ permittit: quia, quod præcipitur, neceſſarium eſt; quod permittitur, voluntarium. Item magis parendum legi, quæ particulatim prohibet, quam quæ indefinite iubet: quia ei, quod univerſe videtur mandari, derogatur ſpeciali interdicto. Lex etiam, quæ reip. bonum ſpectat, præfertur ei, quæ privatum bonum reſpicit. Interdum quoque conſi-*

[a] Abrogantur leges, quæ totæ tolluntur; derogatur iis, cùm pars tollitur; ſobrogatur, cum pars additur; obroga-

deramus, utrius legis auctor ſit ſapientior, vel ſimpliciter, vel in re aliqua. tur, cum pars mutatur Vlp. Tit. 1. Reg.

Ut ſi quæſtio ſit de hæreditate poſthumi undecimo menſe nati. Nam ſapiens quidem Hippocrates definit decem menſes utero. At non minus ſapiens legiſlator hæreditatem etiam undecimi menſis poſthumo decernit.

7. §. Συλλογισμοῦ, *ſive ratiocinationis ſtatus eſt, cum res, de qua non eſt propria lege cautum, colligitur ex re ſimili, de qua ſtatutum eſt lege.*

Ut, lex eſt, *Qui patrem pulſarit, plectatur.* At eſt, qui matrem pulſarit. Dices, nihil intereſſe. Item, lex eſt, *Tyrannicida præmio afficiatur.* Eſt qui in arcem adſcenderit, ut tyrannum necaret, At tyrannum non reperit, ſed filium ejus, quem & interemit, relicto in vulnere gladio. Adveniens tyrannus, ut filium vidit occiſum, eodem ſe gladio interfecit. Is qui filium ſuſtulerat, præmium petit, tanquam tyrannicida. Alter legi ſatisfeciſſe negat. Ejus qui filium peremerat, cauſam agit Lucianus: contrariam vero agit Eraſmus, declamatione ea, qua Lucianeæ illi reſpondit. Sunt qui *Statum paris* vocent. Juriſconſultis dicitur *inductio legis.*

8. §. *Qui hoc ſtatu utitur, dicet, lege contineri, quod par eſt; vel etiam, quod minus neceſſe fuerat lege caveri. Adverſarius autem ſimilia, aut paria eſſe negabit; ac cauſam adferet, cur diſſimilis*

eorum ratio ſit.

Exemplo ſint illæ Luciani & Eraſmi declamationes, quas dixi. Quædam etiam referre huc poſſis ex oratione Ciceronis pro Cæcinna.

9. §. *Status ex ambiguo eſt, cum diſceptatur, quo accentu vox legi debeat, aut quò verbum aliquod debeat referri, aut qua ſignificatione ſumatur.*

Ut, *Herus meus vaſorum argenteorum pondo centum novercæ, quæ volet, dato.* Magnifica quæque, & ſcite cælata, petit noceрva: petit item filius. Ut ambiguitas tolleretur, addi oportuit, *volet ipſe*, vel *ipſa*. Exemplum etiam gravius dabo. Jubet Apoſtolus Paulus velari mulieres. Quæritur, num mulierum vox preſſe accipiatur, quomodo virginibus opponitur: an laxe, ut virgines comprehendat. qua de quæſtione Tertullianum vide lib. de velandis virginibus.

10. §. *In huiuſmodi ſtatu oſtendit uterque, ſententiam, quam defendit, eſſe manifeſtam, aut ſaltem minime abſurdam; ac, quod ipſe dicit, æquum bonumque eſſe, & legi, conſuetudini, rectæ rationi conſentaneum. Adverſarium autem ex capitibus contrariis refellet.*

11. §. *His ſubiicit Hermogenes μετάληψιν, ſive ſtatum Tranſlativum, qui non eſt de re, ſed de actione: ut cum iudicium, vel à iudice transfertur in iudicem, vel ab accuſatore in accuſatorem, vel à loco in locum, vel à tempore in tempus, vel denique*

denique cum negatur, agendum hac lege, hac pœna, ob hoc crimen.

Juriſconſulti vocant *præſcriptionem iuris*, vel etiam *excluſionem actionis*. Eſt vero cum ſtatus iſte ſit principalis. Ut apud Ciceronem in Divinatione; ubi quæritur, num Cicero Verrem debeat accuſare repetundarum, an Q. Cæcilius, Verris quæſtor. Alterum etiam addam exemplum ex Libanio. Lex erat apud Lacedæmonios, ut pœna afficeretur, qui ante annum trigeſimum [a] orationem haberet. Accidit, ut Athenienſes loca quædam à Lacedæmoniis libera reddi ſibi poſtularent. Contradixit Archidamus, licet minor xxx. annis, & bellum perſuaſit. Viceremque eo bello Lacedæmonii. Poſtea accuſatus fuit Archidamus legis violatæ. Reſpondere poteſt, non ſe nunc vocandum in jus, ubi eventus bonitatem conſilii comprobavit: ſed tum id fieri oportuiſſe, cum ea de re diſceptaretur.

[a] Plutarchus in Lycurgo

Eſt item, cum ſtatus iſte non eſt principalis; ſed cauſa in alio præcipue conſiſtit. Ut pro Rabirio poſthumo: ubi prima orationis parte eſt tranſlatio. Siquidem negat Tullius, Cn. Memmio, qui tum accuſabat, competere actionem in equitem Romanum. At deinde ad ſtatum tranſit conjecturalem, ac nihil pecuniæ ad poſthumum rediiſſe contendit inque eo præcipue pedem figit.

CAP. XI.

DE STATU QUANTITATIS.

1. §. *IN ſtatu quantitatis, quatenus ad genus iuridiciale pertinet, cognoſcendæ ſunt maiores & minores iniuriæ.*

2. §. *Maior iniuria dicitur ſex modis.*

I. Ratione animi maxime depravati: quomodo gravior iniuria eſt, quæ fit ob cauſas leves.

Ut, ſi quis viatorem ſpoliet ob unum nummum. Pertinet huc locus Ciceronis ad Att. *De Terentia (mitto cætera, quæ ſunt innumerabilia) quid ad hoc addi poteſt? Scripſeras, ut* H S X I I. *permutaret tantum eſſe reliquum de argento. Miſit illa* C C I Ɔ Ɔ. *mihi, & adſcripſit, tantum eſſe reliquum. Cum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perſpicis, quid in maxima re fecerit?*

II. Ratione noxæ, in qua maius minuſve detrimentum.

Quomodo major noxa eſt inficere, quam eripere pecuniam.

Huc pertinet, quando non eſt æqualis pœna, ut in parricidio.

III. Ratione patientis, cum is judicium obtinere non poteſt: aut, qui paſſus eſt, propterea in ſe ipſum graviter animadvertit.

Prioris exemplum eſt, ſi quis vulneretur à filio Principis: Poſterioris autem exemplum præbet Lucretia, quæ à Sexto

Tarquinio violata, ſibi ipſi manus attulit.

IV. Ratione agentis, ſi quis vel ſolus egit, vel primus, vel cum paucis, vel ſæpe, vel cauſam dedit novæ legi, vel pœnæ novæ.

V. Ratione adiunctorum. ut ſi cui conſulto illata iniuria, ſi ab ingrato animo profecta, ſi plures iniurias contineat, &c.

VI. Ratione violati iuris: quomodo, ſi quis violaverit ius non ſcriptum, maiorem hanc injuriam eſſe dicemus. quia indicium ſit peioris animi. Nam ſi melior eſt, qui ſervat ius non ſcriptum, quod adeo neceſſarium non eſt: peior videtur, qui violat. At ſi quis violarit ius ſcriptum, hanc maiorem eſſe iniuriam docebimus, quia qui tranſilire non dubitat illa, quæ pœnæ obnoxia ſunt, multo magis id facturus ſit in iis, quæ pœnæ obnoxia non ſunt. Atque hactenus de ſtatu quantitatis.

In omni vero ſtatus genere, præter claſſicos illos auctores, ſuppeditabunt Quintilianus declamationibus CLXV; quæ ex CCCLXXXVII. ſuperſunt: & Calpurnius in excerptis X Rhetorum. De argumentis artificialibus ſatis dictum.

CAP. XII.

DE ARGUMENTIS inartificialibus.

1. §. ARGUMENTA *inartificialia ſunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; ſed tamen foris ad ſe delata arte tractat.*

2. §. *Huiuſmodi, in genere Iuridiciali ſunt quinque.*

I. Ex iure civili, *ut* leges.

II. Ex aliquorum auctoritate, *ut* teſtimonia.

III. Ex aliquorum conventionibus, *ut* pacta.

IV. Ex tormentis, *ut* quæſtiones.

V. Ex conteſtatione divinâ, *ut* jusjurandum.

DE LEGIBUS.

3. §. *Aut lex ſcripta facto adverſa eſt, aut conſentit cum eo. Si facto adverſetur, reprehendenda eſt; vel quod æquo & bono repugnet, vel quod alteri legi contraria, vel quod ambigua, vel quod conſuetudo ſit in contrarium.*

Ad primum iſtorum refer quoque, ſi lex aliqua non componatur ad regulam legis divinæ. Nam, ut Hipponenſis ille antiſtes, B. Auguſtinus, dicebat. *Omnium legum eſt inanis cenſura, niſi divinæ legis imaginem gerat.* Ad ultimum pertinet, quod conſuetudo tranſeat in legem:

Ἔθος γὰρ ἐγχρονίζον εἰς νόμον πέλει.

Nam mos vetuſtus obtinet legis locum: ut carmine de vita ſua ait Nazianzenus.

4. §. *Sin lex conveniat cum facto, aſſeremus, iudicum eſſe, ſententiam ferre ſecundum leges: alioqui eos periurio ſe obſtringere: fruſtra illas latas eſſe, ſi non ſerventur: nec debere quemquam*

ſapientiam ſibi m.iorem vindicare, quam insit legibus.

Sanè, ut ſcitè ait Varro Manio. *Lex neque innocēti propter ſimultatē obſtrigillat, neque nocenti propter amicitiam ignoſcit.*

DE TESTIBVS.

5. § *Teſtimoniorum duo ſunt genera, unum divinum, ut oracula: alterum humanum, quod tum antiquos, tum novos teſtes comprehendit.*

6. §. *Antiqui teſtes ſunt hiſtorici, aliique, qui ante noſtra tempora fuere: ſive ipſi ſcriptis aliqua consignarint; ſive eorum dicta factave ab aliis celebrentur.*

Copiam veterum teſtimoniorum ſuppeditabit multijuga lectio. Quia vero hanc à pueritia fruſtra exſpectes; defectum iſtum utcunque ſupplebunt ſylvæ ſententiarum, atque exemplorum, induſtria quorundam in juventutis gratiam congeſtæ. Imo plurimi etiam, quos jam ætas firmaſſe debet, ex iſtis ſapiunt ſolis: & hi, quia tot veteres laudent ſcriptores, magni librorum helluones eſſe videntur; ſed imperitis. Nam fieri aliter vix poteſt, quin illi, qui nōn ipſos adeunt fontes, multa peccent: præſertim cum iſti ſententiarum conſarcinatores, non raro ipſi inſcitia, ac judicii defectu, fallant ſallanturque. Imo etiam, cum hoc non eſt, tamen haud difficile eſt diſcernere collectionem puerilem, & orationem viri prudentis. Nempe uti haud, ubicunque eſt telum Achillis, ibi eſt manus Achillis: ita,

ubicunque veterum frequentatur teſtimonia, eo recte idcirco tractantur. Modus autem recte tractandi teſtimonia, præcipue eſt iſte, ut ne vel nimis ea condenſemus, vel adferamus vulgaria, ac quibus vis aut pondus inſit nullum.

7. §. *Novi teſtes ſunt, qui in judicium vocantur, ut veritatem teſtentur.*

8. §. *Huiuſmodi teſtium novorum, alii ſunt participes periculi, alii expertes. Item alii de noſtra, alii de adverſarii perſona. Ad hæc alii in cauſa, ut de facto: alii extra cauſam, ut quæ de vita & moribus dicuntur.*

9. §. *Diſtinguendum quoque inter teſtes amicos, inimicos, neutros: item probos, improbos, medios.*

10. §. *Si quis non habeat teſtes, contendet, argumentis potius, quam teſtibus agendum eſſe, quia argumenta pretio corrumpi non poſſunt, teſtes poſſunt.*

11. §. *Sin habeat teſtes, dicet, argumenta non ſubiici pœnæ, uti teſtes, quodque teſtibus opus non eſſet, ſi argumēta ſufficerent.*

12. §. *Ad teſtimonia pertinet quoque rumor, ſive fama: quę ſi pro nobis ſit, dicemus, temere naſci non ſolere; nec cauſam fuiſſe, cur fingeretur id, & ut cæteri rumores ſæpe falſi ſint, hunc non eſſe.*

Pro fama eſt locus iſte Heſiodi in Ἐργ. β. Φήμη δ' ὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα πολλοὶ λαοὶ φημίζωσι. *Non prorſus perit fama, ſi quam multæ gentes diſpergunt.*

13. §. *Sin rumor nobis adverſetur, exemplis comprobabimus, quam multa ab homini-*

bus inimicis, atque improbis, falſo ſpargi ſoleant. Etiam, quia rumor ſæpe eſt inconſtans, hominibus fere, pro affectu erga quempiam iudicantibus, rumorem ideo rumori opponemus.

Ad falſum rumorem pertinet illud Tullii in Miloniana: *laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: ſed dicam, ut ſentio: nimis multa audire coguntur ii, quibus tota commiſſa eſt Reſp.*

DE PACTIS.

14. §. *Si pacta pro nobis faciant, referemus, ea privatæ legis vim habere; pacta legibus corroborari; quod pleraque eorum, quæ inter homines aguntur, pactis conſtant, eoque, hæc qui auferat, evertere hominum commercia, ac ſocietatem.*

15. §. *Sin pacta obſint cauſæ, dicendum, ſi legibus fraude conditis non pareatur, multo minus pactis fraude factis obtemperandum eſſe. Præterea, cum iudices ſint iuſtitiæ antiſtites, eos non tam quid factum, quam quid iuſtum ſit, ſpectare oportere: iuſtum eſſe immutabile; pacta ſæpe vi, aut metu extorqueri.*

16. §. *Inſuper conſiderandum, an pacta repugnent aliis pactis, ſeu ea anteceſſerint, ſeu conſecuta ſint.*

17. §. *Videndum quoque, an aliqua ex parte eiuſmodi pacta iudicibus adverſentur.*

DE TORMENTIS.

18. §. *Si tormenta pro nobis faciant, dicemus, quæ dicunt homines torti, ea veri-*

tatem ipſam dicere.

19. §. *Sin adverſentur, contendemus, in tormentis nihil eſſe certi: quia nonnulli tormenta tolerant, ne vera fateantur: alii, cum tormenta perpeti non poſſint, facile mentiuntur, ut citius cruciatu liberentur.* Exemplum habemus in Miloniana: *Quibuſnam de ſervis? rogas? de P. Clodii. Quis eos poſtulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Vnde? ab Appio, &c.* Et mox: *Age vero, quæ erat, aut qualis quæſtio? Heus ubi Ruſcio? ubi Caſca? Clodius inſidias fecit Miloni. Fecit: certa crux. Nullas fecit: ſperata libertas. Quid hac quæſtione certius? Subito arrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur à cæteris.* & quæ ibidem ſequuntur.

DE IVREIVRANDO.

20. §. *Iuriſiurandi ratio eſt quadripartita. Aut enim quis offert iuſiurandum, aut non offert: accipit, aut non accipit.*

21. §. *Qui offert, ſtatuet, pium eſſe, Deo rem committere; nec opus eſſe adverſario, ut alios iudices quærat, cum ipſi iudicium offeratur.*

22. §. *Qui iudicium offerre non vult, facere id ſe referet, quia improbi facile peierant cupiditate vincendi; eoque ſe malle iudicum periculum ſubire, cum his credat, adverſario non item.*

23. §. *Qui accipit juramentum, ajat, ſe non adverſario, ſed ſibi ipſi habere fidem.*

24. §. Qui

24. §. *Qui non accipit, dicat, ſe pro pecunia iurare nolle, & , ſi improbus eſſet, facile iuraturum.*

25. §. *Præterea is, qui iuramento ſtare nolit, vel accuſatur, vel defenditur.*

26. §. *Si accuſatur, contendemus, eum omnia iura ſubvertere; ipſoſque iudices idcirco obſervare leges, quia iurati iudicent.*

27. §. *Sin defendatur, dicendum, non eo periurum eſſe; quia non ſua ſponte, ſed metu coactus, & fraude circumventus iurarit: periurium enim mente concipi, non ore.*

28. §. *Dicere quoque liceat, ſatius eſſe, quod male iuraris, non ſervare, quam & iurando, & iuratis ſtando, peccare.* Nam, ut Iſychius ſcribit in Levit. cap. XIX. *Iusjurandum in iniuſto eſt, non ſolum quod prævaricatur, ſed etiam, quod iniuſte cuſtoditur. Quale illud fuit, quod Herodes filiæ Herodiadis iurans, Ioannis Baptiſtæ caput abſcidit. Oportebat enim hoc eum iusiurandum non præbere; poſtquam tamen iuravit, non cuſtodire; quia talia ſacramenta, nec initium ſumere Deus vult, ſed nec ſumentia ad finem pervenire.* Atque hæc de argumentis inartificialibus.

Finis Libri Primi.

GERARDI JOANNIS VOSSI

PARTITIONUM ORATORIARUM LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

HACTENUS actum eſt de probationibus, ſive argumentis demonſtrativis, quæ Græci λόγυς vocant, ut diximus. Verùm homines non ratione ſolum, ſed etiam affectu, imo magna pars hoc pene ſolo ducuntur. Quapropter accedemus nunc ad πάθη, ſive affectus.

Neque eſt, quod objiciat aliquis, Phyſici & Ethici eſſe de his tractare. Nam Phyſicus conſiderat πάθη, quatenus ſunt affectiones animalis: ac naturales eorum cauſas exponit. Ethicus de iis tractat, quatenus ſunt honeſtatis & virtutis capaces: ac, mediocritas ut in iis ſervetur, docet. Rhetor autem agit de his, quatenus conducunt ad perſuadendum: atque, ut tum moveantur, tum ſedentur, explicat.

Præcipue vero in eo conſiſtit eloquentiæ regnum, quod doctrina hac vim animis adferat. Quæ virtute ſi careat Orator: ſiccus ac jejunus, ſine ſucco ac ſanguine erit. Neque hoc artificium natura ſua noxium eſſe propterea putemus, quod (ut apud Salluſtium Cæſar ait) *omnes homines, qui de rebus magnis conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet.* Nam de affectibus intelligi Cæſar debet, quatenus rationis judicium prævertunt, uſumque ejus impediunt. Atqui Deus animis noſtris inſevit adfectus, ut ſtimuli ſint ad actiones honeſtas; quod fit, cum rationi ſunt conſentanei. Quare, utut apud viros ſapientes, & cordatos, haud opus ſit eos ciere; eoque apud Areopagitas lege [a] cautum fuerit, ut dicerent ἄνευ προοιμίου ϗ παθῶν [b]: tamen apud rudem populum, qui rationum pondus parum perpendit, omnino movere animos opus eſt, quòd ad honeſtas actiones melius perducatur. Imo quia & eorum, qui ſupra vulgus ſapiunt, multi bonum, quod approbant, non amplectuntur, exemplo Medeæ apud Ovidium [c], quæ ait,

——— *Video meliora, proboque,*
Deteriora ſequar: ———

Omnino apud tales quoque conducibile eſt, ut eorum animis faces & ſtimulos ſubdamus, quo non ſolum aſſentiant; ſed etiam, id quod bonum cenſent, agant. Quod rectè fieri, etiam Jeſaiæ, Pauli, &

[a] Quinctilianus pluribus in locis. Lucianus in Anacharſide. Apuleius Met. 10. Pollux l. 8. c. 10. Themiſt. orat. 16.

[b] Abſque prooemio & affectibus.

[c] Lib. 7. Metam.

aliorum cœleſtium vatum exemplo docetur, qui non contenti docere, affectus quoque cient: atque idem à graviſſimis, & ſanctiſſimis quibuſque Eccleſiæ doctoribus, ſeculis omnibus fuit obſervatum.

Affectus eſt appetitus ſenſitivi immutatio ab objecta rei bonæ vel malæ ſpecie provenieus: ſive, ut ab Ariſtotele *a* definitur:

a Lib. 1. Rhetor. cap. 1.

1. §. *Affectus eſt, per quem homo immutatus non eodem modo de iiſdem rebus judicat, ſic ut ſequatur voluptas, aut dolor.*

Ita, qui amat, pro delicto aliquid non habet, aut pro exiguo: contra, qui odit, pro magno. Item, qui concupiſcit, id quod jucundum eſt bonum etiam eſſe cenſet: at, qui affectu hoc caret, non item.

Affectus, ex Stoïcorum ſententia, ſunt quatuor: ratione boni præſentis, lætitia: ratione boni futuri, ſpes: ratione mali præſentis, dolor: ratione mali futuri, metus. Quos Maro expreſſit in ſexto, cum ait;

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.

Eoſdem Boëthius his verſiculis eſt complexus *b*:

b Lib. 1. metr. 7.

Gaudia pelle,
Pelle timorem,
Spemque fugato,
Nec dolor adſit.
Nubila mens eſt,
Vinctaque frenis,
Hæc ubi regnant.

Peripatetici vero, uti in eo à Stoïcis diſſentiunt, quod affectus non exſtirpandos, ſed ratione moderandos cenſent: ita & multo plures ſtatuunt affectus: ſed qui fortaſſe ad quatuor iſtos non incommode reducantur. Nos præcipuos ſolum, & quorum potiſſimum Oratori uſus eſt, hoc loco, Ariſtotelis exemplo, exponemus.

2. §. *Affectuum alii magis locum habent in Deliberativo, alii in Demonſtrativo, alii in Iuridiciali.*

3. §. *Deliberativi magis proprii ſunt, metus, fiducia, pudor & impudentia.*

CAP. II.

DE METU.

1. §. METUS *eſt animi ægritudo ex imaginatione futuri mali, quod nobis, aut noſtrorum cuipiam, interitum, aut dolorem adferat, præſertim ſi imminere nobis videatur.*

Sive, metus eſt animi motus ex apprehenſione mali magni ac imminentis. Ita Cicero in Orat. pro lege Manil. metum commovet, cum alibi, tum in principio narrationis, quando ait: *Bellum grave & periculoſum veſtris vectigalibus atque ſociis à duobus potentiſſimis regibus infertur; Mithridate, & Tigrane, &c.* Grave & periculoſum pertinent ad magnitudinem. At imminere, ex eo cognoſcitur, quia dicitur, jam bellum inferri.

2. §. *Ex allata hac definitione cognoſcimus, duas eſſe periculorum conditiones,*

quæ metum adferant. Vna eſt, ut ſint φθαρτικὰ καὶ λυπηρὰ: hoc eſt, interitum, aut dolorem adferant.

Quomodo metuimus, ne nos invadat hoſtis, aut ne in morbum incidamus gravem, aut ne ſubeamus infamiam, aut ne liberos, vel opes amittamus. At injuſtitia, ſimiliaque, quanquam maxima ſunt, tamen fere non metuuntur: quia non adferunt interitum, vel dolorem magnum.

3. §. *Altera conditio eſt, ut malum immineat.*

Nam non ſolent homines metuere mortem, quia longe eam abeſſe arbitrantur. At timent illam tempore peſtilentiæ, aut gravis morbi, vel etiam in tempeſtate, ubi metus eſt naufragii.

i. Æn. *Præſentemque a viris intentant omnia mortem.*

4. §. *Vnde conſequitur, ut metum incutiat Orator, duo requiri. Prius eſt, ut malum objiciat auditori, ejuſque magnitudinem exponat. Deinde, ut hoc imminere oſtendat.*

5. §. *Porro non uno modo magnitudo mali declaratur: quod ob diverſam ſit hominum naturam. Vnde ſcito opus, quo quiſque ingenio ſit: Sane avarus pecuniæ, ambitioſus honoris, amator deliciarum ſuarum jacturam præcipue reformidat: eoque ea potiſſimum parte pungendus, qua ſenſus mollior, & vis acrior.*

Atque hic magnitudo mali conſideratur ratione perſonæ: ubi ſpectatur, quo hic, quo alius magis moveatur. Nec enim pariter ſunt omnes animati. At ratione rei duo attendimus: utrum malum ſit commune, an proprium; utrum ſimplex, an mala multa involvens. Quæ duo proximis duobus canonibus paulo fuſius diducimus. De priori prius.

6. §. *Præterea cum periculorum alia ſint propria, alia communia; & priora magis adficere animos ſoleant: expedit, ut communia ad privata revocentur: quo conſpiciatur, ut publica calamitas etiam privatam illam ſecum trahat.*

Privata enim magis tangunt, quam publica: etſi vulgo malint videri, publico potius dolore moveri, quam ſuo. Sed plerique hiſtrioniam agunt, Poli exemplo [a]; qui Athenis acturus fabulam Euripidis, cum repræſentandus eſſet dolor Electræ, geſtantis cineres Oreſtis, urna clam in ſcenam detulit oſſa filii defuncti. Lugere viſus eſt mala aliena, deflevit propria.

[a] Angellius lib. 7. c. 5.

7. §. *Multum etiam valet, ſi calamitatem imminentem non verbo uno tangamus, ſed* καθ' ὑποτύπωσιν *ob oculos ponamus.*

Ita ſi deditionem ſuadere civibus velimus: orationis penicillo depingemus arces conflagrantes, cædes civium, lamenta matronarum, ſtuprationes virginum, maláque alia, quæ in urbibus captis contin-

gere ſolent. In cujuſmodi argumento à Principe ad ſubditos, à marc ad fœminam, à matrona ad virginem itur, & inde ad alia.

8. §. *Atque hæc magnitudinem mali indicant. Imminere verò tantum malum oſtendemus; ſi doceamus, illos, quos metui volumus, tales eſſe, ut interitum adferre, vel damnum ſummum dare poſſint; &, cum poſſunt, velle, &, cum volunt, id promptiſſime agere, quales imprimis ſunt, qui armatam habent potentiam, & injuſti ſunt, & contumelioſe ſecum actum eſſe arbitrantur.*

Tria hic conſiderantur, poſſe, velle, agere. Poſſe comprobatur ex viribus animi, corporis, fortunæ. Velle oſtenditur ex affectibus, & utilitate. Quæ plenius intelliguntur ex doctrina de ſtatu conjecturali. In agendo maxime formidabilis eſt celeritas. Cito autem exſequitur, qui naturâ acris eſt, ac vehemens. Præſertim, ſi gravior eſt injuria, quam fuerit perpeſſus.

9. §. *Vtile etiam eſt ad incutiendum metum, ut majorum, vel parium recenſeamus exempla, qui malum jam ſunt perpeſſi.*

[a] Philip. 3. Quomodo Demoſthenes [a], ne Athenienſes deſpicere velint Philippum, tanquam viribus multo inferiorem, refert, ut Methone, Apollonia, triginta duæ Thraciæ civitates, ab eo captæ ſint, aliaque, quæ jam in vicinis populis patraſſet.

10. §. *Plurimum quoque prodigiis & oſtentis moveri homines ſolent. Nec refert, utrum verè hujuſmodi ſint, an eſſe exiſtimentur.*

Sane, ut credulum vulgus mittam, Nicias ipſe, Athenienſium dux, cum circa Syracuſas haberet exercitum . z L. millium; & caſtra transferendo (uti plerique ſuadebant) ſervare militem poſſet: deliquio Lunæ territus, id facere non fuit auſus: ac propterea maxima affectus fuit clade, quæ Athenienſis imperii ruinam mox ſecum traxit.

CAP. III.

DE CONFIDENTIA.

1. §. *Metui opponitur* CONFIDENTIA. *Eſt ea ſpes, cum rerum ſalutarium imaginatione, quas homines brevi ſe conſecuturos putant; aut horribilium, quas, vel ſublatas, vel remotas eſſe arbitrantur.*

Siquidem confirmatur animus, cum vel mala longe abſunt, vel ſpes ſalutis prope adeſt.

2. §. *Hujuſmodi ſpem varie excitamus. Ac primum quidem, ſi oſtendamus, fieri aliquid poſſe, & in ſimili cauſa factum eſſe. Vel in hujuſmodi, aut majori etiam periculo nos antea fuiſſe, & tamen evaſiſſe.*

Quomodo in tempeſtate Trojanis animum addit *a* Æneas. a I. Æn. v. 201.

3. §. *Eadem ratio eſt, ſi doceamus, pares,*

vel etiam inferiores, id periculum evitaſſe.

Ut ſi dicas, non eſſe, quòd Romani metuant Germanos, cum devicerint Helvetios, à quibus ſæpius victi fuere Germani. Ita Cęſar animum militibus addit in primo de bello Gallico. *Denique ait, hos eſſe eoſdem Germanos, quibuſcum ſæpenumero Helvetii congreſſi, non ſolum ſuis ſedibus, ſed etiam in illorum finibus, plerumque ſuperaſſent, qui tamen pares eſſe noſtro exercitui non potuerint.*

4 §. *Etiam fiduciam addit Orator, ſi per ſingula diſcurens oſtendat, adeſſe ſubſidia, quæ requiruntur.*

Ut ſi quis ad dignitatem adſpiret, referemus, quantus ſit favor civium, ac eorum imprimis, qui plurimùm poſſint, atque ut competitori hæc deſint. Ita agi potuit, cum Cicero, conſulatum ambiens, competitorem haberet Hirtium.

Similiter, ut bene omnes de bello ſperent, commemorabimus, cum pecuniarum vim, militum robur, cæterumque belli apparatum: tum imprimis virtutem, & fortunam Imperatoris. Quod Tullius facit in Maniliana. Ubi illud inter alia: *Cum ei Imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima autoritas, egregia fortuna: dubitatis, Quirites, quin hoc tantum bonum, quod à Diis immortabilibus oblatum eſt, in Remp. conſervandam, atque amplificandam, conferatis?*

Contra hoſtium vires minuemus. Qua in re Galgacus præit apud Tacitum *a*; *Ne*, inquit, *terreat vanus aſpectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat: in ipſa hoſtium acie inveniemus noſtras manus. Agnoſcent Britanni ſuam cauſam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deferent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vſipii reliquerunt. Nec quicquam ultra formidinis; vacua caſtella, ſenum coloniæ inter male parentes, & injuſte imperantes; ægra municipia & diſcordantia, &c.*

a In vita Agricolæ.

5. §. *Multum etiam fiduciæ addit perſuaſio de favore divino.*

Unde Xenophon de Cyro in παιδείᾳ ejus ſcribit, ſolere illum ante prælium animare milites ſuos præſentia numinis.

Fit vero iſtoc partim oraculis: ut apud Maronem in octavo:

Sed mea me virtus, & ſancta oracula Divûm,
Conjunxere tibi:

Partim aliis ſignis, uti voce populi, quæ Dei vox credi ſolet. Vtroque argumento pugnat Tullius Philip. IV. *Iam enim non ſolum homines, ſed etiam Deos immortales, ad Remp. ſervandam arbitror conſenſiſſe. Sive enim prodigiis, atque portentis, Dii immortales nobis futura prædicunt; ita ſunt aperte denuntiata, ut illi pœna, & libertas nobis, appropinquet: ſive tantus conſenſus omnium, ſine impulſu Deorum eſſe non potuit; quid eſt,*

quod de cœleſtium voluntate dubitare poſſimus &c.

Quam late autem ſe ſigna extendant, argumento eſt, quod, ut Saluſtius in Jugurthina author eſt, cum Romani milites aquæ penuria laborarent, ex eo; quod repente maximus imber diffunderetur, Deo ſe curæ eſſe judicarunt.

Nihilominus cavendum, ne de favore divino quicquam apud viros graves, & cordatos, ex ſignis iſtiuſmodi ſtatuamus, quæ riſum his potius, quam fiduciam pariant. Quale illud unius è Pompejanis fuit, qui bellum adverſus Cęſarem eſſe redintegrandum ajebat, optiméque eſſe ſperandum, quia aquilæ ſeptem in caſtris Pompeji eſſent repertæ. *Optime*, inquiebat Tullius, *ſi nobis pugnandum eſſet cum graculis.*

CAP. IV.

DE PUDORE.

1. §. VERECUNDIA, *ſive pudor, eſt animi perturbatio ex malis, ſive præteritis, aut præſentibus, ſive futuris, quæ exiſtimationem offendere videntur.*

Vel brevius hoc pacto: Pudor eſt perturbatio animi ex apprehenſione mali, quod lædat exiſtimationem. Eſt enim pudor, quaſi cuſtos exiſtimationis, eóque ſedulo cuſtodiendus; pręſertim, quando, ut apud Senecam [a] eſt, cum periit, redire neſcit.

[a] Agamemn.

2. §. *Pudet præcipue apud ſeptuplex hominum genus. Primum eos, quos in precio habemus: ut qui nos admirantur, vel quos ipſi admiramur, vel quibus admirationi eſſe ſtudemus, vel quibuſcum de honore contendimus, vel quorumcunque judicium non aſpernamur: ut ſunt ſenes, prudentes, eruditi, omneſque illi quos putamus idoneos eſſe rerum noſtrarum æſtimatores.*

3. §. *Deinde apud eos, in quorum conſpectu ſumus.*

Nam, ut dici ſolet, pudor in oculis habitat. Eoque prudenter Cydias, cum perſuadere vellet Athenienſibus, ne Samiorum agros inter cives ſuos dividerent; quo facilius ingereret pudorem, jubebat eos negotium hoc ita animo concipere, quaſi Græci univerſi, qui rem omnem paulo poſt audituri erant, ſtarent nunc pro corona, & Athenienſes turpe hoc decretum facientes coram ſpectarent.

4. §. *Tertio apud illos pudet, qui eidem crimini non ſunt obnoxii.*

Quippe tales factum noſtrum improbare, veriſimile eſt.

5. §. *Quarto apud illos, qui ſeveri ſunt vitiorum cenſores.*

Qualis olim Cato, qui Cenſoriis nomen reportavit.

6. §. *Quinto apud eos, qui facile, quæ ſciunt, divulgant. Vt ſunt, quos injuria affecimus: item malefici: & qui in aliis taxandis operam ponunt, quales ſunt ri-*

ſores aliorum, & ſcriptores veteris comœdiæ, vel epigrammatum, vel ſatyrarum, aut mimorum.

[a] Sat. 4. lib. 1.

Unde Horatius in Satyris [a]:

Omnes hi metuunt verſus, odore poëtas.
Fœnum habet in cornu: longe fuge. dummodo riſum
Excutiat ſibi, non hic cuiquam parcet amico;
Et, quodcumque ſemel chartis illeverit, omnes
Geſtiet à furno redeuntes ſcire, lacuque,
Et pueros, & anus.

7. §. *Sexto apud illos pudet, qui nobiſcum benigne ſemper egerunt.*

[b] In Andr. Act. 1, Sc.

Unde Pamphilus apud Terent. [b]

Tum patris pudor, qui me tam leni paſſus eſt animo uſque adhuc
Quæ meocunque animo libitum eſt facere. eine ego ut adverſer?

8. §. *Septimo apud eorum, quos commemoravimus antea, ſervos, vel amicos.*

Quippe unde illi intelligere rem omnem poſſint. Et tales quidem ſunt, apud quos pudet.

9. §. *Pudorem vero incutimus per ea, quæ factu ſunt turpia, vel facti talis ſigna.*

Quomodo timidi, ac ignavi animi nota eſſe cenſetur, vinci ab hoſtibus. Unde pudorem ciet Cicero pro lege Manilia: *Delenda eſt vobis hæc macula Mithridatico bello ſuſcepta, quæ penitus jam inſedit, atque inveteravit, in P. R. nomine.*

Item: *Videte ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere: ſic vobis turpiſſimum ſit, illud quod accepiſtis, tueri, ac conſervare non poſſe.* Ejuſdem rei ſignum eſt violentia, quam quis perpeſſus ſit invitus: unde Maro in VI.

Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitatem, & dira tegentem
Supplicia.

Multoque magis pudorem adferunt, quæ libidinosè ac turpiter patrantur: unde Maro in Eclogis:

Novimus, & qui te, tranſverſa tuentibus hircis.

Pudori item eſt animus ſtolidus, & incautus: quo refer illud Terentianæ Thaidis [a]:

Diſputet ſic verba data eſſe mihi.

Item inſcitia. Sane Themiſtocles, [b] cum lyram recuſaſſet, habitus eſt indoctior. Atque ex his non difficilis eſt conjectio de ſimilibus, quæ pudorem incutere valent; ſive iis, qui turpe quid egerunt; ſive horum majoribus, poſteris, neceſſariis, aut propinquis; ſive iis, qui ad facti auctores referuntur; ut ſunt eorum præceptores, conſiliarii.

[a] Eunu. Act. 5. Sc. 1.
[b] Cic. l. 1. Tuſc. quæſt.

10. ſ. INVERECUNDIA *contra eſt, cum non movemur malis, quæ exiſtimationem lædere ignominiæque eſse cenſentur. Hunc adſectum gignimus contemptu rerum, quæ turpes factu, vel turpis eſse rei ſigna creduntur.*

Ita [a] Antipho poëta, cum ipſe una cum ſociis morti eſſet deſtinatus; Sed hi, ne in calamitate iſta conſpicerentur, faciem nuberent; *Quid?* inquiebat, *veremini, ne quis horum cras videat vos?* Hactenus de affectibus generis deliberativi magis propriis.

[a] Ariſtoteles li. 2. Rhetor. cap. 6.

CAP. V.

DE LÆTITIA.

1. ſ. DEMONSTRATIVI *generis affectus eſt geminus, lætitia, & gratia.*

2. §. *Lætitia eſt motus animi proveniens ex imaginatione boni præſentis.*

3. §. *Hujus effectus eſt delectatio: hoc eſt, tranquillitas animi in bono præſenti ſuaviſſime acquieſcentis.*

Ita in oratione Maniliana oritur delectatio ex admiratione ampliſſimarum rerum, quas geſſit Pompejus.

4. §. *Paratur autem lætitia non* abſolute *tantum, conſiderando puta magnitudinem boni, quod res in ſe continet: ſed etiam* comparate, *nempe oſtendendo, quanto hæc fortuna potior ſit altera. Ut ſi referamus priorum temporum calamitates, aut pericula: ac deinde cum iis præſentis felicitatis bona conferamus.*

Fecit

Fecit hoc Cicero poſt reditum ad Quirites: *Etſi, inquit, homini nihil magis optandum, quam proſpera, æquabilis, perpetuáque fortuna, ſecundo vitæ, ſine ulla offenſione, curſu: tamen, ſi mihi tranquilla, & placata omnia fuiſſent; incredibili quadam, & penè divina, qua nunc veſtro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruiſſem.* Exinde enumerat bona illa, quæ reſtitutus patriæ recepit: atque ait, ſe voluptatem eorum carendo magis, quam fruendo intellexiſſe: juxta illud Plautinum *a*:

Tum denique homines noſtra intelligimus bona,
Cum quæ in poteſtate habuimus, ea amiſimus.

a Capt. Act. 1. Sc. 2.

Mirifice etiam exultat Cicero ſecunda in Catilinam invectiva; quam ab his verbis auſpicatur; *Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefarie molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem urbe proſecuti ſumus. Abiit, exceſſit, evaſit, erupit. Nulla jam pernicies à monſtro illo, atque prodigio, mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur.*

5. §. *Neque non poteſt lætitiam parere oratio, quæ cogitationi objicit verbum ſolum, ſerta, flores, odoramenta, aurum, gemmas, veſtes pictas, cantus*

ſymphoniacos, & hujuſmodi alia: quæ vernanti, &, ſi non gravi, at feſtiva dictione explicantur in natalitiis, epithalamiis, & pompæ ac ludorum tempore.

Exemplum habemus in panegyrico Eumenii [a], qui dictus eſt Conſtantio Cæſari. *De te*, inquit, *mihi, Cæſar invicte, hodiernæ gratulationis exordium, divinus ille veſtræ majeſtatis ortus, ipſo, quo illuxit, auſpicio veris illuſtrior: cui dies ſerenus, atque, ut celebrantes ſenſimus, ultra rationem temporis, Sol æſtivus incaluit, auguſtiore fulgens luminis claritate, quàm cum originem mundi naſcentis animavit. Siquidem tunc inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur, ne noceret: nunc ardentior, ne majeſtate veſtra videretur obſcurior. O felix beatumque ver, jam non amœnitate florum, nec viriditate ſegetum, nec gemmis vitium, nec ipſis tantum favoniis & luce ſerena lætum, atque venerabile, quantum ortu Cæſarum maximorum! O tempus, quo meritò quondam omnia nata eſſe credantur, cum eodem nunc confirmata eſſe videantur!*

[a] Quamquam aliqui eſſe Mamertini, vel alius putét, ac dictum Maximiniano Imp.

CAP. VI.

DE GRATIA.

1. §. GRATIA *eſt, quâ quis benefacit, non quia ipſe beneficium aucupetur; ſed duntaxat, ut ei commodet, beneficium præſtat.*

Uti Terentiana Thaïs ſe facere ait:

Hanc tibi do, neque repeto pro illa quicquam abs te pretii.

2. ſ. *In hac duo potiſſimum ſpectamus: ut eam, ſi opus ſit, amplificare; ut item extenuare, atque imminuere poſſimus.*

3. §. *Amplificatio fit trifariam. Primum à perſona, cui quis gratificatur: ut ſi quis exul, & egentiſſimus Deinde à re, qua gratificatur: ut ſi magna, vel peropportuna. Denique à perſona, quæ gratificatur: ut ſi ſola dederit, vel prima, aut præcipue.*

A tribus iſtis Didonis beneficium commendant Trojani apud Maronem, 1. Æn.

O ſola infandos Trojæ miſerata labores.
Quæ nos, relliquias Danaûm, terræque, mariſque,
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo ſocias.

Nam non ἁπλῶς dicitur Dido miſerata Trojanos; ſed dicitur SOLA miſerata, idque OMNIUM EGENOS; neque leviter miſerata, ut ſi viatico ſolum juviſſet; ſed, quod vere maximum beneficium fuit, URBE, ac DOMO SOCIASSE.

4. ſ. *Beneficiorum hæc exaggeratio eo prodeſt, ut excitemus deſiderium illi gratiam referendi, qui præclare, ſive de nobis, aut noſtris, ſive de Rep. meritus eſt.*

Ita Cicero Maniliana, ut gratiam conciliet Pompejo, maxima ejus in Remp. beneficia commemorat, eumque cum ſummis confert Imperatoribus, atque adeo iis præfert.

5. §. *Interdum etiam neceſſe eſt, beneficium aliquod imminuere, quod à jactabundis, καὶ μικροψύχοις, nimis exaggeratur*

6. §. *Fiet hoc, ſi dicamus, aliquem non tam noſtri, quam ſui cauſa, benefeciſſe.*

Tale fuit beneficium Pompeji in revocando Cicerone ab exilio. Nam paſſus antea erat in exilium expelli, quo, revocando poſtea, ſibi magis obſtringeret. Hinc Cicero ait, magis [a] reſtituendi, quam retinendi fuiſſe ſtudioſum. item, ut beneficium daret, prius feciſſe injuriam.

[a] Ad Attic. lib. 8. ep. 3.

7. § *Dicemus præterea, non ſua ſponte benefeciſſe, ſed caſu, aut coactum: ut quod ſummorum virorum poſtulato ultra obſiſtere non auderet.*

8. §. *Item, non tam beneficium dediſſe, quam reddiße.*

9. §. *Vel etiam, non mereri aliquid nomen beneficii.*

Uti quod [b] Philippus Athenienſibus offerret Haloneſum; quam ille quidem dare, ſed Athenienſes reddere eum, dicebant.

[b] Demoſthenes, ſive, ut Libanius maluit, Hegeſippus, orat. quæ inſcribitur de Haloneſo.

10. §. *Item, ſi beneficium negemus eße tantum, aut tale, quale exigebamus: aut non datum eße loco ſuo, & tempore.* Nam ut, proverbio dicitur, *Bis dat, qui cito dat.*

11. §. *Plurimum etiam de benefici affectu deterit, ſi oſtendamus, alias in re minori non ſubveniße: vel etiam inimicis par, aut majus contuliße beneficium: vel*

quod dederit, vile & abjectum quid eſſe.

Ut ſi convivio quidem exceperit; ſed vino jam aceſcente, ferina puteſcente.

Cap. VII.

De Ira.

1. §. *Affectus generis Iuridicialis magis proprii ſunt, tum ira, lenitas; amor, odium: tum quæ vel iram vel odium conſequuntur, ut indignatio, & invidia: tum quæ ſequuntur lenitatem, & amorem; ut miſericordia, & æmulatio.*

2. §. *Ira eſt coniuncta cum dolore cupiditas vindictæ eius, quam videamur nobis poſſe exſequi, propterea quod quis aut nos, aut noſtrorum quempiam, immerito parvi feciſſe videatur.*

3. §. *Sunt huiuſce contemptus ſpecies tres, deſpectio, incommodatio, & contumelia.*

4. §. *Deſpectio etiam eſt ſine impedimento.*

5. §. *Incommodatio eſt cum impedimento; & fit, non quidem, ut ipſe quis utilitatis aliquid acquirat; ſed ne alius, quod cupit, conſequatur.*

6. §. *Contumelia eſt, cum quis, voluptatis ſuæ gratia, alterum afficit dedecore.*

Quo quis vero gloriæ eſt cupidior (ut fere fit, ſi quis vel dignitate, vel eruditione excellat) hoc ob contemptum ſui vehementius ſolet iraſci. Ita Hipponax [a], cum deformi & fœda eſſet facie, ac effigies

[a] Plinius lib. 36. c. 5.

ejus à pictoribus quibuſdam publice expoſita eſſet ad deridendum : tantopere excanduit, ut virulentis verſibus, aliquos eorum ad ſuſpendium adegerit. Memorabile etiam exemplum eſt Narſetis, ducis militari gloria florentiſſimi : qui cum poſt res fortiter geſtas adverſus Totilam, Gothorum Regem, invidia quorundam à Juſtino Imperatore exueretur Italiæ præfectura ; atque etiam ab Imperatrice Sophia, impotentis animi fœmina, hujuſmodi impeteretur a convitio, *Narſetem ad gynæceum eſſe relegandum ut cum puellis lanarum faceret penſa* : opprobrium iſtud adeò indigne tulit, ut dixerit, ſe telam orſurum, quam Imperator & conjux, dum viverent, retexere non poſſent : ac paulo poſt Longobardos in Italiam evocavit.

a Paulus Diaconus lib. 2. de geſtis Longobard. c. 5.

Nec pari artificio in commovenda ira ſemper eſt opus. Nam ut corpora humana, quibus temperies eſt mala, ex cœli conſtitutione inſalubri facilè incidunt in morbum : ita, ſi animus jam ante fuerit exulceratus, ac ſiniſtra ſuſpicione de eo, quem accuſatum venimus, laborarit ; ad iram hunc inflammare difficile non erit. Sed ut tales ſolum ira accendamus, minime ſufficit. Quare iſtoc potius artificium, quod univerſos ſpectat, deinceps aperiendum eſt nobis.

7. §. *Omnis iræ excitandæ ratio in ſex rebus præcipue conſiſtit.*

Nam narrandum eſt factum, & exag-

gerandum à perſonis, minoribus, effectis, ſignis: ac modus interim ſervandus, ne odio dicere quicquam videamur. Quæ ſtrictim ita memoriæ cauſa dicta, clariori aliquanto luce nunc veſtiemus.

8. §. *Primum, quam atrox, atque indignum facinus commiſſum ſit καθ' ὑποτύπωσιν exponemus.*

Quid autem ὑποτύπωσις ſit, dicetur lib. IV. cap. XVI.

9. §. *Hinc eius, qui læſus eſt, innocentiam, virtutem, dignitatem, vel aliam conditionem referemus: & contra commemorabimus vitia, eius, qui læſit, & conditionem illius contemptam, vel exoſam, atque inviſam.*

Unde liquet, duas hic perſonas ſpectari; illius, cui facta eſt injuria, & ejus à quo facta.

10. §. *Poſtea, ut magnitudo iniuriæ magis pateat, eam comparatione minorum exaggerabimus.*

11. §. *Etiam oſtendemus, quomodo iniuriæ huius malum, non tantum ad præſens, ſed futurum quoque tempus, ſe extendat.*

12. §. *Vtile inſuper erit, ut ſi qua iniuriæ illatæ ſigna oculis obiici poſsint, ea ad animos acrius irritandos adhibeantur.*

Quomodo Antonius, Cæſaris veſtem gladiis perforatam oſtendens, iram populi aduerſus Caſſium, & Brutum, & conjuratos, quam maxime accendit.

13. §. *Hac interea opus eſt cautione, ut ſi metus, ſit, ne, privato odio adducti,*

modum omnem in exaggerando crimine excedere videamur ; non tam anxie laboremus de amplificanda iniuria, quam contenti ſimus ſimplici oratione ; ſed tali, quæ ſigna atrocis iniuriæ, tanquam argumentorum graviſsimorum ſemina ; paſsim interſerat. Nam ita & rem dicemus, & credemur tamen veritati ſtudere, non affectui indulgere.

Exempla hujus movendi affectus ſuppeditabit Demoſthenes in iis, quæ adverſus Ariſtogitonem, Midiam & Æſchinem ſcripſit : item Tullius in illis, quæ habet contra Clodium, Piſonem, Vatinium, & Antonium.

CAP. VIII.

De Lenitate.

1. §. IRÆ *contraria eſt* LENITAS, *quæ eſt ſedatio iræ.*

2. §. *Non tamen omnes ejuſmodi ſunt, ut ſe patiantur deliniri : ſed, ut tigres efferantur muſica ; ita aliqui delenifica oratione magis irritantur. Quare apud tales plus proficimus, ſi terrorem minus incutiamus.*

3. §. *Ad deliniendam iram maxime adhibendi illi, qui minus habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare, nulla ſuſpicio eſt. Eius generis ſunt pueri, & ſenes : item fœminæ, præſertim ſi miti facundia, & præſtanti forma commendentur.*

Ita

Ita in ſacra pagina legimus, Davidis [a] iram ab Abigail; iram Artaxerxis [b] ab Eſthera, eſſe ſoſpitam. Et Joab, ut abſolonem reconciliaret patri, ad hoc uſus eſt opera mulieris Thecoitidis [c]. Romana quoque hiſtoria [d] teſtatur, interventu Sabinarum, inter Romulum, & Tartium, fœdus eſſe ictum. Item Volumnia, & Veturia [e], Marcium Coriolanum, patriæ funus ſpirantem, à noxio propoſitio dimoverunt.

a 1. Reg. cap. 25.
b Eſth. c. 7.
c 2. Sam. 14.
d Livius, Dionyſius, Plutarch.
e Iidem

4. §. *Multum etiam poſſunt hac in re ſacrorum antiſtites.*

Quomodo Alexandrum magnum delinivit [f] Jaddus, Pontifex Hieroſolymitanus: Attilam item [g] Leo Romanus.

5. §. *Poſtquam diſpeximus de perſonis, quarum opera in ira lenienda uſui eſſe poteſt: videndum de tempore maxime accommodo. Primus quidem irę impetus eſt difficillimus.*

Quo qui veniam impetrare laborant, tantundem agere videntur, quam ſi conentur

Eſurienti leoni ex ore exſculpere prædam:

Ut eſt in Lucillii verſu. Tantum enim abeſt, ut ſupplicium effugere liceat: ut fere nec ſupplicii modum tenere homines ſciant. Idcirco Athenodorus, Plutarcho [g] teſte, monebat Cæſarem Auguſtum, ne quid iratus diceret, aut faceret, niſi viginti quatuor literas ſecum prius percurriſſet.

f Ioſephus lib. 1. Antiquitatum judaicarum c. 8.
g Caſſiodorus in Chronic. item Var. lib. 1. ep. 4. Paulus Diac. in Miſcell. lib. 15.
g In Apophthegmat.

6. §. *Minus etiam periculoſa eſt ira, ſi jam*

de altero ſupplicium ſumptum ſit.

a Ariſtót. lib. 2. Rhe. cap. 3. Unde Philocrates [a] proditionis accuſatus, tum demum, cum populum vidiſſet ſupplicio quorundam mitigatum, oratione ſe voluit purgare.

7. §. *Nec parum refert, ut ſciamus* molles [b] aditus, & commoda tempora fandi. *Eoque fieri ſi poſsit, captanda eſt occaſio, cum lætitia nova iam fel atque amarorem omnem diluerit.*

b 4. Æn.

Ut ſi hoſtem prælio, vel adverſarium judicio vicerit: item ſi honore auctus ſit, ſi ludis, vel conviviis vacet, aut aliter animum remittat.

8. §. *Supereſt oſtendamus, cujuſmodi oratio iræ ſedandæ conducat. Cum ira oriatur ex opinione contemptus; non aliud melius ei leniendæ remedium eſt, quam ſi quid oſtendamus non eſſe factum animo malo, aut ex contemptu; ſed vel ira, vel caſu excidiſſe: ſimiliaque egiſſe aliquando erga ſuos, ubi deſpectus fuerat nullus.*

9. §. *Præterea prodeſt, ſi dicamus, priora benefacta eſſe majora præſenti injuria.*

Nam, ut ait Terentius [c], *Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquum eſt ferre.*

c Hec. Act. 5. Sc. 4.

10. §. *Ingenue autem teſtandum, dolere nobis ob delictum.*

Quomodo Demipho, ut fratrem purget, ad Nauſiſtratam ait [d]:

d Phor. Sc. ult.

Verum quando jam accuſando fieri infectum non poteſt,

Ignoſce: orat, confitetur, purgat: quid vis amplius?

Etiam Pamphilo rogante Davum [a], *An non dixi hoc eſſe futurum?* reſpondet ille, *Dixti*: porro ſubjiciente hic Pamphilo, *Quid meritus es?* ille ſine circuitione ait, *Crucem*. Quæ ingenua confeſſio multum ad ſedandam iram valebat. Nam generoſa mens, quia nihil præter gloriam æſtimat, ferè conquieſcit, ſi is, qui offendit, ſupplex ſe demit a. Pulchre Ovidius [d]:

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtrare leoni:
Pugna ſuum finem, cum jacet hoſtis, habet.

At viles animæ iram non deponunt, niſi par, vel majus dederint malum.

11. §. *Poſtremo oſtendendum, quantum fructus in poſterum percipi ex eo poſſit, cui poſtulamus ignoſci. Vt ſi dicamus eum multa magnaque paratum eſse facere in leſi ſpem gratiæ: nec ipſum modo, ſed etiam amicos. Item addemus, quantum quis gloriæ ſit relaturus ignoſcendo inimico.*

Egregium deliniendæ iræ exemplum præbent tres legati Homerici [c], Phœnix, Ulyſſes & Ajax: qui miſſi erant, ut Agamemnonem conciliarent Achilli. Vide etiam Volumniæ ad Coriolanum orationem apud Dionyſium [d], Livium [e] & Plutarchum [f].

[a] Andr. Act. 3. Sc. 5.

[b] Lib. 3. Triſt. el. 5.

[c] Il. 1.

[d] Lib. 8. Antiq. Rom.

[e] Lib. 2.

[f] In Coriolano

CAP. IX.

DE AMORE.

PROXIMUM eſt, ut de amore agamus: qui duplex eſt; prior amicitiæ, quo afficimur erga amicos; alter concupiſcentiæ, quo amamus pecuniam, vinum, & alia. Hic loci agitur de priori amore. unde ita definitur:

1. §. *Amor eſt affectus, quo alicui optamus quæ bona exiſtimantur; eademque pro viribus efficere ſtudemus; non noſtri, ſed ejus cauſa, quem diligimus.*

Ubi tres conditiones obſervare eſt. Prima eſt, ut alicui optemus bona vel vera, vel ſaltem, quæ bona eſſe arbitremur. Nec enim ſi quis, dum prodeſſe ſtudet, noceat, propterea inimicus eſt dicendus: quia actiones non æſtimamus ſecundum eventus, ſed ſecundum voluntatem.

Altera amoris conditio eſt, ut quæ bona judicamus, ea non optemus tantum, ſed etiam pro viribus procuremus.

Plautus Trinummo [a]:

Nequam illud verbum eſt: Bene vult, niſi qui [b] bene facit.

Et vir antiquis comparandus, Julius Scaliger, lib. IV. Epidorpidon [c]:

Tu ſi ex animo forte velis cui benefactũ;
Addas operam. Sola cadaver eſt voluntas.

Tertia conditio eſt, ut ita animati ſimus, non propter utilitatem propriam: ſed

[a] Act. 2. Scen. 2.
[b] Id eſt, aliquare.
[c] Sublem. mate, Fac.

illius cauſa, quem diligimus. Nam, ut ait Cicero primo de Natura deorum, *ſi ad fructum noſtrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus: non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam utilitatum ſuarum. Prata, & arva, & pecudum greges, diligunt iſto modo, quod fructus ex iis capiantur. Hominum charitas, & amicitia, gratia eſt.*

Differt amor ab amicitia, quod amor ſit, etſi quis non redamet: in amicitia vero ſit amor mutuus: unde Ariſtoteles rogatus [a], quid eſſet amicus, pulchre reſpondit *μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα* [b].

[a] Laërtius in vita Ariſt.

[b] Anima vina in duobus inhabitans corporibus.

Quo pacto conciliemus amorem, Tullii potiſſimum verbis oſtendam. Ait ille lib. II. de Oratore:

2. §. Sentimus amorem conciliari, ſi id velle videare, quod ſit utile ipſis, apud quos agas, defendere: ſi aut pro bonis viris, aut certe pro iis, qui illis boni atque utiles ſint, laborare: namque hæc res amorem magis conciliat, illa virtutis defenſio caritatem: pluſque proficit, ſi proponitur ſpes utilitatis futuræ, quam præteriti beneficii commemoratio.

3. §. Enitendum eſt, ut oſtendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem ineſſe, aut utilitatem: eumque, cui concilies hunc amorem, ſignifices, nihil ad utilitatem ſuam retuliſſe, ac nihil omnino feciſſe cauſa ſua. Invidetur enim commodis hominum

ipſorum : ſtudiis autem eorum cæteris commodandi favetur.

4. §. Videndumq; hoc loco eſt, ne quos ob benefacta diligi volumus, eorum laudem, atque gloriam, cui maxime invideri ſolet, nimis efferre videamur.

Hactenus Tullius. Exempla autem conciliandi amoris ſuppeditabunt epiſtolæ commendatoriæ, de quibus inferius cap. XXI.

CAP. X.

DE ODIO.

1. §. *Amori, & amicitiæ, opponuntur* ODIUM & INIMICITIA.

2. §. *Differunt odium, & ira: primo, quod ira illis rebus concitatur, quas unuſquiſque ad ſe, aut ſuos pertinere cenſet: odium vero etiam iis, quas ad ſe non judicat pertinere:* quomodo & eum odimus, qui nunquam nobis nocuit.

3. §. *Præterea ira ſemper eſt adverſus ſingularia,* ut Titium, aut Sempronium: *odium autem etiam adverſus genus*, ut contra furem, aut calumniatorem.

4. § *Ira inſuper tempore ſanabilis eſt; odium inſanabile.*

5. §. *Ira dolorem afferre cupit, qui ſentiatur: odium calamitatem afferre ſtudet, licet non ſentiatur.*

6. §. *Ira cum dolore, ac moleſtia; odium eſt abſque ea.*

7. §. *Iratus ob adverſarii calamitatem tandem miſeretur : inimicus eum, quem odit exſtinctum cupit.*

8. §. *Ratio odium gignendi eſt, ſi commemoremus actiones inimiciter adverſantes bono, quod amamus.* Ut ſi apud libertatis amantes referamus, quam crudeliter nobiſcum agatur, & quam miſero habeamur loco.

Quod Galgacus facit apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita : ubi, ut Britannorum ſuorum animos irritet adverſus Romanos, inter alia in eos ejuſmodi invehitur oratione : *Raptores*, inquit, *orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere, terras & mare ſcrutantur : ſi locuples hoſtis eſt, avari : ſi pauper, ambitioſi : quos non Oriens, non Occidens, ſatiaverit. Soli omnium opes, atque inopiam, pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus imperium : atque ubi ſolitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos ſuos, natura cariſſimos eſſe voluit : hi per delectus alibi ſervituri auferuntur. Conjuges, ſororeſque, etſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hoſpitum, polluuntur. Bona fortunaſque in tributum egerunt, in annonam frumentum; corpora ipſa, ac manus ſylvis ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias conterunt. Nata ſervituti mancipia ſemel veneunt, atque ultro à dominis aluntur : Britannia ſervitutem ſuam quotidie paſcit.*

CAP. XI.

DE INDIGNATIONE.

1. §. INDIGNATIO *eſt dolor ob alterius ſecundam fortunam, quia ſit indignus.*

a Ecl. 1. Ut apud Maronem [a]:

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

b Ecl. 8. *Barbarus has ſegetes?* Item [b],

Mopſo Niſa datur. Quid non ſperemus amantes?

Junguntur jam gryphes equis, ævoque ſequenti

Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

2. §. *Excitatur indignatio, ſi vitæ prioris ſordes, ac vilitas, cum præſentis temporis opibus, ac potentia, conferantur.* Cicero in Vatinium: *Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. licet impune per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adoleſcentiæ turpitudo obſcuritate, & ſordibus tuis, obtegatur.* Exinde referre incipit, ut homo vilis, & obſcurus, paulatim ad honores acceſſerit. Tandem illa ſubjungit: *Te cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt, ſtrumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis jam ſe locis collocarunt.* Quaſi nem-

pe adeo ſit impurus, ut ſtrumæ ipſius averſentur hominem.

Similiter Horatius indignationem concitat adverſus Menam, Pompeji Magni libertum [a]:

Lupis & agnis quanta ſortitò obtigit,
Tecum mihi diſcordia eſt.
Ibericis peruſte funibus latus,
Et crura dura compede.
Licet ſuperbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videſne, ſacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus
Præconis ad faſtidium,
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et Appiam mannis terit.

[a] Lib. Epod. od. 4.

Etiam elegans indignationis exemplum apud Martialem [b] habes in ſutorem, qui maximas opes erat conſecutus. Epigramma claudit in hunc modum:

At me literulas ſtulti docuere parentes.
Quid cum Grammaticis, Rhetoribuſque mihi?
Frange leves calamos, & ſcinde Thalia libellos?
Si dare ſutori calceus iſta poteſt.

[b] Lib. 9. epigr. 75.

CAP. XII.

DE INVIDIA.

1\. §. INVIDIA *eſt animi dolor ex alterius bono, quod pari vel ſimili, obtigit; non quod eo ipſi careamus, ſed quod alius id habeat.*

a Lib. 2. de Orat. pag.405

2\. §. *Hujus doctrinam Ciceronis* a *verbis complectar.* Haud ſciam, *inquit*, an acerrimus longe ſit omnium metus invidiæ: nec minus virium opus ſit in ea comprimenda, quam in excitanda.

Quibus invideāt homines.

3\. §. Invident autem homines maxime paribus aut inferioribus, cum ſe relictos ſentiunt; illos autem dolent evolaſſe. Sed etiam ſuperioribus invidetur ſæpe vehementer, & eo magis ſi intolerantius ſe jactant, & æquabilitatem communis juris, præſtantia dignitatis, aut fortunæ, tranſeunt.

Triplex ratio ciendi invidiam.

4\. §. Quæ ſi inflammanda ſunt, maxime dicendum eſt, non eſſe virtute parta; deinde etiam vitiis, atque peccatis. Tum ſi erunt honeſtiora, atque graviora: tamen non eſſe tanti ulla merita, quanta inſolentia hominis, quantumque faſtidium.

Quadruplex ratio ſedandæ invidiæ.

5\. §. Ad ſedandum autem; magno illa labore, magnis periculis eſſe parta; nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata: ſeſeque; ſi

quam gloriam peperiſſe videatur, tametſi ea non ſit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abjicere, atque deponere. omninoque perficiendum eſt (quoniam plerique ſunt invidi, maximemeque eſt hoc commune vitium, & pervagatum) ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna; cum laboribus & miſeriis permiſta eſſe videatur.

Hæc Tullius de invidia: quæ quia turpis eſt, eo ab hominibus occultari ſolet nomine æmulationis: de qua inferius dicemus. Nunc de miſericordia videamus.

CAP. XIII.

De Misericordia.

1. §. MISERICORDIA *eſt animi ægritudo ex damno vel malo, quod videtur ei dolorem, aut interitum allaturum, qui indignus eſt hac fortuna, quodque aliquis exiſtimet, aut ſibi, aut ſuorum cuipiam, poſſe contingere, idque cum imminere videtur.*

Definitio hæc quinque conditiones comprehendit.

Prima eſt, ut, ſi ægritudo exorta ex eo, quod malum ſit, vel eſſe videatur. Nam etiam miſerentur homines eorum, qui vere felices ſunt, ſed ipſis miſeri videntur. Ita Abderitæ miſerti fuere Democriti ſui, quem inſanire credebant: ſed

Hippocrates, eapropter ab iis arceſſitus; ſtudiis illius perſpectis judicavit, & ſapere eum, & felicem vitam degere.

Altera conditio eſt, ut malum hoc perdere hominem, vel gravem ſaltem moleſtiam adferre valeat. Hujuſmodi ſunt egeſtas, cruciatus, morbi, mentis alienatio, & ſimilia, quibus vel animi, vel corporis, vel fortunæ bonis privamur. Levior autem dolor miſericordiam nulli movet prudenti.

Tertia eſt conditio, ut qui malum patitur, videatur ea fortuna indignus. Ut ſi ſit vir pius: unde ad ciendam miſericordiam valet hoc Maronis [a]:

a 2. Æn.

——— Nec te tua plurima, Panthen,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

Aut ſi vir fuerit fortis & egregie de patria meritus. Nam Cicero ait [b], *Quem noſtrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miſeratione delectat? qui tum denique ſibi avelli iubet ſpiculum [c] poſteaquam ei percunctanti dictum eſt, clypeum eſſe ſalvum, ut etiam in vulneris dolore cum laude moreretur.*

b Epiſt. ad Lucceium.

c Paulo tamen aliter, hancrem ex Trogo narrat Iuſtinus l. 6.

Quarta conditio eſt, ut quis exiſtimet, ſe, vel ſuorum quempiam, mala ita pati poſſe. Unde idem Cicero [d]: *Iam miſericordia movetur, ſi is, qui audit, adduci poteſt, ut illa, quæ de altero deplorentur; ad ſuas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat, aut intuens*

d Lib. 2. de Orat.

alium, crebro ad ſe ipſum revertatur.

Ultima conditio eſt, ut credatur, malum illud prope eſſe. Nam quæ multo poſt temporis intervallo eventura ſunt, ea parum movent.

2. §. *Quo vero malum miſericordiam facilius cieat; exaggerare illud Oratores ſolent ab abjunctis perſonæ, loci, temporis, finis, modi.*

3. §. *Perſonæ, ut ſi nobilis, ſago vel toga clarus: ſi innocens, candidus, affabilis.*

4. §. *A loco, ut ſi miſeriæ adſint ſpectatores, quos minime vellet.*

5. §. *A tempore, ut ſi quis in flore juventutis de medio tollatur.*

6. §. *A fine, ut ſi patiatur, quia bonam Eccleſiæ aut Reip. cauſam deſerere noluerit.*

7. §. *A modo, ut ſi in hominem dignitate pollentem ſtatuatur ſupplicii genus, quo in viles ſolum homines ſolet animadverti.*

8. §. *Multum autem movet, ſi miſeri coram adſint, & ſigna edant accommoda iſtis temporibus.*

Unde olim rei ſupplicabant veſte obſoleta, barba, capilliſque promiſſis: imo parentes & cognatos adducebant ſordidatos.

9. §. *Valde etiam afficere ſolet comparatio inter fortunæ prioris felicitatem, & miſeriam præſentem.*

Ut cum Homerus de cadavere Hectoris ad currum alligato ab Achille, ait[a]: a Iliad. χ. p. 402.

——Κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι
Κεῖτο, πάρος χαρίεν *Totum vero caput in cineribus jacebat, olim gratioſum.*

a Æn. 2. Cui geminum hoc Maronis [a],

——*Quantum mutatus ab illo.*

Hectore! Ubertim autem hoc Comparationis loco miſericordiam Cicero movet in peroratione orationis pro Muræna: *Modo maximo beneficio Populi Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquiſſimum, conſulatum attuliſſet: nunc idem ſquallore ſordidus, confectus morbo, lachrymis ac mœrore perditus, veſter eſt ſupplex, Iudices, veſtram poteſtatem, ac veſtras opes intuetur.* Et poſt pauca: *Si (quod Iupiter omen avertat) hunc veſtris ſententiis affixeritis, quo ſe miſer vertet? domumne? ut eam imaginem clariſſimi viri, parentis ſui, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentemque videat? an ad matrem, quæ miſera modo Conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſollicita eſt, ne eundem paulo poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem nova pœna legis, & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine conſpectuque privat? Ibit igitur in exilium miſer? quo? ad Orientiſne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit?*

at habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſerit, eodem cum ignominia reverti. An ſe in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime viderit; eundem lugentem, mœrentem, exſulem videat? in ea porro provincia, quo animo C. Muranam fratrem ſuum adſpiciet? qui huius dolor? qui illius mœror erit? quæ utriuſque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque ſermonis? quod quibus in locis paucis antè diebus factum eſſe Conſulem Murænam nuntii literæque celebraſſent, & unde hoſpites atque amici gratulatũ Romam concurrerint, repente eo accedat ipſe, nuntius ſuæ calamitatis? Vide etiam epilogum orationum pro Quinctio, & L. Flacco.

CAP. XIV.

De Æmulatione, et contemptu. Item epilogus doctrinæ de affectibus.

1. §. *Superſunt æmulatio, & contemptus. Eſt autem* æmulatio *perturbatio animi ob bona mentis honorata, quæ pares, aut ſimiles, aſſecuti videantur, non quòd ea aliis adſint, ſed quia nos iis careamus.*

Itaque æmulatio bona eſt, & honeſta, contra quam in invidia fit. Æmulatio hominem excitat, ut ipſe quoque bona

bona conſequatur. Invidia agit, ne alter potiatur bonis.

2. §. *Æmulatio excitatur, quando paribus, aut ſimilibus, bona adeſſe videmus, quibus iure debeatur honos:* ut ſunt virtus, & eruditio: *vel ſaltem, ut per quæ benefici eſſe poſſumus:* uti magiſtratus, quem qui gerunt, de plurimis bene merendi habent facultatem: *vel denique bona illa, quibus propinqui, & familiares, frui nobiſcum poſſunt*; ut ſunt horti amœni, bibliotheca luculenta, & ſimilia.

3. §. *Æmulationi opponitur* CONTEMPTUS, *quo alios deſpicimus, quia nihil laude & honore dignum habeant, eorumque diſſimiles videantur, quorum nos æmuli ſumus.*

Hinc cicero lib. II. de Off. *Deſpiciunt eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. Non enim omnes eos contemnunt, de quibus male exiſtimant. Nam, quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, & ad faciendam iniuriam inſtructos, eos haud contemnunt quidem, ſed de iis male exiſtimant. Quamobrem, ut ante dixi, contemnuntur ii, qui nec ſibi, nec alteri proſunt, ut dicitur: in quibus nullus labor, nulla induſtria, nulla cura eſt.*

Ita eos quoque contemnimus, qui opulenti quidem ſunt, ſed deſtituuntur veris bonis. Unde Diogenes *a*, vel, ut alii volunt, Ariſtippus, cum in ſplendida domo

a Laërtius in Diogenis vita.

CONVIVIO

convivio eſſet exceptus, in hominis fortunati faciem exſpuit, atque adjecit, χείρονα τόπον μὴ εὑρηκέναι.

HACTENUS de affectibus. in quibus illud univerſe eſt obſervandum, quod apud Ciceronem monet Antonius [a] *Primum, inquit, conſiderare ſoleo, poſtuletne cauſa, ut animi hominum moveantur. Nam neque parvis in rebus adhibendæ ſunt hæ dicendi faces; neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere poſſimus: ne aut irriſione, aut odio digni putemur, ſi ut tragœdias agamus in nugis; aut convellere adoriamur ea, quæ non poſſunt cõmoveri.*

[a] Locum deteriorem non inveniſſe: *puta, quã ejus facies eſſet.*

[b] Lib. 2. de Orat. p. 404.

Præterea obſervandum, ut (quemadmodum Cicero ibidem ait) *omnes ii motus, quos Orator adhibere volet judici, in ipſo Oratore impreſſi, atque inuſti eſſe videantur. Neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur, cui tu velis iudex, ſi tu ipſe id lente ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis; niſi te ipſum flagrantem odio ante viderit. Neque ad miſericordiam adducitur, niſi ei tu ſigna doloris tui verbis, ſententiis, voce, vultu, collachrymatione denique oſtenderis. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ niſi admoto igni, ignem concipere poſſit: ſic nulla mens eſt tam ad comprehendendum vim Oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, & ardens acceſſeris.* Pulchre igitur Horatius in Arte:

— Si vis me flere, dolendum eſt
Primum ipſi tibi, tum tua me infortunia tangent.

CAP. XV.

DE MORIBUS.

1. §. TERTIA *Inventionis pars conſiderat τὰ ἤθη, ſive* MORES *: qui hic ſpectantur, non quatenus ex vita Oratoris noſcuntur; ſed quatenus ex oratione dicentis elucent: ita ut ἤθη hoc loco nihil aliud ſint, quam naturæ atque animi indicia ſive notæ oratione expreſſæ ad ſignificandum virtutes aut vitia, vel etiam affectus, quatenus illi ad virtutes aut vitia referuntur.*

Aliud igitur ἤθη, ſive *mores*, vel *ſenſus*, aliud πάθη, ſive perturbationes. Quæ & Plinius diſtinxit lib. XXXV. cap. X: *Ariſtides Thebanus primus animum pinxit, & ſenſus omnes expreſſit, quos vocant Græci, ἤθη, item perturbationes.*

2. §. *Quo morata ſit oratio, ante omnia id agendum eſt Oratori, ut in oratione eius reluceant prudentia, probitas, benevolentia.*

3. §. *Prudentia quidem, quia* [a] iis fidem habemus, quos plus intelligere, quam nos, arbitramur.

[a] Cic. 2. de Orat.

4. §. *Probitas, quia*, quo [b] quis verſutior, & callidior eſt, hoc inviſior, & ſuſpectior, detracta opinione probitatis.

[b] Ibid.

5. §. *Benevolentia, quia, ut prudens quis, & probus credatur; tamen ſi odiſſe nos, vel alteri parti melius velle exiſtimetur, minime nobis recte velle conſulere judicabitur. Contra, ſi ametur Orator, habet quaſi helepolin quandam, qua, abſque violentia, animos auditorum invadat.*

Ut ſi videamus, virum gravem nullum refugere periculum, quod conſulat nobis: cujus rei illuſtre exemplum Cicero initio Invectivæ quartæ in Catilinam.

Tria autem hæc etiam Cicero complexus videtur, cum lib. II. ad Att.[a] ait: *Nunc mihi & conſiliis opus eſt tuis, & amore & fide.* Nam conſilium ad prudentiam refertur, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

[a] Epiſt. 22. quæ incipit, *Quam vellem.*

Quantopere vero opus ſit ut aliquem benevolum nobis putemus; etiam Maro oſtendit quarto Æneidos; ubi Junonem ſic inducit loquentem.

Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam, pactoſque hymenæos
Exercemus? habes, quod tota mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ego populum, paribuſque regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſq; tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid oratione iſtac in ſpecie, vel honeſtius, vel utilius fuit: Et tamen perſuadere haud potuit Veneri. Neque obſcura eſt ratio:

— *Senſit enim, ſimulata mente locutam:*

Nec credere potuit, Junonis animum tantopere eſſe immutatum, ut nunc bene vellet Æneæ, cui ſemper fuiſſet infeſta.

6. §. *Præterea, quo morata ſit oratio, prudentis eſt Oratoris, mutare* τὸ ἠθικὸν *pro natura gentis eius, apud quam dicit.*

Illuſtre ejus rei exemplum habemus in Alexandro Magno apud Curtium lib. III. ubi varia oratione, ut cujuſque gentis animis aptum erat, milites alloquitur. Paucis eandem rem complectitur Juſtinus lib. XI: *Alexander*, inquit, *circumvectus ſuos, ſingulas gentes diverſa oratione alloquitur: Illyrios & Thracas opum ac divitiarum oſtentatione; Græcos, veterum bellorum memoria, internecivíque cum Perſis odii, accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc Aſiæ expetitæ; nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Cæterum & laborum finem hunc, & gloriæ cumulum fore.*

7. §. *Adhæc prudentis eſt Oratoris; videre, utrum dicat in* μοναρχίᾳ, *ſive unius principatu, an* ἀριστοκρατίᾳ, *ſive optimatium imperio, an* δημοκρατίᾳ, *ſive populi poteſtate.*

8. §. *In Monarchia Rex imperat. Vbi Orator ſpectat cuſtodiam Principis. Atque apud*

hunc verbis opus eſt byßinis, ut Paryſatis illa ait apud Plutarchum [a].

a In Apoptheg.

9. §. *In Ariſtocratia regit Senatus. Ac valent hic honeſta, & legitima omniaque metiri oportet diſciplinâ legum, & divitiis civitatis.*

10. §. *In Democratia poteſtas eſt penes tribus: eſtque hic difficillimum dicere, quia fere ut Tacitus* [b] *ait*, privata eſt cuique ſtimulatio, & vile decus publicum. *Interim libertatis hic præcipue ratio habetur.*

b Lib. 2. Hiſt.

11. §. *Nec ſatis eſt, finem ſpectare Reip. ſed, ut oratio noſtra conveniat naturæ atque ingeniis auditorum, attendere opus eſt diverſos eorum mores. Variant autem illi quatuor præcipue modis.*

12. §. *Primo ratione affectuum: quia aliud eſt ἦθος irati, aliud placidi; aliud item verecundi, aliud impudentis; atque ita in aliis.*

13. §. *Deinde ratione habituum bonorum ac malorum: quomodo aliter affectus eſt juſtus, aliter injuſtus; item fortis aliter ac ignavus; & par ratio in cæteris virtutibus, ac vitiis.*

14. §. *Adhæc ratione ætatis: quia aliis moribus eſt juvenis, aliis ſenex.*

15. §. *Denique ratione fortunæ: quia alii ſunt mores nobilis, quam ignobilis; alii divitis, quam pauperis; alii potentis, quam impotentis; alii fortunati, quam infelicis.*

16. §. *De affectibus ſatis antea diximus.*

De virtutibus item, ac vitiis, actum in genere demonſtativo. Quare ſuper eſt, ut hoc loco mores ſpectemus ratione ætatis ac fortunæ.

Ac ætatum quidem mores egregie deſcribunt Ariſtoteles in Rhetoricis, & Horatius in Arte. Item recentior ille quidem, ſed par antiquis, Julius Cæſar Scaliger. Cujus verba apponam ex lib. III. Poëtices cap. XV. De moribus adoleſcentum inquit.

17. §. Fertur,atque etiam impellitur ætas prima,tum facile,tum vehementer,ad ea quæ concupiſcit. concupiſcit autem & ſtatim, & multa potita contemnit:ad alia animum appellit: præceps potius animus, quam magna volvens. Iram, atque animum ipſum in fronte, atque ore gerunt. Antevertit impetus deliberationi, facta verbis, pœnitentia perfectioni. Honoris, atque prælationis exactores importuni potius, quàm ſeduli vindicatores. Contemptus ultores : ipſi contemptores diverſorum à ſuis ſtudiorum. Laudatoribus ſuis favent : odere monitores. Potentiæ ſtudioſi, opum negligentes. Spe enim alunt fiduciam ſui. Liberalitatem exercent, ignari fortunæ deterioris Omnino ſimplicitatem, & à ſe profitentur, & ab aliis exigunt. Parum ſuſpicaces, creduli multum. Honeſta utilibus antepo-

ſunt nondum enim acuit eos rerum experientia. Sibi ipſi lex ſunt. Sodalitatum, atque ſocietatum ſtudioſi, ſibi ita vivunt, ut credi velint aliis quoque vivere. Denique nihil mediocre. Alienarum miſeriarum pii obſervatores, ſuarum ſecuri. in jocos ſoluti, verecundiæ obnoxii in erroribus, elati in benefactis.

De ἀκμῇ, ſive media ætate, ſcribit hoc modo:

18. §. Omnino autem juvenis, natura inter adoleſcentiæ ac ſenectutis tempora, ut media eſt, ita & particeps tum vitiorum, tum virtutum; ſcilicet affectuum, atque propenſionum.

De ætate ſenili idem Scaliger:

19. §. Senilis ætas maxima ex parte moribus eſt contraria adoleſcentiæ. Ergo, quod diu vixerint, parum ſperant, pauca moliuntur: præteritis gaudent; quæ ſola probant præ iis quæ præſentia ſunt; quibus non acquieſcunt. Novarum rerum obtrectatores, ſemper habent quod objiciant. Solliciti officiorum exactores, ad rem attenti; lenti ac difficiles ad perſuaſiones; cauti; atque etiam ſuſpicioſi. Multa enim indigne, aut ſe, aut alios, perpeſſos meminere. Ac quemadmodum adoleſcentes ſpe, ita ſenes memoria metiuntur omnia. Raro affirmant ea, quorum non habeant exem-

plum in memoria ; rarius dejiciuntur de ſententia ; rariſſime ſibi alias anteferri patiuntur ætates. Meticuloſi, pertinaci ulterioris vitæ exſpectatione queruli. Odia hoſtiliter exercent, atque etiam convitia. Garruli, triſtes, importuni interpellatores, ſemper etiam quippiam imminentis mali minantur. Quamobrem exercent frequentiſſimas comparationes. *Et hæc de ætate.*

20. §. *Præterea variant mores ratione fortunæ.*

Juxta illud Euripidis in Hippolyto :

Πρὸς τὰς τύχας γὰρ τὰς φρένας κεκλήμεθα: [a]

Et illud Terentii Hecyra : [b]

Omnibus nobis, ut res dant ſeſe, ita magni atque humiles ſumus.

[a] Fortuna prout eſt, quilibet animum gerit.
[b] Act. 3. ſc. 3.

21. §. *Fortuna quatuor præcipue modis ſpectatur : nempe quatenus nobiles, aut ignobiles ; potentes, vel impotentes ; divites, aut pauperes ; fortunati, vel infelices.*

Quæ quatuor etiam Terentius hoc verſu complexus eſt in Adelphis : [c]

Potentes, dites, fortunati, nobiles.

[c] Act. 3. ſc. 5.

22. §. *Nobilitas eſt dignitas maiorum. Sunt autem nobiles honoris maxime ſtudioſi. Quiſque enim bona, quæ poſſidet, ſtudet augere.*

23. §. *Nec ſolum deſpicere eos ſolent, qui nullos conſecuti ſunt honores ; ſed etiam homines novos, quorum parentes nulla in*

la in dignitate fuerint.

Ita Metellus contemnebat C. Marium, ac conſulatum ei invidebat: unde de eo ſic Saluſtius; [a] *Inerat contemptor animus, & ſuperbia, commune nobilitatis malum.* a Belli Iugurth. c. 64.

24. §. *Imo etiam præ ſe aſpernantur eos, qui nobili ſunt domo nati, ſed minus antiqua.*

Nam nobilitatis vetuſtas generis ſplendorem ac gloriam auget: unde Horatius, [b] b Lib. 1. od. 1.

> *Mæcenas atavis edite regibus.*

Item, [c] c Lib. 3. od. 17.

> *Æli vetuſto nobilis ab Lamo.*

25. §. *Differunt nobiles, & generoſi, εὐγενεῖς, καὶ γενναῖοι: quod nobilitas ſit in virtute generis ac majorum; generoſitas in eo, quod à virtute majorum non deficiant. Vnde liquet, nobiles quidem, at non item generoſos eſſe, qui generi ſuo opprobrio magis ſunt, quam ornamento.*

Recte Sophocles:

> Ζῆν αἰσχρὸν αἰσχρῶς τοῖς καλῶς πεφυκόσι. [d]

d Eſt turpe, viuere turpiter natos bene.

Et Horatius. [e]

> *Vtcunque [f] defecere mores,*
> *Dedecorant bene nata culpæ.*

e Lib. 5. od. 4.

f Id eſt, ubicumque.

26. §. DIVITES *habent mores hujuſmodi. Contumelioſi ſunt, ac ſuperbi. Nempe facile ſibi perſuadent, præſtare ſe cæteris, quia divitias poſſident, quibus venalia ſunt omnia.*

27. §. *Præterea ſunt molles; adeo ut luxuria ſæpe diffluant. Nec enim in vita illa delicata fieri aliter poteſt: præſertim cum ament oſtentare felicitatem ſuam.*

28. §. *Adhæc jactabundi ſunt, quia ob divitias omnibus ſe admirationi eſſe arbitrantur.*

29. §. *Etiam imperio dignos ſe putant, quia habent illa, ob quæ multi honores publicos ſuſpiciunt, atque etiam affectant.*

30. §. *Vt paucis abſolvam, fere ita divitiis ſuis excæcantur, ut ſimiles ſint inſipientibus, qui bona habent nec uti illis ſciunt.*

31. §. *Cumque ejuſmodi fere ſint divitum mores: deteriores tamen ſunt, qui nuper divitias demum ſunt conſecuti. Quales rationem iis utendi ignorant. Tales injuriam inferre gaudent, non tam malitia, quam ob petulantiam; ut cum cædunt homines liberos: vel ob intemperantiam, ut cum ſtupris domos honeſtas dedecorant.* Hoc ἦθος tangit Cicero, cum de T. Roſcio ait[a]: *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, ut ſit, inſolens in aliena.* Et maro, cujus illud de Numano[b]:

Vociferans, tumidusque novo præcordia regno.

a Orat. pro Roſc.

b Æn. 9.

32. §. POTENTES *partim divitibus ſimiles ſunt, partim paulo meliores. Nam magis ſunt honoris ſtudioſi, magiſque virili animo. Nam ea negotia adfectant, quæ ſolis adminiſtrare licet propter potentiam.*

33. §. *Sunt etiam magis induſtrii, quia cogitare ſemper coguntur de iis quæ ad opes & potentiam conſervandam, vel etiam augendam, pertinent.*

34. §. *Præterea, quia ob dignitatem, quam*

habent, in oculis omnium verſantur; ita ut, quæ dicunt, vel faciunt, latere minime poſſint: eò inceſſu, veſtitu, & vita omni, modeſte ſe gerunt; quod multum eorum gloriam auget.

35. §. *Quod ſi alios mactare injuria velint; id potius faciunt in rebus magnis, & quæ illorum potentiæ reſpondeant.*

36. §. *Superſunt* FORTUNATI. *Quo nomine etiam cenſentur nobiles, divites, & magna in poteſtate conſtituti. Sed tamen latius ea vox patet: quia fortunati etiam dicimur, ſi valetudine utamur bona, ſi liberi nobis ſint probi, & egregiis animi ac corporis dotibus ornati: itemque ab aliis bonis, quæ ad ſecundam pertinent fortunam.*

37. §. *Quod ad eorum mores attinet, ſolent tales quoque ſuperbi eſſe, atque inſolentes.* Quippe, ut ait ille [a],

> *Luxuriant animi rebus plerumque ſecundis:*
> *Nec facile eſt æqua commoda mente pati.*

[a] Ovid. 2 de Art.

38. §. *Sed uno tamen nomine commendabiles ſunt, quod Deum plerique omnes magis metuant, ac colant. Quod inde contingit, quia vident, benignitate numinis bona iſta ſibi obtigiſſe.*

Exemplo eſt Cyrus apud Xenophontem, & Theſeus apud Euripidem in Supplicibus.

39. §. *Ex contrariorum vero natura ſatis cognoſcitur, quibus moribus ſint, qui*

his opponuntur : ignobiles, dico, pauperes, abiecti, & infelices.

Aliquid ejus attingit Menander his verſibus :

Πρὸς ἅπαντα δειλὸς ὁ πένης ἐςὶ πράγματα,
Καὶ πάντας αὐτȣ̃ καταφρονεῖν ὑπολαμβάνει a.

Et Terentius in Adelphis b, ubi ait :

Omnes, quibus res ſunt minus ſecunda,
magis ſunt neſcio quomodo.
Suſpicioſi : ad contumeliam omnia accipiunt magis :
Propter ſuam impotentiam ſe ſemper
credunt negligi c.

40. §. *Atque hæc ſufficiat dixiſſe de Inventione generali & ſimplici, tum probationum, tum affectuum, tum morum, quorum quia non par ubique eſt momentum; ſed quædam interdum ſe ifferunt, vel levia, vel à cauſa aliena, vel parum utilia : magno ſemper in argumentis, quæ ex locis iſtis hauriuntur, delectu opus eſt: quemadmodũ ſuperius d etiam diximus.*

Hoc non attendunt, qui pati non poſſunt, ut pereat eorum quicquam quæ invenerunt : quaſi ſatis foret, ut magnam in molem excreſcat oratio. Atqui quod de magno poëmate dicebat Gallimachus, magnum librum magnum eſſe malum : id de orationibus talium jure poſſumus dicere. Merito etiam his occentare liceat illud Nazianzeni, e Κέντει τ̃ πῶλον περὶ νύσσαν. f Quare ita potius orationem inſtituit prudens Orator, ut elogium illud mercatur,

a Formidoloſus pauper eſt ad omnia, Et eſſe cunctis ſe putat cōtemptui.

b Act. 4. ſc. 3.

c Vel calvier. Faërnum vide in notis ad eum locum.

d Lib. 1. cap. 2. §. 4.

e Orat. 38. quæ panegyrica eſt in Christi natalem.

f Stimula equum ad metã.

quo Caſſium Severum proſequitur M. Seneca: a *Timebamus, ne deſineret.* a Præfat. lib. 3. controverſ.

CAP. XVI.

DE INVENTIONIS PARTE ſpeciali univerſe: ac diſtincte de orationibus panegyricis, & aliis, quæ iis ſunt adfines.

1. §. ACCEDAMUS *nunc ad alteram Inventionis partem: quæ magis ſpecialis eſt, & minus ſimplex. Hæc docet, ut ea, quæ de probationibus, moribus, ſeorſum antea expoſuimus, in materia particulari coëant ac miſceantur.*

2. §. *Specialis iſta materies, uti, ratione affectuum morumque, pertinet ad effectuum & morum locos: ita ratione probationum, vel generis eſt demonſtrativi, vel deliberativi, vel juridicialis.*

3. §. *Orationes illæ, quæ demonſtrativo generi ſubjiciuntur, videntur nobis non incommode digeri poſſe in quatuor claſſes. Earum prima continebit panegyricas, & illas, quæ proxime ad has accedunt.*

4. §. PANEGYRICÆ *proprie dicebantur, quæ haberentur, cum in certis celebritatibus unum in locum conveniſſent Græci univerſi.*

5. §. *Harum initium, quod ſplendidius eſſet, ſumi ſolebat ab laude ejus Dei, qui ludo panegyri præeſſet.*

Ut Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico.

6. §. *Laus illa petebatur à genere, à muneris dignitate, ab inventis atque effectis.*

Ita Jovem laudabant, quia Deorum hominumque rector eſſet; Apollinem; quia Muſicen inveniſſet, & quod idem eſſet ac Sol, cui, quicquid ſunt, debeant mortales: Herculem item, quia eſſet Jovis filius, monſtrorum domitor. & ita in aliis. Sed hæc, quia pervulgata ſunt parce dicebantur: niſi forte aliquid depromi ſimul poſſet de reconditæ eruditionis penu.

7. §. *Deinde ſequebatur, laus gentis, vel urbis, ubi fierent ludi.*

Quomodo laus iſta inſtitui debeat, dictum eſt lib. 1. cap. IV. §. 37.

8. §. *Tertio loco agebant de certamine. Cujus ortus atque initium primo exponebatur. Atque hic fabula, vel priſca aliqua narratio, adferri ſolet. Tum conferebatur hoc certamen cum aliis, vel loci ratione, vel temporis, vel utriuſque.*

A loco quidem, ut ſi certamen eſſet Delphis; qui orbis credebatur umbilicus.

A tempore vero hunc in modum. Si ver eſſet, dicebatur, id tempus eſſe maxime temperatum: ſi hyems, laudabatur inde, quod tum magis vegeto ſimus corpore: ſi æstas, negabatur, tempus eſſe ullum magis idoneum, vel ad exercendum ſe, vel ad ſpectandum: ſi autumnus, commendabatur, quia fructibus abundet.

9. §. *Sed imprimis inde certamen laudabatur, quia plura, aut majora, in eo ſpectarentur.*

Ut ſi & gymnicum, & muſicum foret, laudabatur certaminis perfectio: quia gymnicum adauget vires, & muſicum reficit & recreat animum. Sin gymnicum tantummodo eſſet, dicebatur, muſico illo concentu animum maſculum emolliri; eoque, hoc omiſſo, illud eſſe reſervatum, quod vires augeat, & præparet ad bellum.

10. §. *Item tractabant de præmio certantiũ.*

Quale erant lebetes, pelles, coronæ; ut ex Pindaro conſtat. Coronarum vero materia erat diverſa. Ad quernæ laudem pertinebat, quod quercus ſummo Jovi ſit dicata, quodque ea olim locuta feratur, & antiquis etiam præbuerit cibum. Oleaginæ hæc laus, quod olea ſacra ſit Palladi; quæ & ejus frondibus, Neptuno victo; ſeſe coronavit: quod item ſumma ſit utilitas ejuſce arboris inter mortales. Sin, ex qua decerpta erat corona, ſterilis eſſet arbor; ut picea, quæ Cybelæ dicata; & cypreſſus, quæ Diti ſacra: dici potuit, virtutem ſibi ſufficere, eoque, laudabili inſtituto, præmium tale conferri, ubi non precium rei attendatur, ſed virtutis teſtimonium duntaxat.

11. §. *Poſtremum obtinebat locum laus ejus qui certamini præeſſet, aut Principis. item votum, atque exhortatio, ut bonis omnes avibus decedant, memores tam felicis diei: utque virtutem ſibi eorum, qui certarant, imitandam proponant; vel, ſi quid offenderit, ignoſcant; tantoque alacrius ipſi ad virtutem inſiſtant viam.*

Fuſius paulo de his Dionyſius Halic. in Arte. Adi & Menandrum lib. I. cap. XV. item Cæſarem Scaligerum, qui in his, licet diſſimulet, potiſſimum inſiſtit veſtigiis Dionyſii. Vide eum lib. III. de re Poët. cap. CIX.

12. §. *Ac talis plurimum methodus eſſe ſolebat orationum earum, quæ in panegyri recitarentur. Sed poſterioribus temporibus, non illæ ſolum vocatæ ſunt panegyricæ, quæ in ſolemnibus dicerentur ludis; ſed etiam, quæ coram nobili aliquo conſeſſu, qualis eſt ſenatus, in Principis laudem haberetur: ſive id fieret, ut ei agerentur gratiæ: ſive ut publico aliquid nomine poſtularetur, ſive alia de cauſa.*

Quare de tractatione illarum proxime dicemus.

13. §. *Commode in iſtis auſpicamur à rei difficultate.*

Ut ſi dicas, quemadmodum nulli datum eſt, menſuram pelagi immenſi intuitu oculorum complecti; ſimiliter regias laudes à nemine oratione poſſe comprehendi.

14. §. *Vel ordiemur à cauſa, quæ ad dicendum nos compulit.*

Ut, quod hominis ſit improbi, tot beneficiis ornari à Principe, nec gratum velle animum teſtari. Vel, quod duæ ſint res præcipuæ in hominum vita, religio in Deum, inque Principem pietas.

15. §. *Porro in λαλιᾷ, ſive declamationis genere ad voluptatem comparato, etiam ſomnium comminiſci, atque inde inci-*

ſtere, ſolent ſophiſtæ.

Ut ſi in ſomnis dicas adſtitiſſe tibi Mercurium, & mandaſſe, ut laudares Imperatorem. Imitari poſſis in hujuſmodi initio orationem Ariſtidis ſecundam, quæ eſt in Minervam: item quartam, quæ in Bacchum; & quintam, in Aſclepiadas.

16. §. *Hinc accedimus ad Principis laudationem, à patria, genere, ortu, indole ac natura, educatione, ſtudiis, rebus pace aut bello geſtis, & virtutibus, quæ in iis eluxere: item fortunæ ſplendore, liberorum præſtantia, civium benevolentia. Quæ illuſtriora fient, ſi inſtituatur comparatio cum aliis Principum; non quidem ut hos vituperemus; quin potius eos admirationi nobis eſſe dicemus; ſed vere ut liqueat, laudes eas inferiores non eſſe in Principe noſtro.*

Partem hanc non incurioſe tractat Menander lib. II. cap. I. & II. Atque exemplo eſſe poſſunt Plinius, & panegyriſtæ alii, cum Latini, tum Græci.

17. §. *Poſt laudationem iſtam prædicabimus temporum noſtrorum felicitatem, negabimus, eſſe quicquam, quod ſollicite adeo à numine oporteat poſtulare quam incolumitatem Principis: nec ſolum pro eo rogabimus, ut ſerus in cœlum veniat, & diu populo ſuo lætus interſit: ſed etiam, ut imperium in liberos ac nepotes feliciter propaget. Aliter quoque deſinere licebit: nempe ſi cives ad principis obſequium adhortemur, atque ad concor-*

diam mutuam. Vel iis, quæ antea diximus, hæc adjungemus.

18. §. Huc *etiam orationem referre poſſumus, qua Vrbs aliqua principem donaret corona. In ea Vrbs munus ſuum cum modeſta laudatione ſui proponebat.*

Nempe in hunc, ſimilemve modum: *Venit ad te civitas noſtra, earum, quæ imperio tuo ſubſunt, nulli vel gloria, vel amplitudine, vel amœnitate ſecunda: venit autem, ut ſacrum caput tuum hac corona condecoret.*

19. §. *Hinc Principis laus ſequebatur.*

Puta à genere, fortuna, quodque magno mortalium bono datus ſit terris; à liberis, & felici eorum educatione, à rebus geſtis, & aliis, quæ antea expoſuimus.

20. §. *Poſt iſta dicebant, ut virtutibus tantis compulſa civitas, ac præterea beneficia ſibi præſtita grato æſtimans animo, coronam amoris ſui indicem ac teſtem offerat, ſeſe totam ei dedat, ac viciſſim ab eo exſpectet omnia, quæ à bono Principe proficiſci poſſunt.*

Vide de hujuſmodi oratione Menandrum lib. II. cap. X.

21. §. ADFINE *etiam eſt illud orationis genus, quod haberi ſolet, ubi novus Vrbis præfectus adveniſſet. Ejus pars prima teſtabatur lætitiam civium inde obortam, quod ſibi laudatus adeo obtigiſſet præfectus; ſive quod ſalvus in Vrbem adveniſſet; ſive quod eum nunc conſpiceret civitas, quem diu adeo ſummis exſpectaſſet votis.*

22. §. *Pars altera è priori præfecto occaſionem arripit. Qui ſi inique ſe geſsit, exponi ſolent mala, quæ Vrbi dedit: atque adjungitur, nunc ea omnia diſcuti virtute novi præfecti, haud aliter ac Sol exoriens tenebras noctis fugat. Sin bene ſe geſſerit, dicendum, & bono nos præſide nuper eſſe orbatos, & bonum, vel etiam meliorem, nunc conſecutos: nec poſſe dignas Principi gratias haberi, qui tantâ Vrbis noſtræ tangatur cura, ut optimos ſemper præfectos mittat.*

23. §. *Tertia pars continere ſolet luculentam præfecti laudationem.*

Uti à gente, quod ſit Athenienſis, aut Romanus: vel à genere, ut ſi ex Æacidis ſit, aut Heraclidis. item à virtutibus, ut temperantia, fortitudine, prudentia.

24. §. *Inde vero conjecturam faciemus de felicitate, quæ urbem manet.*

Negabimus, metum eſſe, ne nunc pauperes à facile agentibus opprimantur: præfectum enim fore Minoëm aliquem, vel Æacum aut Rhadamanthum. Ac ſimiliter in cæteris agemus virtutibus.

25. §. *Poſtremo loco dicendum, ut pueri, ſenes, magiſtratus, cives, præfecto obviam ierint, quo ſuum complecterentur ſervatorem. Vrbis mœnia, & templa, ſi loqui poſſent, prædicatura eſſe felicitatem civium: Solem ipſum præ lætitia nunc purius & ſplendidius lucere. Addendum, ut præfectus mox ſtatuis ſit condecorandus: Poëtas, Oratores, Hiſtoricos,*

diam mutuam. Vel iis, quæ antea diximus, hæc adjungemus.

18. §. Huc *etiam orationem referre poſſumus, qua Vrbs aliqua principem donaret corona. In ea Vrbs munus ſuum cum modeſta laudatione ſui proponebat.*

Nempe in hunc, ſimilemve modum: *Venit ad te civitas noſtra, earum, quæ imperio tuo ſubſunt, nulli vel gloria, vel amplitudine, vel amœnitate ſecunda: venit autem, ut ſacrum caput tuum hac corona condecoret.*

19. §. *Hinc Principis laus ſequebatur.*

Puta à genere, fortuna, quodque magno mortalium bono datus ſit terris; à liberis, & felici eorum educatione, à rebus geſtis, & aliis, quæ antea expoſuimus.

20. §. *Poſt iſta dicebant, ut virtutibus tantis compulſa civitas, ac præterea beneficia ſibi præſtita grato æſtimans animo, coronam amoris ſui indicem ac teſtem offerat, ſeſe totam ei dedat, ac viciſſim ab eo exſpectet omnia, quæ à bono Principe proficiſci poſſunt.*

Vide de hujuſmodi oratione Menandrum lib. II. cap. X.

21. §. ADFINE *etiam eſt illud orationis genus, quod haberi ſolet, ubi novus Vrbis præfectus adveniſſet. Ejus pars prima teſtabatur lætitiam civium inde obortam, quod ſibi laudatus adeo obtigiſſet præfectus; ſive quod ſalvus in Vrbem adveniſſet; ſive quod eum nunc conſpiceret civitas, quem diu adeo ſummis exſpectaſſet votis.*

22. §. *Pars altera è priori præfecto occaſionem arripit. Qui ſi inique ſe geſſit, exponi ſolent mala, quæ Vrbi dedit: atque adjungitur, nunc ea omnia diſcuti virtute novi præfecti, haud aliter ac Sol exoriens tenebras noctis fugat. Sin bene ſe geſſerit, dicendum, & bono nos præſide nuper eſſe orbatos, & bonum, vel etiam meliorem, nunc conſecutos: nec poſſe dignas Principi gratias haberi, qui tantâ Vrbis noſtræ tangatur cura, ut optimos ſemper præfectos mittat.*

23. §. *Tertia pars continere ſolet luculentam præfecti laudationem.*

Uti à gente, quod ſit Athenienſis, aut Romanus: vel à genere, ut ſi ex Æacidis ſit, aut Heraclidis. item à virtutibus, ut temperantia, fortitudine, prudentia.

24. §. *Inde vero conjecturam faciemus de felicitate, quæ urbem manet.*

Negabimus, metum eſſe, ne nunc pauperes à facile agentibus opprimantur: præfectum enim fore Minoëm aliquem, vel Æacum aut Rhadamanthum. Ac ſimiliter in cæteris agemus virtutibus.

25. §. *Poſtremo loco dicendum, ut pueri, ſenes, magiſtratus, cives, præfecto obviam ierint, quo ſuum complecterentur ſervatorem. Vrbis mœnia, & templa, ſi loqui poſſent, prædicatura eſſe felicitatem civium: Solem ipſum præ lætitia nunc purius & ſplendidius lucere. Addendum, ut præfectus mox ſtatuis ſit condecorandus: Poëtas, Oratores, Hiſtoricos,*

virtutem ejus celebraturos. Etiam gratiæ ſunt agendæ Deo pro cura hujuſmodi erga Vrbem, & vota facienda pro ſalute præfecti.

Hæc quoque potiſſimum expreſſa ſunt de fonte Menandri. quem vide.

CAP. XVII.

DE ORATIONE NUPTIALI, Item de Epithalamiis.

1. §. ALTERA *claſſis orationum, quæ ad genus demonſtrativum referuntur, occaſionem capit ex conjugio, vel ortu, aut obitu hominis. Hujuſmodi ſunt oratio nuptialis, epithalamium, & natalitia, ac funebris oratio.*

2. §. *In* NUPTIALI *oratione primitus aliquid de Iove ac Iunone, tanquam conjugii auctoribus, dici ſolet.*

Chriſtianis Adami & Evæ hiſtoria impleverit eorum locum.

3. §. *Deinde dicendum de natura ipſa, à qua in animalibus, imo & plantis, eſt, quod ſimile producant.*

4. §. *Tertio loco comparatio inſtituenda eſt inter homines, cæterorumque animalium congreſſus.*

Nam horum vagi ſunt concubitus; hominis vero certus, & legitimus: eoque, quaſi ex lumine accepto lumine alio, conſervatur generis ac familiarum immortalitas.

5. §. *Quarto loco commemorantur commoda conjugii. Quæ tria potiſſimum ſunt. Primum eſt bona exiſtimatio. Nam qui uxorem ducunt, illegitima venere abſtinent, ſolaque uxore contenti vivunt. Hinc alterum emanat, quia liberos eorum patria habet tanquam obſides quoſdam: unde & tales merito ſuis civibus ſunt fideliores, cariores, magiſque honorati. Tertium eſt, quia conjugium, & multas humanæ vitæ miſerias abſtergit, & res lætas reddit lætiores.*

Una ſiquidem gaudent maritus, uxor, liberi, affines: ut ea ſit velut lux quædam ex multiplici luce ſplendidius effloreſcens. Quid enim tam commendat dies feſtos, quam quod multi una lætentur.

6. §. *Quartum eſt, quod conjugiale illud contubernium occaſio fuerit exſtruendi ædes: ex ædibus autem coaluerint pagi: ex pagis conſtitutæ ſint civitates. Item quod conjugia concilient affinitates externas: quæ res multum valet ad ſocietatem ſervandam in genere humano. Item quod multi conjugio immortale nomen ſint conſecuti.*

Uti Menelaus, conjugio Helenæ: Peleus, Thetidis. Admetus quoque matrimonio cum Alceſtide fatalem dicitur mortem effugiſſe.

7. §. *Quintum locum obtinent vota, quibus ſponſo, ſponſæque fauſta omnia comprecamur.*

8. §. *Sexto loco* καθ' ὑποτύπωσιν *fingemus*

liberos coram parentibus luſitantes, balbutientes, cantillantes; & ætate creſcenti jam majora majoraque meditantes.

9. §. *Denique figmentum hoc comparabimus cum pueritia ſponſi.*

Nam magnam adferre omnibus voluptatem ſolet primæ illius ætatis recordatio. Atque iſtiuſmodi hic ſimilitudine uti licebit: Si cuique jucundum eſt ſuam intueri picturam; quanto magis delectabit, vivam ſpirantemque cernere imaginem ſui?

10. §. *Etiam exempla eorum poterimus adferre, qui parentibus ſuis decus immortale, vel etiam ſalutem attulere.*

Ita Anchiſes flammis Trojæ ereptus fuit opera Æneæ.

11. §. *Poſt illa inſtituitur ſponſi laudatio, & ſponſæ: ſed tum ea hic locum habet, ſi & ille, & illa, obſcurioris ſint nominis. Sin clari fuerint, laus iſta magis conveniet initiis.*

12. §. *Inter ea vero, quæ ad laudem pertinent, etiam eſt ſimilitudo generis, patriæ, ætatis, facultatum.*

Notum illud Pittaci, τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα. a

13. §. *Imo ex diſſimilitudine quoque elicere erit laudis occaſionem. Nam patriæ diverſitas illuſtrius eſt divinæ providentiæ argumentum. Affinitas cum diverſo genere pertinet ad generis incrementum. Si ſtudia fuerint diverſa, ut ſi alter ſit è domo forti, alter è ſapienti; hæc res dicetur efficere admirabilem*

a Tu tibi junge parem.

concentum: Addemus quales futuros credibile ſit, qui ex tali conjugio naſcentur.

Atque hanc quidem methodum ex fontibus hauſi Dionyſii Halicarnaſſ. Sed videndum, ne ſemper, quod dicitur, eadem oberremus chorda. Propterea alteram etiam rationem præſcribam, quam à Menandro Rhetore accepi. Ita ad excogitandam aliam, atque aliam, expeditior erit junioribus via.

14. §. *Alter modus tractandi orationem nuptialem eſt iſtiuſmodi. Initio aliquid afferes de argumenti difficultate: quæ augetur, ſi ſponſo & ſponſæ genus obtigerit illuſtre. Adde cauſam, cur ad dicendum acceſſeris.*

Ut quod affinitate, vel amicitia, ſponſo, ſponſæve, ſis conjunctus; vel, quod hortati ad hoc officium illi ſint, quibus nihil poſſis negare: vel, quod in tanta celebritate abſurdum ſit, non teſtari gaudium ſuum: vel ſimili modo.

15. §. *Etiam initiis convenit hiſtoria, vel fabula vetus de aliquo heroici temporis conjugio, & honore ſummo, quo illud Dii vel homines ſunt proſecuti.*

Ut quod, cum ὁ Διόνυσος, ſive Liber pater Ariadnam duceret, Apollô aderat, lyramque percutiebat. Vel quod, Peleo nuptias celebrante cum Thetide, item Cadmo cum Harmonia, Muſæ ac Dii præſentes fuere, & alius lyram feriebat, alius tibiam inflabat, Mercurius autem hymnum canebat. Similiter quoque nunc

alium choreas agere, alium ad tripudia excitare: nos verò orationem habere. Vel, quod, Megacle Agariſtam ducente, convenerit flos Græciæ, & alius carmine, alius oratione, alius aliter nuptias decorarint.

16. §. *Pars altera continet nuptiarum laudationem.*

Ut, quod ſtatim poſt chaos digeſtum, Natura, ſive Amor, nuptias induxerit: ac Jovi quoque conciliarit cum Junone conjugium: ac aliis item majorum gentium Diis nuptias perſuaſerit: imo & auctor fuerit ſemideis, ut nymphas ſibi jungerent: Dionyſum etiam inter mortales conjugium induxiſſe, atque eo beneficio melius eſſe meritum de genere humano, quam Prometheum, cum monſtraret ignem ſurreptum. Nuptiis plenum eſſe mare, plenas terras: abſque illis non philoſophiam, non leges atque urbes, non humanum genus ſtare diu poſſe. In fluviis etiam connubia eſſe: quomodo Alpheus, Elidis amnis, occultis ſub mari viis in ſinum Arethuſæ Siculi fontis, influit, eique permiſcetur. Volatilia quoque huic legi ſubjici à Venere: item feras efferas, ut leones, ac pardales. Quin neque arbores ipſas conjugii eſſe expertes, ut diligentiſſimi naturæ ſcrutatores [a] obſervarunt.

[a] Plinius lib. 13. cap. 3. & alibi.

17. §. *Tertia pars ſponſum, & ſponſam, extollit.*

Ubi genus amborum conferemus, non ut

ut alterius imminuamus, ſed ut ſimili ſimilem jungi conſtet. Etiam amborum virtutem comparabimus; ut ſi ille à Merculiali aut Martio ſtudio; hæc à Palladis, aut Gratiarum operibus, commendetur. A forma etiam laudabimus: ac illum roſæ, hanc malo pulcherrimo; illum olivæ, hanc palmæ ſimilem eſſe, dicemus.

18. §. *Pars quarta laudat eos, qui ad nuptias convenere: item thalamum, etiam domum, atque urbem, ubi nuptiæ fiunt: ac denique voto orationem claudit.*

Dicemus autem, quam multi, quam præſtantes, hoc feſtum celebrent: quam pulchre thalamus picturis & floribus ſit ornatus: videri hic quaſi domicilium Veneris, atque Amorum, & Gratiarum. Hymenæum etiam, qualis à veteribus deſcribebatur, orationis penicillo depingere ſolent, atque eum lampada nuptialem geſtare fingebant. Similiter alia nuptiarum numina commemorabant. Quæ inter fere poſtrema erat Lucina. Hanc ajebant intra decem menſes obſtetricis functuram opera, & ſuſcepturam pueros, qui parentes ore exprimant, & virtute iis futuri ſint ſimillimi. Ea occaſione commode ſe ad preces convertebat ſermo. Atque hæc de oratione nuptiali.

19. §. *Huic generi vicinum eſt illud, quod* EPITHALAMIUM *dicitur. Eſtque oratio, quæ ad thalamum habetur.*

Differt à nuptiali, quod perfectis nuptiis hymenæi loco recitetur. Ab hymenæo vero diſtinguitur, quod hic ligata eſſet oratio; epithalamium, proſa. Quamquam & Latini carmine epithalamium cecinere; ut Statius Papinius: ſed aliter Græci ſolent.

20. §. *In hoc inde initium fiebat, quod pro tibia, vel barbito, orationem habituri eſſent in honorem eorum, qui toro ſociarentur.*

21. §. *Hinc ea ſequi ſolent, quæ de nuptiali diximus.*

Ut ſunt conjugii neceſſitas, laus ſponſi & ſponſæ. quo & pertinent ſimilitudo generis, ætatis & aliorum.

22. §. *Poſtea cohortabimur ad mutuum amorem: atque addemus, quantum ea res gaudii allatura ſit amicis; quantum doloris, inimicis.*

Pulcherrime hanc rem expreſſit poëta Odyſſ. ζ

a — Οὐ μὲν γὰρ τοῦ γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον,
Ἢ ὅθ᾽ ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή· πόλλ᾽ ἄλγεα δυσμενέεσσι,
Χάρματα δ᾽ εὐμενέτῃσι.

22. §. *Orationem clauſuri optabimus ſponſis, ut dulcia tori pignora cito conſpiciant, diuque felicem degant vitam: imo & annis volventibus videant diem, quo & ipſi interſint liberorum ſuorum nuptiis, & nos fortaſſe illis hymenæum cantemus.*

Cum his, quæ de epithalamio diximus,

a. Non enim eo quicquã præſtantius, aut melius, Quam cum animis concordibus domum adminiſtrant Vir ac mulier. multi dolores ſunt malevolis, gaudia autem benevolis.

conferre juvabit, quæ de eodem argumento ſcribit Scaliger lib. III. de re poët. cap. c. 1. Quamquam enim poëtæ, & Oratoris conceptus, non parum differant, ut optime monet Dionyſius a: tamen nec pauciora ſunt, in quibus conveniant.

b Præceptis de epithalam.

CAP. XVIII.

De oratione natalitia, ac funebri.

Nuptiarum finis ſunt liberi. Itaque poſt orationem nuptialem, & epithalamium, ordo requirit, ut de natalitiis dicamus.

1. §. *Natalitia eſt oratio, quæ habetur in alicujus natalem.*

Græcis λόγος γενεθλιακὸς vocatur.

2. §. *Eſtque duplex. Nam vel fit, cum quis prole recens auctus eſt: vel in ejus natalem, qui ætate jam eſt provectior.*

3. §. *In utroque genere primum dici ſolet de tempore nativitatis. ubi conſiderantur annus, menſis, dies, hora.*

Ut ſi quis natus eſſet Calendis, dicebatur, principium menſis vivendi principium dediſſe, inque omnibus bonis principium eſſe optimum, imo eſſe dimidium totius, atque adeo plus toto. Si eſſet dies-ſextus, ſeptimuſve, affirmabant, dies iſtos ſacros, eoque hujuſmodi nativitatem ſignificare communionem quandam cum Diis. Si dies eſſet nonus, quia is Soli ſacer erat, colligebatur, aliquem

ſolis inſtar illuſtrem, & beneficium fore. Si eſſet decimus quartus, ajebant, hunc eſſe Minervæ dicatum: & quia tunc plenilunium ſit, augurabantur, nihil ei defore. Etiam ſpectabant anni horam: uti an tempus eſſet hybernum, quod omnium fortiſſimum: an vernum, quod amœniſſimum: an æſtivum, quod fructibus commendatur: an autumnale, quod in regionibus calidis quiete eſt gratiſſimum. Similiter ſi Dionyſia fuiſſent, aut Eleuſinia, vel aliud feſtum, hæc res dicendi præbebat argumentum. Aliqua ex his quidem, quæ ſic præcipiuntur à Græcis, ad gentilem pertinent religionem. Sed operoſum nulli erit, eorum loco reponere non abſimilia, Chriſtianæ interim hiſtoriæ ac religioni convenientia.

4. §. *Hinc videndum de loco; ubi ſpectatur natio, ac civitas.*

Natio quidem, ut num quis Græcus ſit, an barbarus, Italuſne, an Pœnus. Atque hic minime illud prætereundum, ſi ea gens vel ſapientia, uel fortitudine, vel re alia celebretur. In urbe item conſiderandum, num ea metropolis ſit, aut proximæ ſaltem dignitatis: item num ampla ſit, & florens: num ingeniis fœcunda, & ecquid ſtrenue geſſerit.

5. §. *Poſt illa in pueri natali duo capita tractabimus, quæ in hoc argumunto præcipua ſunt. Prius eſt virtus parentum, & majorum. Alterum vero ſpes, quam de puero concipimus ex genere, facie,*

ſuturaque educatione. In adulto autem commemorantur omnia iſta, à quibus perſona poteſt laudari.

Ut ſunt virtutes, honores, aliaque; de quibus in genere demonſtrativo ſatis diximus.

6. §. *Poſtremo Deum precabimur, ut puero annos multos largiatur; faciatque, ut ſuis, & patriæ, aliquando ornamento eſſe poſſit. Similiter in adultis optabimus, ut ſæpe hunc natalem celebrare contingat; utque lætior lætiorque ſemper revertatur.*

De Genethliaca quædam etiam Menander habet. Exemplo autem fuerit Genethliaca Ariſtidis in Appellam. Quod ſi in argumenti hujus tractatione admiſcere aliqua viſum eſt de ſacrariis philologiæ: multum ea parte juvabit Jul. Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CII. Inter ea, quæ attingit, ſunt honores, qui die natali Genio fiebant. Nam *pulte fritilla conficiebant ſacra natalium*; ut eſt apud Plinium lib. XVIII. cap. VIII. Lacte etiam Genio libabant, teſte Probo in III. Georg. Etiam

——Piabant
Floribus, & vino, Genium memorem brevis ævi:

ut ait Horatius lib. II. epiſt. I. At hoſtiis abſtinebant. Unde Varro apud Cenſorinum cap. II. *Id moris, inſtitutíque, majores noſtri tenuerunt, ut, cum die natali munus annuale Genio ſolverent, manum*

à cæde ac ſanguine abſtinerent, ne die, qua ipſi lucem accepiſſent, aliis demerent.

A natalitia accedamus nunc ad funebrem: quando ut illa fit homine nato, ita hæc denato.

7. §. ORATIO FUNEBRIS *proprie dicitur, quæ in funere habetur. Sed latius ea vox extenditur, cum etiam anniverſariæ eſſe poſſint.*

Ut quas ad Mauſoli ſepulchrum quotannis recitari juſſit Artemiſia. Item quæ Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidiſſent: qualis illa Periclis apud Thucydidem, item tres Ariſtidis.

8. §. *Anniverſariæ, atque omnes, quæ multo poſt obitum haberentur, vix aliud erunt, quam encomium.*

Ut illa Iſocratis in Evagoræ laudem.

9. §. *Hoc loco potiſſimum de oratione agemus quæ dolorem habet recentem. Triplex in ea ſpectamus tempus: præſens, præteritum, futurum. Præſens quidem, ut ſi ordiamur à ſignis doloris præſentis.*

Velut, quod convenerimus ad triſtes exſequias. Item ſi deſcribas faciem defuncti miſerabilem, genas pallentes, cincinnos jacentes, linguam contractam, oculos contortos. Sed hæc vix aliis, quam matrum, vel amatorum planctibus, videntur convenire.

10. §. *Hinc exponimus, qualis quantuſque fuerit, quem amiſimus: quæ ad præteritum tempus pertinent.*

Ut quam facilis ac comis fuerit, quam hilaris inter adoleſcentes, quam gravis inter ſenes, & ſimilia.

11. §. *Ad futurum refertur, quod magnam ſui ſpem excitarat, qua nunc ſimus orbati.*

Ut, quæ beneficia in nos fuerit collaturus, ſi diuitus fuiſſet ſuperſtes: quam præclare item meriturus de patria. Vide apud Cicer. lib. III. de Orat. perelegantem & brevem orationem in mortem Craſſi. ubi hæc inter alia: *O fallacem hominum ſpem, fragilemque fortunam, & inanes noſtras contentiones; quæ in medio ſpatio ſæpe franguntur, & corruunt, & ante in ipſo curſu obruuntur, quam portum conſpicere potuerunt.*

12. §. *Eſt vero, cum magis præterito inſiſtimus, quam futuro, eſt item, cum contra fit. Prius locum habet, ſi quis geſſerit honores publicos, & præclare meritus ſit de multis. Poſterius, fit ſi cujus meſſis adhuc in herba fuerit.*

13. §. *Et iſtis quidem partibus conſtabit oratio, ſi viſum erit paucis defungi. At ſi juſtam inſtituere orationem velimus, hanc potius inſiſtemus viam. Auſpicabimur à querimonia, vel exclamatione, aut interrogatione.*

Ut ſi dubitare nos fingamus, cum ſilere velimus, an eloqui: illud enim dolorem jubere, hoc dictare officium.

14. §. *Quod ſi maritus lugeat obitum uxoris: commode ordietur à mutis animantibus; quæ & ipſæ, conjuge amiſſa,*

dolorem ſuum teſtantur.

Ut quod cignus, compare erepta, alas ad zephyrum extendat, ſortemque ſuam deploret: quod hirundo querulo cantu triſtitiam ſuam ſignificet: quod bos, & equus, non ſine dolore abſtrahantur ab ea, quicum ſueuerint.

15. ſ. *Hinc ſequitur laus defuncti. Quæ unde petatur, dictum eſt in genere demonſtrativo.*

Vide &, quæ de eo tradit Menander lib. II. cap. IX. quod de funebri oratione inſcribitur.

16. ſ. *Imprimis autem ſpectatur hic genus mortis: ut ſi quis occubuerit pro patria pugnans.*

Hoc mortis genus eleganter laudat Cicero Philipp. XIV. *Maxime*, inquit, *proprium ſenatus ſapientis eſt, grata eorum virtutem memoria proſequi, qui pro patria vitam profuderunt.* Et mox: *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria eſt potiſſimum reddita! Vos vero patriæ natos judico: quorum etiam nomen à Marte a eſt: ut idem Deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuiſſe videatur. In fuga, fœda mors eſt: in victoria, glorioſa. Etenim Mars ipſe ex acie fortiſſimum quemque pignerari ſolet.*

a Milites Martiæ legionis alloquitur.

17. ſ. *Poſt laudationem dicimus, quantum damnum morte alicujus fecerit Reſpublica, doloremque exinde excitamus.*

Sane

Sane ex boni amiſſi prædicatione oritur deſiderium ejus: eoque omnino poſt laudationem proximum eſt, ut jacturam, quam fecimus, demonſtremus. Ex cognitione autem jacturæ provenit luctus: ut omnino hinc locus debeatur querimoniæ, & lamentis.

18. §. *Interdum tamen non ſeorſum inſtituitur laudatio, ſeorſum vero dolorem ciemus: ſed ſingulis laudationis locis querimonia admiſcetur.*

Nempe, ut ſingulæ encomii partes ſint materies luctus.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

19. §. *Lamentationi ſive luctui ſubjicitur conſolatio. Vel, ſi lamentis non fuerit opus, ut ſi quis pro patria ceciderit, ea proxime laudationem ſequetur.*

Obſervat hoc Cicero Philipp. XIII. ubi continuo poſt illa, quæ paulo ante citavimus, ita eos compellat, qui ceciderant bello ad Mutinam geſto: *Illi impii, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidii luent: vos vero, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti. Brevis, autem vobis vita data eſt: at memoria bene redditæ vitæ, ſempiterna: quæ ſi non eſſet longior, quam hæc vita, quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad ſummam laudem gloreamque contenderet? Actum igitur preclare vobiſcum, fortiſſimi, dum vixiſtis, nunc vero etiam ſanctiſſimi milites, quod veſtra virtus, nec oblivione eorum, qui*

P

nunc ſunt, nec reticentia poſterorum, inſepulta eſſe poterit; cum vobis immortale monumentum ſuis pene manibus ſenatus populuſque Romanus exſtruxerit. Et poſt pauca: *Sed quoniam, patres conſcripti, gloriæ munus optimis & fortiſſimis civibus monumenti honore perſolvitur; conſolemur eorum proximos: quibus optima eſt hæc quidem conſolatio parentibus, quod tanta Reipubl. præſidia genuerunt: liberis, quod habebunt domeſtica exempla virtutis: conjugibus, quod viris carebunt, quos laudare, quam lugere præſtabit: fratribus, quod in ſe, ut corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident. Atque utinam his omnibus abſtergere fletum ſententiis noſtris, conſultiſque poſſemus; vel aliqua talis his adhiberi publice poſſet oratio, qui deponerent mœrorem, atque luctum; gauderentque potius, cum multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod eſt pulcherrimum, ſuis obtigiſſe, eoſque nec inhumatos eſſe, nec deſertos, (quod tamen ipſum pro patria non miſerandum putatur) nec diſperſis buſtis humili ſepultura crematos, ſed contectos publicis operibus atque muneribus, eaque exſtructione, quæ ſit ad memoriam æternitatis ara virtutis. Quamobrem maximum quidem ſolatium erit propinquorum: eodem monumento declarari, & virtutem ſuorum, & pietatem,*

& ſenatus fidem, & crudeliſſimi memoriam belli: in quo, niſi tanta militum virtus exſtitiſſet, parricidio M. Antonii nomen populi Romani occidiſſet. Hactenus cœleſti illo ore M. Tullius. Et quanto tamen fortius ſolatium habent Chriſtiani! qui ſciunt, ſe non aliter, quam moriendo, felicitatis æternæ fieri compotes. Sed diſcrimen hoc fuſius perſequi, non hujus loci. Porro etiam ſolatii genus eſt, ſi dicas, poſſe damnum defuncti reſarciri morte ſucceſſoris. Pluraque eodem pertinentia dicemus infra; ubi ſpectabimus conſolationem, non ut orationis funebris pars eſt, ſed quatenus conſtituit orationem juſtam.

20. §. *Imo eſt, ubi conſolatio etiam fuerit importuna. Ut ſi longinquitas temporis dolorem jam omnem abſterſerit.*

Hoc in anniverſaria fere contingebat: ubi laudabantur ſæpe, qui ante annos multos eſſent defuncti. Hic ſi quis ſolatio opus eſſe putet, is quoque Ilienſes ſoletur, quod olim fortiſſimum civem, Hectorem, amiſerint. Sin tantum ſex ſeptemve menſes ſint, ex quo obiit aliquis, & is, ad quem dicimus, mortuo fuerit conjunctiſſimus, ut ſi filius ſit, vel conjux; quia luctum in talibus durare veriſſimile eſt; etiam querimonia tunc, & conſolatio habebit locum.

21. §. *Conſolationi ſubjicitur non raro adhortatio, quæ incitet præſentes, ut animo retinere perpetuo velint virtutem*

defuncti, eamque ſibi ad imitandum proponant.

Vide hoc in genere præter ea, quæ antea commemoravi, etiam Lyſiæ orationem in laudem cæſorum eo bello, quo Athenienſes opem tulere Corinthiis; item Menexenum Platonis; Demoſthenis Orat. in illorum laudem, qui prælio ad Chæroneam ceciderant; & Dionis Chryſoſtomi in Melancomam.

Atque hæc ſufficiant de orationibus ſecundæ claſſis.

CAP. XIX.

DE GRATIARUM ACTIONE, Oratione Gratulatoria, & Lamentatoria.

1. §. *Tertia orationum claſſis, quæ referantur ad genus demonſtrativum, occaſionem ſumit ex bono quo quis auctus; vel malo, quo ſit adfectus. Hujuſmodi ſunt gratiarum actio, gratulatoria, & lamentatoria.*

2. §. GRATIARUM ACTIO *vel recta eſt, vel obliqua.*

3. §. *Recta eſt, qua aperte, ſine circuitione aliqua, gratias agimus.*

4. §. *Hujus partes ſunt tres. Prima ſignificamus lætitiam ex beneficio accepto obortam.*

5. §. *Altera exaggeramus beneficium illud, ut magnitudinem ejus intelligere*

videamur. Eſt enim præcipua grati animi virtus, & ſcire quantùm debeas, & debere libenter.

Quo pacto autem beneficium amplificetur oſtendimus ſuperius, cum de gratiæ affectu ageremus.

6. §. *Tertia pars animum gratum pollicetur. Quod bifariam fit. Nam vel dicimus, nos parem, aut etiam majorem gratiam relaturos: vel, ſi id vires ſuperet noſtras, ſaltem animum ſpondemus gratum, ac memorem: Deumque rogamus, ut, cum nos ob virium tenuitatem id minime poſſimus, ipſe condignas gratias rependat.*

7. §. *His interdum accedit commendatio nova, qua petimus, ut is, qui nos beneficio hoc affecit, porro etiam amore ſuo complecti velit. Item votum, quo pro ſalute illius Deum rogamus.*

Exemplo in hoc genere ſunto duæ orationes Ciceronis: una poſt reditum ad Quirites: altera poſt reditum in Senatu. Priori tria præſtat:

I. Extollit beneficium populi Rom. quod ſe reſtituiſſent, atqui id confert beneficio parentum, nec non Deorum immortalium: item cum reditu. P. Popollii, Q. Metelli, & C. Marii.

II. Amicorum prędicat operam, qui in ſe revocando laboraſſent.

III. Pollicetur ſe beneficii hujus memoriam benevolentia colere velle ſempiterna omniaque ſua compoſiturum ad

Reipubl. utilitatem.

Poſteriori hæc ſimiliter facit:

I. Gratias agit pro beneficicio, atque id vehementer effert.

II. Invehitur in eos, quorum inuidia fuerat ejectus.

III. Amicorum beneficium prædicat.

IV. Studium ſuum erga Remp. promittit.

Exemplo itidem fuerit oratio Ciceronis, qua Cæſari gratias agit pro reſtituto Marcello. Illuſtris quoque eſt illa Æneæ ad Didonem: a

a 1. Æn.

O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos relliquias Danaum, terræque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo ſocias. Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido; nec quid quid ubique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem,
Di tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ

Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera
paſcet;
Semper honos, nomenque tuúm, lau-
deſque mànebunt:
Quæ me cumque vocant terræ.

Hæc de gratiarum actione recta.

8. §. *Oblique vero gratias agimus, cum dicimus, non acturos nos gratias, & ea interim proferimus, quibus gratum abunde animum teſtemur.*

Velut ſi tantum eſſe beneficium profiteamur, ut ſatius videatur, illud tacitum animo æſtimare, quam proletario more gratias verbis agere. Vel ſi dicatur, arctum adeo neceſſitudinis vinculum eſſe, ut illo gratiarum agendarum more liceat ſuperſedere.

9. §. Gratulatoria *oratione vel alteri gratulamur, vel nobis ipſis. Agemus proprie de priori, quia majoris eſt uſus, & ex ea alterius tractandæ ratio ſatis cognoſcitur.*

Græcis εὐχαριστικὴ vocatur.

10. §. *Partes gratulatoriæ ſunt tres. Prima ſignificamus, quantam ceperimus voluptatem ex proſpero alterius ſucceſſu. Nec noſtrum tantum, ſed ſæpe aliorum etiam gaudium teſtamur. Interdum & cauſam hanc atteximus, quod res amici eſſe noſtras ducamus. Ac facilius id fidem invenit, ſi is ſanguine, affinitate, vel aliter, nobis junctus ſit.*

11. §. *Parte altera, ut juſtam tantæ fuiſſe lætitiæ cauſam intelligatur, oſtendimus*

magnitudinem boni, quo quis auctus eſt. Vt quod non cauſa, non propenſatione, aut largitione, honorem iſtum adeptus ſit; ſed virtute & meritis præclaris: quod honos ſit tantus, ut eo nomen ſuum ab oblivione poſſi vindicare: quodque multis expetitus, obtigerit paucis.

12. §. *Tertia pars continet votum, ut Deus hoc bonum eſſe perpetuum velit. item ut honos iſte ſit ipſi, & Reip. imprimis, ſalutaris. Quandoque etiam adhortatio talis habet locum, ut quis jam non cum aliis, ſed ſecum certare velit, quo per honoris hunc gradum ad maiores poſſit adſcendere.*

Exemplo in hoc genere fuerint, cum orationum aliæ multæ, tum Ariſtidis παλινῳδία, quæ eſt de Smyrna inſtaurata. Atque idem in προσφωνητικῷ Σμυρναϊκῷ, quæ oratio habita eſt coram Imp. Commodo Smyrnam ingreſſo recens inſtauratam. item illa Themiſtii, qua Conſtantio Imperatori, quamquam abſenti, gratulatus fuit ob res feliciter geſtas. Incipit ea, Αἰγύπτιοι. Par ratio eſt epiſtolarum. Nam gratulatoriæ ſunt Iſocratis quinta, & ſeptima; quarum illa ad Philippum Regem; hæc ad Timotheum. Apud Tullium quoque ingens talium copia eſt: imo ſuperſunt etiam aliorum quædam ad Tullium; uti illa Trebonii, [a] qua Tullio de indole filii gratulatur.

[a] Lib. 15. Epiſt. 16.

13. §. *Eſt & obliqua gratulandi ratio. Vt cum dicimus; non tam amico gratu-*

lari nos velle, quod honore illo affectus ſit; quam urbi, quod ejuſmodi acceperit Senatorem, vel Conſulem.

Nam ad Remp. quidem multum inde emolumenti acceſſurum: ad amicum vero non minus oneris, quam honoris: juxta illud vetus, [a]

Onus eſt Honos, qui ſuſtinet Rempublicam.

Ad alterius generis gratulationem, qua nobis ipſis, patriæque imprimis gratulamur, referendæ ſunt orationes, quæ die feſto habentur ob creatum novum Regem, aut Principem. Feſtum hoc ἀνακλητήρια dixere: ut liquet ex Polybii lib. XVII & Legat. Eclog. LXXXVIII.

14. §. LAMENTATORIA *minus artis eget, cum dolor quemvis reddere ſoleat diſertum.*

15. §. *Duabus autem partibus ſolet abſolvi. Primum ſignificamus, in quod malum inciderimus, & magnitudinem ejus exaggeramus. Deinde, ſi malevoli eo nos mactarint infortunio; odium excitamus eorum, qui nos perdiderunt.*

16. §. *Interdum etiam aliis injicitur metus, quaſi & ipſis poſſit contingere, quod nos paſſi ſumus.*

Vide in hoc genere Ariſtidis orationem Eleuſiniam, qua ob templum Cereris incenſum lamentatur. Item μονῳδίαν ἐπὶ Σμύρνῃ, qua nobilem adeo urbem terræ motu obrutam deflet. Item Syneſium in Cataſtaſi, ubi Pentapolitanam deſcribit calamitatem. Item Anonymi μονῳδίαν [b],

[a] Apud Varron. lib. 4. de L. L.

[b] Græcè Latineque primus edidit ea Fredericus Morellus.

qua deplorat Conſtantinum juniorem Conſtantini Magni filium, inſidiis fratis ſui Conſtantis interemptum.

CAP. XX.

DE ORATIONE, QUA DISCEDENTES, vel domum redeuntes utimur, vel alium diſcedentem proſequimur.

1. §. QUARTÆ *orationum claſſi occaſionem præbet alicuius abitus, vel adventus. Huiuſmodi ſunt* λόγος ἀποβατήριος, ἐπιβατήριος, καὶ προπεμπτικός.

2. §. Ἀποβατήριος *dicitur, quo utimur diſcedentes è patria, vel urbe alia, ubi diu, commodéque viximus.*

Alias ἐπιτακτικὸς vocatur: cujus nominis cauſam ignorare ſe fatetur Jul. Scal. lib. III. de re poët. cap. CV.

3. § *In hoc genere primum teſtabimur dolorem noſtrum, quod ab urbe, & amicis divellamur. Ac temperatius quidem id faciemus, ſi diſcedamus ſtudiorum cauſa, poſtea reverſuri. Vel ſi patriæ cauſa legatio obeunda ſit in terris longinquis. Sin ſolum vertere cogamur, tantopere miſericordiam ciebimus, ut videamur lapides ipſos poſſe commovere.*

4. §. *Hinc laudabimus populi, unde abimus, fidem, clementiam, pietatem. Item urbis ſitum ſalubrem, atque amœnum. Quibus & ſacra eius feſta addi ſolent.*

Ut, ſi ex Attica diſcedamus, hoc, vel ſimili modo, dicere jubet Menander: *Quis poſſit ſine lachrymis relinquere Eleuſinia ſacra? quis Dionyſia? quis Arcem Athenienſium pulcherrimam? aut tot viros ſapientia, & virtute præcellentes?* Ac pariter omnia accommodabimus, quæ in civitate poſſint allicere.

5. §. *Præterea beneficiorum, quæ iſtic accepimus, ſemper nos memores fore dicemus.*

6. §. *Denique, ſi nobis ſit uxor, liberi, adfines, eos commendabimus: benéque iis ominabimur, & precabimur, à quibus diſcedimus.*

Exemplo in hoc genere eſt declamatio edita ſub nomine Ciceronis ad Quirites, priuſquam iret in exilium.

7. §. ΕʼΠΙΒΑΤΗʼΡΙΟΣ λόγος *habetur, cum quis, poſt diutinam peregrinationem, poſtliminio domum redit.*

8. §. *In hujuſmodi oratione primum lares patris ſalutabant: Diiſque gratias agebant, quod ſalvos reduxiſſent.*

Uti Neptuno, & diis marinis, ſi mari redirent, vel, ſi terra, Mercurio Evodio, aut Hegemonio, & aliis.

9. §. *Hinc exponebant, quantum abſentes tenuiſſet deſiderium Vrbis. Eaque occaſione accedebant ad laudationem ejus. Hæc petitur à conditore, fertilitate, ſalubritate atque aliis, quis ſuperiori libro expoſita ſunt nobis.*

Iſtis, ſi voles, adde, quæ præclare hac de re notavit Scaliger l. III. de re poët. c. CVII.

10. §. *Denique bene Vrbi precabantur, ac totos ſe ei devovebant.*

Non pauca, quæ ejuſmodi orationi aptari poſſint, legas apud Ciceronem oratione ea, quam in Senatu habuit, cum ab exilio rediret.

11. §. ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΟ'Σ *eſt, quo alios proſequimur, quando diſcedunt à nobis.*

12. §. *In hoc incipere ſolent à querimonia, vel indignatione in fortunam, quod nihil tale promeritum divellat ab amico. Vel etiam increpabant amicum, quod deſerere cum ſuſtineat, à quo non minus ametur, quam Theſeo Hercules, Euryalus Niſo dilectus fuit. Ac acerbus ille caſus eo exaggerandus eſt, quod armenta etiam, & uolucres, graviter moleſtéque ferant, ſi à mutua conſuetudine abſtrahantur.*

13. §. *Hinc in memoriam revocabimus palæſtram & exercitia alia, quæ hactenus communia habuimus. Quæremus, an retinere eum non poſſint myſteria, Academia, inſigne opus arcis, [a] & tot alia Vrbis bona?*

14. §. *Poſthæc interrogabimus, ubi nunc illa ſint promiſſa, quod alter alterum nunquam eſſet deſerturus? Conferemus priorem felicitatem cum miſeria præſenti. Antea nos amico fuiſſe munitos, tanquam forti aliquo præſidio: nunc eo haud aliter ſpoliari, quam ſi Ajaci in bello clypeus ſubduceretur. Quare nihil*

[a] Ita exemplo Græcorũ Rhetorũ loquimur, quaſi Athenis viveremus. Sed talia pro temporibus, ac locis, variare, apertius eſt, quàm ut monere ſit opus.

ſuper eſſet aliud, quam ut, Timonis alicujus inſtar, deſerta poſthac loca incolamus. Nec enim ex re videri, ut nova cum quoquam amicitia ineatur, cum eadem & illam ma ere poſſit fortuna: nec ſemel navem frangenti iterum mare eſſe tentandum.

15. §. *Haud ſemper tamen gravis adeo querimonia vel accuſatio, locum habet. Non ſi legatus cum imperio, vel exercitu, alio mittatur. Vbi potius gratulandum illi. Laudabimus quoque eum à genere, virtute, fortuna. Neque ipſum duntaxat extollemus; ſed etiam collegas, ſocios, comites: quorum honos dignitatem legati auget, atque illuſtrat.*

16. §. *Neque in ejuſmodi ſolum argumento, ſed in omni προπεμπτικῷ, laudatio diſcedentis adhibetur.*

17. §. *Hinc orandus, is, ut abſens etiam noſtri ſemper memor eſſe velit.*

18. §. *Multum autem ornatus accedet orationi, ſi locum, quo iter inſtituitur, celebres paucis. Imprimis vero ſi, per quas Vrbes eundum, per qua loca navigandum, referas, & eorum ſimul præſtantiam, atque amœnitatem, delibes.*

19. §. *Atque ubi oratione hac quaſi ad portum deduxerimus, ad preces convertemur, optimáque ei omnia à Deo optabimus.*

Horatius προπεμπτικὸν ſuum, quod Virgilio Athenas proficiſcenti ſcripſit ab ejuſmodi voto orditur:

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida ſidera,
Ventorumque regat pater,
Obſtrictis aliis præter Iapiga.
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem precor,
Et ſerves animæ dimidium meæ.

Poſtea autem deteſtatur poëta eorum audaciam, qui primi ſe commiſerunt mari. Et hæc, ſimiliſve ratio, ut commoda eſt, ſi paucorum verſiculorum res ſit: ita, ut in juſtam orationem argumentum excreſcat, plus juvabunt ea, quæ ex Menandro ſumus mutuati. Vide & Cæſarem Scaligerum lib. III. de re poët. cap, CIV.

CAP. XXI.

DE MONITIONE ET Commendatione.

1. §. EXCUSSIMUS *arculas argumentorum, quæ inſerviunt quatuor claſſibus orationum ad demonſtrativum genus pertinentium. Nunc agamus de iis, quæ referuntur ad genus deliberativum. Quas ipſas ſimiliter ad quatuor claſſes revocabimus. Prima eſt earum, ubi dominantur affectus iræ, odii, vel amoris. Hujuſmodi ſunt, monitio, commendatio, concitatio, & conciliatio.*

2. §. MONITIO *præcipue artis eget, cum vitia quidem caſtigare, at offenſam tamen effugere ſtudemus. Id vero hujuſ-*

modi artificio conſequemur.

3. §. *Laudabimus primum ejus qui monendus eſt nobis, præclaras animi dotes: & ſignificabimus, quanti eum propterea æſtimemus, & diligamus*

4. §. *Hinc dicemus, ut nihil undique perfectum invenitur, ita laudes iſtas non leviter labe aliqua depreciari.*

Ut quod in ſuos ſit durior, vel quod ſuorum avaritiam non compeſcat, vel quod novis amicis nimis fidat, vel quod plus æquo ſit liberalis, vel alio quopiam. Nam innumera ſunt, quibus peccari ſolet.

5. §. *Quod ſi ne hæc quidem ratio ſatis tuta videbitur; poterimus dicere, aliorum id judicium eſſe, qui cætera eum magni faciant.*

6. §. *Subjiciemus, in alio nos, ſive hoc noſtrum, ſive alienum judicium, plane diſſimulaturos fuiſſe, ſed minime potuiſſe pati, ut quiſpiam tam laudatus, & quem tantopere amemus, in partem duntaxat laudibus ornetur.*

7. §. *Poterimus quoque aliquid delibare è loco communi de officio veri amici.*

Uti enim medicus ſanat corporis morbos: ita ſinceri eſt amici, corrigere animi vitia, non ſupparaſitando ea laudare. Vide Plutarchi librum de diſcernendo adulatore ab amico.

8. §. *Etiam affirmabimus, ſperare nos, pari eum erga nos libertate uſurum, niſi minus fortaſſe ab eo amemur.*

9. §. *Interim conjiciemus vitii culpam in*

ætatem, vel gentem, vel convictum hominum minus idoneorum. Eodem laboraſſe dicemus viros aliquot magni nominis. Sed parvo negotio correcturum. Nam ubi ſolum peccatur exceſſu virtutis, facile aliquid poſſe ad mediocritatem revocari.

10. §. *Addemus argumenta ab honeſto, utili, glorioſo: quibus vitii odium, contrariæ virtutis amorem gignamus. Hortabimur, ut quam maxime ſe excitet ad omnes præſtantis viri laudes implendas.*

Monitionis, ſed quæ Principem virum deceat, inſigne apud Livium [a] exemplum præbet Scipionis oratio ad Maſaniſſam; cum hic Reginam Sophonisbam, Syphacis uxorem, Aſdrubalis Pœni filiam, eodem quo captam vidiſſet die, matrimonio ſibi junxiſſet. Quia brevis eſt, apponam. *Aliqua te exiſtimo, Maſaniſſa, intuentem in me bona, & principio in Hiſpaniam ad jungendam mecum amicitiam veniſſe, & poſtea in Africa te ipſum, ſpeſque omnes tuas in fidem meam commiſiſſe, atqui nulla earum virtus eſt, propter quam appetendus tibi ſim, qua ego æque atque temperantia, & continentia libidinum, gloriatus fuerim. Hanc ego te quoque ad cæteras tuas eximias virtutes, Maſaniſſa, adjeciſſe velim. nam non eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculi, quantum ab circumfuſis undique voluptatibus. qui eas ſua temperantia frenavit, ac domuit, multo majus decus, majorem-*

[a] Lib. 30.

majoremque victoriam, ſibi peperit, quam nos, Syphace victo, habemus. Quæ me abſente, ſtrenue ac fortiter feciſti, libenter & commemoravi, & memini: cætera te ipſum reputare tecum, quam me dicente, erubeſcere malo. Syphax populi Romani auſpiciis victus captuſque eſt: itaque ipſe, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani eſt & Regem, conjugemque ejus, etiamſi non civis Carthaginenſis eſſet, etiamſi non patrem ejus Imperatorem hoſtium videremus, Romam oporteret mitti: ac, ſenatus populique Romani de ea judicium, atque arbitrium eſſe, quæ Regem nobis ſocium, alienaſſe, atque in arma coëgiſſe præcipitem, dicatur. Vince animum, cave, deformes multa bona uno vitio, & tot meritorum gratiam majore culpa, quam cauſa culpæ eſt, corrumpas. Adi & epiſtolam ſecundam Iſocratis ad Philippum Regem, qua eum monet, ne porro temere adeo in bello maximis ſe periculis exponat. Initium epiſtolæ eſt: Οἶδα μὲν ὅτι πάντες εἰώθασι πλείω χάριν ἔχειν τοῖς ἐπαινοῦσιν, ἢ τοῖς συμβουλεύουσιν. ἄλλως τε καὶ ἂν μὴ κελευσθείς τις ἐπιχειρῇ τοῦτο ποιεῖν

a Novi equidem, plus gratiæ haberi ſolere laudatoribus, quã monitoribus: præſertim ſi, nullo ju-

II. §. *Sequitur* COMMENDATIO. *Cujus hæc potiſſimum capita ſunt. Primum cauſas commendationis exponimus.*

Ut, quod bene quis de nobis ſit meritus, aut noſtris: item, quod cum illo, vel parente ejus, aut majoribus, aut propin-

bente, monere ſint ag greſſi.

quis, vel ſanguine, vel affinitate, vel amicitia, ſimus conjuncti, item quod ejuſdem ſimus patriæ; eorundem ſtudiorum: & quæ ſimilia ſunt.

12. §. *Subjicitur eius, quem commendamus, laudatio à probitate, fide, humanitate, eruditione, genere, aliis. Sed modus tamen hic tenendus eſt, ut ne ex amore hoc iudicium profectum videatur.*

13. §. *Dicere autem poſſumus, ſcire nos Horatianum illud*[b]:

[b] Lib. i. epiſt. ad Lollium.

Qualem commendes, etiam atque etiam adſpice, ne mox Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed integritatem, ac præclaras animi dotes, adeo, nobis eſſe perſpectas, ut nihil divini, vel humani, credi nobis poſthac velimus, ſi eâ parte fallamus.

14. §. *Multum etiam proderit; ſi, quem laudamus, dicatur honeſte præclaréque de eo, cui commendatur, & ſentire, & loqui apud omnes ſolere.*

15. §. *Addemus, ſi complecti hominem velit, & honori eam rem fore, & multum inde utilitatis percepturum: nec unum hominem, ſed ſimul alios multos ſibi poſſe devincire.*

16. §. *Denique vehementer orabimus, atque obteſtabimur. Vel dicemus, nos pluribus nolle contendere, ne de humanitate videamur diffidere. Etiam noſtro, & ejus nomine, quem commendamus, omne grati animi officium pollicebimur.*

Commendationis exempla longe pluri-

ma ſuppeditat Tullius in epiſtolis. Imo illæ libri decimi tertii prope omnes ſunt *συςατικαὶ* a, ut eas Græci appellant. Sed illuſtris imprimis eſt ſexta libri ſecundi, qua Curioni Milonem in petitione Conſulatus commendat. Nam vel ſola prope univerſum hujus argumenti artificium comprehendit. Longiuſcula eſt, & liber ille etiam pueritiæ manibus teritur, ut eam adſcribere nihil ſit opus. Adi etiam Iſocratis epiſtolam quartam, qua Diodorum, ac filium ejus, Regi Philippo de meliori commendat nota. Item B. Baſilii epiſt. XI. qua Euſebio ſodali Cyriacum preſbyterum commendat: & Nazianzeni epiſt. XLIV. ac XLV. quibus Nicobulum commendat Gregorio Præſidi, & Ecebolio.

a Commendatitiæ.

17. §. *Eſt & obliquæ commendationis genus, quo ſimulamus, nos commendare nolle, quem interim vel maxime commendamus.*

Ut ſi dicas, non quidem commendare te alteri Sextium velle; ſed orare ſolum, ut propius hominem noſſe ne gravetur. Sperare enim, futurum, ut, cum gratias agere ſoleant, qui commendarunt, alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam ſit conſecutus. Et hæc de commendatione.

CAP. XXII.

De concitatione, & conciliatione.

1. §. N*Vnc videamus de concitandi & conciliandi artificio. Ac prius quidem illud, ut raro laudem meretur, ita nec multum artis requirit: præſertim ſi negotium ſit cum multitudine imperita. Nam quotuſquiſque non maximopere commovetur, ſi ſibi, vel ſuis, atrocem fieri iniuriam intelligat? Quare hic ſola ſuffecerint, quæ de iræ & odii affectibus ſupra diximus.*

Exemplum tantummodo adferam ex graviſsimo ſcriptore, Tacito: [a] *Erat*, inquit, *in caſtris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus. Is imperitos animos, &, quanam poſt Auguſtum militiæ conditio, ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus, deterrimum quemque congregare: poſtremo, promptis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus, interrogabat:* CUR PAUCIS *centurionibus, paucioribus tribunis, in modum ſervorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi novum, & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis, adirent? ſatis per tot annos ignavia peccatum, quod tri-*

[a] Lib. 1. Annaliũ.

cena, & quadragena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent. Et mox: *Enim vero gravem, infructuoſam, denis in diem aſſibus, animam & corpus æſtimari. hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſævitiam centurionum, & vacationem munerum redimi. At hercle verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna*, &c. Seditioſæ iſti concioni faces ſubdidit oratio Vibuleni, quam paulo poſt refert. Hujuſmodi autem virulentæ linguæ artificia, ſeu veneficia malis noſſe convenit, non ut utamur, ſed ut melius ab iis caveamus nobis.

2. §. *Concitationi opponitur* Conciliatio. *Quæ bifariam fit. Nam vel nobis amorem alicujus conciliamus: vel in gratiam reducimus partes diſſidentes.*

3. §. *In priori duo hæc præſtamus. Primum exponimus, qua fiducia, & quibus de cauſis alicujus benevolentiam, & favorem ambiamus. Vbi laus ejus, quem amicum volumus, habet locum. Spectandum autem, qua quiſque re imprimis velit æſtimari. Humanitatis laus quaſi communis omnium videtur. At aliæ magis ſunt propriæ. Vt Philoſophus gaudet laudari ab ingenio perſpicaci, & multarum diſciplinarum cognitione: Senator à prudentia ſingulari, & benevolentia erga cives: Imperator à fortitudine, & rebus geſtis. Ac juvenem, qui-*

dem laudare licebit apertius: in ſene id faciemus cautius. In utriſque adulationis ſuſpicionem, quantum licet, amovebimus.

4. §. *Pars altera oſtendet, favore non eſſe nos indignos: amicitiam noſtram nec inutilem fore, nec indecoram. Quare hic noſmetipſos laudabimus, ſed ea opus eſt prudentia, ut ne quis laudis ſuæ nimius videatur buccinator.*

Vide epiſtolam Ciceronis ad Metellum Nepotem, quæ eſt quarta libri quinti. item nonam ejuſdem libri, quæ Vatinii eſt ad Ciceronem. At luculente imprimis hoc artificium aperit illa recentis, ſed politiſſimi ſcriptoris, Angeli inquam Politiani epiſtola ad Matthiam, Pannoniæ Regem, quæ prima eſt libri noni.

5. §. *Partes diſsidentes conciliamus hoc pacto. Oſtendimus offenſam omnem obliterari debere: partim quia utilius tutiuſque eſt: partim etiam quia honeſtius. Ex affectibus hic regnant ſpes & metus.*

6. §. *Quemadmodum vero concitare homines facile eſt: ita difficile eſt eoſdem conciliare. Sunt enim plerique omnes iræ, atque offenſæ, nimis tenaces. Ac nuſquam facilius opera luditur, quam apud multitudinem concitatam. Vbi haud multum valet diſerta oratio, niſi eam duplex muniat præſidium, benevolentia popularis, & dicentis majeſtas.*

Unde Maro, cum ſeditionem populi deſcripſiſſet, ita [a] canit: Æn.

Tum pietate gravem, & meritis, ſi
forte virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus adſtant.

Sane Jul. Cæſar [a] exercitum compeſcuit, *Quirites* appellando pro militibus: qua una voce ita eos circumegit, & flexit, ut ſe milites eſſe reſponderint, & quamvis id recuſantem, ultro in Africam ſint ſecuti. Etiam ex Tacito [b] videre eſt, quam paucis verbis ſeditionem à Perceñnio & Vipuleno motam, de qua antea diximus, compeſcuerit Clemens centurio. Verum, ut præſtantiſſimus hiſtoricus, ait, bonis artibus gratus erat in vulgus. Adhæc ſeditionis culpa & ipſe tenebatur: ſed animum in melius mutarat.

[a] Suetonius in Cæſare cap. 70. Tacitus lib. 1. Annal. in Germanici oratione. Itē Dio, hiſt. lib. 42.

[b] Lib. 1. Annal.

7. §. *Porro multum etiam refert, ut ne quis efferatæ plebi ſtatim ſe credat, utcumque & innocentiæ, & authoritatis præſidio tutus ſibi videatur. Nam primus ille multitudinis impetus plane eſt belluinus, ut oratione regi non poſſit. At ubi is deferbuit, idoneum magis orandi tempus erit. Sed prius conſtare oportebit, quæ origo ſit mali tanti. Nam qui ignorat, qua parte ſit vulnus, quomodo ei faciet medicinam? Etiam temperamento iſtoc in oratione opus erit, ut prius amice deliniamus; hinc verbis caſtigemus ſeverius. Atque interim modus ille in utroque hoc remedio tenendus, quem res, & tempus poſtulabunt.*

Non ignoravit hoc Cæſar Germanicus,

qui ut obortam ſeditionem ſopiret, *à veneratione Auguſti orſus*, (quemadmodum Tacitus a narrat) *flexit ad victorias, triumphoſque Tiberii præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima feciſſet: Italiæ inde conſenſum, Galliarum fidem extollit, nil uſquam turbidum, aut diſcors.* Atque ab his ſenſim ad illa verba perductus eſt: *Vbi modeſtia militaris? ubi veteris diſciplinæ decus? quonam tribunos? quonam centuriones exegiſtis?* Quamquam parum quidem oratione ea flexit. ſed, quod nec facundia viri, nec autoritas potuit, id, cum ducis uxor, parvulum ſinu filium geſtans, & una amicorum uxores, miſerabili agmine ad Treviros fugerent, partim pudor & miſeratio, partim invidia in Treviros, extorſit.

a Lib. 1. Annal.

CAP. XXIII.

DE ADHORTATIONE, ET DEHORTATIONE.

1. §. ALTERA *claſſis orationum, quæ ad deliberativum genus referuntur, eo à cæteris diſtinguitur, quod hic præcipue excitatur fiducia, aut metus. Ejuſmodi ſunt, adhortatio, & dehortatio.*

Græci orationes, vel epiſtolas adhortatorias vocant προτρεπτικὰς, νουθετικὰς, παραινετικάς.

2. §. *Differt* ADHORTATIO *à ſuaſione,* *quod*

quod hæc conſilii ſit, illa motus: hæc, ut in re incerta, docet, eoque plus habet argumentorum; illa inflammat, ac propterea plus habet caloris.

Exhortatio, ut ſuaſione latius accepta continetur, ita, ſi preſſius vox ſumatur, differt ab ea trifariam, objecto, fine, tractatione.

Objecto, quia ſuademus ignaris quod facto opus eſt: hortamur gnaros, non quidem omnes, ſed ceſſantes, aut etiam currentes.

Fine, quia ſuadens hoc agit, ut velis: adhortans, ut magis velis, facereque aliquid auſis.

Tractatione, quia ſuademus probationibus: exhortamur metum tollendo, ac fiduciam pariendo.

3. §. *Fere autem in oratione juſta, ſuaſio ad Confirmationem pertinet: exhortatio verò Concluſioni reſervatur.*

Sane, qui adhortari velit, priuſquam, quid fieri oporteat, conſtet, is tantundem agit, ac ſi ex viridibus & humidis lignis confeſtim ſe ignem facere poſſe ſperet. Primum igitur animus argumentis eſt præparandus: ut quibus probetur rei utilitas, neceſſitas, facilitas. Poſtquam autem, quid ex re ſit, viderint auditores; faces ſtimulique animo ſubdentur, ne terreantur periculo, aut ignavia ceſſent.

4. §. *Interdum tamen, quia, quid uſus exigat, ſatis conſtat; Princeps orationis pars eſt exhortatio: argumenta vero*

ſuaſoria tantummodo attinguntur.

5. §. *Ac unde quidem ſuaſoria hæc petantur, ſatis conſtat ex iis quæ in genere deliberativo diximus. Affectus autem, quos ciere oportet, hi potiſſimum ſunt.*

6. §. *Primum amor excitandus, tum rei, quam ſuademus: tum perſonæ, cuius ſtudemus commodis. Etiam miſericordiam erga eum commovebimus. Atque odium concitandum erga illum, qui hac parte adverſatur.*

7. §. *Hinc æmulationi erit locus. Eoque aliorum induſtriam ad imitandum proponemus.*

8. §. *Poſtremo ſpes fit bonorum, ut quis auſit: & malorum incutitur metus, ne ceſſet.*

Exemplo eſto oratio Scipionis apud Livium:[a] qua milites Romanos adhortatur ad Carthaginem novam omnibus viribus oppugnandam.

9. §. *Cæterum, eſt ubi parcius hos moveamus affectus: eſt ubi majori id fiat cura. Parcius quidem apud viros in dignitate conſtitutos: quia hæc[b] potentiſſimum eſt ad feriendos animos telum; item apud mentes ſulphuratas, quales facile flammam concipiunt.*

Ut ſi Alexandri Magni ſimilem accendere velis ad pugnam. Quippe Timotheus tibicen, cum bellicum caneret, ita Regem eum inflammabat, ut ad arma proſiliret: quemadmodum auctor eſt Dio Pruſæus[c]. Verum, inquit idem, non hoc tam

a Lib. 26.
b Tacit.
c Orat. 1. de regno. ac ſimiliter ſcholiaſtes Heſiodi Θεογονίας verſ. 918. Φασὶ γάρ· ὡς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἐσθίοντος, κρούοντας τὴν μουσικὴν Τιμόθεον πλίζεσθαι τοῦτον ἀνίστην.

numeris Timothei, quamvis præſtantibus, tribuere convenit: quam acri, & plane vivido Alexandri ingenio. Sane frigidum aliquem Daretem nunquam commoviſſet: uti nec Sardanapalum, cui neque Apollo, aut Mercurius, ullis numeris animum iſtum inſpiraſſent.

10. §. *Quia autem rari omnino ſunt, qui alieno ſe conſilio, vel hortatu, credant indigere: eo in ipſo orationis ingreſſu dicere expedit, nos ad verba facienda officii potius ratione eſſe inductos, quam quod adhortatione ulla auditoribus ſit opus: quippe qui, quid fieri oporteat, per ſe videant, & quod rectum ſciunt, ſponte agant.*

Hoc artificioſe facit Dio Chryſoſtomus Orat. ad Trajanum. Item Cicero Philipp. IV. ubi ait: *Faciam igitur, ut Imperatores inſtructa acie ſolent; quamquam paratiſſimos milites ad præliandum videant, ut eos tamen adhortentur: ſic ego vos ardentes, & erectos ad libertatem recuperandam, adhortabor.*

11. §. *Plurimum etiam prodeſt, ſi initio virtutem ejus extollas, quem hortari voles. Nam hoc pacto vehementius ille ſuſcitabitur ad præſtãdum quod requires.*

Atque ea etiam parte prævivit nobis idem Tullius epiſtola ad Licinium Calvum, nobilem Oratorem. Etſi iſtoc ſummi viri conſilium non ſatis aſſequeretur C. Trebonius; qui Ciceronem in eo extollendo modum exceſſiſſe arbitrabatur. Ve-

rum, reſpondet noſter, laudatione ea voluiſſe ſuſcitare atque acuere animum Calvi, cui ad perfectam eloquentiam non multa deeſſent. Sed ipſum potius Oratorem noſtrum audiamus: qui Trebonio, quem dixi, ita ſcribit lib. xv epiſt. ult. *Ingenium ejus melioribus extuli laudibus, quam tu id vere potuiſſe fieri putas.* Et mox: *Multa erant, & recondita littera: vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem, & in acuendo plurimum valet, ſi laudes eum, quem cohortere.* Adjungit continuo: *Habes de Calvo judicium, & conſilium, quod hortandi cauſa laudavi: judicium, quod de ingenio ejus valde exiſtimavi bene.* Tantum de adhortatione.

12. §. *Huic* DEHORTATIO *opponitur: quæ tum contrariis rationibus utitur, ut diſſuadeat: tum ardorem animi, quaſi ingeſta frigida, extinguit.*

13. §. *In hac dicimus, rem eſſe malam, aut vilem, etiam quæ vires excedat, aut ſaltem laborioſam: aut cujus exitus ſit incertus; & ut ſuccedat, parum tamen utilem fore.*

14. §. *Ridemus, neque aliud, quam fumum, eſſe oſtendimus montes illos aureos, quorum ſpes facta eſt. Exempla quoque allata diſſimilia eſſe comprobatur.*

15. §. *Culpamus animos auditorum nimis credulos, quod fucum ſibi fieri non ſenſerint. Adverſariorum autem veteratorium ingenium perſtringimus, quod do-*

lis ac fraudibus alios circumvenerint.

16. §. *Denique periculorum ſummorum metu terrorem animis incutimus.*

Egregium dehortationis exemplum habemus apud Titum Livium [a] in oratione Calavii, civis Campani, qua filium ſuum Perollam ab Hannibalis cæde dehortatur: *Per ego te*, inquit, *fili, quæcunque jura liberos iungunt parentibus, precor, quæſoque, ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda velis. paucæ horæ ſunt, intra quas jurantes per quicquid Deorum eſt, dextras dextræ iungentes, fidem obſtrinximus, ut ſacratis de menſis eſſemus; digreſſi à colloquio extemplo in eum armamur? Surgis ab hoſpitali menſa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Annibale es: eam ipſam menſam cruentare vis hoſpitis ſanguine? Annibalem modo pater filio me potui placare, filium Annibali non poſſum? Sed ſi nihil ſancti non fides, non religio, non pietas; audiantur infanda, ſi non perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Vnus aggreſſurus es Annibalem? quid illa turba tot liberorum, ſervorumque? quid in unum intenti omnium oculi? quid dextræ? torpeſcent ne in amentia illa? vultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Romanus, tu ſuſtinebis? & ſi alia auxilia deſint, me ipſum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Annibalis, ſuſtinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfi-*

[a] Lib. 23.

gendusque eſt. Deterreri hic ſine te potius, quam illic vinci. valeant preces apud te mea, ſicut pro te hodie valuerunt.

CAP. XXIV.

DE CONSOLATIONE.

1. §. *PErvenimus ad tertiam claſſem, cujus orationes verſantur circa dolorem alienum, ut ſunt Conſolatoriæ.*

2. §. CONSOLATIO *eſt oratio, qua animum mœrentis reddimus tranquillum.*

3. §. *Dolor vero, qui abſtergendus eſt, vel provenit ex bono jam amiſſo: vel ex amittendi metu.*

4. §. *Conſolatio, cui prioris generis dolorem lenire propoſitum eſt, diverſimode inſtituitur, pro diverſa natura, vel mali, quod obtigit; vel perſonæ; ſive ejus, quæ conſolatur; ſive illius, cui conſolatione opus eſt*

5. §. *In re ipſa videndum; num malum leve ſit, vel tale ſaltem, quod corrigi poſſit.*

6. §. *Si leve ſit, licebit jocos admiſcere, dum is ferre eos poſſit, quem compellamus.*

7. §. *Si corrigi poſſit, conjecturas adferemus; unde veriſimile fiat, malum hoc non fore diuturnum.*

8. §. *Conſolator vel minor eſt, vel æqualis, vel major, Minori agendum circumſpectius. Amorem ſuum imprimis teſtabitur: & ne de ſuo ſapere plus altero velle videatur, ea, quæ dictu opus, ex pa-*

rente grandævo, vel quopiam Philoſopho, vel alio ſummæ prudentiæ viro, ſe aliquando audiiſſe profitebitur. Æqualis pro communi ſe amicitiæ jure facere dicet. Major utriſque aget liberius, adeo ut, ſi quis immoderatius dolorem ferat, etiam increpet graviter.

Scite hac de re Scaliger lib. III. de re poët XXIII. *Conſolator*, inquit, *aut eſt major, aut minor, aut æqualis. Magnitudinem intelligo, aut imperio, aut dignitate, aut opibus, aut ſapientia, aut ætate. Aliter enim conſolabitur Naſonem Livia, aliter Naſo. hoc ſpectat ad imperium. Dignitas autem etiam ſine imperio eſſe poteſt. Veluti ſi pater filium, Ciceronem Pompeius. Opibus, ut ſi è plebe quempiam clientem ſuum Craſſus. Sapientia, quemadmodum Polybium aut matrem Seneca. De ætate non opus eſt exemplis. Maior interponet authoritatem, etiam obiurgabit. Sapiens apponet etiam diſputationem. Sententiæ huic crebriores. Minor oſtendet affectum: ſeſe id à ſapientibus accepiſſe. Æqualis teſtabitur amicitiam: ius commune benevolentiæ.*

9. §. *Is, qui conſolandus eſt, vel videri vult fortior, quam ut egeat conſolatione: vel animo eſt infirmiori; quam ut, recenti adeo dolore, ſolatium admittat.*

10. §. *Prius ſi fuerit, dicemus, quamquam is caſus eſt, qui alium quemvis de conſtantiæ gradu dejicere poſſet, tamen ejus ſapientiam, & eximiam fortitudi-*

nem, ita nobis eſſe perſpectam; ut non dubitemus, quin in iſtis malis animo ſit futurus plane infracto. Quippe qui ſalutaribus Philoſophiæ præceptis hoc iamdiu fuerit conſecutus, ut ſciat, hanc communem eſſe mortalium legem, ut pati neceſſe ſit multa adverſa: & ſapientis eſſe nihil præſtare præter culpam: neque lædi quemquam poſſe, niſi à ſe ipſo. Denique magnitudini huic animi gratulabimur.

11. §. *Sin animus eſt infirmus, & dolor ita recens, ut reſpuere videatur medicinam; bipartita erit oratio. Priori parte animum dolentium in nos transferamus, ut noſtro magis dolori obſequi, quam alienum mitigare velle, videamur.*

12. §. *Affirmabimus, non parum eſſe idoneos qui ſolemur alios, cum tantopere animi diſcruciemur, ut cõſolatione ipſi egeamus.*

13. §. *Atque, ut ex animo hoc dicere credamur, cauſas doloris noſtri afferemus: nempe gravitatem mali, quo quis eſt affectus; & indignitatem perpetientis; ubi & laus ejus admiſcetur.*

14. §. *Addemus, non nos modo propterea dolere, ſed omnes bonos.*

Et talis erit prima pars. Qua conſequimur hoc, ut facilius perſuadeamus alteri, adverſam fortunam magno fortique eſſe animo ferendam: quippe qui videat, multum quidem affici nos caſu tam triſti: veruntamen æquo eum animo tolerare. At illos, qui non commoventur malis no-

ſtris, etiam odimus: quo nihil ad perſuadendum noxium eſt magis.

15. §. *Altera vero orationis parte adferemus ea, quæ idonea ſunt dolori leniendo. Quale fuerit, ſi affirmes, malum grave quidem eſſe; ſed quod patientiâ poſſit mitigari.*

Secundum illud Venuſini poëtæ: a

> *Durum, ſed levius fit patientia,*
> *Quicquid corrigere eſt nefas.*

a Lib. 1. Od. 24.

16. §. *Imo nec grave adeo eſſe, quam videtur. Nam non futurum hoc diuturnum. Vel bono alio poſſe reſarciri. Vel, graviora multo alios perpeti.*

17. §. *Argumenta hic imprimis ſumemus ab honeſto, utili, neceſſario, jucundo, poſſibili.*

18. §. Ab honeſto, *quia hæc divina eſt voluntas, hoc virtutis exigit natura, ut animi dolorem recte factorum conſcientia mitigemus.*

19. §. Ab utili, *quia virtus rebus adverſis redditur illuſtrior clariorque, ac præterea iiſdem erudimur, & prudentiores, ac meliores evadimus.*

Jure ſane Alexander Magnus hoc uno nomine infelicior fuiſſe cenſetur, quod ſemper fuerit felix. Nec enim vina eum magis, quibus ſe tantopere ingurgitabat, quam dulcis inebriabat fortuna.

20. §. A neceſſario, *quia, quæ effugere non licet, ea lugendo non corrigimus, ſed exaſperamus.*

Eoque, ut ait Publius Mimus:

Feras, non culpes, quod vitari non poteſt.

21. §. A jucundo, *quia, utcunque nunc ingrata ſors iſta ſit; tamen veniet tempus, quo voluptatem gignet præteritorum malorum memoria cum honeſto nomine conjuncta.*

22. §. A poſſibili, *quia nulla eſt calamitas tanta, quin patiendo vincatur.*

23. §. *Ac poſtremo iſti argumento multum roboris acceſſerit ab illuſtribus eorum exemplis, qui adverſa conſtanter pertulere. Quæ ſi domeſtica fuerint, multo etiam amplius movebunt.*

24. *Denique exemplis illis ad priſtinam adhortabimur virtutem, atque animum fortem, ne fruſtrà ſe maceret ac nominis ſui honorem, ſi impatientius ſe gerat, offuſcet, atque imminuat, ſuiſque hoſtibus gaudium creet.*

Quid verò prohibet, quo minus & alteram methodum præſcribamus?

25. §. *Poſſumus autem hanc etiam viam inire. Primum quidem cauſas adferemus, quæ nos ad conſolandi officium impulerint.*

Ut ſunt cognatio, amicitia, miſericordia, hortatus amicorum, & alia.

26. §. *Deinde agemus de natura mali. quod fatebimur grave quidem eſſe, & tale, ut propterea ipſi etiam doleamus non mediocriter: ſed negabimus, durum adeo iudicandum, ut eius moleſtia quiſpiam animum ſuum debilitari ac frangi patiatur.*

27. §. *Poſt illa ex perſona ejus, quæ malum patitur, quadrifariam argumentabimur. Primum monebimus, ut cogitet, hominem ſe eſſe, eoque humanam conditionem ferre conſtanter oportere.*

Ut, ſi cui immoderate lugeatur mors mariti, vel uxoris, affirmabimus, hanc fuiſſe, eſſe, fore ſortem omnium, ut ſerius, ocius, vita hæc deſeratur; nec cauſam fuiſſe, cur ille, illave eximeretur communi hominum legi, atque adeo omnium, quæ ortum habent; quando omnia, quæ ejuſmodi ſunt, occidunt. Pulchre Statius Papinius: a

——Omnia functa,
Aut moritura vides, obeunt noctesque diesque,
Aſtraque, nec ſolidis prodeſt ſua machina terris.
Nam populos, mortale genus, plebiſque caduca
Quis fleat interitus? Hos bella, hos æquora poſcunt,
His amor exitio, furor, his, & ſæva cupido.
Ut ſileam morbos; hos ora rigentia bruma,
Illos implacido lethalis Syrius igni,
Hos manet imbrifero pallens autumnus hiatu.
Quicquid habet ortus, finem timet. ibimus omnes,
Ibimus.

a Lib. 2. Sylvar in Epicedio Glauciæ.

28. §. *Huic in viro ſuccedet quod non*

homo ſolum ſit, ſed etiam mas: eoque non debeat eſſe animo molli, & effœminato.

Cicero epiſt. xi. lib. v. *Rogaremque, ut & hominem te, & virum eſſe meminiſſes: id eſt, communemque, incertumque caſum, quem nec vitare quiſquam noſtrum, neque præſtare ullo pacto poteſt, ſapienter ferres.*

Sane quid turpius, quam ut, viri qui eſſe volunt, animos gerant muliebres? Et tamen in luctu nihil pervulgatum magis. Quod cum videret Lyciorum legiſlator; voluit, ut mares lugentes fœmineo uterentur habitu. quo ſignificarat, luctum eſſe quid muliere magis dignum, quam viro liberaliter inſtituto: tum etiam, ut ſchemate tali animus ad tranquillitatem citius reduceretur. Auctor Plutarchus Conſolatione ad Apollonium.

19. §. *Tertium eſto, quod non vir modo ſit, ſed etiam habeatur, & ſit vir prudens. Qualis cogitare debet, quicquid extra ſe eſt, ex adventitio fulgere: ut liberos, honores, opes: imo vitam ipſam χρήσει [a] ſolum noſtram eſſe, κτήσει [b] vero naturæ, vel Dei potius.*

[a] Vſu. [b] Poſſeſſione. [c] Lib.

Quod eleganti hoc verſu indicat Lucretius: [c]

Vitaque mancupio nulli datur, omnibus uſu.

30. §. *Quartum, nobis quidem Chriſti Soſpitatoris cultoribus, illud eſt, quod non modo quis civili eſt prudentia inſtructus;*

ſed Chriſtiana etiam religione ſit imbutus. Atqui ea Chriſtiani conditione facti ſunt, ut calamitatibus hujus ſeculi exerceantur, ne cum mundo pereant [a]. *Delibari quoque hic poterit locus communis de providentia divina in malo*

a 1. Cor. 11. 32.

31. §. *Quod ſi quis non Chriſtianus tantummodo ſit, ſed etiam doctor Chriſtianus: jam quintum inde petetur argumentum.*

Ut qui non homo duntaxat ſit, ſed etiam vir; nec vir modo, ſed inſuper prudentia commendabilis; nec talis modo, ſed ſimul Chriſtianus, atque adeo, quem Chriſtianis aliis patientiæ & fortitudinis exemplo præire oporteat; ne quod una manu exſtruit, id altera deſtruat. Notum eſt illud Dionyſii Catonis:

Turpe eſt doctori, cum culpa redarguit ipſum,

Atque hæc dicta ſunto de conſolatione primi generis: in qua præſtare aliquid ſi voles, è recentioribus quidem juvabunt duo ſummi viri; Eraſmus commentatione illa, quam inſcripſit de epiſtolis conſcribendis; ac Julius Scaliger lib. III. de re poëtica cap. CXXIII. è veteribus autem, cum Rhetores, & hos inter Menander lib. II. cap. VIII; tum Oratores & Philoſophi, ut Tullius tot epiſtolis; ac præterea Servius Sulpitius epiſtola ad Ciceronem de morte Tulliæ; item Seneca ad Polybium, Marciam, Helviam; Plutarchus ad Apollonium, & uxorem;

Ariſtides ad Etonei parentes, atque alii.

32. §. *Alterum genus ſolatur mœrentes, eo quod jam malum ſibi putent imminere.*

Ut ſi quis apud tyrannum venerit in ſuſpicionem conjurationis. Quomodo hujuſmodi conſolationem tractari conveniat; non melius poſſum dicere, quam Julii Scaligeri verbis. Sic vero ſcribit ſummus vir.

33. §. CONSOLATIO TALIS in duas partes erit dividenda. In prima pones ſpem, qua vel opinio deleri, vel ira placari poſſit. In ſecunda addes animos, euentum contemnes, chariſſima quæque oſtendes eſſe viliſſima: denique à Philoſophis, mundi vitæque contemptoribus omnia mutuanda. Quæ ſi vulgata ſint præcepta, ſententiæ, proverbia, aliis omnino verbis, numeris, figuris, exprimenda ſunt. nihil enim minus movet, quam familiaria, nota, atque quotidiana. Sin à vulgi opinionibus uſuque maxime abhorrent, ac propterea ægre animum ſubire valent: tum vero non tam rationibus, atque argumentis, fides extorquenda, quam exemplorum perſuaſione inſinuanda. *De conſolatione ſatis.*

CAP. XXV.

DE PETITORIA.

1. §. *IN quarto genere orationum dominatur gratiæ affectus. Uti ſunt petitoriæ.*

2. §. PETITIONE *aliquid poſtulamus, vel pro nobis, vel pro alio: Poſterior hæc* Interceſſio *vocatur.*

Utriuſque artificium paucis complexus eſt Servius; ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat. *Rhetorum*, inquit, *eſt, in omni petitione hoc obſervare, ut poſſit præſtari, quod petitur, id eſt, ut ſit poſſibilitas: & ſit res juſta quæ petitur: ut habeat modum petitio: ut ſequatur remuneratio. Et ſciendum, ſecundum hunc ordinem omnes petitiones formare Virgilium. Ut in hoc loco poſſibilitas eſt:*

Æole, namque tibi Divûm pater, atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.

Juſta petitio eſt:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victoſque penates.

Omne enim, quod contra inimicos petimus, juſtum eſt.

Modus eſt petitionis:

Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes,

Aut age diverſas, & disjice corpora ponto.

Remuneratio:

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.

Hactenus Maro, Serviuſque. Sed cum non unum ſit petitionum genus, diſtinctius videtur de utroque eſſe dicendum.

3. §. *Petitio alia recta eſt, alia obliqua. In illa aperte aliquid petimus: in hac inſinuatione opus eſt.*

4. §. *Aperta petitio locum habet in re plane honeſta, & apud eum, qui bene nobis vult.*

5. §. *In hac primum aliquid præmittitur ad amorem magis conciliandum nobis.*

6. §. *Etiam, ſi opus fuerit, modum oſtendimus, quo negotium confici poſſit.*

7. §. *Denique remunerationem pollicemur.*

8. §. *Obliqua vero petitione utimur, ſi vel parum ſit honeſtum, quod poſcimus: vel is parum eſt amicus, quem poſcimus.*

9. §. *In hac primum exponimus, quam noxius ſit egenti pudor; quantæque videatur eſſe audaciæ, poſtulare à quoquam rem tantam, de quo nunquam ſis bene promeritus;*

promeritus; vel cui ſaltem nihil præſtiteris magnopere gratia dignum.

10. §. *Addemus, nos nihilominus ſpem maximam concepiſſe, fore, ut repulſam non feramus. Et ne temere videamur confidere, afferemus fiduciæ cauſas: ut quod aliis etiam benefecerit, quibus juſtius poterat negare: item quod divina quædam ſit bonitas viri, qua prodeſſe omnibus gaudeat.*

11. §. *Quod ſi jam ante de nobis bene meritus fuerit, affirmabimus, cum multum ei ſumus devincti, tamen velle eſſe obſtrictiores. Referemus etiam, ut eum parentis loco coluerimus ſemper, omnemque in eo collocemus fiduciam, neque cuiquam debere malimus, quam illi.*

12. §. *Sin ipſi aliquando præſtiterimus beneficium, id ſolum attingemus modeſte, ne, quaſi debitum, flagitare improbe videamur.*

13. §. *Habet hic etiam locum laudatio parentum, & majorum utriuſque: ac, ſi neceſſitudine inter ſe conjuncti fuerint, illud ipſum, ac mutua juvandæ augendæque dignitatis officia, commemorabimus. Indicabimus etiam, quam pulchrum ſit, ut hæredes opum paternarum, ſimul amicitiæ ſint hæredes.*

14. §. *Oſtendemus præterea, petere nos rem honeſtam, piam, juſtam; illi facilem, quem rogamus; nobis vero perutilem, vel etiam neceſſariam. Atque hic miſericordiam ab inopia, vel miſeria noſtra, ciebimus.*

15. §. *Quod ſi quid incommodi videatur ad alterum poſſe redundare: vel hoc refellemus, vel extenuabimus. Dicemus, commune nobis eſſe negotium cum iis, quos ille odit, aut timet.*

16. §. *Etiam preces addemus, & obteſtationes per res illas, per perſonas, quibus eum nihil habere carius conſtat.*

17. §. *Denique promittemus animum gratum: &, quamvis facultas referendi gratias, vel nulla ſit, vel exigua; tamen ſummam fore animi noſtri propenſionem, & prolixam ſemper voluntatem. Totos etiam nos fidei illius conſecrabimus.*

Petitionis exemplum eſt apud Iſocratem epiſtola VIII. qua poſcit à Mitylenæis, ut ab exilio revocent Agenorem, nepotum ſuorum magiſtrum. Victoriæ aram ut inſtauret Theodoſius Imp. petit Symmachus relatione ea, quæ eſt lib. x. epiſt. LIV. At non minori facundia diſſuadet B. Ambroſius epiſtolis duabus ad eundem Symmachum ſcriptis. Multa etiam exempla ſuppeditabunt epiſtolæ Ciceronis. Eas inter, ſideris inſtar, relucet
a Lib. 5. Epiſt. 12. elegans illa ad Lucceium, a qua Tullius petit, ut quæ in Conſulatu ſuo geſſerat, literis velit conſignare.

Porro ad petitoriam refer quoque orationem legati, qui miſſus eſt, ut auxilium adverſus hoſtes, vel quid aliud, expoſcat. Item eam, qua rogatur Princeps, ut in urbem noſtram, ſive ad ſolemne feſtum, ſive alia de cauſa, venire dignetur. De

priori agit Menander lib. II. cap. XI. De poſteriori tractat cap. ſeq.

CAP. XXVI.

1. §. **S**UPERSUNT *orationes, quæ generi ſubjiciuntur Iuridiciali. Vt ſunt invectiva, objurgatio, expoſtulatio, exprobratio, & deprecatio.*

Quamquam invectiva videtur non recte minus poſſe referri ad genus demonſtrativum: ut quæ contineat vituperationem perſonæ, aut vitii. Sed qui maluerunt de illa tractare hoc loco, eo attenderunt, quod non tantum aſſumatur in genere demonſtrativo, ſed etiam in tractandi modo imitetur forenſem accuſandi formam.

2. §. *In* INUECTIVIS *argumenta ad probandum ſuppeditant ea, quæ de vituperatione in juridiciali genere dicta ſunt. Ordo non eſt hic uniuſmodi. Nam interdum invehimur in vitam omnem à puero uſque ad ætatem provectam: interdum certis vitiorum capitibus inſiſtimus. Affectus autem quos movere in eo convenit, quem exagitamus, ſunt duo imprimis, pudor facti, & metus ignominiæ, aut pœnæ: apud alios autem concitantur ira, odium, invidia, affectus alii: de quibus in παθολογίᾳ egimus.*

Exemplo hic eſſe poſſunt Demoſthenes in Ariſtogitonem, & quæ idem adverſus Æſchinem, vel hic adverſus Demoſthenem ſcripſit. Item Cicero in Catilinam,

Vatinium, Piſonem, Antonium: item quæ illum in Salluſtium dixiſſe vel Salluſtium in Ciceronem, vulgò eſt perſuaſum.

3. §. *Nec in perſonam habetur tantum, ſed etiam Senatum, vel populum univerſum.*

Cujuſmodi eſt oratio Pontii Herennii in Romanos, cum dedidiſſent fœderis Caudini auctores, bellumque indixiſſent Samnitibus. Livium vide lib. IX.

4. §. *Vtrobique cavendum, ne fræna laxemus maledicentiæ: idque eo magis, quia ne ſummi quidem viri ſatis hac parte cavere ſibi potuerunt.*

Nunquàm ſane homines magis eſſe diſerti ſolent, quam ſi alios exagitare liceat. Sed canina hæc plurimum facundia eſt.

5. §. OBIURGATIO *eſt reprehenſio ob delictum, quæ emendationem alterius ſibi proponat.*

Differt ab invectiva, quòd hæc fere circa inimicos verſetur; & id ſpectet, ut noceat: illa inſtituatur erga amicos, & hoc ſtudeat, ut proſit. Adde, quod objurgatio plurimum eſt ſuperioris; ut Imperatoris erga militem, patris adverſus filium.

6. §. *In hac arte omnia diſpicere oportet, quo ingenio is ſit, quicum nobis negotium eſt. Sunt enim non pauci adeo duræ cervicis, ut nihil proficias, niſi graviter intones, & minas etiam addas. Sunt alii ingenii adeo mitis, ut, hanc ſi viam inire velis, perdas eos potius, quam corrigas.*

7. §. *De methodo iſta ſtatuimus. Primum ob oculos delictum ponitur. Vbi videndum, ne graviori illud nomine vocemus, quam convenit: præſertim apud eos, qui rerum momenta judicii trutina norunt ponderare. Sin crimen fuerit plane atrox, fere ſatius eſt, ut ſcapham vocemus ſcapham, & ficum ficum.*

8. §. *Hinc, quod peccatum eſt, exaggerabimus à circumſtantiis perſonæ, loci, temporis, modi. Item ab aliorum comparatione.*

9. §. *Et quidem apud homines duros, quos aliter flectere non poſſis, ſequitur gravis expoſtulatio, atque etiam comminatio. Ac deſinere expedit oratione conciſa, ut major injiciatur terror.*

Quomodo in tempeſtate homines magis fulmen extimeſcunt, quando, qua parte erupturum ſit, non vident.

10. §. *At eos, qui dociles ſunt, non nimis exaſperabimus: ſed orationis acrimoniam paulo mellis temperabimus. Hoc fiet, ſi initio laudemus.*

Nam ſi meritam tribuerimus laudem, videbimur non odio, aut malevolentia reprehendere, ſed amore. Vide, quæ de hortatoria diximus ſuperius cap. XXIII.

§. XI. Propterea utile interdum eſt, potiſſimum in epiſtolis, ſi initio quædam afferantur ex loco communi de diſcrimine adulatoris, & veri amici.

11. §. *Prodeſt quoque, ſi affirmemus, nos neceſſitate adactos ad reprehendendum acceſſiſſe.*

Uti de monitoria diximus cap. XXI. §. 6. Vocant Græci προσποίησιν ἀνάγκης, *ſimulationem neceſſitatis.*

12. §. *Valet etiam, ſi non tam ipſi vitium hoc in animo obſervâſſe videamur: quam ab aliis in eo id requiri dicamus.*

Quemadmodum & in monitoria fit: ut retuli cap. XXI. §. 5.

Nuncupant προσώπου ὑπαλλαγὴν, *commutationem perſonæ.* Atque hæc duo in epiſtolis præcipue habent locum.

13. §. *Multum etiam refert, ſi, quos reprehendimus, ſentiunt, nos dolere eorum vicem. Vt &, ſi poſtremo eos loco commoneamus virtutis priſtinæ, &, quam de illis habeamus ſpem, proponamus. Quæ duo non epiſtolis modo ad amicos exaratis conveniunt: ſed etiam orationibus, de rebus graviſſimis ad ſenatum, populum, vel exercitum, inſtitutis.*

Exemplo in hoc genere eſto inter alias oratio Germanici a ad milites rebelles. Ubi de genere criminis ſunt iſta: *Quod nomen huic cœtui dabo? militeſne appellem? quod filium Imperatoris veſtri, vallo & armis circumſediſtis? An cives? quibus tam projecta ſenatus auctoritas? hoſtium quoque ius, & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis*, &c. A circumſtantiis mox exaggerat: *Primane & vigeſima legiones, illa ſignis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum ſocia, tot præmiis aucta, egregiam duci veſtro gratiam refertis?* Hinc comminatio ſequi-

a Apud Tacitum lib. 1. Annal.

tur: *Hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è provinciis audienti, feram?* Poſt aliqua concluſurus, vide ut ad ſpem, atque amorem excitet: *Tua, dive Auguſte, cœlo recepta mens, tua, pater Druſe, imago, tui memoria, iiſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, iraſque civiles in exitium hoſtibus vertant.*

15. §. *Sed ſi is fuerit, in quem vel jure, ac beneficio naturæ, vel aliter, pene nihil non liceat nobis, jam laudis, vel diſſimulationis lenimento vix unquam erit opus.*

Ut in oratione Veturiæ ad Coriolanum apud Livium a: *Sine, priuſquam complexum accipio, ſciam, ad hoſtem, an ad filium venerim: captiva, materve in caſtris tuis ſim. In hoc me longa vita, & infelix ſenecta traxit, ut exulem te, deinde hoſtem viderem? potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? non tibi, quamvis infeſto animo, & minaci perveneras, ingredienti fines, ira cecidit? non cum in conſpectu Roma fuit, ſuccurit: Intra illa mœnia domus, ac penates mei ſunt? mater, coniux, liberique? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur? niſi filium haberem, libera in libera patria mortua eſſem? Sed ego nihil iam pati nec tibi turpius, quam mihi miſerius poſſum: nec, ut ſim miſerrima, diu futura ſum. De his videris, quos, ſi pergis, aut immatura mors, aut longa ſervitus manet.*

a Lib. 2.

CAP. XXVII.

DE EXPOSTULATIONE, EXPROBRATIONE, ET DEPRECATIONE.

1. §. EXPOSTULATIO *eſt querimonia de injuria accepta.*

2. §. *Ea vel levior eſt, vel gravior. Levior, vel laude, vel loco, vel diſſimulatione, temperanda eſt: niſi forte ſummæ autboritatis apud alterum ſimus. Ac factum quidem improbabimus: excuſabimus vero voluntatem, quantum licet. Dicemus, nos mirari, quod officium neglexerit: ſed quidvis tamen malle ſuſpicari, quam eò hoc factum eſſe, quia noſtri, vel amicorum, vel Reipub. amore minus tangatur, quam ſolet.*

3. §. *In graviori expoſtulatione videndum, ne ob leves cauſas fiat: &, ut ne injuriam nimis videamur exaggerare: ſed potius credamur multo plura tuliſſe, quæ ſilentio hactenus preſſerimus: nunc autem eo proceſſiſſe malum, ut diſſimulari ultra non poſſit: præſertim cum majora etiam timeantur.*

Nihil ſane fidem magis adſtruit querimoniæ noſtræ, quam ſi reluceat in ea animus patiens. Nam ita conſequimur, ut videatur illam extorſiſſe neceſſitas. Itaque opera danda eſt, præſertim perſonæ gravi; ne quid abjectum ac muliebre habeat ſermo. Attamen addictis plane, atque oppreſſis,

oppreſſis, miſerabili oratione uti licet apud ſuperiores, & omnes, quorum in manu eorum ſita eſt ſalus. Diſpar verò ratio erit, ſi apud æquales dicamus, nec eum, de quo querimur, perditum ire velimus, ſed ad mentem revocare saniorem. Eaque in re præit nobis Tullius ipſe Philipp. I. *Priuſquam*, inquit, *de Rep. dicere incipio, pauca querar de heſterna M. Antonii injuria, cui ſum amicus: idque nonnullo ejus officio debere eſſe, præ me ſemper tuli. Quid tandem erat cauſa, cur in ſenatum hoſterno die acerbe cogerer? ſolusne aberam? an non ſæpe minus frequentes fuiſtis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam cauſam etiam Appium illum & cæcum, & ſenem, delatum eſſe memoria proditum eſt. De ſupplicationibus referebatur: quo in genere ſenatores deeſſe non ſolent. Coguntur enim, non pignoribus, ſed eorum, quorum de honore agitur, gratia; quod idem fit, cum de triumpho refertur. Ita ſine cura Conſules ſunt, ut pene liberum ſit Senatori non adeſſe. Qui cum mihi mos notus eſſet, cumque de via languerem, & mihimet diſplicerem: miſi pro amicitia, qui hoc ediceret. At ille, vobis audientibus, cum fabris ſe domum meam venturum eſſe dixit. Nimis iracunde hoc quidem, & valde intemperanter. Cujus enim maleficii iſta pœna eſt, ut dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbatu-*

rum publice ex ſenatus ſententia ædificatam domum? quis autem unquam tanto damno Senatorem coëgit? aut quid eſt ultra pignus, aut mulctam? qui ſi ſciſſet, quam ſententiam dicturus eſſem, remiſiſſet profecto de ſeveritate cogendi.

4. §. *Sequitur* EXPROBATIO *quæ differt ab expoſtulatione, quod illa etiam fiat adverſus amicos; exprobratio adverſus inimicos; neque hos quoſvis, ſed ingratos.*

5. §. *Conſtat partibus duabus. Prior eſt beneficii noſtri commemoratio, & exaggeratio. Quia vero parum liberale videtur beneficia ſua objectare, eaque extollere multum: eo affirmabimus, id nos facere invitos, ſed alienis compelli injuriis. Atque hic & conſcientiam adverſarii teſtari licebit.*

6. §. *Altera pars eſt expoſitio, nec non amplificatio maleficii alieni.*

7. §. *Quandoque & ab hypotheſi ad theſin adſcenditur, univerſéque aliquid dicitur de vitio criminis ingrati.*

Exemplo ſit epiſtola Ciceronis ad Antonium, quæ quinta eſt libri quinti. item epiſtola ſcholaſtici, ſeu Rhetoris cujuſdam, ſub nomine Ciceronis ad Octavium. Ut & oratio Ariadnæ ad Theſeum apud Catullum, [a] cujus initium,

Siccine me patriis abvectam perfide ab oris?

Et oratio Didûs ad Æneam, [b] quæ incipit,

Num fletu ingemuit noſtro, &c.

Item apud Ovidium epiſt. Medeæ ad Jaſonem.

[a] Carmine de nuptiis Pelei & Thetidis

[b] Lib. 4.

8. §. Deprecatio *tractanda eſt in hunc modum. Primum opera danda eſt, ut tempore ſiat opportuno. Item per eos, qui gratia & authoritate pollent: quippe quibus nihil facile negetur. Vel per homines miſeros, & luctu ac ſqualore confectos: quorum infelici conditioni ultra mali quicquam accudere velle, durum videatur.*

Vide, quæ de tempore commodo, & perſonis idoneis, ſuperius a diximus, cum de affectu Lenitatis ageremus.

a Cap. 8. §. 3. & quatuor ſeqq.

9. §. *Hinc demonſtrabimus, crimen non eſſe malitia commiſſum. Vbi loci Purgationis adhibentur. Sed ſi color ejuſmodi non habeat locum: ſatius eſt, ut ingenue culpam fateamur, quam ut frivolis nos ratiunculis defendamus. Siquidem illud turpis cauſæ patrocinium offendere magis viros Principes ſolet. Præterea, ſi crimen tantopere imminuamus, clementiæ ſuæ detrahi exiſtimant, quaſi leviculam tantummodo culpam condonent.*

10 §. *Poſthæc tractandus eſt locus communis de clementia: ſed non evagandum nimis: eaque præcipue afferri debent, quæ cauſæ magis propria ſunt.*

11. §. *Exinde adjungemus rationes à qualitate perſonæ, pro qua dicitur: ut quæ petuntur à nobilitate ejus, eruditione, anteactæ vitæ innocentia, meritis erga Remp. Item oſtendemus, ſi ignoſcatur, nihil quidem incommodi inde ad Remp. poſſit redundare, hominem vero ipſum magnopere utilem fore Reip.*

a Dubitatio de eo, quid miſer ſit acturus. b Decorum.

12. §. *Poſtremo adhibentur* ἀπορία a, *querimonia, obſecratio: in quibus tamen omnibus* τὸ πρέπον b *eſt ſervandum: ſi gravis ſit perſona, nihil pro ea muliebriter ac demiſſe nimis eſt poſcendum.*

Exemplum deprecationis apud Ciceronem habemus in peroratione orationis pro Muræna: *Fidem veſtram, vel defenſoris & amici officio adductus, oro, atque obſecro, iudices, ut ne hominis miſeri, & cum corporis morbo, cum animi dolore confecti, L. Murenæ, recentem gratulationem nova lamentatione obruatis*, &c. Cæterum vix in judicio deprecationi eſt locus; niſi cum pro eo dicimus, cujus magna ſunt merita. At tum in loco communi per amplificationem injicitur: ut ait ſcriptor ad Herennium lib. 1. At apud parentem vel Imperatorem diſpar eſt ratio: unde Cicero pro Ligario: *Cauſas, Cæſar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe nunquam hoc modo. Ignoſcite, erravit, lapſus eſt, non putavit: ſi unquam poſthac. Ad parentem ſic agi ſolet. Ad judices: Non fecit, non cogitavit. falſi teſtes, fictum crimen.* Atque hæc dicta ſunto de inventionis doctrina, tum primaria, & magis ſimplici; tum altera ex priori orta: quibus duabus eam partibus abſolvi, ſuperius c dicebamus.

c Lib. 1. c. 2. §. 2.

Finis Libri Secundi.

GERARDI JOANNIS VOSSI

PARTITIONUM ORATORIARUM LIBER TERTIUS.

CAP. I.

DE DISPOSITIONE UNIVERSE.

1. §. *Accedamus nunc ad alteram Rhetorices partem, quæ* DISPOSITIO *vocatur. Eſt ea partium orationis idonea ad perſuadendum collatio.*

Ex qua definitione patet, quantopere aberrent, qui Diſpoſitionem hanc Logicæ eſſe partem contendunt, cum Logica Diſpoſitio longe alia ſit. Quippe ſi eo nomine intelligant γένεσιν ſyllogiſmi: hæc ſolum attendit ordinem terminorum in ſyllogiſmo. Sin methodum ſic appellent: ea conſiderat, vel artium & diſciplinarum conſtitutionem; vel tractationem quæſtionum, ſed nudam, citra exordium, aut epilogum; citra mores, & affectus; quæ ad perſuadendum adhibentur. Ut etiam diximus lib. 1. cap. 1.

2. §. *Partes orationis duæ ſunt ſimpliciter neceſſariæ; propoſitio, & fides, ſeu probatio, quæ & contentio dicitur.*

Quemadmodum enim in omni ſyllogiſmo concluſio eſt, quæ probetur, & argumentum, per quod probetur: ita in omni quoque oratione eſt principalis quædam controverſia, quam propoſitio aſſignat, & rationes ſunt cauſam noſtram probantes, adverſarii refellentes; quæ in fide, ſeu contentione collocantur.

3. §. *Sunt præterea duæ partes neceſſariæ κατά τι, hoc eſt, propter hominum infirmitatem; qui, cum, rationibus ſæpe non moveantur, affectibus ſunt trahendi. Eæ partes ſunt exordium, & peroratio: illud ad conciliandum, hæc ad concitandum imprimis adhibetur.*

4. §. *Interdum quinta pars accedit, narratio, idque potiſſimum in genere Iuridiciali. Quin etiam ſex orationis partes ſtatui poſſunt, quia fides ſeu contentio confirmationem & confutationem comprehendit.*

CAP. II.

DE EXORDII duplici officio, & utriuſque locis generatim.

1. §. EXORDII *munus eſt duplex; indicat enim ſcopum orationis, & præparat auditorem ad reliquam dictionem.*

Ac Cicero quidem prius ſolet animos parare, & deinde exponere, qua de re ſit dicturus. Sed veterum multi contrarium facere ſolent, ac quandoque etiam Cicero ipſe.

2. §. *Bifariam vero à priori munere incipimus. Interdum quidem ſimpliciter exponimus, qua de re dicendum ſit. Quamvis autem Ariſtoteles ejuſmodi exordium minus probet, quia oratio ſic quaſi ἀκέφαλος a ſit: conſtat tamen præſtantes etiam Oratores ita ordiri.*

a Trunca & capite carens.

Ut Gregorium Leontinum, qui de Elienſium laude dicturus, ita cœpit: Ἦλις πόλις εὐδαίμων b. Nec multum abit illud Gregorii Nazianzeni in laudem Athanaſii, Ἀθανάσιον ἐπαινῶν, ἀρετὴν ἐπαινέσομαι c.

b Elis, beata civitas.

c Athanaſium laudans, virtutem laudabo.

3. §. *Sed ſæpius auſpicamur à generali pronunciato ex intimis cauſæ viſceribus ducto: cui tanquam fundamento mox ſuperſtruitur quæſtio particularis.*

Ut ſi Elienſes laudaturus inde ordiatur, quod utile ſit præclaras urbes laudibus ornari: aut ſi Athanaſium celebraturus, inde inchoet, quod viros virtute præcellenti præditos oratione extolli oporteat, quo ita ad imitationem eorum alii incitentur. Similiter adverſus adulterum, vel meretricem dicturus, incipere poterit à laude caſtitatis, aut vituperatione vagæ libidinis.

4. §. *Porro eum, qui vel ſolum hoc artificium ſatis attenderit, non facile dejiciet*

commode ordiendi ratio. Attamen ne eandem ſemper incudem tundamus, neceſſe eſt, etiam noſſe alias vias, quæ ſimiliter ad ſcopum orationis ducant. Hujuſmodi eſt initium ἐξ ὑπολήψεως, ſive ab opinione eorum, apud quos dicemus.

Quomodo Demoſthenes adverſus Midiam orditur: Τὴν μὲν ἀσέλγειαν, ὦ ἄνδρες δικασταί, καὶ τὴν ὕβριν, ᾗ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα οὐδ' ὑμῶν, οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀγνοεῖν οἴομαι.[a] Item Cicero Invectiva IV. in Catilinam, *Video P. C. in me omnium veſtrum ora atque oculos eſſe converſos. Video vos, non ſolum de veſtro, ac Reip. verum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos.*

[a] Qua petulantia, Iudices, & contumelia in omnes ſemper utatur Midias, neminem aut veſtrum, aut aliorum civium, arbitror ignorare.

5. §. *Item initium ἐκ περιουσίας, ſive ex abundanti: cum, antequam dicamus, de quo agere propoſitum ſit, præmittimus, nos eo contentos fore, etſi adferre poſſimus alia non leviora, imo etiam graviora.*

Ut ſi agendum eſſet adverſus Phyam, mulierem tribus digitis minorem, quam quatuor cubitorum, cæteroquin formoſam: quæ à Piſiſtrato exule, conſcio Megacle, adornata habitu Minervæ, & Athenas curru invecta, ſeſeque Palladem ſimulans, dictitarat, tyrannum, quem ejecerant, reduci debere; atque ita rudi populo os ſubleverat; ut author eſt Herodotus lib. I.[b] In cauſa iſtiuſmodi incipere aliquis potuiſſet: [c] *Audax mulier iure optimo horrendi poſſit ſacrilegii accuſari: quippe quæ Minervæ honores, quam*

[b] Vti & Athenæus lib 13.

[c] Hermogenes de inventione lib. I. cap. 3.

Athenienſium civitas tantopere ſemper coluit, ſibi impie vindicarit. Verum enim vero atrox hoc crimen Deorum volo relinquere vindictæ: qui ſoli pœnas meritis haud minores repetere ab ea poſſunt. At mihi ſatis inpræſentia erit, ſi ea in medium adferam, quæ commiſit contra populi maieſtatem.

Exemplum ſimile eſt, *Quamquam non adulterii minus, quam furti crimen poſſim intentare: non tamen tam durus ero accuſator, quam vicinus impius fuiſti.* Item, *Cum maiora etiam in Socrate poſſint commendari, tamen nunc ſolam eius patientiam laudabo.* Sed fruſtra hujuſmodi exordium inquirit Orator, utcunque arte valeat, niſi res ipſa ſuggeſſerit.

6. §. ***Etiam ab rei, de qua dicendum, amplificatione ordimur. Cujuſmodi eſt iſta,*** **Si unquam alias, nunc de maximo negotio dicendum nobis eſſe.**

Ita Cicero incipit pro domo ſua ad Pontifices: *Cum multa divinitus, Pontifices, à maioribus noſtris inventa, atque inſtituta ſint; tum nihil præclarius, quam quod eoſdem, & religionibus immortalium, & ſummæ Reip. præeſſe voluerunt: ut ampliſſimi; & clariſſimi cives Remp. bene gerendo, Religiones ſapienter interpretando, Rempubl. conſervarent. Quod ſi ullo tempore magna cauſa in ſacerdotum populi Rom. iudicio ac poteſtate verſata eſt: hæc profecto tanta eſt,*

ut omnis Reip. dignitas, omnium civium ſalus, vita, libertas, ara, foci, dii penàtes, bona fortuna, domicilia, veſtra ſapientia, fidei, poteſtatíque commiſſa creditaque eſſe videantur. Vobis hodierno die conſtituendum eſt, utrum poſthac amentes ac perditos magiſtratus, improborum ac ſceleratorum civium præſidio nudare, an etiam Deorum immortalium religione armare malitis. Simile exemplum ſit, *Cum multa in hujus laudem* (vel vituperationem) *dici poſſint, familiam tamen ducit illud, de quo nunc agere propoſitum eſt nobis.* Vocant aliqui exordium ἀπὸ διαιρέσεως [a]. Atque hæc de primo exordii officio, quo docilis redditur auditor.

[a] Diviſione.

7. §. *Alterum éxordii munus erit, ut auditoris animus, velut medicamentis quibuſdam, ad benevolentiam, & attentionem, præparetur. Sed hujuſmodi proluſio non ſemper eſt neceſſaria. Nam ſi auditor nos amet, ac ſuſpiciat; neque animus ejus ulla ſuſpicione ſit præoccupatus: quid attinet benevolentiam aucupari? Si item libenter audimur, quid opus fuerit laborare, ut attente audiamur? præſertim in orationis initio, ubi omnes auribus maxime arrectis eſſe ſolent. Quare prudentis eſt Oratoris diſpicere, quando res, & tempus, medicamenta iſta requirant: ne, ſi puerorum more, πάρεργα ejuſmodi, ubi opus non eſt, conſectemur, auditorem minus etiam benevolum, atque attentum, reddamus.*

8. §. *Quibus argumentis benevolentia paretur, partim in Amoris loco oſtendimus libro ſuperiori* [a]*: partim ex iis colligere erit, quæ de locis Exordii in genere judiciali inferius* [b] *dicemus.* [a] Cap. 9. [b] Cap.

9. §. *Paratur autem benevolentia, vel aperte, vel occulte. Quando aperte, hoc agimus, Ἀρχὴ, ſive Principium, vocatur: atque ejuſmodi exordium in genere honeſto plurimum adhibetur.* ſeq. §. 12. & deinceps.

Ut ſi contra parricidam dicatur.

10. §. *Sin idem occulte fiat, vocatur Inſinuatio, Græce ἔφοδος.*

Inſinuatio quidem, quia quaſi in ſinum, hoc eſt, in pectus, atque animum, clam irrepat: ἔφοδος autem à ſimilitudine clandeſtini ingreſſus, quo urbes capi ſolent. Tale eſt initium orationis ejus, quam Cæſar apud Salluſtium habet pro conjuratis.

11. §. *Habetque iſtiuſmodi exordium præcipue locum in genere turpi, vel ancipiti, vel παραδόξῳ, ſive admirabili.*

Turpi, ut ſi pro parricida orandum ſit: *ancipiti*, quæ partim honeſta, partim turpis, ut in cauſa Oreſtis, qui matrem interemit, ſed ut patris mortem ulciſceretur: in *admirabili*, ut ſi quis laudet paupertatem, exilium, mortem, injuſtitiam, &c.

12. §. *In honeſta cauſa fere utimur Principio.*

Uti Cicero facit pro lege Manilia: ubi cum locum & tempus dicendi ex ſententia ſibi obtigiſſe dixiſſet, iſta ſubjungit,

Atque illud imprimis mihi lętandum iure eſſe video, quod in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt: Dicendum eſt enim de Cn. Pompeii ſingulari, eximiaque virtute: huius autem orationis difficilius eſt exitum, quam principum invenire.

13. §. *At tum demum in hujuſmodi cauſa Inſinuatione eſt opus, ſi auditor, vel defeſſus ſit audiendo; vel perſuaſus ab iis, qui priores dixerunt.*

Nam quid refert, utrum cauſa noſtra ſit honeſta, ſi audire nos gravetur judex, vel non habeat cauſam pro honeſta?

14. §. *Atque horum alterum cum ſit, etiam attentionem parabimus. Idem facimus in genere turpi, & ancipiti, atque etiam humili. Nam quia hoc eſt de re vili & abjecta, eo facile negligitur.*

15. §. *Attentio paratur, partim promiſſione, partim petitione. Promiſſione quidem, ſi polliceamur, nos dicturos de rebus novis, magnis, utilibus, vel jucundis.*

Hoc, ut Servius, & Victorinus, obſervant, egregie præſtitit Maro, quando, de apibus ſcripturus, ita cecinit:

Protinus AERII *mellis* COELESTIA *dona*
Exſequar. Et mox:
ADMIRANDA *tibi levium ſpectacula rerum*,
MAGNANIMOSQUE *duces, totiuſque ordine gentis*

Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.

In tenui labor: at tenuis non GLORIA.

16. §. *Quanquam profectò, ſi ſatis pateat, rem eſſe abjectam plus efficiet Orator verbo commode &* ἐνεργητικῶς *prolato, quam ſi ſpondeat aureos montes.*

Ut Cicero Philipp. VII. *parvis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis, conſulimur, P.C. de Appia via, & de moneta.* Item ſi acturus cauſam pauperis, idque in re puſilla, dicat, damnum exiguæ rei non minus grave eſſe pauperi, quam diviti rei maximæ. Quo artificio apud Quintilianum [a] pauper utitur, divitem accuſans, qui veneno per flores pauperis ſparſo, apes ejus interemerat. *Vnum*, inquit, *oro, ne cui minor dignitate veſtra videatur cauſa litis meæ. Ante omnia enim non debetis expectare, ubi pauper magna perdiderim: ſed, quantulum ſit, quod abſtulerit mihi dives, minus eſt, quod reliquit.*

[a] Orat.13.

17. §. *Petitione autem paratur attentio, cum auditores, attendere ut velint, rogamus.*

Ut apud Cic. pro Sex. Roſc. *Quapropter vos oro atque obſecro, judices, ut attente, bonaque cum venia, verba mea audiatis.*

18. §. *Petitur id quidem in media quoque oratione; ſed fere in initio orationis ſollicite magis fit.*

Quomodo id facit Tullius in Milonia-

na: *Quamobrem adeſte animis, judices, & timorem, ſi quem habetis, deponite. Nam ſi unquam de bonis & fortibus viris, ſi unquam de bene meritis civibus, poteſtas vobis judicandi fuit, ſi denique unquam*, &c.

19. §. *Genus* δυσπαρακολούθητον, *ſive obſcurum, quale eſt in quo difficulter cauſam percipit auditor, maxime exigit docilitatem. Quare cum alibi ad docilitatem parandam ſufficiat, generatim indicaſſe, qua de re acturus ſis; quod prius eſſe Exordii munus ſupra diximus: hoc in genere etiam diſtributione opus eſt; ſed quam brevitas commendet; ne, dum dociles facere vis auditores, eos magis confundas.*

Verum de hoc accuratius infra dicemus, in Propoſitionis doctrina.

20. §. *Si in exordio accurate cauſam conſtituerimus, ac diviſerimus; propoſitione poſtea nihil erit opus.*

Nec obſtat, quod ſuperius ex Ariſtotele dicebamus, Propoſitionem eſſe neceſſariam orationis partem. Neque enim ita hoc accipi debet, quaſi ſemper diſtinctum ſit orationis membrum: ſed quia neceſſarium eſt, ut quomodocunque proponatur, ſive in Exordio fiat, ſive in fine Narrationis, ſive ſeorſum.

21. §. *Quod ſi in exordio ſufficiat, ſimpliciter aſſignare ſcopum orationis; eoque iſtis benevolentiæ & attentionis parandæ medicamentis opus non ſit: viden-*

dum tunc, an non ordiendi argumentum præbeat cauſa vel occaſio, quæ nos impulit ad dicendum.

Hujuſmodi exordio utitur Tullius oratione pro C. Rabirio: *Etſi*, inquit, *non eſt meæ conſuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de cauſa quemque defendam; propterea quod cum omnibus civibus, in eorum periculis, ſatis juſtam mihi cauſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac defenſione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirii, proponenda ratio videtur eſſe officii mei; propterea quod, qua juſtiſſima mihi cauſa ad hunc defendendum eſſe viſa eſt, eadem vobis ad abſolvendum debet videri*, &c. Eſt quoque hujus generis exordium, quod ſumitur à lege, vel conſuetudine: ut in Rullum pro lege agratia; *Eſt hoc in more poſitum, Quirites, inſtitutoque maiorum, ut ii, qui beneficio veſtro imagines familia ſua conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii veſtri cum ſuorum laude coniungant*, &c. Idem ſic Philippicam ultimam incipit à ſcriptura: *Si, ut ex litteris quæ recitatæ ſunt. P. C. ſceleratiſſimorum hoſtium exercitum cæſum fuſumque cognovi*, &c.

22. §. *Locus etiam ſæpe initium dicendi ſuggeret.*

Nam & vilitas ejus generoſis animis dicendi aufert voluptatem, (unde Scopelianus [a] à Clazomeniis rogatus, ut dice-

[a] Philoſtratus in vitis Sophiſt.

re apud ſe vellet, Reſpondit, luſciniam non canere in cavea & contra majeſtas ejus conſternat animum etiam non vulgaris Oratoris : ut ſi dicendum fuiſſet Babylone in dicaſterio Regis, non ſapphiro & auro tantum conſpicuo, ſed etiam cœli imaginem cum Diis referente : prout Philoſtratus illud deſcribit in Apollonii vita lib. I. cap. XVIII.

CAP III.

DE SPECIALIBUS EXORDIORUM LOCIS.

I. §. *Utiliter vero obſervat Ariſtoteles, variare Exordiorum locos pro tribus cauſarum generibus.*

2. §. *In genere Demonſtrativo ſunt loci tres. Primus eſt à laude, vel vituperatione.*

A laude ſic incipit Plinius divinum panegyricum : *Bene ac ſapienter, patres conſcripti, majores inſtituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initia à precationibus caperentur.* A vituperatione contra panegyricum ſuum orditur Iſocrates. Quippe reprehendit eos, qui celebritates publicas inſtituere, quod virtutibus corporis præmia ſtatuerint, illis animi non item. Similiter in funebri oratione, Dionis exemplo, [a], incipere poſſumus à reprehenſione conſuetudinis ejus, qua dicere jubentur, quos flere magis conveniret; atque eloquentia ab iis exigitur, quibus

[a] Orat. 39

quibus recens dolor ingenium, ac facundiam omnem eripit.

3. §. *Alter locus eſt à ſuaſione, vel diſſuaſione.*

Ut ſi is, quem laudare voles, vir quidem fuerit egregius; ſed cui in omni vita placuerit illud vetus Λάθε βιώσας [a]: dicere licebit, non eos ſolum eſſe laudandos, quorum nota eſt virtus; ſed etiam, quorum eſt ignota.

[a] Late in vita ſeu latenter vive.

4. §. *Tertius locus aſſumitur è genere Iuridiciali: idque à perſona auditoris. Vt ſi nobis agendum ſit de re vel incredibili, vel ardua, vel pervulgata Tunc enim petimus, ut ignoſcere velint auditores, ſi quid protulerimus, quod vel parum delectet, vel incredibibile videatur.*

5. §. *Atque elega iter in hoc genere ab hiſtoria, fabula, vel ſimilitudine ordimur: dummodo ἀποδόσει ſive redditioni, de qua mox dicam, commode adaptemus.*

Ut ſi laudare Scipionem Africanum velis, ſic licebit auſpicari: *De Lucio Æmilio legimus* [b], *cum Iovis Elei imaginem conſpexiſſet, attonitum aliquantiſper hæſiſſe, exinde in hæc erupiſſe verba: Solus profecto Phidias Iupiter Homerici Iovis* [c] *majeſtatem expreſſit. Idem ego non verear affirmare de Scipione Africano, in quo uno divinarum virtutum illuſtris effigies effulget. Sed nullius tantum eſt flumen ingenii, quod oratione diſerta virtutes eas condigne poſſit exponere.*

[b] Apud Suidam voce Φειδίας Auctorem verò laudat Polybiũ apud quẽ fruſtra hodie quæras.

[c] Phidias expreſſit Iovem, ſecundũ verſus Homericos, ut eſt apud Strabonẽ lib. 8.

Neq; hæc ordiendi ratio in perſonis dumtaxat ſed etiam in rebus locum habet. Ita laudare volenti caſtitatem, in hanc ſententiam procemium ſe obtulerit: *Fabulantur poëtæ*, [a] *Pygmalionem ex ebore virginem affabre adeo feciſſe, ut ipſe operis ſui conceperit amorem, atque adeo Deam rogarit, ut animam ei inſpirare vellet, quò cum una hac vitam omnem dulciter tranſigere poſſet. Opto, ut ſimiliter, dum orationis meæ penicillo formoſiſſimam & caſtiſſimam depingo virginem, ipſam nempe caſtitatem, amor eius in me tantus accendatur, ut præ una hac voluptates turpes contemnam: neque id ſufficit mihi, ut medullitus inflamer ego: ſed velim, ut idem contingat omnibus vobis.*

[a] Ovid. 10 Met. Fab. 8.

Item à perſonæ noſtræ tenuitate ordiri poſſumus tali ſimilitudine: *De Antiochenis narrat Lucianus*, [b] *ut cum apud eos puſilli corporis hiſtrio in ſcenam prodiiſſet, quò Hectorem ſaltaret: dicax ille populus exclamarit continuo, Aſtyanactem ſe videre; Hectorem autem requirere. Multum ipſe etiam vereor, ne cum dignitas argumenti hujus quaſi Hectora aliquem, hoc eſt, magnum Oratorem, exigat: magnopere miremini, quod ego vix Aſtyanax aliquis, hoc eſt, tenuis ingenii homuncio, in conſpectum veſtrum prodire ſim auſus.*

[b] περὶ ὀρχήσεως.

Quod ſi inſinuatione ſit opus, ut ſi inveteratam ſententiam eximere animo veli-

mus : dicemus, *nihil eſſe difficilius, quam evellere animis opinionem, quæ jam invaluerit. Nam uti illi, qui ab oculis laborant; ægre lumen conſpiciunt; in tenebris vero cum voluptate verſantur : ita eos, qui errorem aliquem, quaſi cum lacte, imbiberunt, difficulter perpeti eum ſe dedoceri.* Affirmabimus, *ſimile quid etiam videri in illis, qui alienos fœtus alunt pro ſuis. Nam ſi initio ea ſciſſent, quæ poſtea cognoſcunt; nunquam in animum fuiſſe inducturos, ut pueros tollerent, ſed poſt longi temporis educationem, invitos ea audire, quæ dicuntur; ac ſibi etiam vim facere, ut ne credant.* Vide in hanc ſententiam illuſtre exordium orationis ejus, qua Dion Chryſoſtomus [a] conatur probare, Ilium à Græcis non fuiſſe everſum.

[a] Orat. ii

Et ſane in aliis etiam Dionis exordia valde ſunt ἀνθερὰ [b], ac luculenta. Subinde tamen, & longiora ſunt, & picta magis, quam convenirent, quod Photius [c] etiam obſervat. Tale eſt argumentum orationis Olympicæ, ſive de prima Dei cognitione; ubi ab exilio recens reverſus, in Olympica panegyri ita ſe ab omnibus cingi, ait, quomodo, ex vulgari Græcorum opinione, noctuam circumſtant & admirantur aves reliquæ; etiam pavo, qui magis, quam noctua, admirationem meretur. Atque hæc ſcite quidem tractat : ſed & prolixius, & floridius, quam gravi adeo conveniat argumento. Quare caute ea

[b] Florida.

[c] Cod. 209.

parte imitandus eſt juventuti. Et hæc de exordiis generis demonſtrativi : de quibus etiam Menander ſcripſit : ſed hodie nihil ejus exſtat præterquam de procemiis[a] hymnorum.

[a] Lib. 2. cap. ult.

6. §. *Genus* DELIBERATIVUM, *in publica quidem cauſa exordium natura ſua olim non requirebat. Nam ſciebat antea auditor, qua de re eſſet conſultandum. Incidebant tamen tum quoque tempora, cum procemio uti deberet Orator: idque vel propter ſe, vel adverſarium, vel auditores, vel ob ornatum.*

7. §. *Ac tunc quidem ob ornatum (ut de hoc primum loquar) exordio uti dicitur, cum vix alio fine adhibetur, quam ne oratio videatur abruptum quid, eoque rude & inconcinnum; quale quod eſt, minus allicit ac demulcet auditorem.*

Vide exordium orationis Manilianæ : quod præcipue conformatum eſt ad ornatum, ac dignitatem.

8. §. *At propter ſe exordium adhibet Orator, quando diſſolvendum eſt crimen: ut ſi oſtendat, non debere conſilium ſuum contemni; ſive ob ætatem juvenilem, quia necdum ſit judicio firmato; ſive ſenilem, quaſi jam deliret: ſive ſimilem ob cauſam, ut quod prudentia, aut dignitate, longe minor ſit iis, apud quos dicendum eſt.*

Licebit tum hoc, vel ſimili modo, exordiri : *Quamquam non tantum mihi arrogem, ut exiſtimem, me cum quoquam ve-*

ſtri prudentia poſſe conferri: tamen cum gubernatores etiam à vectoribus quandoque moneantur utiliter; confido, quæ veſtra humanitas eſt, non gravate vos laturos, ſi de re neceſſaria nunc pauca verba fecero.

Vel hunc in modum: *Glaucum ajunt,*[a] *cum admodum adoleſcens adjutaret patrem in opere ruſtico, & vomer forte excidiſſet aratro; mallei loco ſola manu uſum eſſe, atque ita priſtino eum loco reddidiſſe. Hoc robore juvenis perſpecto, à patre perductum eſſe ad Olympiacum certamen: ubi dum fortis ſed novitius pugil, ab adverſario premitur vehementius, acclamaſſe parentem, ut ictum inferret, qualem intuliſſet antea aratro*[b]*. Eaque voce licet ab homine artis ignaro profecta, tantopere tamen accenſum fuiſſe pugilem hunc, ut adverſarium feriret fortiter, ac victoriam mox reportaret. Utinam & ipſe, iſtius inſtar agricolæ, quandoquidem & olitores interdum opportune aliqua loquuntur, incitare vos ad rem præſtantiſſimam poſſem.*

9. §. *Propter adverſarium utimur exordio, cum reprehendi is debet quia turpe aliquid, vel noxium ſuaſerit.*

Eo pacto orditur Cicero Philipp. VIII. *Confuſius heſterno die eſt acta res C. Panſa, quam poſtulabat inſtitutum conſulatus tui. parum mihi viſus es eos, quibus cedere non ſoles, ſuſtinere. Nam cum Senatus ea virtus fuiſſet; quæ ſolet; & cùm*

[a] Suidas in Γλαῦκος.

[b] Græcè ſonat elegantius, παῖ τὴν ἐπ' ἀρότρου, *ictum inſer qualem aratro.* Nam intelligitur πληγὴν ut oſtendunt quæ Suidas præmiſit. Non deſunt tamen, qui arbitrentur, dixiſſe, παῖ, τὴν ἀπ' ἀρότρου: *fili, illam ab aratro, ſupple, manum admove,*

re viderent omnes, eſſe bellum; quidamque id verbum removendum arbitrarentur: tua voluntas in diſceſſione fuit ad lenitatem propenſior. Victa igitur eſt propter aſperitatem, te auctore, noſtra ſententia.

10. §. *Quanquam non ab auditorum dumtaxat reprehenſione ordiri licet: ſed aliorum etiam, qui aliquid non ſunt aſſecuti, atque etiam alios in errorem induxerunt.*

Ita ſuaſurus, ut ſcholæ erigantur, vel inſtaurentur, hoc, vel ſimili modo, incipere poſſis: *Memoria proditum eſt*, [a] *cives Atticos olim quæſiviſſe ex Apolline, qua ratione conſequi poſſent, ut virtute, ac patriis legibus, urbs maxime floreret: oraculum autem conſilii illud dediſſe, ut, quod omnium pulcherrimum foret, liberorum auribus immiterent. Quo cognito, tradunt, cœpiſſe cives, Aſiaticorum more, pertundere aures puerorum, eaſque onerare inauribus aureis: eo quod aurum cæteris præſtare perſuaſum haberent. Ego vero, auditores, non illud, quod effœminare animos poterat, ſed quiddam longe excellentius ab oraculo fuiſſe intellectum plane cenſeo. Nam quid præſtabilius eſt ſalutaribus virtutis præceptis? aut quod dignius Deo conſilium excogitare poſſimus, quam ut parentes liberorum auribus virtutem ſollicite inſtillarent: vel eos præficerent liberis, à quibus illam à pueris haurirent?*

[a] Dio Chryſoſtomus Orat. 32. quæ eſt ad. Alexandrinos.

11. §. *Propter auditores ordimur, quando res ab iis major minorve habetur, quam revera eſt. Prius ſi ſit, imminutione; ſin poſterius, amplificatione opus eſt. Huc pertinet, quando bona auditorum parti videtur ſupervacaneum, de aliquo dicere, quia res nota ſit.*

Ut ſi de virtute ſit orandum, cujus præſtantiam nemo diffitetur. Ordiemur tum à reprehenſione *hominum curioſorum, qui ſubtiliter diſputando, quam pie vivendo, ætatem tranſigere malunt: Unde & ea ſemper in ore habent, quæ etiam inter doctiſſimos ſunt controverſa: illa verò negligunt in vita, quæ apud omnes ſunt in confeſſo. Atqui non ſufficit, ea noſſe, quæ recta ſunt; quando & illi, qui ab oculis laborant, probe ſciunt, manus iis admovendas non eſſe, & ægre tamen abſtinent; multi etiam, quos minime fugit, quantum damnum det incontinentia, non propterea ſe à voluptatibus avelli patiuntur. Quare apud tales imitandi ſunt medici, qui ſæpe eadem inculcant: non quia iſtæc ægroti ignorant, ſed quià negligunt.* Vide in hanc ſententiam præclarum exordium Dionis Chryſoſtomi Orat XVII. Quod ſi ſalubre quidem conſilium dare volumus, ſed parum jucundum, affirmabimus, *nos imitari velle medicos bonos.* Item referemus, *ut olim Ilienſes à nobili tragœdo popoſcerint, ſibi veterem urbis ſuæ fortunam repræſentari: ille autem viciſſim*

eos rogarit, ut ne ea in re moleſti ſibi eſſe vellent. Nam, inquiebat, quanto ego melius egero, tanto vobis infeliciores videbimini; ut qui ſitis viſuri, cujuſmodi excideritis fortuna. Dicemus, *ſimiliter metuere nos, ne, quanto in conſulendo boni publici erimus amantiores, tanto eos magis offendamus.*

Ab hoc non multum recedit iſtoc exordium, quali fuerit locus apud homines ſegnes, & ſocordes: *Sapiens ille è Phrygia* [a] *refert, ut noctua, avis ingrati cantus, ſed prudentis conſilii, cæteris ſuaſerit avibus, ne quercum creſcere paterentur, unde viſcus proveniret, quo caperentur. item, inquit, cum linum ſereretur, autor fuit, ut ſemen erutum abſumerent: quippe è quo illud naſceretur, unde retia necterentur. adhac, cum quendam ſagittis utentem conſpexiſſet, ita locutam, ait; Iſte homo veſtris vos pennis antevertet, pedes ipſe, alatas vobis ſagittas immittens. Sed ſurdis cecinit; imo eam, tanquam male ſanam, aſpernabantur. Idem ego hodie metuo, ne mihi contingat apud pleroſque veſtri.*

[a] Dionem vide in Olympica, ſive de prima Dei cognitione.

Apud eos autem, qui animo ſunt generoſo, atque alacri, dicemus, *nos imitari velle bonos Imperatores. Nam ut illi paratiſſimos etiam milites ad pugnandum adhortantur: ita nos hortari illos velle eam ad rem, cuius amore maxime ardeant.* Vide, quæ adduximus lib. II. cap. XXIII. §. 10.

Atque

Atque iſta ſufficiat nunc dixiſſe de exordiis generis deliberativi: quæ non eo animo attulimus, quaſi putemus, ſufficere juventuti, ut hinc aliquod exordium oratiunculæ appingat: (ſunt enim hæc jam à Dione, & aliis occupata, etiam indicata à Rhetorum uno alteroque, ac pleraque jam pervulgata) ſed ut ii, qui etiamnum apud Scholaſticos exercentur, ſimilia iſtis apud Oratores, atque etiam Sophiſtas, obſervent: imo & illis gemina excogitent ipſi: quod difficile non erit, niſi quis plane hoſpes fuerit in ſtudiis humanitatis.

12. §. *A Ingenere* Iuridiciali *quinque ſunt loci: à perſona rei, vel noſtra, vel adverſarii, vel à re ipſa.*

13. §. *A rei perſona benevolentia captatur, ſi ab ante acta vita, quantum principii ratio ſinit, commendetur; iiſque dicatur indignus, quæ perpetitur.*

14. §. *A perſona noſtra idem fit; ſi ita ſermonem inſtituamus, ut videamur viri boni. Vt ſi pateat, nos ex officio ad dicendum veniſſe; quia cujus cauſam ſuſcepimus, ſanguine ſit vel affinitate nobis conjunctus; vel quia bene de nobis aut Rep. meritus fuerit.*

Adi exordium orationis pro Rabirio; item illius ad Quirites poſt reditum.

15. §. *Ac quia ſæpius accidit, ut aliquid hic de nobis proferendum ſit: ſedulo curandum, ut ſervemus modeſtiam. Fiet hoc, ſi extenuemus virtutes, & eloquen-*

tiam noſtram : ut ſi dicamus, plus voluiſſe nos quam præſtitiſſe. item ſi honores, & commoda noſtra, Deo immortali, tum & judicum ipſorum auxilio, ac gratiæ, tribuamus. Expedit quoque ſic loqui, quaſi promamus ea inviti, quæ ad laudem noſtram pertinent. Prodeſt etiam orationem in adverſarium convertere, hoc, ſimilive modo: Quæ nos Dei, bonorumque virorum auxiliis effecerimus, cum tuis facinoribus conferantur.

16. §. *A judicum perſona captatur benevolentia admiſcendo eorum laudes. Quod vel amici fuerint, vel inimici: affirmabimus, plus apud eos poſſe æquitatem, quam odium, aut gratiam: eoque non eſſe metuendum, vel amicorum commodis ſtudeant nimis; vel etiam obſint amicis, ſtulta quadam verecundia injuſte agentes, ne injuſte agere videantur.*

A perſona judicum incipit Tullius pro domo ſua ad Pontifices.

17. §. *A perſona adverſarii captatur eadem trahendo illum in invidiam, odium, & contemptum. Invidiam gignunt opes, gratia, eloquentia: odium concitant libido, faſtus, nequitia: in contemptum adducunt generis vilitas, vitæ ſordes, inertia, ſtultitia, & ſimilia.*

Conſule Ciceronem initio Orat. pro Quintio: item in Vatinium.

18. §. *Denique etiam benevolentia capta-*

tur a re ipſa; idque extollendo bonitatem cauſæ noſtræ, & adverſarii deprimendo.

Vide Ciceronis orationem pro Cœlio. Uti & illam, quam habuit pro domo ſua ad Pontifices.

19. §. *Cæterum minime exiſtimandum, in una oratione ſolum ab uno iſtorum benevolentiam parari. Eſt enim cum ab omnibus, vel pene omnibus, id fiat.*

Exemplo eſto exordium Milonianæ; uti & orationis pro Dejotaro. Utrumque plane eſt luculentum; imo ex iis vel ſolis hoc parandæ benevolentiæ artificium ſatis poſſit cognoſci. Exſcribere ea quid attinet, cum & longiora ſint, & in omnium manibus verſentur?

20. §. *Atque ita exordia variare ſolent pro tribus cauſarum generibus. Porro interdum Orator σχεδιάζει, ſeque ſimulat ex tempore & abſque multa præmeditatione loqui. Vt ſi incipiat ab re aliqua, quam non videatur ſcire potuiſſe, cum pedem domo efferret. Cujuſmodi eſt frequentia eorum, qui convenerunt, & vultus alacritas in omnibus. Item ſi gaudium teſtemur, quia eos videamus judicaturos, quos maxime optabamus.*

Græci hujuſmodi exordium vocant ἀπὸ καιροῦ [a]. alii *ab affectioni* appellant. Tale eſt pro Cn. Plancio: *Cum propter egregiam, & ſingularem Cn. Plancii, judices, in mea ſalute cuſtodienda fidem, tam multos, & bonos viros, ejus honori*

[a] Ab occaſione.

viderem eſſe fautores : capiebam animo non mediocrem voluptatem , quod cujus officium mihi ſaluti fuiſſet , ei meorum temporum memoriam ſuffragari videbam. Cum autem audirem, meos, partim inimicos, partim invidos, huic accuſationi eſſe fauturos; eandemque rem adverſariam eſſe in judicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuiſſet adiutrix : dolebam, judices, & acerbe ferebam, ſi hujus ſalus ob eam ipſam cauſam eſſet infeſtior, quod is meam ſalutem, atque vitam, ſua benevolentia, præſidio, cuſtodiaque texiſſet. Nunc autem veſter, iudices, conſpectus, & conſeſſus iſte reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor unumquemque veſtrûm. Video enim hoc in numero neminem, cui mea ſalus cara non fuerit : cuius non exſtet in me ſuum meritum : cui non ſim obſtrictus memoria beneficii ſempiterna. Itaque non extimeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meæ ſalutis apud eos obſit, qui me ipſum maxime ſalvum videre voluerunt. Hujus quoque generis exordium fuerit, ſi ante nos dixerit vir eloquens, quod non præſcieramus fore : eaque occaſione auſpicemur, ſimilem nobis, ac habuit ille, eloquentiam optando. Sane Polemo olim [a], cum Scopeliano, viro diſertiſſimo, in legatione ſucceſſiſſet, dicere aggreſſus, Scopeliani ſibi ſuadam optavit, ac honoratim ſenem iſto compellavit verſu, quo apud Homerum [b] Pa-

[a] Philoſtratus in Scopeliani vitâ.
[b] Iliad. π.

troclus affatur Achillem:

Δὸς δέ μοι ὤμοιιν τὰ σὰ τεύχεα θωρηχθῆναι a

In dialogis verò etiam initium capimus ex amici adventu, vel ex umbra arboris, ubi conſideatur, aliiſque id genus ſexcentis. Ac ejuſmodi eſſe Platonis exordia ſolent.

a Da autem mihi hoc, ut humeros armis tuis armem,

CAP. IV.

DE EXORDII *οἰκονομίᾳ*, & vitiis.

1. §. PROXIMUM *eſt, ut exponamus quoque œconomiam ſive ſtructuram exordiorum: quæ iſtiuſmodi eſſe ſolet. Primo loco ponenda eſt πρότασις, quæ viam munit ſequentibus. Hinc ratio ejus, quæ κατασκευὴ vocatur. Tum ἀξίωσις ſive ἀπόδοσις, quæ nova eſt propoſitio, rem imprimis tangens. Hinc βάσις ſive fundamentum, quod ἀποδόσεως cauſam adducit, remque omnem planius exponit.*

Exemplum illuſtre habemus in oratione pro lege Manilia: ubi *πρότασις* eſt iſta: *Quamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multo iucundiſſimus: hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea voluntas, ſed meæ vitæ rationes, ab ineunte ætate ſuſceptę, prohibuerunt.*

Sequitur *κατασκευὴ*, ſive ratio; *Nam cum antea per ætatem nondum hu-*

jus authoritatem loci contingere auderem: ſtatueremque, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, adferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putavi. Ita neque hic locus vacuus unquam ab iis, qui veſtram cauſam defenderent: & meus labor in privatorum periculis caſte integreque verſatus, ex veſtro judicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter Prætor primus cunctis centuriis renunciatus ſum, facile intellexi, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis præſcriberetis.

Hinc incipit ἀπόδοσις: *Nunc cum, & authoritatis in me tantum ſit, quantum vos honoribus mandatum eſſe voluiſtis; & agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti, ex forenſi uſu, prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe &, ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iis oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructum ſuo judicio tribuendum eſſe cenſuerunt.*

Βάσις verò iſtis continetur verbis: *Atqui illud imprimis mihi lætandum jure eſſe video, quod in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt. Dicendum eſt enim de Cn. Pompeji ſingulari eximiaque virtute: hujus autem orationis difficilius eſt exitum, quam principium, invenire. Itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo, quærendus eſt.*

Similis eſt ratio orationis Milonianæ: ſed ne longior ſim, pauca ſolum inde excerpam.

In ea πρότασις eſt, *Non poſſum non timere judices, viſa hac nova judicii forma.*

Κατασκευὴ eſt, *Nec enim ea corona conſeſſus veſter cinctus eſt, qua ſolebat.*

Ἀπόδοσις eſt, *Sed me recreat Pompeii conſilium; cuius ſapientiæ non fuerit, quem ſententiis iudicum tradidit, telis militum dedere.*

Βάσις eſt, *Quamobrem adeſte animis, iudices, & timorem, ſi quem habetis, deponite.*

2. §. *Sunt interim exordia non pauca, in quibus omittatur pars aliqua: aut etiam alio partes iſtæ ordine collocentur: vel plane alia ſit exordii facies. Quod quando fieri oporteat, non tam præceptis tradi poteſt, quam prudentis eſt diſpicere Oratoris.*

Itaque merito eos ridet Fabius; [a] qui velut legem omnibus dedere proœmiis, ut intra quatuor ſenſus terminentur.

[a] Lib. 4. cap. 1. ubi de modo proœmii.

3. §. *Extremo loco aliquid addamus de vitiis exordiorum. Vitioſa autem ſunt proœmia* longa, *quia tollunt orationis* συμμετρίαν, *&, cum præparare debeant ad dictionem reliquam, potius fatigant auditorem. Modus vero pro cauſa ſtatui debet. Brevius exordium cauſæ ſimplices: longius requirunt perplexæ, ſuſpectæque, & infames.*

4. §. *Vitioſa etiam ſunt exordia* vulgaria,

quæ pluribus accommodantur cauſis.

Unde gladio comparantur Delphico, qui ad hunc modum factus fuit; ut eodem, & ſacras mactarent victimas, & ſupplicio afficerent nocentes.

5. §. *Item* communia, *hoc eſt, quæ adverſæ etiam parti convenirent.*

6. §. *Adhæc* commutabilia, *quæ paucis commutatis, ab adverſario poſſunt uſurpari.*

7. §. *Idem judicandum de exordiis* ſeparatis, *quæ nihil ad cauſam pertinent:* Unde ſimiliter ſe habent, ac

a Horat. in Arte.

Humano a capiti cervicem pictor equinam.
Jungere ſi velit.

8. §. *In genere tamen demonſtrativo, atque in quæſtionibus infinitis, quandoque iis uti licet.*

9. §. *Etiam improbantur, quæ nimis ſunt magnifica: uti & quæ tumida ſunt, atque arrogantia.*

Prudenter hoc de vitii genere præcipit Horatius epiſtola ad Piſones:

Non ſic incipies, ut ſcriptor cyclicus olim,
„Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?
Parturient montes, naſcetur ridiculus mus.

10. §. *Denique videndum, ne ſint contra fines exordiorum: ut ſi, ubi attentione*

opus, benevolentiam parent, aut contra; vel ſi nec benevolum, nec docilem, nec attentum reddant auditorem.
De exordio ſatis.

CAP. V.

DE NARRATIONE.

1. §. NUNC *videamus de narratione, quæ rem geſtam, ut geſta eſt, à principio ad finem uſque exponit.*
Græci διήγησιν appellant.

2. §. *Hanc interdum antecedit narrationis quoddam præludium: cum nempe rei geſtæ ſummam exponimus ante juſtam ac plenam narrationem.*

Græcis dicitur προέκθεσις quaſi dicas, præcedens expoſitio. Exemplum ejus habemus oratione pro Roſcio Amerino: *Forſitan*, inquit, *quæratis, qui iſte terror ſit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales viros, impediat, quo minus pro capite, & fortunis alterius, quemadmodum conſueverunt, cauſam velint dicere. quod adhuc vos ignorare, non mirum eſt, propterea quod conſulto ab accuſatoribus eius rei, quæ conflavit hoc iudicium, mentio facta non eſt. Quæ res ea eſt? Bona patris huiuſce Sex. Roſcii, quæ ſunt ſexagies:* & quæ ſequuntur, uſque ad illa verba: *Atque ut facilius intelligere poſſitis, ea, quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quam hæc, quæ diximus, res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus.*

3. §. *Raro autem hac prævia narratione utendum, cum ſæpius iterata tædium ſoleant adferre. Nempe tum demum illi eſt locus, cum metuimus, ne illico cauſam noſtram damnet auditor: ac propterea narratiuncula tali injicienda eſt qualiſcunque ſuſpicio æquitatis.*

4. §. *De juſta narratione quatuor hæc explicabimus: an ea ſemper requiratur, quæ ejus ſint ſpecies, quæ partes, quæ virtutes.*

5. §. *De primo ita ſtatuendum, ſæpe illam locum non habere. Nam quæ narratio ſit ſi quæratur,* num pubertas judicetur annis potius, quam habitu corporis? fraterne ex inteſtato ſit hæres, an pater? *Quorſum etiam adhibeatur illa, ſi eodem referremus modo, quo adverſarius? aut ſi judicibus res ſit notiſſima.*

6. §. *Dividitur autem hunc in modum: Narratio omnis vel cauſæ propria eſt, cujuſmodi eſt ſedes argumentorum, & cauſæ ſeminarium: vel eſt arceſſita, qualis ſervit quidem cauſæ, non tamen ex natura ejus reſultat.*

Prioris generis eſt narratio orationis Milonianæ: poſterioris verò illa de raptu Proſerpinæ in Verrinis.

7. §. *Narratio prioris dividitur in continuam, & interciſam.*

Continuæ exemplum eſt apud Tullium in Ligariana: *Quintus Ligarius*, inquit, *cum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum Proconſule C. Con-*

ſidio profectus eſt. qua in legatione, & civibus, & ſociis, ita ſe probavit, ut decedens Conſidius provincia, ſatisfacere hominibus non poſſet, ſi quemquam alium provinciæ præfeciſſet. Itaque Q. Ligarius, cum diu recuſans nihil profeciſſet, provinciam accipit invitus: cui ſic profuit in pace, ut & civibus, & ſociis, gratiſſima eſſet eius integritas, & fides. Bellum ſubito exarſit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. quo audito, partim cupiditate inconſiderata, partim cæco quodam timore, primo ſalutis cauſa, poſt etiam ſtudii ſui, quærebant aliquem ducem. Tum Ligarius, domum ſpectans, & ad ſuos redire cupiens, nullo ſe implicari negotio paſſus eſt. Interim P. Actius Varus, qui Prætor Africam obtinuerat, Vticam venit. Ad eum ſtatim concurſum eſt. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium: ſi illud imperium eſſe potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico conſilio, deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale conlium cuperet effugere, paulum adventu Vari conquievit.

Ejuſdem generis eſt narratio hæc in Maniliana: *Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſa ducitur; Bellum grave, & periculoſum veſtris vectigalibus, atque ſociis, à duobus potentiſſimis Regibus infertur. Mithridate, & Tigrane; quorum alter relictus, alter la-*

ceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. Equitibus Romanis, honeſtiſſimis viris, adferuntur ex Aſia quotidie litteræ, quorum magnæ res aguntur, in veſtris vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro neceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſam Reip. periculaque rerum ſuarum detulerunt; Bithyniæ, quæ nunc noſtra provincia eſt, vicos exuſtos eſſe complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt veſtris vectigalibus, totum eſſe in hoſtium poteſtate: Lucullum, magnis rebus geſtis ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſociis, & civibus, ad id bellum Imperatorem depoſci, atque expeti: eundem hunc unum ab hoſtibus metui, præterea neminem.

At narrationem intercidit Cicero oratione pro A. Cluentio. Ejus initium eſt; *A. Cluentius Avitus fuit pater huiuſce*, &c. Cum poſtea longiuſculam retuliſſet narrationem de Cluentii matre, iſta interſerit: O *mulieris ſcelus incredibile, &, præter hanc unam, in omni vita inauditum! ô libidinem effrenatam, & indomitam! ô audaciam ſingularem! non timuiſſe, ſi minus vim deorum, hominumque famam, at illam ipſam noctem, faceſque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum*

teſtes nuptiarum? perfregit ac proſtravit omnia cupiditate, ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Hinc reliquam narrationem pertexit: *Tulit hoc commune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis, graviter filius:* & quæ ſequuntur.

8. §. *Utimur narratione interciſa in genere demonſtrativo: ſed talis ad confirmationem pertinet: quia omnis ibi cauſa è rebus geſtis ſtabilitur; ita ut confirmatio eo in genere vix aliud ſit, quam narratio quædam per amplificationes atque exaggerationes interrrupta.*

9. §. *Habet & locum in cauſa juridiciali, idque cum res geſtæ nobis obſunt. Tunc enim ſatius eſt, rem per partes exponere, ut ſingulis, quæ objici poſſunt, per partes quoque reſpondeatur.*

10. §. *Item eam uſurpamus, ſi res ſingulæ invidiam adferant adverſario. Nam ſingulis tum partibus immorando conſequimur, ut ſæpius adverſario iraſcatur iudex.*

11. §. *Quando nihil eſt horum, continua narratione uti expedit. Et hæc de narrationis ſpeciebus.*

12. §. *Habet vero narratio quoque partes ſuas. Nam qui ſimpliciter, Clodium Miloni inſidias ſtruxiſſe, & ab eo interemptum eſſe, ait; is quidem omnia dicit; ſed nunciat potius, quam narrat. Vera autem propriéque dicta narratio refert rei geſtæ principium, medium, finem; item quæ principium rei antecedunt, ut ſunt*

cauſæ ; quæque finem ſunt conſecuta ; ut effectus.

Illuſtre ejus rei exemplum habemus in Miloniana. Principium rei geſtæ, & inſidiarum, fuit in profectione Clodii. Medium erat occurſus, & conflictus cum Milone. Finis, mors Clodii. Poſt finem quid ſecutum ſit, non refert Tullius; ſed tantummodo exponuntur ab eo quæ rem antecedunt ; ut ſunt cauſæ, dicta, facta. Cauſa eſt, quod Milo conſulatum eo tempore petebat contra Clodium. Facta, ut ſervorum deductio ex Appennino in urbem. Dicta, ut quod Clodius retulerat, Conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe. Item, non diu victurum Milonem. Atque hæc eadem narratione cernere eſt in illis, quæ rem geſtam præcedunt. Nam principium eſt, quod Clodius, relicta Præturæ petitione ſui anni, contulerit ſe ad annum proximum. Medium, quod competitores Milonis juverit opera ſua. Finis, quod Milonem decreverit occidere. Secuta ſunt hæc duo, ut ſervos adduceret ex Appennino, & diceret, occidi poſſe Milonem ; quemadmodum ante retulimus.

Hinc eſt, quod Rhetores in narratione jubeant ſeptem illa conſiderare, perſonam tum principalem, tum ſociam, factum, cauſam, modum, locum, tempus ; quæ vulgari hoc verſiculo continentur :

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Porro, ad perſonam quoque pertinet ejus deſcriptio: item ſub facto continetur non factum, & cauſa, cur quid non fecerit: item λογισμός. Et iſta quidem ſufficiat hoc loco dixiſſe de partibus narrationis. Plenius verò ea excutiuntur in Progymnaſmatis. Supereſt videamus de virtutibus narrationis: de quibus poſtremo me loco dicturum receperam.

13. §. *Prima narrationis virtus eſt, ut ſit perſpicua. Id conſequimur, tum verbis uſitatis, & fuga hyperbatorum; tum ordine diſtincteque narrando, omnibuſque iis, quæ rem ob oculos ponunt, & διατύπωσιν gignunt. Quod ſi res obſcurior ſit, imprimis fugienda erit obliquitas, potiuſque per rectum progrediemur caſum, & verba indicavi modi.*

14. §. *Altera eſt narrationis virtus, ut ſit veriſimilis. Talis erit, ſi omnia perſonis, locis, temporibus, cauſis conſentiant.* Ita veriſimile eſt, à temerario patratam cædem; à libidinoſo adulterium.

15. §. *Quod ſi quid minus videatur probabile, affirmabimus, ut minus veriſimile videatur, verum tamen eſſe; & quanto magis cauſa ac modus facinoris lateant, tanto maius eſſe habendum ſcelus. Fulciri quoque poteſt relatione, ut quod ſic vulgo dicant.*

16. §. *Tertia eſt virtus, ut ſit ſuavis. Quod conſequimur, ſi, quæ narramus, ſint magna, nova, inexſpectata. Suavitatem quoque gignunt mores, dolores,*

metus; modo ſine dicentis perturbatione proferantur. Alioqui enim amplificatio fuerit potius, quam narratio.

Jucundæ narrationis exemplum præbet Heliodorus in Æthiopicis. Sed in tanta rerum varietate, effugere non potuit, quin ſæpe ſit affectatus.

17. §. *Addunt quidam quartam narrationis virtutem, ut ſit brevis. Talis erit, in qua, cum nihil tamen deſit, nihil tamen poſſit adimi.*

Peccant ea in re, qui ab ovo Ledæo ordiuntur omnia; eoque etiam narrant, quæ ex ſequentibus ſatis cognoſcuntur. Nam quid opus dicere, *concepiſſe fœminam*, ſi dicas, *peperiſſe?*

18. §. *Poſt narrationem ſæpe, velut ſpiritu erumpente, digredimur. Non tamen digreſſio, vel ſolam ſequitur narrationem, vel ſemper: ſed, ſi opportune apteque fiat, plurimum illuſtrat orationem.*

Quomodo verò inſtituatur, in Schematologia dicturi ſumus.

CAP. VI.

DE PROPOSITIONE.

1. §. POST *digreſſionem, ſi qua ſit; ſin minus, poſt narrationem; aut, hæc quoque ſi abſit, poſt exordium, ſequitur propoſitio. Hac proponitur ſumma totius orationis.*

Ac orationem habituro, primò illa animo debet obverſari: quia prout ea erit, vel hæc, vel alia, & argumenta, & ornamenta.

ornamenta adhibentur. Hinc Iſocrates epiſtola VI. quæ eſt ad Jaſonis liberos: Εἴθισμαι λέγειν πρὸς τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡμετέραν διατρίβοντας, ὅτι τοῦτο πρῶτον δεῖ σκέψασθαι· τί τῷ λόγῳ καὶ τοῖς μέρεσι τοῦ λόγου διαπρακτέον ἐστίν· ἐπειδὰν δὲ τοῦθ᾽ εὕρωμεν καὶ διακριβωσώμεθα, ζητητέον εἶναί φημι τὰς ἰδέας, δι᾽ ὧν ταῦτα ἐξεργασθήσεται, καὶ λήψεται τέλος, ὅπερ ὑποθέμεθα. *Conſuevi diſciplina noſtra ſectatoribus dicere, ante omnia iis conſiderandum eſſe, quid oratione, & partibus efficiendum ſit. poſtquam vero id repererimus & collegerimus accurate, quarendas eſſe ajo orationis ideas, ſive argumenta, & ornamenta, quibus id, quod primarium eſt, conficimus, finemque adipiſcimur, quem nobis propoſuimus.*

2. §. *Eſt autem propoſitio triplex, ſejuncta, ſimplex & digeſta.*

3. §. *Propoſitio ſejuncta, ſive per ſejunctionem, vocatur, cum definitur, in quo conveniat cum adverſario, & quid in controverſia relinquatur*

Ut pro Milone: *Sin autem nemo veſtrûm ita ſentit; illud in iudicium venit, non, occiſuſne ſit; quod fatemur: ſed, iurene, an iniuria; quod multis antea in cauſis quaſitum eſt.*

4. §. *Propoſitio ſimplex eſt, in qua unum aliquid proponitur.*

Ut in eadem Orat. *Nunc quid igitur aliud in iudicium venit, niſi uter inſidias fecerit?*

5. §. *Propoſitio digeſta, ſive per enumerationem, ſit, cum quot, & quibus de rebus, dicturi ſimus, oſtendimus. Hæc* Partitio *appellatur.*

Ut Philipp. VII. *Cur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt. Quæ tria dum explico, peto à vobis. P. C. ut eadem benegnitate, qua ſoletis, verba mea audiatis.* Luculenta quoque eſt illa pro P. Quintio: *Faciam, quod te ſæpe animadverti facere, Hortenſi: totam cauſæ meæ dictionem certas in partes dividam. Tu id ſemper facis, quia ſemper potes: ego in hac faciam, propterea quod in hac videor poſſe. Quod tibi natura dat, ut ſemper poſſis, id mihi cauſa dat, ut hodie poſſim. Certos mihi fines terminoſque conſtituam, extra quos egredi non poſſim, ſi maxime velim: ut & mihi ſit propoſitum, de quo dicam: & Hortenſius habeat expoſita, ad quæ reſpondeat: & tu, C. Aquilli, jam ante animo proſpicere poſſis, quibus de rebus auditurus ſis. Negamus, te bona P. Quintii, Sexte Nævi, poſſediſſe ex edicto Prætoris. In eo ſponſio facta eſt. Oſtendam primum, cauſam non fuiſſe, cur à Prætore poſtulares, ut bona P. Quintii poſſideres: deinde, ex edicto te poſſidere non potuiſſe: poſtremo, non poſſediſſe. Quæſo, C. Aquilli, voſque, qui eſtis in concilio, ut quid pollicitus ſim, diligenter memoriæ mandetis. Etenim rem facilius totam, accipietis, ſi hæc memineritis: & me facile veſtra exiſtimatione*

revocabitis, ſi extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipſe circumdedi. Nego, fuiſſe cauſam, cur poſtularet: nego ex edicto poſſidere potuiſſe: nego poſſediſſe. hæc tria cum docuero, perorabo.

6. §. *Partitio vero inſtitui fere ſolet, ut Græci loquuntur, διςακτικῶς a.* a q. d. dubitativè.

Ut pro lege Manilia: *Primum mihi* VIDETUR *de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo, eſſe dicendum.* Item pro Roſcio: *Tres ſunt res, de quibus me dicere* ARBITROR *oportere.*

7. §. *Sed hoc imprimis locum habet, quando ipſi priores dicimus. Nam cum ad argumenta adverſarii reſpondendum eſt, certa magis partitio probatur, quam incerta.*

Ut pro Murena: *Intelligo, judices, tres totius accuſationis partes fuiſſe: & earum unam in reprehenſione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus fuiſſe verſatam.* Similiter Orat. pro Quintio, cujus verba jam adduxi.

8. §. *Etſi autem interpretibus, artiumque profeſſoribus, conceſſa eſt diviſio in minutiſſimas partes: damnatur tamen in Oratore, ſi, quæ natura ſingularia ſint, ſecare velit.*

Quippe ea res, ut ſubtilioribus ingeniis lucem, ita populo, & ineruditis, (quales maximam partem eſſe illi ſolent, apud quos dicendum) potius parit

obſcuritatem : contra quam partitio inventa eſt.

9. §. *Quare in totum partione abſtinendum, niſi cauſa vel multiplex ſit, vel obſcura: & quando ea utendum eſt, cum perſpicua, tum etiam brevis eſſe debet, hoc eſt, non major, quam trium, vel ſummum quatuor partium.*

De propoſitione hactenus.

CAP. VII.

DE CONFIRMATIONE.

1. §. DEVENTUM *nunc ad contentionem, quam Ariſtoteles* πίστιν *a appellat. Hæc quaſi viſcera vitamque orationis continet.*

a Fidem.

2. §. *Eſtque partim* κατασκευαστική, *cum ſententiam noſtram probamus argumentis: partim* ἐλεγκτικὴ, *cum adverſarii opinionem argumentis convellimus: partim* ἀνασκευαστικὴ, *cum ad argumenta ejuſdem reſpondemus. Prima pars proprie dicitur confirmatio: ſecunda, tertiaque, refutationis nomine continentur.*

3 §. *Vt plurimum autem, qui prior dicit, prius & ſuam ſententiam probat, & alienam impugnat: poſterius reſpondet iis, quæ objici poſſunt. At qui poſterior dicit, fere prius ſolvit alterius partis argumenta: ac poſtea ſuam ſententiam confirmat.*

4. §. *In confirmatione duo ſpectantur,*

argumentum, & argumentatio; quæ differunt, ut pars & totum. Nam argumentum ſola ratio eſt: at argumentatio præter argumentum etiam concluſionem comprehendit.

5. §. *Quod ad ordinem argumentorum, firmiora partim in principio collocanda, quia tum maxime attendit auditor: partim in fine, quia, quæ poſtremo dicuntur, maxime inhærent. Imbecilliora vero collocanda ſunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas. At ſi cauſa duobus tantum argumentis nitatur, quorum unum fortius, alterum infirmius ſit: tum imbecillius quidem ſubjiciemus validiori, ſed mox ad validius recurremus.*

6 §. *Argumentationes præcipuæ, ſunt Syllogiſmus, Enthymema, Inductio & Exemplum.*

7. §. *Syllogiſmus eſt oratio tribus conſtans pronuntiatis, quorum poſtremum è duobus prioribus conſequitur. Primum enunciatum* propoſitio major, *vel ſimpliciter* propoſitio, *aut* major *vocatur. Alterum dicitur* propoſitio minor, *vel ſimpliciter* minor, *aut* aſſumptio. *Tertium eſt* complexio, *ſive* concluſio. *Sed Orator plurimum naturalem hunc partium ordinem immutat, ita ut interdum aſſumptio primum obtineat locum. imo nonnunquam etiam contrario plane ordine à concluſione per aſſumptionem ad propoſitionem adſcendit.*

8. §. *Neque in ordine ſolum differunt ſæpe ſyllogiſmus dialecticus, & oratorius: ſed etiam numero pronunciatorum. Nam Orator non raro apponit, & majoris, & minoris probationem, ita ut fiat ſyllogiſmus quinquepartitus: cujus prima pars ſit propoſitio, altera propoſitionis ratio, tertia aſſumptio, quarta ejus probatio, poſtrema concluſio. Quod ſi alterutra propoſitio fuerit perſpicua, ratio ejus omittitur, ita ut ſyllogiſmus ſit quadripartitus.*

Exemplis hæc planiora fient. A concluſione ad præmiſſas accedit Tullius pro Milone, cum ait: *quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem, in illa tam audaci tam nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum*, cui BONO FUERIT, *in his perſonis valeat. Et ſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modo ut Prætor eſſet, non eo Conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam, ut his Conſulibus Prætor eſſet, quibus, ſi non adjuvantibus, at conniventibus certe, ſperaſſet, ſe poſſe Remp. eludere in illis cogitatis furoribus; cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, ſi cuperent, reprimere poſſent, cum tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur:*

& ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam. Incepit Tullius à complectione hac: Clodius inſidias fecit Miloni. Huic ſubjecit propoſitionem: Is enim fecit cui profuit mors alterius. Quod Caſſii dicto confirmat. Definit verò in aſſumptione: Atqui Clodio proderat mors Milonis. Quod eo comprobat, quia mortuo Milone eos habiturus erat Conſules, quibus vel conniventibus, vel etiam juvantibus, turbare in prætura ſua poſſet Remp.

Atque, ut hic finit in aſſumptione, & ejus probatione: ita pro Cælio definit in propoſitione, & ejus ratione. Nam juſtus ac naturalis ſyllogiſmi ordo hujuſmodi foret: Non eſt veriſimile, eum, qui ſtudiis bonarum artium eſt addictus, vivere luxurioſe. Atqui Cælius bonarum artium ſtudiis eſt addictus. Sed Cicero prius oſtendit, Cælium honeſtis artium ſtudiis vacare: hinc probat, in iſto hominum genere non facile luxuriem inveniri. Audiamus ipſum Ciceronem: *At vero in Marco Cælio (dicam enim jam confidentius de ſtudiis eius honeſtis, quoniam audeo quædam, fretus veſtra ſapientia, libere confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli ſumptus, nullum æs alienum, nulla conviviorum ac luſtrorum libido: quod quidem vitium ventris, & gutturis non modo non minuit ætas hominibus, ſed etiam auget. Amores autem,*

& hæ deliciæ quæ vocantur, quæ firmiore animo præditis diutius moleſtæ non ſolent (mature enim, & celeriter deflorescunt) eſſe, nunquam hunc occupatum, impeditumque tenuerunt. Hæc ſic paucis comprehendas: Cælius optimarum artium ſtudiis vacat. Quod ita eſſe deinceps probat ab effectis: *Audiſtis, cum pro ſe diceret: audiſtis antea, cum accuſaret, (defendendi hæc cauſa, non gloriandi loquor) genus orationis: facultatem, copiam ſententiarum, atque verborum, quæ veſtra prudentia eſt, perſpexiſtis, Atque in eo non ſolum ingenium elucere ejus videbatis; quod ſæpe, etiamſi induſtria non alitur, valet tamen ipſum ſuis viribus: ſed inerat, niſi me propter benevolentiam forte fallebat, oratio & bonis artibus inſtituta, & cura, & vigiliis elaborata.* Et talis eſt aſſumptionis probatio. Propoſitio autem hujuſmodi eſt: Parum eſt veriſimile cum luxurioſe vivere, qui bonarum ſe artium ſtudiis addixit. Quam deinceps ſubjicit Tullius: *Atqui ſcitote, Judices, eas cupiditates, quæ objiciuntur Cælio, atque hæc ſtudia, de quibus diſputo, non facile in eodem homine eſſe poſſe.* Hanc propoſitionem confirmat argumento ex impoſſibili ducto: *Fieri enim non poteſt, ut animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpe nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc quidquid eſt, quod nos facimus in dicendo, non mo-*

modo agendo, verum etiam cogitando, poſſit ſuſtinere. Quod ipſum deinde adſtruit à raritate Oratorum. *An*, inquit, *vos aliam cauſam eſſe ullam putatis, cur in tantis præmiis eloquentiæ, tanta voluptate dicendi, tanta laude, tanta gloria, tanto honore, tam ſint pauci, ſemperque fuerint, qui in hoc labore verſentur? Omittendæ ſunt omnes voluptates: relinquenda ſtudia delectationis: ludus, jocus, convivium, ſermo etiam pene omnium familiarium deſerendus.*

Atque hæc ſatis oſtendunt, non tantum, uti Oratores naturalem in ſyllogiſmo partium ordinem immutent, atque adeo plane invertant: ſed etiam, ut ſyllogiſmus iis interdum ſit quinquepartitus. Quamquam profecto, accurate loquendo, nullus ſyllogiſmus plura habet pronuntiata, quam tria: ſed ſi propoſitioni, & aſſumptioni, probationes addantur; fit ſyllogiſmus integer cum duobus enthymematis. Atque hæc de ſyllogiſmo.

9. §. Enthymena *eſt mutilus ſyllogiſmus: hoc eſt, in quo, vel major, vel minor propoſitio, omittatur, tanquam manifeſta: cujuſmodi ſi ponat Orator, videbitur diffidere prudentiæ auditorum.*

10. §. *Optima autem ſunt enthymemata ex contrariis, quæ idcirco ſola à quibuſdam enthymemata appellantur.*

Hujuſmodi eſt apud Salluſtium illud Micipſæ ad Jugurtham: *Quem alienum fidum invenies, ſi tuis hoſtis fueris?*

11. §. *Porro & in hujuſmodi, & in alio quovis enthymemate, ſæpe præmittitur concluſio accedenti. Imo qua ratione ſyllogiſmus ſtatuitur quadripartitus, vel quinque partitus: eadem & enthymema tripartitum eſſe poteſt: puta, quando antecedenti ſua ratio adjicitur.*

Verum hoc quoque pinguiori dicitur Minerva: cum proprie, quod enthymema vocatur tripartitum, nihil aliud ſit, quam geminum enthymema. Nempe idem pronunciatum eſt unius quidem enthymematis antecedens, alterius verò concluſio.

12. §. INDUCTIO *Rhetoribus nominatur cum quid ex pluribus rebus propter ſimilitudinem infertur.*

Græcè ἐπαγωγὴ vocatur.

13. §. *Conſtat perfecta inductio partibus tribus. Prima eſt ſimilium enumeratio.*

Ut, *Domus ea melius adminiſtratur, in qua ſapiens eſt pater materque familias: exercitûs melius regitur, cui ſapiens præeſt Imperator: navis ea tutius feliciuſque curſum conficit, quæ peritum habet gubernatorem.*

14. §. *Altera pars eſt concluſio.*

Ut, *Quare ſtulti ſunt, qui ſapientes, ac diu in regenda Rep. verſatos, ab ejus adminiſtratione repellunt.*

15. §. *Tertia eſt ἀξίωσις, quæ concluſionem ex ſimilibus conſequi probat comparatio-*

ne majoris, minoris, æqualis, vel contrarii.

Ut, *Non enim periculoſa minus, minuſve difficilis eſt Reip. adminiſtratio, quam domus, belli, aut navigii.*

16. EXEMPLUM *eſt inductio imperfecta: cum nempe unum ex altero colligitur ob ſimilitudinem, quæ in utroque reperitur.*

Ita Cicero probat, Clodium, hominem ſeditioſum, à Milone jure interfici potuiſſe, quia Scipio Naſica Tiberium Gracchum, itidem ſeditioſum, jure interemerit. Græcè παράδειγμα appellatur.

17. §. *Et hæc de argumentatione, quatenus ad probandum inſtituitur. At quà ea adhibetur ad ciendum affectum, aliud nomen obtinet. Nam dicitur* AMPLIFICATIO.

Nec tamen eo nomine intelligitur hoc loco quævis ratio augendæ orationis; ſed ea tantummodo, quæ in rei exaggeratione conſiſtit.

Quibus verò modis aliquid exaggeretur, dicemus in ſchematibus διανοίας.

CAP. VIII.

DE CONFUTATIONE.

CONFUTATIO *diluit argumenta adverſarii: idque bifariam. Interdum enim, ſi ſolvere non poſſimus, ſyllogiſmum ſyllogiſmo opponimus; quod ἀντισυλλογισμὸς vocatur. interdum ad argumentum ipſum reſpondemus, quod ἔνστασιν appellant.*

a Cap.7. §. 1. Hoc eſt, quod antea [a] diximus, confutationem eſſe, vel ἐλεγκτικὴν, vel ἀνασκευαστικήν.

2. §. *E'νστασις vel ſit inficiando, quod ad probandum adfertur; vel negando conſequi, quod ex eo colligit adverſarius.*

3. §. *Ad priorem ἐνστάσεως modum refer, cum vel falſa ſumuntur pro veris, vel dubia pro certis.*

Ut, ſi qua veneficio dicatur filiam ſuſtuliſſe quod amoribus ſuis obſtaret; tueaturque ſe eo, quod omnis mater diligat liberos: opponentur ei Medea, & aliæ.

4. §. *Ad alterum ἐνστάσεως modum pertinet βίαιον, ſive violatio, cum argumentum retorquetur in adverſarium.*

Ut, *Occidiſti, quia adſtitiſti interfecto. Imo*, inquit alter, *quia adſtiti interfecto, non occidi. nam id ſi eſſet, in fugam me conjeciſſem.*

5. §. *Præter vero ἀντισυλλογισμὸν, & ἔνστασιν, alii etiam ſunt confutandi modi. Uti ἐξουθενισμὸς, ſive contemptus.*

Quomodo Cicero videri vult, accuſationem Cælii magis fuiſſe iras, & querimonias amantium, quam vera crimina.

6. §. *Item ἀποπλάνησις, ſive deductio. quando, judicem, ſive auditorem, alio abducimus, pollicentes, nos de eo, quod objicitur, poſtea dicturos, ut ita, premente nos adverſario, elabamur.*

Qua arte ſæpius utitur Cicero.

7. §. *Etiam confutamus interrogatione: qua adjuvatur τῇ ὑποκρίσει, ſive actione & vocis ſono.*

Ut; *Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cera Juncta fuit?*

Vide infra lib. IV. cap. XXI. §. 25.

8. §. *Item increpatione, ubi crimen aliquod cum indignatione rejicitur.*

Pertinet huc execratio: ut *Di te perdant, fugitive, qui iſta objicis.* Vide eodem cap. §. 33.

9. §. *Plurimum autem refert, quam confutandi rationem potiſſimum ineamus. Nam multa ſunt, quæ indignatione, vel interrogatione aculeata, aut joco urbano, melius eludantur, quam argumentis multis impugnentur. Aliquibus etiam refellendis ſi nimis inſiſtas, altius ſuſpicionem criminis animis judicum defiges.*

10. §. *In confutandis adverſarii argumentis non ſemper idem ſervatur ordo. Sed prudens Orator non difficulter diſpiciet, num in prima quaſi acie levioris armaturæ milites velit concidere, ut deinde vim omnem in fortius agmen convertat: an à fortioribus malit incipere, ut, iis expugnatis, quod reliquum eſt, vel ſpiritu liceat diſſlare. Quod ſi ab uno capite omnia dependeant, plane inde ordiendum, ut eo, ſublato, ſimul omnis annulorum nexus diſſolvatur.*

11. §. *Sed cuncta hæc exilem adferunt fructum; niſi iuventus ſibi ob oculos ponat illuſtria quædam Confutationis exempla, quæ deinde imitetur.*

Hujuſmodi eſt illa pro S. Roſcio; pro

Milone, pro Cælio, pro Plancio, item in Piſonem.

12. §. *Inque iis ſpectare convenit quomodo ad confutationem accedatur: qua ratione capita accuſationis proponantur: ut item gravibus argumentis inſiſtatur, acriterque pondere argumentorum urgeatur adverſarius: & contra quaſi tranſvolentur levia multa, ne, ſi diutius in iis mora ducatur, frigeſcat oratio: ut item ſales interdum admiſceantur, quo in hac palæſtra etiam delectetur judex: denique ut per interrogationem, Subjectionem, & ſimilia ſchemata (de quibus in Elocutione dicemus) non modo ornatus multum, ſed etiam* γοργότητος, *atque acrimoniæ, accedat orationi.*

Tantum de Contentione.

CAP. IX.

De Peroratione.

1 §. SUPEREST *poſtrema pars, quæ Græcis* ἐπίλογος, *Latinis* Peroratio *dicitur.*

Ubi *Per* vim eam habet, quam in *Perfugere*, & ſimilibus. Cicero IV. Acad. Quæſt. *Et quoniam multa dixi, eſt mihi perorandum.* Pro Quintio: *Mihi perdifficile, eſt contra tales Oratores non modo tantam cauſam perorare: ſed omnino verbum facere conari.* At in Græco ἐπίλογος ἐπὶ idem valet, ac in ἐπίμετρον, ἐπίκυκλος: quomodo & Horatius, cum quatuor odarum libros ſcripſiſſet, quem iis ſuperaddit,

Epodon appellavit. Quamquam aliter de hoc Grammatici antiqui, [a] atque etiam Turnebus. [b]

2. §. *Eſt vero epilogus totius orationis clauſula.*

Nam poſt res ſingulas confirmatas epilogis quidem utimur; ſed hic ſermo eſt nobis de epilogo univerſæ orationis; qui inter omnes regnum obtinet.

3. §. *Interdum tamen epilogo opus non eſt: ut ſi vel brevicula ſit oratio, vel cauſa admodum tenuis.*

Ubi luculentum velle epilogum addere, tantundem fuerit, ac ſi caſæ ruſticæ ſtudeamus apponere poſticam aulæ convenientem. Quare hic ſolum opera danda eſt, ut maſcule, & expedite deſinamus. Ita Lucianus encomium muſcæ claudit his verbis: Πολλὰ [c] δ᾽ ἔτι ἔχων εἰπεῖν, καταπαύσω τὸν λόγον, μὴ καὶ δόξω, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐλέφαντα ἐκ μυίας ποιεῖν. Itidem, qui voleт laudare apes, ſcite his verbis clauſerit orationem: *Quid* [d], *non divinum habent, niſi quod moriuntur?*

4. §. *Epilogi munus eſt duplex. Prius eſt* ἀνακεφαλαίωσις, *ſive enumeratio potiſſimorum argumentorum.*

Nempe, quæ ſparſim tota diximus oratione, ea hic ſimul ob oculos ponimus, præſtantis inſtar pictoris, qui ingentem hiſtoriam exigua proponit tabella. Exemplo eſto epilogus iſte in Maniliana; qui tamen partis eſt, non vero totius orationis: *Quare videte, num dubitandum vo-*

[a] Vetus Horatii interpres. Diomedes lib. 3. cap. de poëmatum generibus. Marius Victorinus lib. 3. &c.

[b] Lib. 21. Adverſ. cap. 6. & lib. 28. cap. 38.

[c] Habeo multa præterea dicere; ſed deſinam, ne videar, quod in veteri verbo eſt, ex muſca facere elephantum.

[d] Quintilianus declamat. 13.

bis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorum, vectigalia maxima, fortuna plurimorum civium cum Rep. defenduntur. Et alter in eadem, multo poſt: *Quare cum & bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi non poſſit: ita magnum, ut accuratiſſime ſit adminiſtrandum; & cum ei Imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum eſt, in Rempubl. conſervandam, atque amplificandam conferatis?* Enumerationis autem, quæ univerſæ ſit orationis, luculentum habemus exemplum oratione pro Cluentio. Qua in oratione peroratio incipit ab iſtis verbis: *Quod hoc portentum, Dii immortales? quod tantum monſtrum in ullis locis? quod tam infeſtum ſcelus, & immane, aut unde natum eſſe dicamus? Iam enim videtis profecto, judices, non ſine neceſſariis me, ac maximis cauſis principio orationis meæ de matre dixiſſe. nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio voluerit, optaverit, cogitaverit, effecerit.* Hinc enumeratio ſequitur: *Mitto illam primam libidinis injuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad hujuſce vitæ periculum, ſed ad commune familiæ dedecus pertine-*

bant, nihil de alteris Oppianici nuptiis queror: quarum illa cum obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique in familia luctum atque in privignorum funus nupſit. Præterea, quod, Aurium Melinum, cujus illa quondam ſocrus, paulo ante uxor fuiſſet, cum Oppianici eſſe opera proſcriptum, occiſumque cognoſceret, eam ſibi domum, ſedemque coniugii delegit, in qua quotidie ſuperioris viri mortis indicia, & ſpolia fortunarum videret. Illud primum queror, de illo ſcelere, quod nunc denique patefactum eſt, Fabriciani veneni, quod iam tum recens, ſuſpicionem cæteris, huic incredibile, nunc verò apertum iam omnibus, ac manifeſtum videtur. Et quæ ſequuntur.

5. §. *In enumeratione duo obſervare oportet. Vnum eſt, ut ea tantum repetamus, in quibus cauſa potiſſimum conſiſtit, quæque propterea maxime velimus auditorum animis inhærere.*

Omnia enim ſi minutatim repetere velimus: aut ſubtiliter nimis dicere cogemur; aut non peroratio erit, ſed nova conſurget oratio.

6. §. *Alterum eſt, ut eadem cum pondere aliquo dicantur & aptis excitentur ſententiis; figuris etiam varientur, ne videatur crambe repetita.*

Nam illa recta repetitione nihil eſt odioſius. Quippe quæ inſtitui videatur, quaſi diffidamus auditorum memoriæ.

7. §. *Alterum epilogi munus eſt* παθοποιΐα,

ſive commotio affectuum. Quos vero affectus ciere potiſſimum oporteat, non eſt operoſum videre ex natura cauſæ. Nam cum gratulatione, admiratione, æmulatione perorandum eſt, ſi laudemus: ſin vituperemus, odium, invidia, contemptus, moveri debent.

8. §. *In conſiliis ſpes excitanda, ſive explendæ cupiditatis, ſive ulciſcendæ injuriæ. Interdum etiam timorem ex periculi metu injici expedit.*

9. §. *In judiciis vero omnia concurrunt, amor, odium, invidia; imprimis autem indignatio, & miſericordia: illam accuſator, hanc reus aucupatur.*

10. §. *Hac in parte Orator imprimis aperire debet fontes eloquentiæ: ſic ut non ſolum incendere judicem, ſed ardere ipſe videatur. Atque ad hoc plurimum confert ut ita complectatur animo imagines rerum abſentium, quaſi eas oculis coram cernere videatur. Nam quo quis melius eas conceperit, hoc potentior erit in affectibus commovendis.*

Indicant hoc perorationes Ciceronis. Ut pro Milone, ubi ait: *Sed finis ſit; neque enim præ lachrymis jam loqui poſſum: & hic ſe lachrymis defendi vetat.* Et pro Rabirio Poſthumo: *Sed jam, quoniam, ut ſpero, fidem, quam potui tibi præſtiti, Poſthume; reddam etiam lachrymas, quas debeo.* Et paulo poſt; *Iam indicat tot hominum fletus, quam ſis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem.*

Scite verò dicebat magnus ille Galliarum Rex, idemque optimus ingeniorum cenſor, Henricus Quartus, *a*, non aliunde ſe melius præſtantem dignoſcere Oratorem, quam ex peroratione. Nam etiam, qui natura parum poſſunt, tamen artis beneficio ſæpe ordiuntur eleganter; atque aliquamdiu in orationis ſuæ curſu provehuntur feliciter: ſed poſtquam deventum eſt ad epilogum, ubi maxime deſideratur vis Oratoris, ibi penitus flacceſcunt, & nihil laude dignum amplius poſſunt: quod inde fere contingit, quia jam omnes artis ληκύθυς *b* exhauſerint: aut quia temporis anguſtia excludantur, quo minus orationem pari arte, atque induſtria pertexant. Imo interdum etiam hic opera eorum claudicat, quibus & ingenium, & ars, & otium, abunde ſuppetit: nempe quia animus jam diutina cura laſſatus, eo, quod ſupereſt, cito nimis ſtudeat defungi. Ne quid hujuſmodi uſu ueniat nobis, ita in tornando exordio, & proximis limandis, verſabimur: ut ſubinde cogitemus, qua porta ſit exeundum.

a Nicol. Cauſſinus in ſacræ humanęque eloqu. parallel.

b Arculas pigmentarias.

ATQUE hæc dicta ſunto de Diſpoſitione, quatenus reſpondet Inventioni, quam generalem, magiſque ſimplicem, vocabimus. Naturæ nunc ordo exigebat, ut deinceps tractaremus de diſpoſitione earum orationum, quarum argumenta excuſſimus in doctrina Inventionis ſpeciali, magiſque mixta. Ut ſunt conſolatoriæ, conciliatoriæ, gratulatoriæ, monitoriæ,

nuptiales, funebres, natalitiæ, & ſimiles. Nam inventionis quidem eſt, earum argumenta quocunque ordine aſſignare: ſed argumenta illa digerere, hoc verò munus eſt diſpoſitionis proprium. Verumtamen in ſpeciali hujuſmodi materia aliud nobis ordo doctrinæ exigere viſus eſt. Nam cum ſtatim poſſis argumenta eo commemorare ordine, quo plurimum in oratione ſolent collocari: quid profecto attinebat, prius illa rudi indigeſtaque ſylva proponere; mox eadem repetere, licet ordine meliori? Quare cum earum οἰκονομία ſatis ex iis cognoſcatur, quæ in ſpeciali Inventionis doctrina diximus: non eſt profecto, quod in iis nunc teramus tempus. Illud tamen conſilium non videtur poſſe improbari, ſi quis omnem iſtam de talibus orationis doctrinam quam nos propoſuimus poſteriori parte libri ſecundi, hoc demum loco tradat: nempe tanquam ſuperioris doctrinæ de inventione, & diſpoſitione, appendicem juſtam, quæ in ſpecialibus quibuſdam materiis, tum argumenta propria, tum eorum ordinem oſtendat. Non diſceptabo, uter ordo præſtet, quando res illa profecto tanti non eſt. Verum de eo quiſque judicio ſuo fruatur, ut lubet.

Cæterum ex iis, quæ de orationibus iſtis expoſuimus, judicium etiam ferre poſſumus de ordine epiſtolari. Nam pleræque omnes epiſtolæ ad iſta genera revocantur. Aut ſi quæ eo referri non poſſe videantur, hæ fere, quod ad ordinem, non

egent artificii ullius. Quales ſunt illæ, quæ narrant: in quibus rei geſtæ ordinem ſervamus. Item quibus alteri reſpondemus, ubi illi plurimum ordini inſiſtimus, quo alter epiſtolam pertexuit. Id ſe facturum ait Tullius lib. VI. ad Att. epiſt. 1. *Accepi tuas literas ad quintum milliare Laodiceæ, quas legi libentiſſime, pleniſſimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ. Iis igitur reſpondebo. Sic enim poſtulas. nec οἰκονομίαν meam inſtituam: ſed ordinem conſervabo tuum.* Nec tamen id perpetuum eſt. Sane lib. 1. ad Att. epiſt XIII, *Reſpondeo*, inquit, *tibi ὕστερον πρότερον. ὁμηρικῶς.* Nempe quia Homerus ſæpe media prius narrat, quam initium rei. Alibi etiam ſe purgat de ordine turbatiori, ſcripſiſſeque dicit *quidquid in buccam veniret.* Et ad Quintum fratrem ait, *hallucinari interdum epiſtolas.* Quare non eſt, quod iſtis immoremur.

Finis Libri Tertii.

GERARDI JOANNIS VOSSI

PARTITIONUM ORATORIARUM LIBER QUARTUS.

CAP. I.

De ELOCUTIONE universè, ac particulatim de priori Elegantiæ parte, quæ in Latinitate conſiſtit.

1. §. *CVM Oratori videndũ ſit, & quid & quo loco & quomodo unũquodque dicat, duoque priora (quorum unum inventionis eſt, alterum Diſpoſitionis) expoſuerimus: proximum eſt, ut de tertio agamus; quod, quatenus in dictione quidem cernitur, Elocutionis; quà autem extra eam ſpectatur, Pronunciationis eſt ſive Actionis.*

2. §. *Elocutio alia Philoſophica eſt, alia Oratoria, alia Poëtica. Hoc loco proxime agemus de oratoria: de cæteris non niſi obiter quædam aſpergemus.*

3. §. *Etſi vero elocutio, Ariſtotele* [a] *teſte,*

[a] Lib. 1. Rhetor.

à Poëtis profecta ſit ad oratores; multum tamen horum illorumque elocutio diſtant. Nam Poëtica longius abit à vulgari conſuetudine loquendi. unde Cicero [a] *Poëtas ait quaſi alia* [b] *quadam lingua loqui.*

4. ſ. *Elocutio Oratoria eſt rerum inventarum, & diſpoſitarum, per verba ſententiaſque expoſitio, ad perſuadendum idonea.*

Qua in definitione elocutio jure non tantum verborum eſſe dicitur, verum etiam rerum. Nec enim ſolum orationem veſtit flore verborum, ſed & lumine ſententiarum. Neque obſtat, quod inventio ſententias ſuppeditat. Nam nihil prohibet, quo minus hæ ad utramque poſſint partem referri: ad inventionem quidem, quatenus probant; ad elocutionem autem, in quantum ornant.

5. §. *Elocutionis præcepta, quà verba, quà rem ſpectes, partim ſunt generalia, neque reſpiciunt certam materiam, aut characterem: partim ſunt ſpecialia, & ad hanc, illamve materiam, ac characterem, reſtricta, atque accommodata.*

6. §. *Elocutio communis dividitur in Elegantiam, Dignitatem, & Compoſitionem.*

7. §. *Elegantia efficit, ut unumquodque tum pure, tum aperte dicatur.*

8. ſ. *Puritas dicitur Latinitas. Ea, ut placet Maximo Victorino* [c]. *nihil eſt aliud quam* obſervatio incorrupte loquen-

[a] Lib. iii de Orat.

[b] Ita cum Lambino legere malim, quàm cum vulgatis codd. *aliena*

[c] Lib. de re Grammatica.

di ſecundum Romanam linguam.

9. §. *Quare oratio non Grammaticis duntaxat præceptionibus; ſed etiam bonorum ſcriptorum conſuetudini conformis eſſe debet.*

10. §. *Nec tamen hæc pars tàm Oratorem conſtituit, quam urbis alumnum; eoque, qui commendat quemquam ob elegantiam, non tam eum laudat, ut Oratorem, quam ut civem Romanum.*

11. §. *Habet enim ſermo urbanus nativum quid, quod peregrinis aſſequi difficile eſt; adeo quidem, ut Aſinius Pollio in Livio etiam quandam agnoverit Patavinitatem* [a].

12. §. *Atque eo magis nunc, deſita Latine loquendi conſuetudine, opera nobis danda eſt, ut quam minimum abſimus ab ſermonis Romani elegantia.*

13. §. *Sed fieri illud nequit, niſi conſtet prius, in quibus conſiſtat Latinitas, & quomodo comparetur.*

14. §. *Conſiſtit autem ea, tum in verbis ipſis tum in modo pronunciandi.*

15. §. *In verbis delectu opus eſt, quem originem eloquentiæ eſſe, jure optimo dicebat Cæſar* [b].

16. §. *Delectus is non ob elegantiam ſolum adhibetur: ſed etiam ob dignitatem, & compoſitionem.*

Ad dignitatem pertinet, quatenus vocabula ſunt propria, vel modificata: hæc rurſum, vel molliter, vel dure tranſlata. Ad compoſitionem verò refer, quatenus

[a] Fabius lib. 1. c. 5. Nempe ornatè quidem; ſed interdum tamen non ſatis Latinè huic Critico ſcripſiſſe videbatur.

[b] Lib. 1. de analogia, ut teſtatur Cicero in Bruto.

quædam præ aliis ſuavia ſunt, aut ſonora. Verum de diſcrimine; ac judicio, ratione dignitatis, aut compoſitionis, ſuis infra locis dicetur.

17. §. *Nunc agendum de eo, quatenus elegantiam gignit. In quo delectu diſtinguuntur vocabula ratione ortus, ſignificationis, & uſus.*

18. §. *Ratione ortus, vel Latina ſunt, vel peregrina. Peregrina vero, vel Græca ſunt, vel aliarum gentium. Græcis abſtinebit Orator. Quod ſi quid Latine dici non poſſit, idem pluribus exponet.*

Cicero lib III. de Fin. bon. & mal. *Equidem ſoleo etiam, quod uno Græci, ſi aliter non poſſum, idem pluribus verbis exponere.* Vide etiam, quam ejuſce rei ſtudioſus fuerit Tiberius: de quo ita Tranquillus: *Sermone Græco, quamquam alioqui promptus & facilis, non tamen uſquequaque uſus eſt, abſtinuitque maxime in ſenatu: adeo quidem, ut,* MONOPOLIUM *nominaturus, prius veniam poſtularit, quod ſibi verbo peregrino utendum eſſet: atque etiam in quodam decreto patrum, cum ἔμβλημα recitaretur, commutandam cenſuit vocem, & pro peregrina noſtratem requirendam; aut ſi non reperiretur, vel pluribus, & perambitum verborum, rem enunciandam.* Ac meminit ejuſce rei etiam Dio in LVII. Βουληθεὶς καὶ περὶ τούτου τι δόγμα ποιῆσαι, ἐκώλυσεν αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ τοῦ ἐμβλήματος, ὡς καὶ Ἑλληνικὸν, ἐμβληθῆναι, καὶ τοι μὴ

a In Tiberio c. 71.

b Facturus de hac re decretū, *emblematum* vocabulum in eo poni, quia Græcum eſſet, prohibuit: quanquā Latinū, quod id interpretaretur, haberet nullum.

ἔχων ὅπως ἐπιχωρίως αὐτὸ ὀνομάσῃ. Narrat idem aliquanto poſt, ut, cum ſtrenam à quibuſdam oblatam non accepiſſet, eadem de re propoſuerit edictum, in quo voce non Latina uteretur. Hoc cum in mentem ei veniſſet noctu, ut erat elegantiæ in loquendo perquam diligens, vocaſſe ad ſe omnes, qui linguæ Latinæ proprietatem ſtudioſe obſervarent. Ubi Attejum Capitonem dixiſſe, tametſi nemo ante eum iſto vocabulo uſus fuiſſet, hoc nihilominus in Tiberii gratiam inter antiqua eſſe referendum. At Marcellum quendam *a* ſubjeciſſe tum, *Hominibus, Cæſar, civitatem dare potes, verbis non potes.*

a Apud Dionem legitur Πόρκιλλός τις, pro Μάρκελλός τις. Eſt is M. Pomponius Marcellus: ut liquet ex Suetonio de claris Grammaticis: ubi rem eandem narrat.

19. §. *Si Græci ſcriptoris verſus ſit adducendus, ſatius fuerit eum Latine transferre.*

Quod Cicero etiam obſervat in oratione pro Dejotaro, ubi ſententiam Latine exprimere, quam Græcum referre verſum maluit. Imo idem facit in iis, quæ de Philoſophia ſcripſit. Ut pene initio Tuſculanarum quæſtionum; ubi itidem Epicharmi verſiculum iſtum convertere, quam Grece recitare, maluit:

Ἀποθανεῖν οὐ, ἢ τεθνάναι δ' οὔ μοι διαφέρει. *b*

Ita enim apud eum Marcus, & alter, colloquuntur. *M. Dicam, ſi potero, Latine. Scis enim, me Græce loqui in Latino ſermone non plus ſolere, quam in Græco Latine. A. Et recte quidem. Sed quæ tandem eſt Epicharmi iſta ſententia.*

b Ita, ut alibi monuimus apud Sextum Empiricum legendus is verſus: de quo minimè audiendus doctiſſimus Simo Boſius animadverſionibus in epiſt. l. 1. ad Att.

M. Emori nolo, ſed me eſſe mortuum,
nihil æſtimo.

Atque hæc ſatis oſtendunt, quantum recedant ab antiquis, qui, venti atque oſtentationis cauſa, paſſim inferciunt Græca, atque ita, chimæræ inſtar, monſtroſam reddunt orationem. Sane tantum abeſt, ut probari hæc res poſſit in ſemidoctis, ut in Lucilio ipſo (quem Græca Latinis miſcuiſſe, reliquiæ oſtendunt) reprehenderit illud Horatius: [a]

At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis.
Miſcuit. O ſeri ſtudiorum, quine [b] putetis.
Difficile, & mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit. An ſermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota ſi commiſta Falerni eſt?

[a] Lib. 1. ſer. ſat. 10.

[b] Οἴγε, qui utique. Vide Priſcianum lib. 16.

20. §. *Nec tamen hæc ita accipi debent, quaſi in totum abſtinendum ſit Græcis. Nam iis uti licet, quæ uſu jam ſunt recepta.*

Cicero lib. III. de Fin. Bon. & Mal. *Quamquam ea verba, quibus ex inſtituto veterum utimur pro Latinis, ut ipſa* Philoſophia, *ut* Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, Muſica, *quamquam Latine ea dici poterant, tamen, quoniam uſu recepta ſunt, noſtra ducamus.* Imo Cicero Orat. in Piſonem, non refugit Græcum verbum *οἴχεται* [c], ſed

[c] Abiit, ſive evanuit.

a Trinũ. Act. 2. ſc. 4. cum Plauti a citaret verſum illum, jam ore omnium pervulgatum:

Ratio quidem hercle apparet, argentum οἴχεται.

21. §. *Imo in epiſtolis eorum etiam eſt uſus, quæ in vulgus recepta non ſunt, dummodo ſcribamus ad illum, qui Græce ſciat. nam ſi neſciat græce quid aliud, quam ignaviam ei exprobremus, atque inſcitiam. Imprimis autem iis fuerit locus, occultare ſi quid velimus.*

Hujus quoque rei exempla paſſim habemus in epiſtolis ad Atticum: ubi eapſe de cauſa multa dicit ἐν αἰνίγμασι, καὶ ἀλληγορίαις b Quod ipſe agnoſcit lib. 11. epiſt. XIX: *poſthac*, inquit, *ad te, ſi aut perfidelem habebo cui dem, ſcribam omnia plane: aut ſi obſcure ſcribam, tu tamen intelliges. In his epiſtolis, me Lalium, te Furium faciam: cætera erunt ἐν αἰνίγμασι* c.

b Ænigmaticè & allegoricè.

c Obſcurè; & per ænigmata.

22. §. *Præterea loca Græce adducere expedit iis, qui commentarios, aut animadverſiones ſcribunt in veteres ſcriptores.*

Nam collatio Græcorum Latinorumque multum ut voluptatis, ita etiam utilitatis adfert.

23 §. *Item cum de veterum mente controverſia eſt.*

Nam cum multa adeo perperam vertantur facilius inveniemus fidem, ſi ipſa ſcriptoris verba adducamus.

24. §. *Imprimis vero iis apud peritos ute-*

mur, ſi deſtituamur Latinis: ut fit in multis nominibus partium humani corporis, animantium, plantarum, gemmarum, medicamentorum, inſtrumentorum; item vocibus, quas technici, aut Philoſophi cuderunt.

Cicero lib. III. de Fin. *Puto, concedi nobis oportere, ut Græco verbo utamur, ſi quando minus occurret Latinum. ne hoc* ephippiis, & acratophoris *potius, quam* poëgmenis, & apoproëgmenis, *concedatur, quamquam hæc quidem* propoſita *recte*, & rejecta *dicere licebit.*

25. §. *Adhæc non eſt, quod apud doctos refugiamus Græca, ſi Latinis fuerint ſignificantiora, vel elegantiora.*

Ut ſi Φιλαυτία malis dicere, quam *amor ſui ipſius.* Item ἀπειροκαλία quam *ignorantia decori*, vel etiam *ineptia.* Nec enim hæc idem ſignificant: etſi id magni viri putarint. Accedo potius Tullio; qui lib. II. de oratore, de Inepti vocabulo agens, *Vim*, inquit *huius mali Græci non vident: ne nomen quidem ei vitio impoſuerunt. Vt enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent, non reperies.* ſcio, hac parte à Budæo a reprehendi Tullium; ſed Ciceronis cauſam fortiter agit Cæſar Scaliger oratione de verbo *Inepti* ad Arnoldum Ferronum. Nec in ſingulis modo verbis, ſed etiam conjunctis, id locum habet. Certe perierit venuſtas, ſi Latine efferre velis illud Diogenis Cynici b; Κρεῖττον ἐς κόρακας ἀπελθεῖν, ἢ ἐς κόλακας c.

a Lib. I. de Aſſe.
b Apud Laërtiũ.
c Satius eſt in corvos incidere, quàm in adulatores.

Vel illud Solonis [a], aut, ut alii volunt, Xenophanis [b] Τοῖς τυράννοις ἐντυγχάνειν δεῖ, ἢ ὡς ἥκιςα, ἢ ὡς ἥδιςα [c]. Suntque ejuſmodi innumera. Et hæc de Græcis.

26. §. *Quemadmodum vero in Græcis fecimus, ita in aliarum etiam gentium vocabulis diſtinguere convenit inter illa, quæ civitate ſunt donata, & ea, quæ peregrinitatem nondum exuere.*

Poſterioris generis eſt MASTRUGA [d], Sardum vocabulum. Scio uti Tullium [e]: ſed ita, ut Fabius [f] ait, *illudens Cicero ex induſtria dixit*. Tale quoque Præneſtinum *conia* pro *ciconia*: cujus meminit Plautus Truculento [g]. Sane & *Præneſtinorum ſermone utentem Vectium Lucilius inſectatur*: ut ibidem ait Fabius. Tale quoque *parlamentum* pro ſuprema curia in Galliis, præcipue Pariſienſi. Item *guerra* pro bello, etſi ne in verſu quidem id refugit Baptiſta Mantuanus.

At prioris generis eſt *camelus*, quod à Syris eſſe agnoſcit Varro lib. IV. de L. L. itidem *eſſedum*, quod à Gallis eſt, ut indicat Junius Philargirius [h], ſuntque multa ejuſmodi.

27. §. *A ſignificatione dividuntur vocabula bifariam. Nam vel conſideramus ſignificationis aptitudinem, vel rei ſignificatæ honeſtatem.*

28. §. *E priori conſiderandi modo reſultat vocabulorum Diſtributio in magis & minus ſignificantia: è quibus potiora dicuntur æquantia rem, de qua ſermo eſt.*

a Plutarch.
b Heſych illuſtris.
c Cum tyrannis aut nihil ſermonis habendum, aut ſuaviſſime.
d Vel *maſtruca.*
e Pro Scauro, apud Iſidorum lib. 19 cap. 23. Etiam Orat. de provinciis conſular. legas, *cum maſtrucatis latrunculis.*
f Lib. 1. cap. 5.
g Act. 3. ſc. 2.
h In 3. Georg.

29. §. *E poſteriori oritur altera diviſio in honeſta, & inhoneſta; cujuſmodi ſunt obſcena, & ſordida.*

30. §. *Obſcena ſunt, quæ res Veneris nudis enunciant vocabulis.*

31. §. *Verum cum voces obſcenæ æque Latinæ ſint; imo ſcriptores Romani* κατ' ἀντονομασίαν *per* verba Latina *intelligant* a *obſcena, tanquam quibus Latina ſive Romana inſit ſimplicitas: profecto non tam qui his utitur, contra Latinitatem, quam bonos mores peccat: neque tam imperitiam detegit ſermonis Romani, quam animi impuritatem.*

a Turnebum vide lib. 24 Adverſ. cap. 5.

32. §. *Quare qui hoſtis naturæ non eſt, is aut in totum iſtis abſtinebit, aut ſi qua eſt rei enunciandæ neceſſitas, eam potius verborum teget involucro, naturam hac in parte imitans, quæ partes obſcenas maxime ab oculis removit.*

33. §. *Etiam abſtinendum ſordidis. Ejuſmodi ſunt, quæ notant res immundas.* Qualia Stercutio relinquemus.

34. §. *Denique ab uſu diſtinguuntur vocabula, idque bifariam. Nam vel uſus is ſpectatur in populo, vel in ſcriptoribus illis, quorum aliqua hodie habemus.*

35. §. *Ratione popularis conſuetudinis diſtribuuntur vocabula in vetera, & nova.*

36. §. *Veterum alia in uſu ſunt, alia non ſunt.*

37. §. *Priora vel ſoli uſurpantur vulgo: vel etiam doctis.*

38. §. *Quibus ſolum vulgus utitur, ea etſi*

de rebus ſordidis non ſint , tamen pro ſordidis habentur.

Nempe ſordes contrahunt, quæcunque uſu hominum elegantium haud niteſcunt. Unde Gellius [a] ea vocat *maculantia ex ſordidiore vulgi uſu.* Hujuſmodi quædam apud Daberium inveniri ait, ut *homo levenna* pro levi, *malas malaxare, gurdus, cocio, botulus* pro farcimine, & alia : quamvis de quibuſdam rigide nimis exerceat cenſuram : ut cum ejuſmodi facit *planum* pro ſycophanta, quo tamen uſum agnoſcit Ciceronem in Orat. pro Cluentio. Ac videtur non minus falli de *obba*, quod nec Perſius refugit. Interim recte Gellius, cum diſtinguit inter vulgi uſum, & conſuetudinem doctorum. de quo elegans etiam Fabii locus lib. 1. cap. VI. *Conſtituendum imprimis id ipſum, quid ſit, quod conſuetudinem vocemus. Quæ ſi ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculoſiſſimum dabit præceptum, non orationi modo, ſed, quod majus eſt, vitæ. Unde enim tantum boni, ut pluribus, quæ recta ſunt, placeant? Igitur, ut velli, & comam in gradus frangere, & in balneis perpotare, quamlibet hæc invaſerint civitatem, non erit conſuetudo; quia nihil horum caret reprehenſione; at lavamus, & tondemus, & convivimus ex conſuetudine; ſic in loquendo, non ſi quid vitioſe multis inſederit, pro regula ſermonis accipiendum eſt. Nam, ut tranſeam, quemadmodum vulgo*

[a] Lib. 16. cap. 7.

vulgo imperiti loquantur, tota ſæpe theatra, & omnem circi turbam, exclamaſſe barbare ſcimus. Ergo conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum; ſicut vivendi, conſenſum bonorum. Soſipater Chariſius lib. I. ut fatuum & ſordidum damnat quoque *ſecus* pro *ſecundum*, vel *juxta*. Sic tamen locuti etiam Sempronius Aſellio lib. I. Hiſtor. & Plin. lib. XXIV. cap. XV.

39. §. *Eorum, quæ neque d.cti refugerunt, alia fuere his uſitata, alia rara.*

Uſitata, ut *urbs*, *murus*, *cœlum*, &c. Rara, ut *oppido* pro *valde*; *actutum* pro *ſtatim*, omniaque quæ antiqua ſunt, nec tamen plane antiquata.

40. §. *At quæ in uſu eſſe deſierunt*, obſoleta *dicuntur.*

Ut ſunt, *topper* pro *cito*, *manus* pro *bonus*, *iduare* pro *dividere*, ſimiliaque.

41. §. *Quæ florente ſermone Romano viris præſtantibus in uſu fuere, hæc nobis etiam conſtituere debent orationis corpus.*

Neque enim in epiſtola ſolum, ſed in oratione etiam, illud locum habet:

Munda, ſed è medio, conſuetaque verba, Juventus,
Scribite: ſermonis publica verba placent.

42. §. *Obſoleta omnino vitanda.*

Quibus qui utuntur, perinde agunt, quaſi cum Euandri matre loquantur: ut Phavorinus dicebat [a]. Cujus & illud eſt apud Gellium: [b] *Id*, inquit, *quod à Cajo*

[a] Apud Gellium l. I. c. 10.
[b] Ibidem.

Cæſare, excellentis ingenii ac prudentiæ viro, in primo de Analogia libro ſcriptum eſt, habe ſemper in memoria, atque in pectore, ut, tanquam ſcopulum, ſic fugias inauditum atque inſolens verbum.

43. §. *Rara & ipſi raro uſurpabimus. Nam inſipientis eſt putare, paſsim hoc licere nobis, quod fortaſſe uno alteroque in loco ſibi ſcriptor aliquis permiſerit.*

Hujuſce etiam rei nos Seneca admonet epiſt. cxiv. *Arruntius, vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium:* Exercitum argento fecit, *id eſt, pecunia paravit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis: Dicit quodam loco:* Fugam noſtris fecere. *Alio loco;* Hiero Rex Syracuſanorum bellum facit. *Et alio loco:* Quę audita Panormitanos dedere Romanis fecere. *Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pene continua: nec ſine cauſa: ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem, quid ſequatur, ubi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius:* Aquis hiemantibus. *Arruntius in primo belli Punici ait:* Repente hiemavit tempeſtas. *Et alio loco, cum dicere vellet, frigidum annum fuiſſe, ait,* Totus hiemavit annus. *Et alio loco:* Inde ſexaginta onerarias leves præter militem, & neceſſarios nautarum, hyemante Aquilone,

miſit. *Non deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Salluſtius dicit :* Inter arma civilia æqui boni famas petit. *Arruntius non temperavit, quo minus primo ſtatim libro poneret :* Ingentes eſſe famas de Regulo.

Hac in re peccari imprimis ſolet à juventute. Nam in lectione auctorum plurimum non tam attendit ad vultum ac lineamenta ſermonis nativi, quam tantummodo exſtantia quæque excerpit, ac recondito eorum uſu famam poſtea eruditionis aucupatur. Hujuſcemodi tamen modice uſurpata, neque affectata, dignitatem tribuunt orationi; quia non quilibet iis fuerat uſurus. Et hæc de veteribus.

44. §. *Novorum quædam ab aliis conficta ſunt, & vel à paucis, vel etiam à vulgo recepta; cujuſmodi; generali vocabulo,* nova *appellantur : alia vero à dicente primum finguntur, quæ, diſcriminis cauſa,* novata *nuncupamus.*

45. §. *Eorum, quæ preſſe* nova *vocantur, non una eſt ratio : quia, quæ aliquando fuere nova, poſtea facta ſunt vetera; eoque videndum eſt, quando recipi quidque cœperit. Quæ Ciceronis, aut Maronis ævo irrepſere, ea, quin tuto uſurpentur à nobis, nemo fere ambigit.*

Iſtiuſmodi eſt *noviſſimus* pro ultimo, *cervix* pro cervicibus.

46. §. *Major eſt dubitatio de iis, quæ proximo ſæculo, decreſcente jam puritate, in uſu eſſe cœperunt.*

Ut *interim* pro *interdum*, *ſubinde*, pro *identidem*. Nam priori ſæculo valuit *deinde*.

47. §. *Hujuſcemodi non eſſe vocabulis utendum, multorum opinio eſt. Et puerili quidem ætati bis recte interdici agnoſcimus. In iis vero, quibus judicium firmavit ætas, feram potius, quam vel laudem, vel culpem.*

48. §. *At illis, quæ collapſo prope ſermone Romano, ac decrepita quaſi ætate, inventa ſunt, qualia apud Symmachum, & Sidonium ſunt multa, in totum cenſeo abſtinendum.*

49. §. *Ac multo magis damnanda arbitror, quæ proximis ſunt inventa ſæculis, aut noſtro: præſertim ſi neque nitantur neceſſitate, neque facta ſint ἀναλόγως ſive congrue: quorum ſi alterutrum abſit omnino, tanquam barbara, averſer.*

Ita nulla neceſſitas fuit, cur dicerent *prædicatum* pro *attributo*, & *principaliter* pro *maxime*. At contra Græcæ compoſitionis leges peccat οὐτοπία [a], quod finxit Thomas Morus, alludens ad Homericum οὔτις [b].

50. §. *Novatorum quatuor ſunt genera: alia imitatione fiunt, alia derivatione, alia compoſitione, alia novæ ſignificationis impoſitione.*

Imitatione, ut ſi à ſono animalis verbum effingas ad inſtar veterum *balare*, *baubari*, & aliorum, quæ habes apud Philomelæ [c] ſcriptorem.

[a] Non locus ſive potius ne locus, aut terminatione etiam mutatâ *neloeia*. Ita ficto nomine regionē vocabat, quæ foret nuſquam. Vnde, qui volet, æquè ridicule *nuſq́ amiam* appellet, vel *nuſquamam* cum Eraſmo Epiſt. ad Morum.
[b] Nullus.
[c] Inter Ovidio perperā tributa.

Derivatione, quomodo Gaza ab hirundine fingit *hirundinaria*, quæ Græcis χελιδόνιον [a]. item à corniculo *cornicularia*, ut iiſdem eſt κερατῖτις [b]. Simile fit, ſi à capitio, quod veteribus [c] fœminarum mamillare erat, aliquam dicas *capitiatam*, quod pectus capitio texerit.

Compoſitione, quomodo à *bombo* & *ardeo* conflarunt *bombardam*. Sic Gaza ad exemplum Græcorum ἀλίφλοιος [d], κυνόσβατον [e] τριόρχης [f], effinxit *ſalſicortex*, *caniruꝺbus*, *triteſtiger*: ſuntque apud eum hujus generis longe plurima.

Denique *novæ ſignificationis impoſitione*, ut qui *clepſydram* vocant, quod verius eſt *clepſammium*, ſeu *clepſammidium*. Nec enim aqua nunc, ut olim; ſed arenulis, tempus metimur.

Ex his quatuor modis primus κατ' ὀνοματοποιΐαν fit, ultimus κατὰ μεταφοράν: de quarum utraque poſtea dicetur.

51. §. *Novata uſurpare licet, cum deeſt verbum vetus, aut id, quod habemus, non ſatis idoneum eſt. Ac imprimis locum habent in rebus amœnis jucundiſque. Alias utendum iis verecundius.*

Ita uſurpat Tullius lib. de Senectute: *Terra ſemen tepefactum complexu ſuo diffundit, & elicit* HERBESCENTEM *ex eo viriditatem*. Et ibidem: NE SYLVESCAT *ſarmentis*. Hactenus de uſu verborum, quatenus in populo conſiſtit.

52. §. *Præterea uſus ſpectatur ratione ſcriptorum, unde vocabulorum alia poëtica*

[a] Plantæ genus.
[b] Item plantæ genus.
[c] Varro lib. 4. de LL. & de vita populi Rom. etſi aliter Nonius, ſed non intellexit Varroné.
[d] Species eſt roboris.
[e] Canina ſentis.
[f] Accipitris genus.

ſunt, alia hiſtorica alia Oratoria, alia iis propria, qui artes, aut ſcientias tractant.

53. §. *Poëtica dicuntur, non quibuſcunque utuntur poëtæ: ſed quæ apud ſolos inveniuntur poëtas, vel ſaltem poëtis* a *ſunt in uſu, Oratoribus non item.*

a Etſi non ſolis, ſed etiam hiſtoricis: de quorum dictione §. ſeq.

Ut, *olli*, pro *illi grates* pro *gratias, altum* pro *mari, pugnare alicui* pro *cum aliquo.* Nec quia alia poëtarum, quam Oratorum, dictio eſt, eo poëtarum lectione abſtinere debet pedeſtris eloquentiæ candidatus. Nam, ut nihil dicam de liberali delectatione, quæ ex iis percipi poteſt: multum hoc ſtudio ipſa alitur eloquentia. De delectatione quidem ita Tullius pro Archia: *Quares à nobis, cur tantopere hoc nomine delectemur? quia ſuppeditat nobis, uti & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur & aures convitio defeſſæ conquieſcant.* Et mox: *Si ex his ſtudiis delectatio ſola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animadverſionem humaniſſimam, ac liberaliſſimam, judicaretis.* Eadem Fabii mens lib. x. cap. 1. *Præcipue*, inquit, *velut attrita quotidiano actu forenſi ingenia optime rerum talium blanditia reparantur.* Quantopere vero nutriatur eloquentia Poeticæ ſtudio, oſtendunt hæc verba, quæ proxime ibidem antecedunt: *Plurimum dicit Oratori conferre Theophraſtus lectionem poëtarum, multique eius judicium ſequuntur, neque id immerito. Namque ab his, & in re-*

bus ſpiritus , & inverbis ſublimitas , & in affectibus motus omnis , & in perſonis decor petitur. Interdum autem & commode orationi inſeri poëtarum verſus multis Ciceronis locis dilucet : ita lib. VII. epiſtolam quandam ad Trebatium, concludit hoc Terentii [a] ſenario : a Heaut. 1. 1.

Aut conſolando , aut conſilio , aut re juvero,

54. §. *Nec poëtica tantum , ſed hiſtorica etiam phraſis ab Oratoria eſt diverſa.*

Quintilianus [b] *Vitandum quoque , in quo magna pars errat , ne in oratione poëtas nobis , & hiſtoricos ; in his operibus , Oratores , aut declamatores imitandos putemus. Sua cuique propoſita lex , ſuus decor eſt.* b Lib. 10. cap. 1.

Crebrum ſane loquendi genus hiſtoricis eſt , *lubrica viarum, occulta ſaltuum, prominentia montium,* aliaque ; quæ apud Oratores haud temere reperias.

55. §. *Nec artium, vocabula , qualia multa habent Grammatici , Philoſophi , Theologi , aliique rerum divinarum , aut humanarum doctores , ab Oratore uſurpari debent : quia oratio ejus debet eſſe popularis.*

Non quidem , quaſi penitus protritis , & calcatis vocabulis , uti oporteat: (nam in pedeſtri quoque oratione locum habet illud Venuſini vatis [c]. c Lib. 3. od. 1.

Odi profanum vulgus , & arceo :) ſed quia uſurpare non debet , quæ à populo non intelligantur. Et hæc quidem

dicta ſunto de vocabulorum delectu.

56. §. *Altera Latinitatis pars conſiſtit in pronunciationis ſono. Nam non ea tantum uſurpanda eſt dictio, quam nemo reprehendat: ſed inſuper moderanda eſt & lingua, & ſpiritus & vocis ſonus.*

Fruſtra tamen ſit, qui putet, ſe hac parte adſpirare poſſe ad veterum gloriam. Nihil quippe vulgari eſt pronunciatione corruptius. Ut cum C. ante vocales E. & I. aliter efferimus, quam ante A. O. V. aut conſonantes L. & R. Item cum diphthongos Æ & OE pronunciamus, tanquam nudas vocales. Et ſunt alia id genus plura, de quibus agimus in primo & ſecundo de Arte Grammatica.

57. § *Diximus, in quibus conſiſtat Latinitas: videndum quomodo comparetur. Ac olim quidem acquiri poterat auditu ſolo, quia paſſim loquebantur Latine: nunc non item.*

H... minus: qui ſeu magnatum parentumque culpa, ſeu perpetua ſæculorum infelicitate, fere ita uſu venit, ut ii præficiantur primæ ætati, qui necdum ipſi è luto poſuerunt pedes. Et ſane dubitandum non eſt, quin inde ſit, quod, etiam cum ſedulo fuerimus in optimis ſcriptoribus volutati, ſermo tamen fluat lutulentus.

—*Adeo in teneris conſueſcere multum eſt* a.

a Virgil. 2. Georg.

58. §. *Superſunt igitur duo præcipue modi, quibus Latine diſcamus: diligens be-*

norum ſcriptorum lectio, & eorundem imitatio.

59. §. *Præſtantium Latinæ linguæ auctorum quamquam non ita magnus eſt numerus, non tamen à quovis quilibet ſunt legendi; ſed judicio hic opus, quia ſcriptorum alii aliis ſunt meliores, & pro cujuſque profectu, legendi ſunt alii, atque alii.*

60. §. *Scriptores quidem diſtinguimus pro ætate, qua quiſque vixere. Quinque enim quaſi ætates facimus ſermonis Romani; puerilem, creſcentem, adultam, decreſcentem & decrepitam. Ad puerilem refero Saliares hymnos, ex quibus fragmenta quædam citantur à Grammaticis antiquis. Item Leges* XII. *Tabularum. Primus in adoleſcentia eſt Livius Andronicus; melior Cato. cujus de re Ruſtica libri ætatem tulerunt. Optimi autem Plautus, Terentiuſque In adulta ſunt, ex Oratoribus quidem, & Rhetoribus, Cicero, Cælius, Cornificius, Porcius Latro* [a], *M. Seneca, &c. ex hiſtoricis Salluſtius, Iulius Cæſar, A. Hirtius, ſcriptor belli Hiſpanienſis, Livius, Velleius, &c. ex poëtis, Lucretius, Catullus, P. Syrus Mimus, Maro, Horatius, Tibullus, Propertius, Gratius, Ovidius, &c ex medicis, philoſophis, reive ruſticæ, aut architectonicæ ſcriptoribus, Varro, Vitruvius, Scribonius Largus, Cornelius Celſus, Pomponius Mela, Columella &c. In decreſ-*

[a] Modo illa in Catilinā declamatio ſit Porcii Latronis, ac non potiùs declamatoris antiqui: quod verius puto. Videtur enim oratio illa aliquantò inferior laudibus, quas Latroni tribuit M. Seneca. Imo quędam Latinitatis jam labantis in eo veſtigia obſervo. interim, ut dixi, antiquus eſt ſcriptor: ut audiendus non videatur

cente vero ætate ſunt Oratores, & Rhetores, Rutilius Lupus, Quintilianus, Plinius junior, &c. Hiſtorici, Curtius, Suetonius, Tacitus, Iuſtinus, &c. Poëtæ, Lucanus, Perſius, Sillius, Iuvenalis, Valerius Flaccus, Statius Papinius, Martialis, &c. Philoſophi, L. Seneca, Plinius Veronenſis, &c. Grammatici, Aſconius, Agellius, &c. In decrepita ætate ſunt, Symmachus, Capella, Sidonius, &c.

zud.cario, qui ineptiſſimum vocat ſophiſtam. Aliqui eum cenſent Vibiū Criſpum; ut quoque legas apud Hadrianum Iunium. de Coma cap. 8.

61. §. *Pro legentium quoque profectu, non ſine ſummorum virorum* [a] *exemplo, triplicem quaſi ætatem ponimus, pueritiam, adoleſcentiam, &* ἀκμὴν *ſive ætatem ſtatam.*

[a] Eos inter Lipſii in epiſtolica inſtitut.

62. §. *Pueritiæ ſolus legendus eſt Cicero, atque id, quouſque ex eo didicerit formare orationis corpus.*

Nam ut pictor primo hominem delineat, inde colores addit: ita nobis prima eſſe debet cura formandi corpus orationis, poſt demum de ornamentis laborabimus. Quod ſi ſtatim, nunc hunc, nunc illum legamus ſcriptorem, oratio non erit æquabilis, & unius quaſi fili; ſed incompoſita, & inconſtans. Si quos tamen Ciceroni addere ſit viſum: illi haud alii ſunto, quam qui præiverint ipſi in hoc puerili imitationis genere; Longolius imprimis, tum autem Bembus; Bunellus, & Manutius in epiſtolis illis, quas ante ſenium ſcripſit: nam cæteræ frigidam ſapiunt ætatem.

63. §. *Adoleſcentiæ utilis eſt in ſermone familiari, ac epiſtolis quoque, Terentius, & mox Plautus: at in orationibus ſcribendis illi veterum conducent, qui à Tullii dictione proxime abſunt.*

Nec movere debet, quod multi in Cicerone uno conſiſtendum putent. Placere ſibi ajunt Plinianum illud [a], *Stultiſſimum, ad imitandum non optima quæque proponere.* Verum ratio eos fugit, cum in ſolo Cicerone optima omnia eſſe arbitrantur. Nam non tantum multa ſunt non venuſte minus ab aliis ſcriptoribus, quam Cicerone, dicta; ſed etiam plurima ſunt, quæ Ciceronis verbis efferri non poſſint, ſive in re ruſtica, in qua adeundi ſunt Varro, & Columella, aliique ejuſce rei ſcriptores; ſive in architectonica, in qua conſulendus Vitruvius; ſive in re naturali, in qua accedendus Plinius. ut in aliis rebus alii. Quare Ciceroni alios addemus, poſtquam is docuerit formare periodos, numeros, ac totam ſeriem contextumque orationis. Sed neque tum amplius ſervandum erit puerile iſtoc imitationis genus, quod inter alios ſecutus is, quem dixi, Longolius; ut qui etiam ſemiperiodos è Cicerone deſcribat: ſed potius Ciceronis, aut alius ſcriptoris ſententiæ alio debebunt orationis veſtitu ornari, Ciceroniſque verba aliis accomodari ſententiis, atque ita ex una velut cera plures effingi imagines.

[a] Lib. 1. epiſt. 5.

Interim tunc quoque in ſcriptoribus de-

lectu opus eſt. Nam ſermonem quidem familiarem juvabunt maxime Plautus & Terentius, &, qui ad eorum proxime dictionem acceſſit, Agellius. Deque epiſtolis idem ſentiendum. Unde Plinius, [a] epiſtolas laudans, comparat eas Plauto & Terentio metro ſolutis. In orationibus autem, & hiſtoriis, magis ii proderunt, qui proxime accedunt ad Ciceronis ſtylum: ut ſunt Cæſar, Livius, Vellejus, Curtius, Quintilianus.

[a] Lib. 1. epiſt. 16.

64. §. *Tertia vero ætate, quia jam conſtantem duxerimus ſermonis lineam, nihil periculi erit, ne ornamentis aliunde arceſſitis, aut obruatur ſermo, aut dimoveatur de gradu. Quare huic ætati exſpatiari licebit per omne ſcriptorum genus.*

Imo tum ne ex ipſo quidem Appulejo, vel gloſſariis, dummodo judicium adſit, haurire aliqua gravabimur, quæ, ſuo uſurpata loco, ornare valeant orationem.

65. §. *Imprimis autem tum legendi breves illi ſcriptores, Salluſtius, Tacitus, Seneca, & ſimiles: quorum lectione futurum eſt, ut paulatim judicii falce reſecetur luxuries dictionis.*

Hactenus de Latinitate.

CAP. II.

DE PERSPICUITATE.

1. §. DICAMUS *nunc de perſpicuitate, ſive evidentia; quæ magis*

etiam in oratione neceſſaria eſt, quam exquiſita Latinitas.

Hinc illud vetus, & pervulgatum:

Σαφέστερόν μοι, κ᾽ ἀμαθέστερον φράσον. a

Et profectò, ut optime inquit Auguſtinus b, *Quid prodeſt locutionis integritas, quam non ſequitur intellectus audientis? cum loquendi omnino nulla ſit neceſſitas, ſi, quod loquimur, non intelligunt propter quos loquimur ut intelligant.* Quare non imitanda nobis dictio Tertulliani, pręſertim ſcholaſtico ſcripto de Pallio. Idem dę Perſii dictione judicium eſto. Imprimis verò perſpicuitate eſt opus, ſi res fuerint obſcuræ. Ubi plane exigitur virtus ea, quę ab Hermogene dicitur λόγος ἀληθινὸς, oratio nempe ſimplex, nudiſque ſententiis, ſine ulla artis affectatione, ſaltem quæ conſpicua ſit. At in rebus apertis, dictione minus vulgari uti licet: juxta illud vetus, Τὰ μὲν κοινὰ καινῶς, τὰ δὲ καινὰ κοινῶς c

2. §. *Ad perſpicuitatem requiritur, ut vocabula propria ſint, & uſitata.*

De propriis ita Ariſtoteles lib. III. Rhetor, cap. II. Τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, σαφῆ (τὴν λέξιν) ποιεῖ τὰ κύρια. d Et in Poëtica cap. XXII. Σαφεστάτη μὲν λέξις ἐστὶν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων e De uſitatis ſic idem ſcribit. lib. VI. Topicorum cap. II. Πᾶν γὰρ ἀσαφὲς, τὸ μὴ εἰωθός. f Propria autem cum dico, non excludo modificata, ſed requiro nativam ſignificandi vim ex uſu doctorum. Cum item additur, uſitata eſſe

a Indoctius proloquitor, atq; clarius.

b Lib. 4. de doct. Chriſt. cap. 10.

c Communia rariter, rara communiter.

d Ex nominibus, & verbis, perſpicuã orationem efficiunt propria.

e Maxime quidem perſpicua eſt dictio, quæ ex propriis nominibus conſtat.

f Quicquid enim inuſitatũ eſt, id obſcurum eſt.

debere, arceantur obſoleta, & nova: quo nomine etiam novata jam comprehendo. Sed & rara quæ ſunt, ad obſoletorum naturam propius accedunt: unde ipſa etiam obſcuritatem adferre ſolent, ſaltem imperitis. Idemque de artium vocabulis judicandum.

3. §. *Præterea neceſſe eſt, ut vocabula unum ſignificent cui rei repugnant* ὁμωνυμία, *&* ἀμφιβολία. ὁμωνυμία, *eſt unius pluriumve vocabulorum ambiguitas extra conſtructionem. Nam ſi conſtructioni inſit,* ἀμφιβολία *dicitur.*

Ita ὁμωνυμία eſt in voce *Germanus*, quo & in Germania natus, & frater germanus ſignificatur. Hæc non vitium eſt, ſed virtus, quando ludere viſum eſt ambiguitate dictionis: ut cum de Cimbro fratricida (in quem epigramma quoque exſtat Maronis) Cicero dixit, *Germanum occidit Cimber.*

Ἀμφιβολίας exemplum tale ponit Fabius [a] *Teſtamento quidam juſſit poni ſtatuam auream haſtam tenentem.* Quæritur enim, num ſtatua haſtam tenens aurea eſſe debeat, an haſta eſſe aurea in ſtatua alterius materiæ. Sic illo Ennii verſu:

Ajo te, Æacida, Romanos vincere poſſe.

Item illo apud Fabium: [b]

Chremetem audivi percuſſiſſe Demeam.

In cujuſmodi exemplis neſcitur, uter accuſativus à fronte regatur, uter à tergo. Eſt tamen, cum ejuſmodi ſtructura nul-

[a] Lib. 7. cap. 9.

[b] Lib. 8. cap. 2. item lib. 7. c. 9. Sed hic pro *Chremetem* habet *Lachetem.*

lam ambiguitatem parit. Ut ſi dicas, *Vidi ſtruthiocamelum deglutientem ferrum.* Neque enim periculum eſt, ne quis ſtruthiocamelum putet à ferro eſſe deglutitum.

4. §. *Nec debet oratio nimis eſſe conciſa, ut in βραχυλογία, quomodo vocatur nimia ſermonis brevitas.*

Sane ſcriptores, qui brevitatem ſectantur, in obſcuritatem facile incidunt: quod de Plinio Veronenſi ipſoque Salluſtio, oſtendit Andr. Schottus Tullianarum Quæſtionum lib. I. cap. XIX. Ejuſdem Plinii eſt lib. VII. de Cicerone: *Omnium triumphorum lauream adepte majorem.* Quo de loco mirifica quidam ſomniant. Nam putant *omnium triumphorum* κατ' ἐναλλαγὴν poni pro *omni triumpho.* Atqui βραχυλογία eſt, pro *triumphorum laurea lauream adepte majorem.* Interim laudatur ſæpe brevitas, ſed pro re nata, non affectata βραχυλογία delectati Lacones.

5. §. *Obſcuritatem quoque parit ſermo, ſi tam longus ſit, ut dicentem proſequi non poſſit auditoris intentio.* Μακρολογία *appellatur. Hanc imprimis in epiſtolis fugere oportet.*

Sane obſcurius paulo illud Petri Bembi epiſtola, quam Leonis X. nomine ſcripſit ad Ludovicum, Galliæ Regem: *a Verum cum optimam vivendi rationem, ſummamque probitatem, & eximiam mulieris temperantiam tam amplo in* a Lib. 7. epiſt. 1.

imperio poſita, cæteraſque ejus præſtantiſſimas virtutes animo repeteremus; & ſimul hujus vitæ miſerias, atque horum temporum incommoda, perturbationeſque, reſpiceremus: in eam ſententiam adducti ſumus, ut bene cum iis actum eſſe ſtatueremus, qui hoc tempore mortem cum vita commutaviſſent: Deumque Opt. Max. Annam Reginam ad ſeſe, tanquam de terrarum æſtu & fluctibus in portum, aut tanquam de flebili hoſpitio ad plenam hilaritatis paternam domum, cœlum ipſum, beatorumque concilium vocaviſſe, magnopere exiſtimaremus: ubi illa bene actæ vitæ præmia, & cum liberalitatis, atque beneficentiæ, quibus duabus virtutibus ſupra mulierum captum enituit; tum vero etiam temperantiæ patientiæque ſuæ ſperatos fructus, læta feliciſſimaque perciperet.

6. §. *Denique obſcuritatem adfert verborum mixtura: qualis eſt in* ἀναστροφῇ *&* συγχύσει. Ἀναστροφή *trajicit verbum in eodem commate.*

Ut apud Cornelium Nepotem in Timothei vita: *Hunc adverſus tamen Timotheus poſtea populi juſſu bellum geſſit.* Pro *adverſus hunc*. Quamquam hoc quidem loco potius elegantiæ eſt. Afranius apud Nonium:

Vt ſcire poſſis, ad quo te expediat loqui,
Pro *Quoad.*

7. §. Σύγχυσις *trajicit verbum ex uno commate in alterum.*

Ut apud Horatium [a]. *a Lib. 4 ſat. 5.*

Namque pila lippis inimicum & ludere crudis.

Nam *ludere* conjungi debet cum *pilâ*, quod in priori commate eſt. Et apud eundem [b]: *b Lib. 1. ſat. 10.*

— *Simius iſte*
Nil præter Calvum & doctus cantare Catullum.

Atque hæc præcipue ſunt, quibus obſcura redditur oratio : *in quod malum etiam à quibuſdam laboratur : neque id novum vitium eſt, cum jam apud T. Livium invenit* Fabius [c]; *fuiſſe præceptorem aliquem, qui diſcipulos obſcurare, quæ dicerent, juberet, Græco verbo utens, Σκότισον* [d]. *Vnde illa ſcilicet egregia laudatio, Tanto melior: ne ego quidem intellexi.* *c Lib. 8. cap. 2.* *d Obſcurato.*

CAP. III.

DE DIGNITATE, ac Tropis generatim.

1. §. NEc *ſatis eſt, ut dictio ſit pura, & perſpicua quod Elegantia præſtat : ſed duobus præterea opus eſt,* dignitate *quadam verborum & ſententiarum, ac felici* compoſitione.

In domo magnifica non tantum ea ſunt, quæ ad neceſſitatem pertinent, ſed etiam, quæ ad ornatum. Itidem fit in ſermone oratoris. Ubi neceſſitatis eſt elegantia, hoc eſt Latinitas, & per-

ſpicuitas, quæ præſtat Grammaticus. Sed Rhetor ſuperaddit his ornatum duplicem: unum ex verbis ſententiiſque; alterum ex venuſto verborum ſitu, ac collocatione. Sane (ut eadem in ſimilitudine perſiſtamus) in domo ſplendida non ſufficit, ut res ipſæ ſint ornatæ, velut picturæ: ſed opus eſt etiam, ut tum ea, quæ ad neceſſitatem pertinent, tum quæ ad ornatum faciunt, ſuis ſingula collocentur locis. Quid enim inornatius, quam ſi picturæ præſtantes ſint in coquina; vaſa coquinaria in triclinio? Quare, ut undique ornata ſit oratio, tum ea eligi, debent, quæ picturarum inſtar per ſe habent ornatum; ut ſunt verborum ſententiarumque lumina, de quibus tractat Dignitas: tum etiam, quæ, vel ad emendatum, ac perſpicuum ſermonem, vel iſthæc verborum ſententiarumque lumina pertinent, ea univerſa pro rei, de qua agitur, natura ſuaviter aut aſpere, & periodice, numeroſéque, debent collocari, quod docet Compoſitio.

2. §. *Vſus utriuſque partis multo maximus eſt. Nec enim tantum facit, ut ipſi ſcribamus ornate; ſed etiam, ut ſummam capiamus voluptatem ex ſcriptis alienis.*

Nam quemadmodum, qui in domo magnifica cæcutientibus, aut clauſis oberrat oculis, quia non videt picturas præſtantiſſimas, pavimentum, teſſellatum, lacunaria aurea, pulcherrimum cunctorum ordinem; nullam capit voluptatem:

ita nec delectationem percipit ex ſcriptis ornatiſſimis, qui non videt illas orationis picturas, atque, ut Lucillius ait,

Quam lepide lexeis compoſta, ut teſſerulæ omnes
Arte pavimenti, atque emblemate vermiculato.

3. §. *Quia autem prior eſt cura rei inveniendæ, poſterior collocandæ: prius dicemus de ea parte, quæ ſuppeditat res illas ſuapte natura ornatas, h. e. orationis picturas, ſive illa verborum ſententiarumque lumina, quæ Rhetores vocant* tropos, & ſchemata. *In his enim duobus conſiſtit Dignitas.*

4. §. TROPUS *eſt vocis à propria ſignificatione in alienam cum virtute immutatio.*

Quod & nomen indicat. Nam eſt τρόπος à τρέπω, id eſt, *verto*, ut ad verbum *inverſionem* ſonet. Intellige autem inverſionem vocis tum complexæ, tum incomplexæ. Nam fit tropus, tum in vocibus ſingulis; ut *mulus* pro ſtupido: tum in conjunctis; ut *laterem lavare*, pro, fruſtra laborem ſuſcipere inſtar laterem lavantis.

5. §. *Hujus immutationis cauſæ fuere duæ. Vna eſt neceſſitas. Nam linguæ ſingulæ proprio in multis vocabulo deſtituuntur, eoque alienum arceſſendum fuit.*

Iſtiuſmodi eſt *gemmare* in vitibus: vel cum ſegetes *ſitire*, aut fructus *laborare* dicuntur: aut cum dicimus *hominem du-*

rum, vel *aſperum*.

6. §. *Huc quoque pertinet, cum tranſlatum eſt ſignificantius.*

Ut, *incenſus ira*, *inflammatus cupiditate*, *lapſus errore.*

7. §. *Altera cauſa eſt ornatus.*

Ut, *flumen eloquentiæ*, *lumen orationis*. Item cum Cicero Clodium ait eſſe *fontem gloriæ* Milonis, & alibi, *ſegetem materiamque gloriæ* ejus.

8. §. *Huc refer quoque tum honeſtatem, cum dictu parum honeſta voce deflexa explicantur, (nam quod turpe eſt, id inornatum eſt) tum verborum copiam, quia illa quoque orationis varietas ornat, & delectat.*

9. §. *Fit autem inverſio ſignificationis quadrifariam, ac pro eo quatuor etiam ſunt tropi primarii, Metaphora, Metonymia, Synecdoche & Ironia.*

Nam vel res arcto adeo vinculo conjunguntur, ut unum ſit de alterius eſſentia, velut totum & pars, quæ *Synecdoche* commutat: vel non quidem unum de alterius eſſentia eſt, ſed tamen cum eſſentia conjungitur; ſive quia alterum alterius cauſa eſt; ſive quod unum alteri inſit, aut adſit; alterumve præcedat, aut ſequatur; quæ invertit *Metonymia*; vel ne quidem conjuncta ſunt cum eſſentia, ſed aut ſimilia tantum, cujuſmodi commutat *Metaphora*: aut etiam oppoſita, quorum unum pro altero ponit *Ironia*. Ex his ſi ſplendorem, ſeu uſum ſpectes,

a Duplicem hic viam inſiſtere licet. Nam vel ad metonymiam ſolum referemus, cùm unũ eſt alteri cauſa, aut ſubjectũ: vel eodem pertinebit, cum unũ ſe habet ut antecedens. Si prius placet. metalepſis, quæ commutat antecedens, & conſequens, ſpecies erit metonymiæ. Sin poſterius arridet, præter tropos quatuor commemoratos,

facile princeps eſt Metaphora: de qua idcirco, aliorum Rhetorum exemplo, primo loco dicturi ſumus.

erit & quintus tropus primarius metalepſis.

CAP. IV.

De Metaphora.

1. §. Μεταφορα *ſive tranſlatio, eſt tropus, quo verbum à propria ſignificatione in alienam transfertur ob ſimilitudinem. Itaque tria ſpectantur in metaphora; ſignificatio propria, aliena, & ſimilitudo.*

E. G. Dixit cum Ennio Virgilius [a]:

duo fulmina belli,

Scipiadas. Proprie in tempeſtatibus eſt fulmen. Improprie de homine dicitur in bello. Similitudo in eo conſiſtit, quod, ut fulmen eſt animantibus terribile, ac noxium, ita Scipio hoſtibus terrori eſſet maximo.

[a] Æn. 6.

2. §. *Metaphora alia petitur ab ἀναλογίᾳ, quæ inter quatuor eſt: alia à ſimilitudine, quæ eſt inter duo.*

E. G. Ut ſe habet caput ad hominem, ita Princeps ad Remp. Eſt hic gemina ſimilitudo. Nam ſimilia ſunt, tum caput, & Princeps: tum corpus, & Reſp. Itaque ſi Principem voces caput Reipublicæ, fuerit prioris generis metaphora. At inter hominem verſutum, & vulpem, eſt ſimplex ſimilitudo, eoque, cum Chriſtus Herodem, ob mores vulpinos, appelat vulpem, metaphora eſt poſterioris generis.

3. §. *Præterea metaphora vel reciproca eſt, vel non reciproca.*

Reciproca eſt in vocibus *aurigæ*, & *gubernatoris*. Nam & *auriga* pro gubernatore ponitur, & *gubernator* pro auriga. Item in vocabulis *alti* & *profundi*. Nam & mare *altum*, & cœlum dicitur *profundum*.

Non reciproca eſt, *vertex* pro cacumine. Neque enim *cacumen* dicere viciſſim liceat pro vertice.

4. §. *Ducuntur metaphoræ à divinis, cœleſtibus, elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, beſtiis, hominibus, eorumque operibus: adeo ut tam late pateat metaphora, quam ſimilitudo, quæ ſe in res omnes extendit.*

5. §. *Maxime interim commendantur metaphoræ illæ quæ rebus ſenſu carentibus actum quendam, & animum dant.*

Ut illa VIII. Æn. *Pontem indignatus Araxes.* & illa Ciceronis pro Ligario, *Quid enim tuus ille, Tubero, diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum?*

6. §. *Debent metaphoræ eſſe verecundæ, ut migraſſe, non irruiſſe in alienum locum videantur.*

Cicero ad Tironem [a]: *Sed heus tu, qui κανὼν* [b] *eſſe meorum ſcriptorum ſoles, unde ille tam ἄκυρον* [c], valetudini fideliter inſerviendo? *Unde in iſtum locum*, fideliter, *venit? cui verbo domilium eſt proprium*

[a] Epiſt. 17. lib. 16.
[b] Regula, accenſor.
[c] Improprium.

in officio. Migrationes in alienum multa. Nam & doctrina, & domus, & ars, & ager etiam, fidelis dici poteſt: ut ſit, quomodo Theophraſto placet, verecunda tranſlatio.

7. §. *At vitioſæ ſunt metaphoræ, in quibus eſt diſſimilitudo.*

Itaque damnat Cicero a Ennianum illud, *Cœli ingentes fornices*. Nempe quia fornices nec magni ſunt, nec totum complent circulum: fortaſſe &, quia à rectis lateribus conſurgere ſoleant.

a Lib. 3. de Orat.

8. §. *Item, in quibus ſimile nimis longe ductum.*

Ut, *Syrtim patrimonii*, & *Charybdim bonorum*. Pro illo, *ſcopulum*; pro hoc, *voraginem* rectius dixeris: quia ſenſus facilius feruntur ad ea, quæ viſu, quam quæ auditu perceperunt. Poetis tamen, quam oratoribus, audacioribus hic eſſe licet.

9. §. *Fugienda etiam, quæ ſumuntur à re turpi, h. e. obſcœna, aut ſordida.*

Ut, *ſtercus curiæ Glauciæ*: *Reſpublica caſtrata morte Camilli*: & *illo*, quod ex veteri Oratore adducit Fabius, *perſecuiſti Reipubl. vomicas.*

10. §. *Item, qui nimis amplificant.*

Ut, ſi puer dicatur *ferreus in ſtudiis*. Neque enim id ei convenit ætati: licet ætate provectum recte dixeris χαλκέντερον b quod Didymi Grammatici olim cognomentum fuit c.

b Inteſtina habentem ærea.

11. §. *Nec minores debent eſſe re ſignificata.*

c Suidas.

Ut, *ſaxea verruca.*

12 §. *Nec facile recedendum à metaphora, à qua cœpit oratio. Vitioſe enim, ſi à fontibus cœperis, deſinas in incendium.*

Interdum tamen id quoque elegantiæ eſt. Ut cum Claudianus de legione Fulminatrice ait *a*:

a De ſexto conſulatu Honorii verſ. 342.

— Nam flameus imber in hoſtem
Decidit. —

Ubi *imber* pro copiis: ut Virgilio *b nimbus peditum. Flameus* autem, quia legio, ut dixi, *Fulminatrix* vocaretur. Et *flammeum* etiam *imbrem dici* poſſe, arguit hiſtoria Sodomæ, & Gommoræ: de qua ſic Tertullianus *c Impietas ignium meruit imbres.*

b Æn. 7. verſ. 793

c Lib. de Pallio. c. 2.

13. §. *Etſi autem nullus eſt florentior tropus, quique plus luminis afferat orationi, quam metaphora; non tamen frequentari nimis debet. Nam ut modicus delectat uſus, ita immodicus tædio complet; & ut modicus illuſtrat, ita immodicus obſcurat; ut qui exeat in allegoriam, aut ænigma.*

14. §. *Quibus vero locis magis, quibus minus, metaphoris uti liceat, id bujus loci non eſt, ſed pertinet ad doctrinam de charactere.*

De quo ſequenti libro dicemus.

CAP. V.

DE METONYMIA.

1. §. METΩNYMIA, cùm ſit à *μετὰ d* & *ὄνομα ad verbū ſonat* tranſnominatio

d Trans. *e* Nomen.

nominatio, *vel potius* tranſnomen; *qua forma pro* ἀντωνυμία pronomen *dicimus. Alio nomine, Cicerone teſte,* Ὑπαλλαγὴ *vocatur.* [a]

2. *§. Eſt vero tropus, quo cauſa externa ponitur pro effectu, aut ſubjectum pro adjuncto, vel antecedens pro conſequente, aut contra.*

3. *§. Itaque ſex in univerſum ſunt ejus modi. Primus eſt cauſæ externæ pro effectu.*

Ut, *Mars* pro bello, *Ceres* pro frugibus, *Cicero*, aut *Livius* pro ſcriptis. Sic dicimus, *Vario Marte pugnatum.* Virgil. [b] *Onerantque caniſtris.*

> *Dona laborata Cereris.* Martial. [c]
> *Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,*
> *Quem mea vix totum bibliotheca capit.*

4. *§. Alter modus eſt, effecti pro cauſa.*

Ut, *expalluit*, pro *extimuit.* Nam pallor eſt effectus timoris. Horatius [d]:

> *Pindarici fontis qui non expalluit hauſtus.*

Sic *pallida* mors, quia mortui pallent. Horat. [e]

> *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,*
> *Regumque turres.*

Virgil.

> ——*Scipiadas cladem Libyæ.*

hoc eſt, qui cladem Libyæ intulerunt. Sic *ſudor* pro labore apud Moſem [f] & Heſiodum [g].

a Pleriq; tantum μετωνυμίαν vocāt, cum cauſa uſurpatur pro effectu, vel ſubjectum pro adjūcto, aut contra. Quod ſi placet, cūm antecedens ponitur: pro conſequenti, erit tropus, ſingularis, ut annotavimus ad oram cap. 3. §. 9.

b Æn. 1.

c Lib. 14. diſt. 109.

d Lib. 3. Epiſt. 3.

e Lib. 1. Od. 4.

f Gen. cap. 3. verſ. 19.

g ἐν ἔργ. verſ. 287

5. §. *Tertius modus eſt ſubiecti pro adjuncto. Subjecti autem nomen laxe hic uſurpatur pro eo, cui quid ineſt, vel adeſt, vel circa quod aliquid verſatur. Itaque huc etiam refer, cum continens ponitur pro contento*[a]

Cic. de Orat. *Vt omittam illas omnium diſciplinarum inventrices Athenas*, pro Athenienſibus. Pro lege Manilia, *Teſtis eſt Italia* &c. pro *Italis*. Sic *rus* pro ruſticis. At aliter Catullo Voluſii aunalès dicuntur.

Pleni ruris, & inficetiarum:

hoc eſt ruſticitatis. Quomodo & Græcos loqui, monet Heſychius, Ἀγροῦ πλέως, ἀγροικίας πλήρης.

Item *menſa ſecunda* pro *bellariis*.

6. §. *Item cum poſſeſſor ponitur pro re poſſeſſa.*

Ut cum Suetonius ait, *Claudium venalem pependiſſe*, hoc eſt, prædia ejus, pendente titulo ac libello, proſcripta. Similéque eſt illud apud Terentium Eun.[b] *Comedendum aliquem propinare.* hoc eſt, bona alicujus. Cic. de Senect. *Cujus ego villam contemplans: non enim longe abeſt à me.* id eſt, à villa mea.

7. §. *Præterea cum nomen rei ſignatæ tribuitur ſigno.*

Ut Ecl. III.

Orpheaque in medio ſtatuit, ſylvaſque ſequentes.

id eſt, cælatam Orphei & ſylvarum imaginem. Sic *Iupiter*, pro ſtatua Iovis. Ovid. Faſt. I.

gis placet, hanc eſſe metonymiã adiuncti, ut in *In*ſtitutionum Oratoriarum opere eo probamus, quòd (locus locati) non locatum loci accidens ſit. Sunt enim locus, & tempus, circumſtantiæ rei: ut Philoſophi conſentiunt

[b] Act. ult. ſc. ult.

Iupiter anguſta vix totus ſtabat in ade,

Inque Iovis dextra, fictile fulmen erat.

8. §. *Adhæc cum dux* [a] *ponitur pro exercitu.*

Ut cum dicimus, ab Annibale apud Cannas cæſa eſſe ſexaginta Romanorum millia. Cui ſimile, cum patronus, vel advocatus ponitur pro cliente. Cicero pro Cæcinna: *Reſtituiſſe te dixti. Nego me edicto prætoris reſtitutum eſſe.* Me, hoc eſt, clientem meum.

[a] Niſi malis hic eſſe ſynecdochen partis. Vide cap. ſeq. §. 7.

9. §. *Item cum res, quæ in tempore fit, pro tempore uſurpatur.*

Ut *meſſis* pro æſtate. 1. Georg.

Ante [b] *focum ſi frigus erit, ſi meſſis in umbra.* Sic,

Tertia meſſis erat.

[b] Eclog. 5

10. §. *Præterea cum objectum ſumitur pro eo, circa quod verſatur objectum.*

Ut, Ecl. 1. *reſonare Amaryllida*: hoc eſt, carmen de Amaryllide. Et Ecl. VI.

Tum Phaëtontiadas muſco circumdat amaræ

Corticis; atque ſolo proceras erigit alnos.

Circumdat, & *erigit*, hoc eſt, eſſe circumdatas, & erectas, carmine ſuo narrat.

11. §. *Quartus metonymiæ modus eſt adjuncti pro ſubjecto.*

Virgil. Ecl. VIII.

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores.

5. §. *Tertius modus eſt ſubiecti pro adjuncto. Subjecti autem nomen laxe hic uſurpatur pro eo, cui quid ineſt, vel adeſt, vel circa quod aliquid verſatur. Itaque huc etiam refer, cum continens ponitur pro contento* ᵃ

Cic. de Orat. *Vt omittam illas omnium diſciplinarum inventrices Athenas*, pro Athenienſibus. Pro lege Manilia, *Teſtis eſt Italia* &c. pro *Italis*. Sic *rus* pro ruſticis. At aliter Catullo Voluſii aunalès dicuntur.

Pleni ruris, & inficetiarum:

hoc eſt ruſticitatis. Quomodo & Græcos loqui, monet Heſychius, Ἀγρῦ πλέως, ἀγροικίας πλήρης.

Item *menſa ſecunda* pro *bellariis*.

6. *§. Item cum poſſeſſor ponitur pro re poſſeſſa.*

Ut cum Suetonius ait, *Claudium venalem pependiſſe*, hoc eſt, prædia ejus, pendente titulo ac libello, proſcripta. Similemque eſt illud apud Terentium Eun. ᵇ *Comedendum aliquem propinare*. hoc eſt, bona alicujus. Cic. de Seneƈt. *Cujus ego villam contemplans: non enim longe abeſt à me*. id eſt, à villa mea.

7. *§. Praterea cum nomen rei ſignatæ tribuitur ſigno.*

Ut Ecl. III.

Orpheaque in medio ſtatuit, ſylvaſque ſequentes.

id eſt, cælatam Orphei & ſylvarum imaginem. Sic *Iupiter*, pro ſtatua Iovis. Ovid. Faſt, I.

ᵃ gis placet, hanc eſſe metonymiã adiunƈti, ut in *In*ſtitutionum Oratoriarum opere eo probamus, quòd (locus locati) non locatum loci accidens ſit. Sunt enim locus, & tempus, circumſtantiæ rei: ut Philoſophi conſentiunt

ᵇ Aƈt. ult. ſc. ult.

Iupiter anguſta vix totus ſtabat in ade,

Inque Iovis dextra, fictile fulmen erat.

8. §. *Adhæc cum dux* [a] *ponitur pro exercitu.*

Ut cum dicimus, ab Annibale apud Cannas cæſa eſſe ſexaginta Romanorum millia. Cui ſimile, cum patronus, vel advocatus ponitur pro cliente. Cicero pro Cæcinna: *Reſtituiſſe te dixti. Nego me edicto prætoris reſtitutum eſſe.* Me, hoc eſt, clientem meum.

[a] Niſi malis hic eſſe ſynecdochen partis. Vide cap. ſeq. §. 7.

9. §. *Item cum res, quæ in tempore fit, pro tempore uſurpatur.*

Ut *meſſis* pro æſtate. 1. Georg.

Ante [b] *focum ſi frigus erit, ſi meſſis in umbra.* Sic,

Tertia meſſis erat.

[b] Eclog. 5

10. §. *Præterea cum objectum ſumitur pro eo, circa quod verſatur objectum.*

Ut, Ecl. I. *reſonare Amaryllida*: hoc eſt, carmen de Amaryllide. Et Ecl. VI.

Tum Phaëtontiadas muſco circumdat amaræ

Corticis; atque ſolo proceras erigit alnos.

Circumdat, & *erigit*, hoc eſt, eſſe circumdatas, & erectas, carmine ſuo narrat.

11. §. *Quartus metonymiæ modus eſt adjuncti pro ſubjecto.*

Virgil. Ecl. VIII.

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores.

Terni colores pro ternis liciis triplicis coloris,

Et I. Æn.

— *Stratoque ſuper diſcumbitur oſtro.*

Hoc eſt, ſtragulis purpureo oſtri colore tinctis.

12. §. *Huc pertinet, cum contentum uſurpatur pro continente.*

Ut I. Æn. *Vina coronant*, pro pateras.

13. §. *Item cum ponitur tempus, pro re, quæ in tempore eſt.*

Ut Philip. IX. *Hujus ſæculi inſolentia:* hoc eſt, hominum hujus ſæculi. Sic Virgil. I. Æn.

Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.

Idem IV. Æn.

— *Oculiſve, aut pectore noctem. Accipit.*

Hoc eſt, ſomnum, qui noctu capitur.

14. §. *Item cum ſumitur aliquid pro objecto circa quod verſatur.*

Ut in illo B. Ignatii,

Ἔρως ἐμῦ ὁ ςαυρωθεὶς *Amor meus eſt. crucifixus ille.* Amor, pro eo qui amatur.

15. §. *Item cum ſignum ponitur pro re ſignata.*

Ut *toga* pro pace, *faſces* pro magiſtratu. Cicero[a]:

Cedant arma togæ concedat laurea linguæ [b].

Maro II. Georg.

Illum non populi faſces, non purpura Regum Flexit.

[a] Orat in Piſon. & apud Fabium.

[b] Al. *laudi.*

Huc refer, cum nomen ponitur pro re. Livius lib. 1. *Ad ſingula oppida circumferendo arma nomen omne Latinum domuit*. Et lib. 11. *Longe is tum Princeps Volſci nominis erat*. Et alibi apud eundem paſſim: ut de Marone, Horatio, Tibullo, & aliis nihil dicam. Sic Ciceroni A vocatur *litera ſalutaris*, quia ea ſignificatur Abſolutio.

16. §. *Item cum numerus ponitur pro numerato.*

Ut, *Abiit ad plures*, hoc eſt, *mortuos*.

17. §. *Vulgo etiam ad metonymiam adjuncti refertur: cum virtutes vitiaque ponuntur pro hominibus ipſis.*

Cic. Verr. 1. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſuppliciis, avaritia in contumeliis efficere potuiſſet.* Luxuries pro luxurioſo, crudelitas pro crudeli, avaritia pro avaro. Sic *Scelus* pro ſceleleſto, *ars* pro artifice. Sed quod ejuſmodi referunt ad metoymiam adjuncti, id pinguiori ab iis fit Minerva. Nam ſi ad vivum reſecemus, ſcelus vel eſt ſcelerati forma eſſentialis, vel effectus ejus. Si prius placet, erit ea ſynecdoche partis eſſentialis: ſin poſterius, fuerit metonymia effecti.

18. §. *Denique, (ut ſuperius dicebamus) ad metonymiam refertur, cum vel antecedens ponitur pro conſequente: vel conſequens pro antecedente. Vtrumque* Μετάληψιν *vulgo appellant.*

Antecedenti pro conſequente utimur,

cum *audire*[a], vel *auſcultare*, accipitur pro *obtemperare*. Terent. Andr. [a] *Pamphilumne adjutem, an auſcultem ſeni.* Quomodo etiam apud Græcos ſumuntur ἀκροᾶσθαι [b], ὑπακούειν[c]. Similis eſt tropus cum *ſcribere* uſurpatur pro *dare*, *reſcribere* pro *tradere*, ſive *jus ſuum in alium transferre*. Hor [d].

[a] Act. 1. ſc. 3.

[b] Plutarch.

[c] Mat. 8. 27.

[d] Sat. 3. lib. 2.

Scribe decem à Nerio, non eſt ſatis. adde Cicutæ.

Nodoſi tabulas centum.

Terent. Phorm. [e]

[e] Act. 5. ſc. 8.

Argentum illud denuo reſcribi iube.

Ubi Donatus: *Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit ſcriptura: reſcribere dicebant pro renumerare. Et ſic infert. Næ ego perſcripſi porro illis, quibus debui f.*

[f] Plura Servius in 7. Æn. & Budæus prior. annot. in Pandect.

Simile eſt *ſubſcribere* pro *aſſentiri*. Ovid. [g]

[g] 1. Triſt. leg. 11.

Neve precor magni ſubſcribite Cæſaris iræ.

Eſt & hujus generis,

— lupi [h] *Mærim videre priores.*

[h] Ecl. 9.

Hoc eſt, obmutuit, ut ſolent qui priores lupum viderunt. Item,

— Fuimus [i] *Troës, fuit Ilium, & ingens Gloria Dardanidum.*

[i] Æn. 2.

Id eſt, eſſe deſiit.

Conſequens contra pro antecedente ponitur in illo Ciceronis pro lege Manil. *Quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos quærar, cum legati po-*

puli Romani redempti ſint? Nam ex eo, quod redempti ſint, captos fuiſſe intelligitur. Idem fit, quando, ut Donatus *a* ait, *dicere ponitur pro intelligere & ſcire.* Ut in illo *b*: *Fœneratum iſtuc beneficium tibi pulcre dices,* & alibi apud eundem.

a In Adel. Act. 5. ſc. 3.

b Phorm. Act. 3. ſc. 2.

Poſſis & addere μετάληψιν concomitantis, ſive connexi. Ut in Scripturis *c* *Tegere pedes.* pro exonerare alvum.

c 1. Reg. ſive Samuelis cap. 24. verſ. 4.

CAP. VI.

DE SYNECDOCHE.

1. §. SYNECDOCHE *eſt, cum totum ponitur pro parte, aut pars pro toto.*

Atque inde & nomen. Nam συνεκδοχὴ ad verbum ſonat comprehenſionem. Totum autem comprehendit partes ſuas.

At Grammaticis συνεκδοχὴ vocatur, cum nomen, aut verbum univerſale reſtringitur ad partem, vel aliquid ſaltem ſpeciale, quod per accuſativum effertur. Ut, *Os, humeroſque Deo ſimilis. Rubet capillos. Induitur veſtem.* Synecdochen autem appellant, quia particulare comprehenditur ab univerſali. Alii malunt vocare ἔλλειψιν præpoſitionis *ſecundùm:* ut apud Græcos intelligi ſolet κατὰ.

2. §. *Fit ſynecdoche ſex modis; Primus eſt, cum genus, quod eſt totum univerſale, ponitur pro ſpecie.*

Ut, *ales* pro aquila. Virgil. in XI.

— *Prædamque in unguibus ales. Projecit fluvio.*

Et alibi *quadrupes* pro equo. Marc XVI. 15. *Prædicate Evangelium omni creaturâ*, id eſt, homini. Sic *mortales* pro hominibus apud Plautum [a]; & apud Salluſtium ſæpius. Par ratio in verbis: ut *facere* pro ſacrificare. Varro lib. V. L. L. *Flamen Dialis agnâ Iovi facit.* Quomodo & Græci ἔρδειν & ῥέζειν dicunt pro θύειν. Item *fœminam agnoſcere* vel *ejus notitiam habere* [b]; pro rem habere cum aliqua. Prout & Græci uſurpant τὸ γινώσκειν. Item *alloquium* [c] pro conſolatione; *alloqui* [d] pro conſolari; ut Græcis παραμυθεῖσθαι & παρηγορεῖν.

3. §. *Alter modus eſt, cum ſpecies contra uſurpatur pro genere.*

Ut *Eurus* vel *Aquilo*, pro quovis vento, *Sabellicus ſus*, pro quolibet, *Myrtoum*, vel *Carpathium mare*, pro quocunque. Maro [e]:

> —*Denteſque Sabellicus exacuit ſus.*

Propertius [f].

> *Non ita Carpathiæ variant Aquilonibus undæ.*

Hoc pacto raro loquuntur Oratores.

4. § *Tertius modus eſt, cum totum eſſentiale ponitur pro ſola materia, ſolave forma.*

Joan. XX. 13. *Suſtulerunt Dominum meum, nec ſcio, ubi poſuerint eum*, hoc eſt, Domini mei Jeſu corpus.

5. §. *Quartus modus eſt, cum contra pars formalis, aut materialis ponitur pro toto eſſentiali.*

[a] Trinummo Act. 2. ſc. 1.
[b] Cæſar lib. 6.
[c] Catul. ad Cornif. Horat. Epod. 13.
[d] Seneca Troad. 3. 1.
[e] Georg. lib. 3.
[f] Lib. 2. Eleg. 5.

Ut anima pro homine: Cicero [a]: *Vos meæ chariſſima anima, ſæpiſſime ad me ſcribite.* Sic corpus pro ſervo. Huc pertinet quoque *argentum* pro pecunia vaſiſque argenteis; *ferrum* pro armis ferreis: quam quidam appellare malunt metonymiam materiæ. Cicer. Verr. VI. *Cum eſſent triclinia ſtrata, argentumque expoſitum in ædibus.* a Lib. 14. Epiſt. 14.

6. §. *Quintus modus eſt, cum totum integrale uſurpatur pro parte.*

Ut Ecl. 1,

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Sic *orbis terrarum* pro imperio Romano. Cic. epiſt. 1. lib. IV. *Res vides quomodo ſe habeat orbem terrarum, diſtributis imperiis, ardere bello.*

7. §. *Sextus modus eſt, cum contra pars integralis ponitur pro toto.*

Ut *caput* pro homine, *puppis* pro navi, *mucro* pro gladio, *tectum* pro domo. Livius lib. XXI. *Placentini captivi ad duo millia liberorum capitum redditi colonis.* Et poſſis his accenſere, cum Dux ponitur pro exercitu: quippe qui ſit caput exercitus.

8. §. *Ad duos poſtremos modos refer quoque, cum numerus ſingularis ponitur pro plurali, aut pluralis pro ſingulari, aut certus pro incerto, aut rotundus pro majori minorive.*

Singularis pro plurali, ut apud Livium crebro eſt, *Romanus prælio victor.* Ubi

pars integralis uſurpatur pro integro.

Pluralis pro ſingulari, ut illo Ciceronis ad Brutum [a] *Nos populo impoſuimus, & Oratores viſi ſumus.* Nam de ſe uno loquitur. Ut integro utatur, pro parte. Sic. lib. II. de Off. *Maxime autem & gloria paritur & gratia defenſionibus: eoque maior ſi quando accidit, ut ei ſubveniatur, qui potentis alicuius opibus circumveniri urgerique videatur: ut nos & ſæpe alias, & adoleſcentes contra L. Syllæ dominantis opes pro S. Roſcio Amerino fecimus.* Vides, ut de ſe ſolo dicat, *Nos adoleſcente fecimus.*

[a] Apud Quintilianum lib. 8. cap. 6. quod eſt de Tropis.

Certus pro incerto: ut *trecenta*, vel *ſexcenta*, pro plurimis.

Rotundus numerus pro majori ſumitur in illo Livii lib XLV. *A Chalcide traiicit trium millium ſpatio diſtantem portum, inclytum ſtatione quondam mille navium Agamemnoniæ claſſis.* Nam centum & octoginta ſex naves fuere ſupra mille: ſi earum quidem, quæ apud Homerum [b] recenſentur, numerum ineamus.

[b] Iliad. β.

Sed ad ſynecdochen totius integrantis pertinet, ſi rotundus numerus ponatur pro minori.

Ut ſi dicas, Reges imperaſſe Romæ annis ducentis quinquaginta. Sunt enim tantum CCXLIV. Ideo Florus in prologo cum rotundo uti vellet, *prope* adjecit.

CAP. VII.

DE IRONIA.

1. §. IRONIA *eſt tropus, quo intelligitur contrarium ejus, quod dicitur.*

Nomen eſt ab εἴρω, quod eſt *dico*; unde εἴρων, *diſſimulator*, qui aliter dicit, ac ſentit; ex quo εἰρωνεία accipi ſolet pro diſſimulatione, qua aliter ſentimus, aliter loquimur. Hinc Rhetoribus εἰρωνεία eſt, *qua diverſum ei, quod dicit, intellectum parit*: ut à Fabio [a] definitur. *Illuſionem* aliquibus dici, idem [b] auctor eſt. Ironia eſt in illo Terentii [c], *O ſalve, bone vir: curaſti probe.* Et illo Cicer. Verr. VII. *O præclarum Imperatorem!* Et pro Quintio: *Tum ille vir optimus: vereor ne ſe derideri putet, quod iterum iam dico, Optimus.*

a Lib. 6. cap. 2.
b Lib. 8. cap. 6.
c And. Act. 5. ſcen. 6.

2. §. *Intelligitur Ironia bifariam, vel perſonæ, reive, de qua agitur, natura; vel pronunciatione.*

Prioris generis eſt illud pro C. Rabirio: *Namque hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemque delectant; I, lictor, colliga manus, quæ non modo huius libertatis, manſuetudiniſque non ſunt; ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilii: ſed Tarquinii ſuperbiſſimi, atque crudeliſſimi Regis iſta ſunt cruciatus carmina: quæ tu homo lenis, ac popularis, libentiſſime commemoras; Caput obnubito, arbore infelici ſuſpendito.* Nam for-

mulæ iſtæ crudelitatis indices, & quæ de Tarquinio Superbo dicit, ſatis oſtendunt, qua mente T. Labienum clementem ac manſuetum appellet. Poſterioris generis eſt illud Ciceronis in Clodium: *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta ſervavit.* Ubi, ut Fa-
a Lib. 8. bius a ait *cum riſu quodam contraria iis*
cap. 6. *dixit, quæ intelligi voluit.* Quamquam & ex perſona, reique natura, id facile cognoſcitur, dummodo cogitemus, id,
b Ibidem. quod idem Fabius b monet; *intereſſe, quid de quo dicatur.* Nam inde patet *aut laudi ſimulatione detrahi, aut vituperationi laude aliquid conceſſum eſſe.*

3. §. *Ironia, ut in jocis & ſalibus, ita etiam, cum acrius mordere volumus, uſus eſt maximus. Atque interdum in exordis etiam adhibetur; quod ſecuritatem cauſæ oſtendit.*

Ut apud Tullium pro Ligario, *Novum crimen Cæſar*, &c.

CAP. VIII.

DE METALEPSI, ANTONOMASIA & quæ ΛΙΤΟΤΗΣ vocatur.

1. §. VIDIMUS *hactenus de tropis primariis. Fabius, atque alii, plurimos adjiciunt alios: verum ii, vel ſunt troporum ſpecies, vel affectiones, vel plane ad tropos non pertinent.*

2. §. *Primum inter ſpecies locum obtinet* μετάληψις, *quæ Latine ſonat* tranſ-

ſumptio. *Atque ita vocatur, cum antecedens ponitur pro conſequente, aut contra. Eſtque ea Μετωνυμίας ſpecies, de qua ſupra* [a] *diximus.*

Alias μετάληψις quid ſit, cap. prox. melius dicetur. Nempe quia ea notione, non tam ſpecies tropi eſt, quam affectio ejus.

[a] Cap. 5. §. 13. unde exempla eius petantur.

3. §. *Proxima inter ſpecies eſt* Ἀντονομασία. *Latine ad verbum dicitur* pronominatio. *Eſtque ſynecdoches ſpecies.*

4. §. *Fit autem bifariam, Prior modus eſt, cum proprium ſumitur pro communi.*

Ut *Sardanapalus* pro molli, *Venus* pro formoſa, *Irus* pro *paupere*, *Crœſus* pro divite. Ovid. lib. III. Triſt. eleg. VII.

Irus & eſt ſubito, qui modo Crœſus erat.

Par ratio eſſe videtur, cum gentile uſurpatur pro quovis, qui iiſdem ſit moribus. Ut *Cretenſis* pro mendace, aut *Pœnus* pro perfido. Sed hic modus, ut hujus loci eſt, quatenus proprium anguſtius eſt eo, pro quo ſumitur: ita ad metaphoram referri poteſt, qua ſpectamus ſimilitudinem inter proprium, & id cui tribuitur.

5. §. *Alter* ἀντονομασίας *modus eſt, cum commune ſumitur pro proprio.*

Ut *urbs* pro Roma. Sunt verò quinque imprimis modi hujus generis.

I. Per *patronymicum*, ut *Saturnius* pro Jove, *Priamides* pro Hectore, *Atrides* pro Agamemnone, *Pelides* pro

Achille. Horat. lib. 1. epiſt. 11.

— Neſtor componere lites
Inter Peliden feſtinat, & inter
Atridem,

Atque hic modus ſolis convenit poëtis.

II. Nomine *gentili*, ut *Cytherea* pro Venere, *Arpinas* pro Cicerone: qui modus & Oratoribus eſt conceſſus.

a Æn. 4. III. Per *epitheton*, ut [a], *Thalamo quæ fixa reliquit Impius.*
Impius, pro Ænea.

IV. Nomine *ſtudii*. Ut, *Philoſophus* pro Ariſtotele; *Orator* pro Demoſthene, apud Græcos; pro Cicerone, apud Romanos; ac *poëta* pro Homero, aut Marone; *Apoſtolus* pro Paulo.

b Horat. V. *Periphraſi* non reciproca. Ut [b] *Troiani belli ſcriptor*, pro Homero. Nam, in

c Convertuntur. quo falſi quidam, ſi ἀντιςρέφωσι [c], nullus fuerit tropus: ut, *ars bene loquendi*, pro Grammatica.

6. §. *Tertia ſpecies eſt* Λιτότης, *cum minus dicitur, & plus intelligitur: unde ſynecdoche ſubiici poſſe liquet.*

d Æn. 7. e Andr. Act. 2. ſc. 6. Ut [d] *Munera nec ſperno*, pro lubens accipio. Item, *non laudo* [e], hoc eſt, reprehendo. Vulgo *Liptotes* vocatur, ſed corrupte, cum hoc Græcum non ſit. At à λιτὸς, id eſt, tenuis, fit λιτότης, quod κατὰ λέξιν *extenuationem* ſonat.

Sunt & aliæ troporum ſpecies ut κοινότης, σύλληψις: εὐφημισμὸς: ſed harum pauci omnino Rhetorum meminere; eoque & nos hoc etiam loco eas præteri-

mus. Interim vide de iis, ſi voles, quæ diximus in Oratoriis Inſtitut. lib. IV. cap. X.

CAP. IX.

DE ALLEGORIA, CATACHRESI, ET HIPERBOLE.

1. §. AFFECTIONES *troporum præcipuæ ſunt, Metalepſis, Allegoria, Catachreſis, & Hyperbole.*

2. §. *Metalepſis hoc loco eſt tropus multiplex in voce una: ſive, cum gradatim ex una ſignificatione proceditur in alienam.*

Ut [a] *Speluncis abdidit atris.* Per atras intellige obſcuras: per obſcuras, profundas. Sic [b],

Poſt aliquot, mea regna videns, mirabor ariſtas.

Per ariſtas συνεκδοχικῶς intelligit ſegetes, ſive meſſes, per has autem μετωνυμικῶς ſignat annos.

[a] Æn. 1
[b] Eclog.

3. §. *Eſt huiuſmodi affectio poëtis, quam oratoribus, accommodatior.*

4. §. Ἀλληγορίαν *ad verbum dixeris* diverſiloquium. *Nam conſlatur ea vox ex* ἄλλο, [c] *&* ἀγορεύειν [d] *Eſt vero allegoria tropus perpetuus, ſive oratio è pluribus tropis contexta.*

[c] Aliud
[d] Dicere.

Ita ut à tropis primariis non differat natura ſed magnitudine, quæ major eſt in allegoria.

5. §. *Plurimum autem fit continuatione metaphoræ, adeo quidem, ut multi hoc ſolum allegoriæ genus agnoverint.*

Cic. pro M. Cœlio, *Quoniam emerſiſſe jam è vadis, & ſcopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus curſus oſtenditur.* Item lib. 1. de Orat. *Nam qui locus quietis & tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur, in eo maximæ moleſtiarum, & turbulentiſſimæ tempeſtates exſtiterunt.* Sic apud Horatium od. XII. lib. II.

Contrahes vento nimium ſecundo
Turgida vela.

hoc eſt, ne te rebus proſperis nimis efferas.

6. §. Interim ex aliis quoque tropis fit.

a Terent. Eunucho Act. 4. ſc. 5.

Ita metonymia continuatur in illo a, *Sine Cerere & Libero friget Venus.*

Synecdoches autem continuatio eſt in iſto Agraria II. *Cum haberet hæc Reſpublica Luſcinos, Calatinos, Acidinos, homines non ſolum honoribus populi, rebuſque geſtis; verum etiam patientia paupertatis ornatos: & tum, cum erant Catones, Philippi, Lelii, quorum ſapientiam,* &c. Ubi nomina illa perſonarum per ἀντονομασίαν accipi, liquet ex ipſa, quam Cicero ſubjicit, explicatione. Idem factum in iſtoc Orat. pro S. Roſcio Amerino: *Non neceſſe eſt omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos jam ætas à prœliis avocabat: poſtremo Priamum ipſum, ſenem Antiſtium; quem non modo ætas, ſed etiam leges, pugnare prohibebant.*

7. §. In allegoriis obſervandum, ut ne temere alio ex genere rerum, quam cœperimus,

perimus, deſinamus.

Secus ſi fiat, oritur plurimum fœdiſſima rerum inconſequentia: ut de metaphora diximus cap. IV. §. 12.

8. §. *In iiſdem vitandum, ne his immoderate utamur, vel ne illis inſit obſcuritas, quæ ænigma efficit.*

9. §. *Eſt enim ænigma, ambigua quædam allegoria ad occultandam rem notam, quam ſignificat, excogitata. Vix autem locum habet in orationibus publicis, quia non oportet crucem figere auditoribus.*

Uſus tamen eo videtur Cicero pro Roſcio Amerino: *Multos caſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Servilium vidimus. Quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrygio?* Verum Paulus Manutius ex veteri poëta ſumptum putat.

10. §. *Maior longe eſt ænigmatum uſus in epiſtolis, quia interdum in his neceſſe eſt, ut ſententias verborum involucris involvamus, quo intelligamur ab iis ſolis, ad quos ſcribimus.*

Liquet id ex Ciceronis epiſtolis ad Att. in quibus ipſe teſtatur [a], ſe quædam allegoriis obſcuraſſe. [a] Lib. 5. ad Attic. epiſt. 19.

11. §. *Non tamē omne ænigma eſt allegoricū, cum & propriis verbis conſtare poſſit.*

Patet id ex illo Maronis [b]; [b] Eclog. 3.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.

Nam, ſi quidem, quæ plurimorum ſen-

tentia eſt, intelligamus puteum profundiſſimum, nulla hic erit troporum frequentatio, imo nec tropus. Quemadmodum neque ſi *Cœli* ſit proprium, ut accipiamus de Sepulchro Cœlii Mantuani, qui omnibus conſumptis, tantum modo ſpatium reſervarat, quod ſepulchro ſufficeret.

12. §. *Præterea in allegoria obſervandum Oratori, ut, ſi obſcurior ſit, proprium admiſceat ad claritatem.*

Quomodo Cicero lib. 1. Top. inquit, *Sed quoniam avidum hominem ad has dicendi epulas recepi; ſic accipiam, ut reliquiarum ſit aliquid potius, quam te hinc patiar non ſatiatum diſcedere.* Atque ita & Plato dixerat VII. de Rep. ἑστιάσεις λόγων καλῶν, ϗ σκέψεων a. At pura fuerit allegoria, ſi omittatur in Cicerone verbum *dicendi*. Nempe hoc pacto, *ad has epulas recepi*, &c.

a Victorium vide lib. 2. var Lect. c. 14.

13. § *Sequitur* ΚΑΤΑΧΡΗΣΙΣ, *ſive abuſio; quæ tropi eſt duricies. Nam ita vocatur, quando vox aliqua licentius à propria ſignificatione ad alienam deflectitur.*

Ita ut, ſi non deduci, ſed irruere; non precario, ſed vi venire videatur. Vide ſup. cap. IV. §. 6.

14. §. *Interdum vero abuſio vocis ex origine ejus cognoſcitur: interdum item ex rei natura.*

Ex origine vocis, ut in illo pro lege Manilia: *Poſteaquam maximas ædifi-*

caſſet ornaſſetque claſſes. & apud Cæſarem lib. III. de bello Gall. *Naves interim longas ædificari in flumine Ligeri.* Simileque hoc Maronis II. Æn.

Inſtar montis equum divina Palladis arte.
Ædificant.

Ex natura rei intelligitur κατάχρησις, cum ſplendor tribuitur voci. Ut apud Tullium de Senectute: *Omnino canorum illud in voce ſplendeſcit etiam, neſcio quomodo in ſenectute.* Item cum Maro [a] *ſtagnum* dixit de mari: quomodo & Græci [b] appellant λίμνην.

[a] i. Æn. 125. & II. Æn. 381.
[b] Homer. Iliad. ω. Oppian. Κυνηγ. 13.

15. §. *Fit* κατάχρησις, *vel neceſſitatis, vel delectationis cauſa. Poſterius genus vix invenias alibi, quam apud poëtas. Prius etiam oratoribus eſt conceſſum.*

Prioris generis eſt, cum dicimus pyxidem auream, vel argenteam; licet pyxis proprie ſit è buxo, ut etymologia indicat.

Poſterioris generis eſt illud Horatii lib. IV. od. IV.

— *Vel Eurus.*
Per Siculas equitavit undas.

Quæ, ut recte Muretus [c] obſervat, audax plane tralatio eſt, neque unquam id auſurus fuerat poëta ſine veterum exemplo: ſed ſimiliter dixit Euripides Phœniſſis: Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος ἐν οὐρανῷ. Quem & Oppianus poſtea imitatus tertio ἁλιευτ.

[c] Lib. I. Var. c. 10.

16. §. *Tertia affectio eſt* Ὑπερβολὴ, *quod*

ad verbum ſuperjectionem, h. e eſt, exceſſum, ſive eminentiam notat. Eſtque oratio augendo, vel minuendo, ſuperans fidem.

[a] Lib. 2. de Orat. [b] Lib. 6. cap. 3. [c] Eclog. 7

Augendo, ut quod Cicero [a], & ex eo Fabius [b] refert de Memmio, homine prælongo, *caput eum ad fornicem Fabii offendiſſe*. Et apud Maronem [c]:

Candidior cygnis, hedera formoſior alba.

[d] Eclog. 3

Item, melle dulcior, plus millies audivi, & ſimilia.

Minuendo, ut cum ait Maro [d], *Vix oſſibus hærent.*

Item in illis, *Codro pauperior, teſtudine tardior* &c.

[e] Lucanus lib. 10. [f] Æn. 4.

17. §. *Facit* ὑπερβολὴ *ad* ἔμφασιν.

Ut cum poëta [e] ait,

Nulla fides, pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur:

ἐμφατικώτερον hoc, quam ſi dixiſſet, *Rara fides*. Item [f] *Nuſquam tuta fides*, efficacius, quam iſtud, *Raro tuta fides*. Et illud ſatyrici [g],

[g] Iuvenal. ſat. 6

Semper habet lites, alternaque jurgia lectus,

In quo nupta jacet:

majorem habet ἔμφασιν, quam ſi pro *ſemper* dixiſſet *plurimum*.

18. §. *Hæc cauſa eſt, cur in amplificando ea utamur, non quidem ut fallamus, ſed ut per plane incredibile intelligatur pene incredibile. Interim videndum, ne ea modum omnem excedat; qua in re peccant adulatores.*

CAP. X.

De sarcasmo, aliiſque irriſionis ſpeciebus : item Onomatopoeia, Antiphrasi, & Hypallage.

1. §. *Et hæc de troporum, tum ſpeciebus, tum affectioribus. Subjiciemus deinceps quædam, quæ falſo inter tropos retulerunt. Ut ſunt ſex ſpecies irriſionis; Sarcaſmus, Diaſyrmus, Charietiſmus, Aſteiſmus, Mycteriſmus, & Mimeſis.*

2. §. *Sarcaſmus eſt hoſtilis irriſio ſuper jam mortuo, aut certò morituro.*
Ut, *Ave, Rex Iudæorum* [a]. a Mat. 27. 29.
Item [b]:
I nunc, & verbis virtutem illude ſuperbis. b Æn. 9.

3. §. *Diaſyrmus eſt inimica irriſio, ſed extra cædem.*
Ut, *Aſinus ad lyram : Interſtrepit anſer olores* [c]. c Eclog. 9.
& illo, ſane luculento [d], d Æn. 11.
Larga quidem ſemper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poſcunt, patribuſque vocatis
Primus ades : ſed non replenda eſt curia verbis.

4. §. *Charientiſmus à lepore ac gratia nomen accepit. Eſtque jocus cum amœnitate mordax. Vel, ut alii malunt, fit cum dura & aſpera dictu, gratioſis & molli-*

bus verbis mitigantur, & molliuntur.

a And. Act. 1. ſcen. 2. Ut cum Davus piſtrinum deprecans ait [a], *Bona verba quaſo.* Simile huic [b], *Dî meliora.*

b Georg. 3. 5. §. *Aſteiſmus eſt jocus urbanus.*

c Eclog. 3. Ut [c], *Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi,*
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

h. e. Qui Bavium, ineptum poëtam, amare poteſt, idem exoſculetur te, Mævi, poëtam Bavio quoque deteriorem. Eſt & ejuſce generis illud Neronis in ſervum furacem, *Nihil eſſe ei clauſum, neque ſignatum.*

6. §. *Μυκτηρισμὸς fit, cum naſo ſuſpenſo quempiam ſubſannamus.*

Quod & nomen indicat. Nam *μυκτὴρ* naſus. Cum autem geſtu magis, quam verbis fiat; non eſt, quod ejus quis exemplum à nobis exſpectet.

7. §. *Μίμησις, Latine imitatio, aliena verba refert directa oratione, idque, ut volunt, deridendi cauſa.*

d Eunuch Act. 3. ſcen. 2. Terent. [d]

At ego neſciebam quorſum tu ires. Parvola
Hinc eſt abrepta, eduxit mater pro ſua,
Soror eſt dicta, cupio abducere, ut reddam ſuis.

8. §. *Quemadmodum autem ſpecies haſce irriſionis (quas Ironiæ ſubjici putarunt) falſo inter tropos referunt, cum & pro-*

priis conſtent verbis : ita , hac ipſa de cauſa , & alia multa troporum numero excludi debent , quæ vulgo inter tropos reponuntur. Eorum autem duo ſunt genera.

9. §. *Quædam enim ſunt ſchemata Rhetorica, ut* Periphraſis, & Icon ; *de quibus idcirco in σχηματολογίᾳ dicturi ſumus : quædam nec tropi ſunt, nec ſchemata , ut Ἐπίθετον , de quo in amplificandi , itemque characterum doctrina agemus : quædam denique ad Grammaticam potius pertinent : idque vel ad ἐτυμολογίαν , ut Ὀνοματοποιΐα , & Ἀντίφρασις ; vel ad σύνταξιν , ut Ὑπαλλαγή.*

10. §. *Siquidem ὀνοματοποιΐα nihil aliud eſt, quam nominis fictio à ſono.*

Ut, *balare , grunnire* , &c. Quidam putant ita vocari , quandocunque rei novum inditur nomen. Sed hi non diſtinguunt ὀνοματοποιΐαν à novatis.

11. §. *Ἀντίφρασις eſt vox à contrario dicta.*

Iſtiuſmodi , ex Grammaticorum ſententia , cum alia plurima ſunt , tum *Parcæ , & lucus*. At *Parcæ* fortaſſe ita dictę , quia parcant. Duæ enim parcunt , ſola Atropos filum abſcindit [a]. *Lucus* vel ita uocatus , quia lucet frequentibus ſacrificiis , vel potius eſt à Græcis [b] , quibus λόχος, *inſidiæ* , unde λοχμὸς [c] , *ſylva* . quia inſidiantibus ſit apta.

12. §. *Hypallage eſt ſchema Grammati-*

[a] Fuſius de hoc agimus in Originum libris.

[b] Quamquam Syriacũ eſſe malit Scoppas in coniectaneis lib. i. cap. 18

[c] Heſychius.

cum, quo rerum ſtructuræque ordo invertitur.

a Pro Marcello. b verſ. 577.

Ut apud Cicer. a *Gladium vagina vacuum in urbe non vidimus.* Pro *vaginam gladio vacuam*, Poëtis eſt frequens Ut apud Senecam Thyeſte b:

Brutium ponto feriente Corum,
Quod maluit, cum poſſet.
Brutio pontum feriente Coro.

Et hæc de tropologia.

CAP. XI.

De SCHEMATIBUS generatim: deque iis ſpeciatim, quæ defectu, aut exceſſu, figurant orationem.

1. §. ALTERA *Dignitatis pars in ſchematibus, ſive figuris verſatur Eſt vero ſchema, forma orationis, [illegible] hæc alio quopiam modo, quam inverſione ſignificationis, à vulgari conſuetudine immutatur in meliorem.*

Schematis, & Figuræ voces, cum proprie dicantur de hiſtrionum amictu, ac geſtibus, è theatris traductæ videntur in ſcholas Rhetorum. Nam, ut in illis hiſtriones, ſive actores ſcenici, pro perſonarum, quas ſuſtinent, & affectuum, qui repræſentari debent, varietate, varios induebant habitus, varioſque agebant geſtus: ita & oratio, pro rerum, de quibus agitur, diverſitate, ſchematibus diverſis tanquam

tanquam colorato amictu veſtitur, ac quaſi geſtibus diverſis animatur.

2. §. *Schemata ſunt duplicia, verborum, & rerum.*

Græcis, λέξεως & διανοίας.

3. §. *Inter ea hoc intereſt, quod ſchemata verborum tollantur; ſi aut verba mutentur, aut ordo eorum invertatur: at ſchemata rerum, quibuſcunque utaris verbis, aut quocunque ea ordine ponantur, permaneant; quia non in verbis, ſed in rebus, quandam habent dignitatem, vimque ornandæ orationis.*

E. G. *Inceptio* [a] *eſt amentium, haud amantium*, λέξεως σχῆμα eſt: quia perierit ſchema, ſi pro *amentium* ponas *ſtultorum*, aut ſimile. Sed ſchema διανοίας eſt, ſi quis patriam inducat loquentem, aut ſi utamur ſimilitudine; quia quæcunque hic verba uſurpes, aut quocunque ea ordine colloces, manebit ſchema. [a] Terent. And. 1. 3.

4. §. *Verborum ſchemata ſunt triplicia. Quædam conſiſtunt in ſubticentia, ſive defectu; quædam in exceſſu; quædam in reliquo corpore orationis.*

5. §. *Subticentia figurantur Ellipſis, & Aſyndeton; quorum definitiones è grammaticis notæ eſſe debent.*

Nempe aſyndeton copulæ eſt defectus: ellipſis vero alius partis, aut particulæ: quod & Græca ſcholia, quæ de ſchematibus exſtant, oſtendunt. In iis eſt: Ἀσύνδετόν ἐστι φράσις, ἐν ᾗ παραλείπονται οἱ συνδέοντες σύνδεσμοι. Ἔλλειψις δέ ἐστι παρά-

λειψις λέξεως γενομένης ἐκ τ̃ συμφράσεως.

6. §. *Rhetoris vero eſt inſuper docere, quando exornent orationem. Ac Ellipſis quidem convenit exprimendo affectui.*

a Æn. Ita admirationem indicat hoc Virgilii [a],

Sed vos qui tandem ? ubi ommittitur, *eſtis.*

7. §. *Aſyndeton autem valet ad celeritatem, atque animi impetum ſignificandum.*

Virgil. IV. Æn.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

8. §. *Item, cum plura enumeranda ſunt, quorum ſingula per ſe gravia ſunt.*

b Act. 3. ſc. 2. Terent. Adelph. [b]

Tot res repente circumvallant, unde emergi non poteſt,

Vis, egeſtas, injuſtitia, ſolitudo, infamia.

c Act 3. ſc. 2. Item [c].

Perſuaſit nox, amor, vinum, adoleſcentia.

Humanum eſt.

d Act. 3. ſc. 1. Apud Plaut. Aſin. [d] Philenium meretrix ait,

— *Mater, is, quaſtu'ſt mihi.*

Lingua poſcit, corpus quarit, animus orat, res monet.

9. §. *Exceſſu figurant orationem, Pleonaſmus, & Polyſyndeton; quorum ille Ellipſi, hoc Aſyndeto opponitur.*

10. §. *Pleonaſmus valet ad Emphaſin.*

e 4. Æn. Ut illud [e],

—— *Vocemque his auribus hauſi:* quod rem certam indicat. Item, *Vbinam gentium eſt?* Et *Accipe hoc parvum munuſculum*: quorum illud magis exaggerat, hoc magis extenuat.

11. §. *Polyſyndeton facit, ut res ipſa, de qua agitur, videatur major.*

Cicer. [a] *Me præ cæteris, & colit, & obſervat, & diligit.* Item [b] *Neque privati quicquam, neque publici; neque profani, neque ſacri, in Sicilia reliquiſſe.*

[a] In epiſt. [b] In Verrem Act. 6.

CAP. XII.

DE SCHEMATIBUS ΛΕΞΕΩΣ, quibus eadem vox repetitur.

1. §. SCHEMATA, *quæ in reliquo fiunt corpore orationis; vel eandem ponunt vocem, vel ſimiles.*

Eandem, ut *amans amantem*: ſimiles, ut *amantes amentes.*

2. §. *Vox eadem eſt, vel ſola appellatione, vel ſola ſignificatione, vel appellatione & ſignificatione ſimul.*

Appellatione ſola; ut *veniam* nomen, & *veniam* verbum. Significatione ſola; ut *domus*, & *ædes.*

Appellatione, & ſignificatione ſimul; ut, *homo homini Deus, & homo homini lupus.*

3. §. *Ἀνάκλασις dicitur, cum uſurpatur vox eadem appellatione non ſignificatione.*

Cicero epiſt. III. lib. VII. ad Att. *Cau-*

ſam ſolum illa cauſa (Cæſaris) *non habet*. Et Epiſt. XIV. lib. XIV. ad eundem : *Quid ergo ? iſta culpa Brutorum ? minime illorum quidem : ſed aliorum, brutorum, qui ſe cautos, ac ſapientes putant.* Sic in tribus iſtis apud Cornificium [a] : *Cur eam rem tam ſtudioſe curas, quæ multas tibi dabit curas ?* Item : *Amari jucundum eſt, ſi curetur, ne quid inſit amari.* Item : *Veniam ad vos, ſi mihi Senatus det veniam.*

[a] Lib. 4. ad Herentium.

4. §. *Magnam in oblectando vim habet : præſertim non captata, ſed velut oblata.*

5. §. *Huc pertinet* Πλοκὴ, *quando vox uno loco perſonam, aut rem ; altero mores, aliamve qualitatem, ſignificat.*

E. G. *Ad illum diem Memmius erat Memmius*, h. e. ſui ſimilis. *Simia eſt ſimia, etiamſi aurea geſtet inſignia.*

6. §. *Schema hoc non venuſtatem tantum, ſed etiam acrimoniam addit orationi.*

7. §. *Voces non appellatione, ſed ſignificatione eaſdem conjungunt*, Συνωνυμία *ſive Interpretatio*, & Ἐξεργασία *ſive Expolitio*

8. §. Συνωνυμία *eſt, cum verba idem ſignificantia conjunguntur.*

Ut Cic. Catil. II. *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit.* Initio Catil. III. *Bona, fortunas, conjuges, liberoſque veſtrûm.* Nam *bona*, & *fortuna* idem ſunt. Philipp. V. *Promitto, recipio, ſpondeoque.*

9. § *Utimur eo genere elocutionis, quoties uno verbo non ſatis videmur dignitatem*

aut magnitudinem rei demonſtrare; ideoque in ejuſdem ſignificatione plura conferuntur.

Verba ſunt Aquilæ Romani.

10. §. *Conciliat vero orationi tum gravitatem, tum acrimoniam.*

Gravitatem quidem adfert in illo Ciceronis pro Muræna; ubi octona, vel amplius, συνωνυμίας exempla habemus: *Quæ precatus ſum à Diis immortalibus, judices, more, inſtitutoque majorum, illo die, quo auſpicatò comitiis centuriatis L. Murænam Conſulem renuntiavi, ut ea res mihi, magiſtratuique meo, populo plebique Romanæ, bene atque feliciter eveniret: eadem precor ab iiſdem Diis immortalibus, ob ejuſdem hominis conſulatum una cum ſalute obtinendum; & ut veſtræ mentes, atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate ſuffragiiſque conſentiant; eaque res vobis, populoque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiam adferat.* At acrem reddit orationem in illo Catil. 1. *Non feram, non patiar, non ſinam.* Item in Piſonem: *Ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem?* Et poſt multa: *O tenebræ, ô lutum, ô ſordes!*

11. §. *Eſtque magno in hoc ſchemate delectu verborum opus, ne συνώνυμα orationem onerent verius, quam ornent.*

12. §. Ἐξεργασία *eſt congregatio ſententiarum idem ſignificantium.*

Ut Cic. pro Ligario: *Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Quo in exemplo etiam Synonymia concurrit.

13. §. *Vtendum eſt* Ἐξεργασίᾳ, *cum prodeſt in aliqua re commorari, & diutius detinere auditorem: ut cum aſſeveramus, indignamur, dolemus, commiſeramur, aut exprobramus aliquid. Lætitiæ quoque convenit. Sed cavendum, ne in re tenui varianda, curioſam nimis, & ſuperfluam operam ponamus; quod vitium* περιεργία *vocatur.*

14. §. *Schemata, quæ uſurpant vocem & appellatione & ſignificatione eandem, partim varium nomen ſortiuntur pro diverſo vocis repetitæ ſitu, partim aliunde.*

15. §. *In iis, quæ ſitus ratione variant, repetitio fit: vel loco ejuſdem generis; ut in* Ἀναφορᾷ, Ἐπιφορᾷ, Συμπλοκῇ; *& repetitione mediana: vel loco diverſi generis: ut in Epanalepſi, Anadiploſi, repetitione principii, vel clauſulæ in medio, & Epanodo.*

16. §. Ἀναφορὰ *eſt repetitio ejuſdem vocis in principio.*

17. §. *Magnam orationi vim addit. Vnde affectibus inſervit: præcipue, cum alterum inſectamur, vel etiam laudamus.*

In inſectando quidem, ut apud Tullium Catil. 1. *Nihil te nocturnum præſidium*

palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora vultuſque moverunt?

Alterius autem generis eſt hoc Maronis I. Æn.

> *Tu mihi quodcunque hoc regni, tu ſceptra, Iovemque*
> *Concilias, tu das epulis accumbere Divûm.*

Et Juvenalis illud lib. III. ſat. II.

> ——— *Roma parentem.*
> *Roma patrem patriæ, Ciceronem libera dixit.*

18. *Nec tantum unum vocabulum, ſed plura etiam initio repetuntur.*

Nempe in ſuperiori anaphoræ deſcriptione intelligenda vox non incomplexa ſolum, ſed etiam complexa. Ac ſimiliter in ſequentibus ſchematis accipere oportet Ovidius lib. II. de Ponto El. II.

> *Grande voco meritum lacrymas, quibus ora rigabas,*
> *Cum mea concreto ſicca dolore forent.*
> *Grande voco meritum mœſtæ ſolatia mentis,*
> *Cum pariter nobis illa, tibique dares.*

Idem lib. IV. de Ponto El. III. quatuor continua diſticha, ac unum item pentametrum, incipit ab illis duobus verbis, *Ille ego.* Etiam Arnobius lib. I. undecim periodos inchoat ab iſtis, *Vnus fuit è nobis,*

19. §. *Quod ſi res opponantur, eleganter duplicatur anaphora.*

Cicero in exordio orationis pro Roſ. Amer. *Accuſant ii, qui fortunas hujus invaſerunt: cauſam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accuſant ii, quibus occidi patrem Sexti Roſcii bono fuit: cauſam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egeſtatem. Accuſant ii, qui hunc ipſum jugulare ſumme cupierunt: cauſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ii, quos populus poſcit: cauſam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat.*

20. §. *Ἐπιφορὰ ſive ἐπιστροφὴ* [a]*, eſt repetitio ejuſdem vocis in clauſulis. Eandemque, quam ἀναφορὰ, vim habet.*

Ut, *Pœnos* [b] *populus Rom. juſtitia vicit, armis vicit. liberalitate vicit.* Item: *Frumenti maximus numerus è Gallia peditatus ampliſſima copia è Gallia, equites numero plurimi è Gallia.*

[a] Cornificio eſt converſio.

[b] Apud Cornificium.

21. §. *Quod ſi ἀναφορὰ, & ἐπιφορὰ concurrant. Συμπλοκή* [c] *vocatur. Hoc ſchema fere κατ' ἐρώτησιν inſtituitur: eaque res efficit, ut non venuſta ſolum, ſed etiam vehemens ſit oratio.*

[c] Cornificio eſt complexio.

Cic. pro Mil. *Quis eos poſtulavit? Appius. Quis produxit? Appius.* Cornificius: *Quem Senatus damnavit, quem Pop. Rom. damnavit, quem omnium exi-*

ſtimatio damnavit, eum ſententiis veſtris abſolvetis? Neque id ſimplicibus tantum verbis fit, ſed etiam conjunctis. Uti ἐπιστροφῆς ratione fit in illo Arnobii lib. 1. *Quando eſt humanum genus diluviis interremptum? non ante nos? Quando mundus incenſus? non ante nos Quando urbes ampliſſimæ marinis cooperta ſunt fluctibus? non ante nos? Quando cum feris bella, & prælia cum leonibus geſta ſunt? non ante nos? Quando pernicies populis venenatis ab anguibus data eſt? non ante nos?*

22. §, *Valet in exaggerandis virtutibus, ac vitiis. Eſtque ſchema plane venuſtum, at quod ſtatim in ſenſus incurrat: ac propterea diutius continuari non debet; ſed ſatius eſt, ut aliis ſchematis varietur, ac temperetur.*

23. §. *Medianam repetitionem appello, cum media mediis reſpondent.*

Ut illo Milonianæ: *Quæ in ſenatu ſæpe ab inimicis, ab improbis ſæpe jactata ſunt.* Sic Seneca Thyeſte a:

Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

a Act. 4. verſ. 611.

24. §. Ἐπανάληψις *eſt repetitio ejuſdem vocis in initio præcedentis, & fine ſequentis ſententiæ.*

Cicero epilogo Orat. pro Mil. *Negat enim ſe, negat ingratis civibus feciſſe, quæ fecit: timidis, & omnia circumſpicientibus pericula, non negat.* Idem in Verr. *Tenetur aliquando, & in rebus*

tum maximis, tum manifeſtis tenetur. Et apud magiſtrum Herennianum: *Commotus non es, cum tibi pedes mater amplexaretur: non es commotus?* Ovid. Faſt. lib. VI.

Qui bibit inde, furit, procul hinc diſcedite, queis eſt
Cura bona mentis. qui bibit inde, furit.

25. §. *Ἀναδίπλωσις eſt repetitio in fine præcedentis, & in initio ſequentis ſententiæ.*

Vigil. x. Æn.

— *Sequitur pulcherrimus Aſtur,*
Aſtur equo fidens. Polyptoto etiam permutatur. ut in illo pro S. Roſcio: *Injuriam novo ſcelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipſi, propter iniquitatem temporum, non audent.*

26. §. *Figura hæc non tantum ſuavitatem, ſed etiam ἔμφασιν habet. Quod ſi conjungatur epanorthoſi, ſive correctioni, habet quoque acrimoniam.*

Cicero Invect. 1. in Catil. *Hic tamen vivit. Vivit? imo in ſenatum venit.*

27. §. *Eſt & figura Ἀνώνυμος, cum media, aut principio, aut clauſulæ reſpondent.*

Principio, ut illo Maronis VII. Æn.

Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.

Clauſulæ, ut in Verrinis: *Hæc navis onuſta præda Sicilienſi, cum ipſa quoque eſſet ex præda.*

28. § Ἐπάνοδος, *eſt, cum, quæ priori erant poſita loco, poſteriori; quæ poſteriori, priori loco repetimus.*

Cic pro Plancio: *Gratiam, qui refert habet: & qui habet, eo, quòd habet, refert.* Vellejus Paterculus de Quintilio Varo; *Pecunia quam non contemptor, Syria, cui præfuerat, declaravit: quam pauper divitem ingreſſus, dives pauperem reliquit.* Ubi & πολύπτωτον. Pertinet hæc figura etiam ad ſchemata διανοίας, vocaturque Ἀντιμετάθεσις, ut inferius dicemus.

29. §. *Vidimus ea repetitionis ſchemata, in quibus tantum locus ſpectatur. Sequuntur, in quibus non tam ſitus conſideratur, quam vel pronuntiationis vehementia, ut in Epizeuxi; vel connexio cum ſuperioribus, ut in Gradatione; vel caſus variatio, ut in Polyptoto.*

30. §. *Eſt enim* Ἐπίζευξις, *cum vox aliqua repetitur cum vehementia.*

Cicero [a]: *Vos, vos inquam, ipſi, & ſenatus frequens, reſtitit.* Idem [b]: *Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, cum quo aliqua pacis poſſit eſſe conditio.* Seneca in Medea [c]: *Da, da per auras curribus patris vehi.*

a Pro Poſt.
b Philip. 4.
c Sc. 1.

31. §. *Interdum autem hæc vocula aliqua, vel* παρεμβολῇ, *vel* παρενθέσει, *interſecatur.*

Vocula una eſt in illo Ciceronis, *Vidi enim, vidi, penituſque perſpexi.* Et hoc Senecæ, initio Medeæ. *Parta, jam*

partæ ultio eſt. & act. IV. *Majus his, majus parat Medea monſtrum.* At παρένθεσις interſcritur [a] in illo Tullii pro domo ſua: *Sed excitatus aliquando: dicam (dicam, audiente ipſo, quod ſenſi; & ſentio) excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeji nimium reconditus, & penitus abſtruſus dolor.* Sic. Philipp. II. *Haſta poſita pro æde Iovis Statoris, bona (miſerum me! conſumptis enim lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij Magni, voci acerbiſſimæ ſubjecta præconis.*

32. §. *Vtimur Epizeuxi, ut aliquid* ἐμφατικῶς, *aut* παθητικῶς *dicamus.*

33. §. *Gradatio, ſive* Κλίμαξ *eſt, cum ita ab uno ad aliud tranſimus, ut eodem verbo connectamus inferiora ſuperioribus.*

Scipio Africanus apud Iſidorum [b]: *Vi, atque ingratis* [c], *cum illo ſponſionem feci, facta ſponſione ad iudicem adduxi, adductum primo cœtu damnavi, damnatum ex voluntate dimiſi.* Ex eodem Africano idem adducit: *Ex innocentia naſcitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas.* Ibidem ex Graccho citat: *Pueritia tua adoleſcentiæ tuæ inhoneſtamentum fuit, adoleſcentia ſenectutis dedecoramentum, ſenectus reip. flagitium.* Apud Cornificium iſtud habes: *Africano induſtria virtutem, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit.* Item, *Nam quæ reliqua ſpes manet libertatis,*

[a] In exemplis tamen, ubi repetitio poſt parentheſin ob ſolam fit ſermonis perſpicuitatem Epizeuxis dici non meretur. Cuiuſmodi exempla ab allatis diſcernere difficile non erit.

[b] Lib. 2. Originũ cap. 21

[c] *In* vulgatis, atque etiã MS. meis invenio, *gratis coactus*, ſed duplici errore: nam & *gratis* pro *ingratiis*, corrupte, &

ſi illis, & quod libet, licet; & quod licet, poſſunt; & quod poſſunt, audent; & quod audent, faciunt; & quod faciunt, vobis moleſtum non eſt? *coactus*; eſt ex, gloſſemate.

34. §. *Schema hoc multum habet venuſtatis: ſed quia, ut Fabius ait, apertiorem artem continet, rarius adhibendum, nec fere. niſi res ipſæ habeant ſucceſſionem, aut gradus: ut in genealogiis, imperiorum ſucceſſionibus, ac ſimilibus.*

35. §. *Polyptoton eſt, cum idem verbum variato caſu ponitur. Caſus autem vocem accipio Logicorum more, ut comprehendat variationem omnem ratione generis, numeri, graduum, modorum, temporum, perſonarum.*

36. §. *Schema hoc quandoque ſimplicem, & inaffectatam quandam venuſtatem adfert.*

Ut illo Ciceronis pro Roſcio Amerino: *Si quis iſtorum dixiſſet, quos videtis adeſſe, in quibus ſumma auctoritas eſt atque amplitudo: ſi verbum de Rep. feciſſet, id quod in hac cauſa fieri neceſſe eſt: multo plura dixiſſe, quam dixiſſet, putaretur, ego etiamſi omnia, quæ dicenda ſunt, libere dixero, nequaquam tamen ſimiliter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit.* Nec inconcinni ſunt verſiculi iſti viri eruditi, quibus idem nomen per caſus omnes ordine ſuo variavit: quamquam ſchema hic non tam ſe obtulerit, ſponte, quam ſtudio ſit quæſitum:

Cum vanitas ſit vanitatis filia,

Et vanitati vanitatem procreet,
O vanitas, quid vanitate vanius!

37. §. *Sæpe etiam hoc ſchema vehementiam adfert.*

Cicero pro Archia : *Sed pleni ſunt omnes libri, plenæ ſapientum voces, plena exemplorum vetuſtas.*

Vigil. IV. Æn.

Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis, pugnent ipſique nepotes.

CAP. XIII.

DE SCHEMATIBUS in verbis ſimilis ſoni.

1. §. *ET hæc de repetitionis figuris. Sequuntur ſchemata, quæ reſpiciunt ſimilitudinem. Similitudo vero ea vel ineſt à natura, ſive ortu, vel ab accidente.*

2. §. *Naturalis eſt in Παρηγμένῳ* [a]. *Conjungit enim voces, quarum una ab altera, vel utraque ab eadem deriuatur. Ac plurimum ad delectandum valet.*

Cicero in Lælio: *Sed ut tum ad ſenem ſenex de ſenectute: ſic in hoc libro ad amicum amiciſſimus de amicitia ſcripſi.* Et eodem : *Etenim eo loco locati ſumus.* Plautus Perſa [b]: *Qui hero ſuo ſervire vult bene ſervus ſervitutem.* Qui Atticiſmus eſt : ut illud ejuſdem, *vomitum vomas* [c], *ſomniavi ſomnium* [d], & alia multa apud eundem.

[a] Latinis dicitur, Derivatio.

[b] Act. i. ſc. 1.

[c] Rudente, ſcil. Qui homo

[d] Rud. ſc. quid iſtuc.

3. §. *Accidentaria ſimilitudo minimum eſt quadruplex. Fit enim vel ab immutatione vocis in ſimilem appellatione, non ſignificatione, ut in* Παρονομασίᾳ *: vel à poſitione diverſarum vocum in eodem caſu, ut in* Ὁμοιοπτώτῳ *: vel à ſono eodem in clauſulis, ut in* Ὁμοιοτελεύτῳ *: vel à redditione unius pluriumve ſyllabarum in quacunque parte, ut in* Παρίσει. *Docent id ſingulorum ſchematum definitiones.*

4. §. *Eſt enim* Παρονομασία, *ſive Agnominatio, cum parva verbi immutatione in aliam plane ſententiam deflectitur oratio.*

Terentius [a]: *Inceptio eſt amentium, haud amantium.* Cicero pro Cælio: *Civis bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum.* Cornelius Nepos in Cimone: *Non magis amore quam more ductus.* Sic in veteri dicto: *Septem convivium, novem convicium.* Quamquam Varro, ut obiter id dicam, nec nonum improbarit convivam. Nam volebat convivas intra Gratiarum & Muſarum numerum conſiſtere: ut nec pauciores eſſent, quam tres; nec plures, quam novem. Elegans etiam παρονομασία eſt in iſtoc, quod Apollodorus Athenienſis, pictor præclarus, operi ſuo adſcripſerat:

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται [b].

5. §. *Schema hoc non tantum delectat, ſed vehementius etiam pungit.*

Cicero Philipp. XIII. de Antonio: *Cum*

[a] Andr. Act. 1. ſc. 3.

[b] Culpabit aliquis hoc magis, quā imitabitur.

in gremiis mimarum mentum & mentem deponeres.

Seneca Troad.

O tumide, rerum dum ſecundarum ſtatus.
Extollit animos: timide, cum increpuit metus
Regum.

Tertullianus lib. de ſpectaculis cap. xxv. *Quid eſt enim de Eccleſia Dei in diaboli Eccleſiam tendere? de cœlo, quod aiunt, in cœnum.*

6. §. Ὁμοιόπτωτον, *ſive Similiter cadens eſt, cum in eadem conſtructione duo, aut plura ſunt verba, quæ iiſdem caſibus efferuntur. Caſus autem voco non tantum nominum, pronominum, aut participiorum, ſed etiam verborum.*

Cic. pro leg. Manil. *Ac primum quanta innocentia debent eſſe Imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia! quanta fide! quanta felicitate! quanto ingenio! quanta humanitate!* Idem pro Archia: *Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem?*

7. §. *Nec tantum in fine deprehenditur; ſed etiam media primis, aut ſumma mediis accommodantur.*

Cic. 1. Accuſ. in Verr. *Eſt idem Verres, qui ſuis ſemper, ut ad audendum proiectus, ſic paratus ad audiendum.* Ὁμοιόπτωτα ſunt, *audendum, audiendum; paratus, projectus.*

8. §. Ὁμοιοτέλευτον, *ſive Similiter deſinens eſt, cum cola, aut commata, ſimili ſono terminantur.*

Cic. pro Mil. *Non modo ad ſalutem eius exſtinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam.* Idem in Maniliana: *Vt eius ſemper voluntatibus non modo cives aſſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint: ſed etiam venti, tempeſtateſque obſecundarint.*

Habet quoque locum in partibus indeclinabilibus: ut [a] *Eiuſdem non eſt, & facere fortiter, & vivere turpiter.* [a] Quintilianus lib. 9. cap. 34.

Ut aliis vero orationis lenociniis, ita hoc etiam immodice gaudet Appulejus: Ut lib. de Deo Socratis, ubi ſic de genio ſcribit: *Hic cuſtos ſingularis præfectus, domeſticus ſpeculator, individuus arbiter, inſeparabilis teſtis, malorum improbator, bonorum probator, ſi rite ad extremum animadvertatur, ſedulo cognoſcatur, religioſe colatur, in rebus incertis proſpector, dubiis præmonitor, periculoſis virator, egenis opitulator, qui tibi queat tum ſomniis, tum ſignis, tum etiam fortaſſe coram, cum uſus poſtulat, mala avertere bona properare, humilia ſublimare, nutantia fulcire, obſcura clarare, ſidera adverſa corrigere.*

9. §. Παρήχησις, *eſt, cum una, pluresve ſyllabæ vocis antecedentis, in alia eiuſdem membri repetuntur.*

Plautus Menæchmis [b]: *Palla pallorem incutit.* Cicero in Miloniana: *Vt victa* [b] Act. 4. ſcen. 2.

vis, ejuſdem eſt verſus iſte,

O fortunatam natam me Conſule Romam !

10. §. *Schemata hæc, quæ in ſimilitudine conſiſtunt, etſi alibi quoque locum habent, imprimis tamen commendantur in ſententiis; quia & ſuavius influunt in animum, & diutius hærent. Sed parce iis utendum Oratori, quia faſtidium cito audienti adferunt, fidemque abrogant orationi.*

CAP. XIV.

DE OCCUPATIONE, SUBIECTIONE, CONFESSIONE, & CONCESSIONE.

1. §. SCHEMATUM διανοίας, *alia ſunt ornamenta inventionis, alia diſpoſitionis.*
2. §. *Quæ inventionem ornant, vel magis ad ſimplices conceptus pertinent, vel ad affectus.*
3. §. *Priora vel ad explicationem, vel ad probationem, vel ad amplificationem referuntur.*
4. §. *Prius ſigillatim agemus de ornamenmentis probationis: deinde, quia ut plurimum eadem ſunt ſchemata, quibus nunc ad rem explicandam, nunc ad amplificandam utimur, conjunctim de utroque genere acturi ſumus.*
5. §. *Probationem ornant* Πρόληψις *ſive Occupatio*, Ὑποβολὴ *ſive Subiectio*,

Παρομολογία ſive Confeſſio, & Ἐπιτροπὴ ſive Conceſſio.

6. §. Πρόληψις, *ſive Occupatio eſt, cum id quod ab adverſario objicitur, aut objici poſſe putamus, anticipamus, atque diluimus.*

7. §. *Partes ejus ſunt duæ:* Ὑποφορὰ, *quæ objectionem proponit; &* Ἀνθυποφορὰ, *quæ objectioni reſpondet.*

E. G. Objectio eſt in illo Didonis apud Maronem *a*: *a* Æn. 4.

Verum anceps pugnæ fuerat fortuna.

At Ἀνθυποφορὰ eſt,

— *Fuiſſet.*

Quem metui moritura? Itidem apud Ciceronem, Orat. pro Cælio, Ὑποφορὰν habes in his verbis: *Dicet aliquis, Hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes*, &c. At paulo poſt ſubdit Ἀνθυποφορὰν: *Ego, ſi quis, judices, robore animi*, &c.

8. §. *Interdum vero* ὑποφορὰ *eſt conciſa, interdum plane magnifica.*

Conciſa eſt iſta pro lege Manilia: *Requiretur fortaſſe nunc, quem admodum, cum hæc ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellum. Cognoſcite, Quirites, non enim ſine cauſa quæri videtur.* Item pro Poſtumo: *At habet & celat: ſunt enim, qui ita loquuntur.*

At magnifica eſt VII. in Verrem; *Quid agam, judices? quo accuſationis meæ rationem conferam? quo me vertam ad omnes enim meos impetus, quaſi murus*

quidam, boni nomen Imperatoris opponitur. Novi locum, video ubi ſe jactaturus ſit Hortenſius: belli pericula, tempora Reip. Imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro ſuo jure contendet, ne patiamini talem Imperatorem, populi Romani, Siculorum teſtimoniis eripi, neve obteri laudem Imperatoriam criminibus avaritiæ velitis. Hujuſmodi quoque eſt illa, à quo orationem pro Sexto Roſcio Cicero orditur.

9. §. *Requirit hæc figura ſingularem prudentiam. Siquidem videndum eſt Oratori, quæ tacita ſint hominum iudicia, quò propendeant animo, quid eos offendat, quid probent.*

10. §. *Prolepſi vicina eſt* Ὑποβολὴ *ſive ſubiectio: quâ multa, quæ pro adverſario dici poſſunt, breviter & minutatim proponuntur, atque ad ſingula breviter item reſpondetur.*

11. §. *Subjectio alia perfecta eſt, alia imperfecta.*

12. §. *Perfecta tribus partibus conſtat. Prima dicitur* πρότασις, *ſive propoſitio. Altera tum* ἀπαρίθμησιν *continet, ſive enumerationem; tum* ἀφαίρεσιν, *ſive remotionem. Tertia eſt* συμπέρασμα, *ſive concluſio.*

Hiſce partibus conſtat Subjectio illa apud Cic. Orat. pro Quintio: *Dubitabitur, utrum ſit probabilius, Sex. Navium ſtatim, ſi quid deberetur, petitu-*

rum fuiſſe : an ne appellaturum quidem biennio ? Appellandi tempus non erat ; at tecum anno plus vixit: In Gallia agi non potuit ? at & in provincia jus dicebatur, & Roma iudicia fiebant. Reſtat, ut aut ſumma negligentia tibi obſtiterit aut unica liberalitas, ſi negligentiam dices, mirabimur; ſi bonitatem, ridebimus. neque præterea, quid poſſis dicere, invenio. Satis eſt argumenti, nihil eſſe debitum Nævio, quod tamdiu nihil petivit.

Partes etiam univerſas habes in ſubjectione iſtac pro Roſc. Amer. *Rurſus igitur eodem revertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri diſpliceret. At perſpicuum eſt, nullum fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſa, quem procrearat. at is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud iam perſpicuum profecto eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit: neque odii cauſam patri, neque ſceleris filio fuiſſe.* Egregium quoque exemplum eſt apud Demoſthenem Philipp. IV. Eſt & hujus generis exemplum, quod primo loco apud Cornificium legitur.

13. §. *Imperfecta Subiectio vocatur, in qua vel propoſitio, vel concluſio, vel utraque abeſt.*

Cicero pro Planco: *Male iudicavit populus: at iudicavit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi cives tulerunt.* Hujus etiam

generis ſunt ſecundum, tertiumque Subjectionis exemplum apud Cornificium.

a Cornificii verba ſunt.

14. §. Multum a ineſt acrimoniæ & gravitatis in hac exornatione *Imprimis, ſi inſtituatur per anaphoram, ὁμοιόπτωτα, & interrogationem.*

Cicero de Haruſp. reſp. *Tu meam domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? qua invaſeras. qua manu? qua diſturbaras. qua voce? qua incendi juſſeras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras. quo pulvinari: quod ſtupraras. quo ſimulachro? quod ereptum ex meretricis ſimulachro, in Imperatoris monumento collocaras.*

15. §. Ἀνακοίνωσις, *ſive Communicatio eſt, qua adverſarium conſulimus, aut cum judicibus, quid faciendum ſit, quidve factum oportuerit, deliberamus.*

Cicero pro C. Rabirio, perduellionis reo: *Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore; cum ignaviæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret, improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret; Conſules ad patriæ ſalutem, ac libertatem vocarent? quam tandem authoritatem, quam vocem, cuius ſectam ſequi, cuius imperio parere potiſſimum velles?* Pro Publio Quintio: *Quæro abs te, C. Aquilli. L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidam ſocius, & affinis meus, quicum mihi ne-*

ceſſitudo vetus: controverſia de re pecuniaria recens intercedit. poſtulone à pratore, ut eius bona mihi poſſidere liceat? an, cum Roma domus eius, uxor, liberi ſint, domum potius denunciem? Quid eſt, quod hac tandem de re vobis poſſit videri? Idem pro Cæcinna: *Quaro, ſi te hodie domum tuam redeuntem coacti homines, & armati, non modo limine, tectoque adium tuarum, ſed primo aditu, veſtibuloque prohibuerint, quid acturus ſis? Monet amicus meus*, &c.

16. §. *Aptum eſt hoc ſchema purgationi, multumque habet probabilitatis. Imprimis vero utile eſt confidenti, ac refellenti. Nam ſi cum adverſario communicemus; valebit ad urgendam, atque extorquendam confeſſionem. Sin cum judicibus; prodeſt ad eorum animos movendos, dum vident nos in ipſorum æquitate fiduciam noſtram collocare.*

17. §. Παρομολογία, *ſive Confeſſio eſt, cum callidè omnia adverſario permittimus.*

Cic. pro Ligar. *Habes igitur, Tubero, (quod accuſatori maxime optandum) confitentem reum: ſed tamen ita confitentem, ſe in ea parte fuiſſe, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque prius de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt, quam Ligarii ullam culpam reprehendatis.*

18. §. *Vtimur hoc ſchemate, cum confeſſio ipſi obeſt adverſario.*

19. §. Ἐπιτροπὴ, ſiue Confeſſio eſt, cum aliquid largimur adverſario, ut reliquum feramus.

20. §. Eſtque vel ſeria; vel εἰρωνική. Seria convenit confidenti. Nam utimur ea, cum, parte conceſſa, nihilominus nos ſuperiores fore confidimus.

Ut illa pro Quintio: *Non dubitavi, inquis, cum vadimonium deſertum eſſet, bona proſcribere. Improbe. Verum quoniam tu id arrogas, & concedi poſtulas, concedamus.* Idem pro Roſc. Amer. *Eſto, cauſam proferre non potes: tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo iure decedam: & tibi, quod in alia cauſa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. Non quaro abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit: quaro, quomodo occiderit?* Idem pro Flacco. *Tribuo Gracis literas, do multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, ſi qua ſibi alia ſumunt, non repugno: teſtimoniorum religionem & fidem nunquam iſta natio coluit.*

21. §. *Ironica vero invidiam conflat adverſario: praſertim quando congeriem habet variorum criminum, qua concedi non poſſunt.*

Ut illa IV. Verrinæ: *Verum eſto, eripe hareditatem propinquis, pradare in bonis alienis nomine civitatis: everte leges, teſtamenta, voluntates mortuorum, iura vivorum:*

vivorum: num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit? Idem verr. v. *Eſt tuum, eſt ingenii prudentiaque tua: do hoc tibi, & concedo: ſcio, te Roma, cum prator eſſes, edicto tuo poſſeſſiones hareditatum ad alienos, à primis haredibus ad ſecundos, à legibus ad libidinem tuam tranſtuliſſe: ſcio te edicta ſuperiorum omnium correxiſſe*, &c.

CAP. XV.

De Sententia, Noemate, & Distributione.

1. §. Schemata, *quibus ad explicandum, aut exaggerandum utimur, duûm ſunt generum. nam alia æque, alia magis, minuſve dicunt, quam in re eſt.*

2. § *Priora vel ſumuntur ab iis, quæ eſſentialia ſunt, ſive de re; vel conjuncta, ſive in re; vel disjuncta; ſive extra rem.*

3. §. *De rei eſſentia ſunt, cum alia, tum genus, ſpecies, & partes.*

4. §. *E loco generis oriri videntur* Γνώμη, *&* Νόημα.

5. §. Γνώμη *ſive Sententia eſt generale pronunciatum earum rerum, quas in agendo ſequimur, aut fugimus.*

Cicero primo de off. *Si ea, quæ acceperis utenda, majore menſura, ſi modo poſſis, jubet reddere Heſiodus: quidnam beneficio provocati facere debemus? An non imitari agros fertiles, qui multo plus*

afferunt, quam acceperunt? Pro Milone *Populi grati eſt, præmiis afficere bene meritos de Rep. cives: viri fortis, ne ſuppliciis quidem moveri, ut fortiter feciſſe pœniteat.* Seneca Rhetor procemio lib. I. controverſ. *Minime probabili more turpe eſt docere, quod honeſtum eſt diſcere.* Seneca Philoſoph. de vita beat. cap. XXX. *Sententiam ſemper unius ſequi, non vitæ eſt, ſed factionis.* Idem lib. III. de benef. cap. XVII. *Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel.* Idem epiſt. I. *Minus ex craſtino pendebis, ſi hodierno manum injeceris.* Epiſt. LXXXIII. *Otium ſine literis mors eſt, & vivi hominis ſepultura.*

6. §. *Sententiis utitur Orator ad gravitatem* [a]. *Etiam hoc habent, quod ſimul docent, & delectant. Imprimis vero conveniunt hortanti, monenti, conſolanti. Sed in oratione non debent frequentari, ne magis vivendi præceptores, quam rei actores videamur.*

[a] Cic. lib. 3. de Or.

7. §. Νόημα, *ſeu Cogitatum, eſt alluſio ad ſententiam, ſive ſententia perſonæ accommodata.*

E. G. Gnome eſt, *Nihil eſt tam populare, quam bonitas.* At Νόημα eſt, cum Cic. Cæſari hoc accommodat Orat. pro Lig. *Nihil habet nec fortuna tua majus, quam ut poſſis; nec natura tua melius, quam ut ſervare velis quamplurimos.* Item Gnome eſt: *Imbellum eſt verbis, non armis bellum gerere.* At Noëma eſt

in illo Livii lib. xxxi: *Athenienſes quidem literis verbiſque bellum adverſus Philippum gerebant.* Item ſententia eſt, *Satius ſit offendere verbis, quam adulando placere.* At eſt Noëma illud M. Senecæ lib. II. Contr. *Maluerim veris offendere, quam placere adulando.* Hujuſmodi Noëma eſt & hoc pro Archia: *Themiſtoclem illum, ſummum Athenis virum, dixiſſe ajunt, cum ex eo quæreretur: Quod acroama, aut cujus vocem libentiſſime audiret? ejus à quo ſua virtus optime prædicaretur.* Item de Senectute: *Accipite, optimi adoleſcentes, veterem orationem Archita Tarentini, magni imprimis, & præclari viri. Nullam eſſe capitaliorem peſtem, quam corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam. cujus voluptatis avidæ libidines temere & effranate ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci dicebat*, &c.

8. §. *A ſpeciebus, & partibus, petitur μερισμὸς ſive Diſtributio. Fit enim hæc, cum totum in ſpecies, aut partes, diducimus.*

Ut ſi juſtitiam, temperantiam, fortitudinem, ceteraſque virtutes, commemorare malis, quam generatim dicere, *omnem virtutem*: item ſi ſenatum, equites, & plebem dicas, pro *univerſo populo Romano*: aut caput, pectus, ventrem, artus, nomines, non contentus dicere,

integrum hominis corpus. Sic in Piſone. *Age, ſenatus odit te, quod eum tu jure facere concedis, afflictatorem, & proditorem, non modo dignitatis & authoritatis, ſed omnino ordinis ac nominis ſui. Videre te equites Rom. non poſſunt; quo ex ordine vir præſtantiſſimus Actius, eſt, te Conſule, relegatus. Plebs Romana perditum cupit; in cujus tu infamiam ea, quæ per latrones, & per ſervos, de me egeras, contuliſti. Italia cuncta exſecratur; cujus idem tu ſuperbiſsime decreta & preces repudiaſti.* Lycurgus apud Rutilium Lupum: *Cujus omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſsima, oculi ad petulantem laſciviam, manus ad rapinam, venter ad aviditatem, virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſte appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam: prorſus ut, aut ex hoc vitia, aut ipſe ex vitiis ortus videatur.* Simile eſt hoc Julij Pollucis apud Philoſtratum: *Proteus Pharius miraculum Homericum eſt, multa quidem ejus, diverſaque formæ: in aquam attollitur, in ignem accenditur, in leonem excandeſcit, in ſuem ruit, ſerpit in draconem, aſsilit in pantheram, aſſurgit in arborem.* Nec abludit Licentii illud ad B. Auguſtinum:

a In vitis Sophiſtarum.

Spumat aper, fluit unda, fremit leo, ſibilat anguis.

Breviter dicere potuerant, Proteum in omnis ſe generis formas convertere.

9. §. *Diſtributio, ut quandoque eſt neceſſi-*

tatis, ita ſæpe ornatus, & copiæ cauſa, inſtituitur.

Sed ſi neceſſario fiat, potius ad inventionis argumenta, quam elocutionis ſchemata, pertinebit.

CAP. XVI.

DE ÆTIOLOGIA, DIATYPOSI, & HYPOTYPOSI.

1. §. VIDIMUS *ſchemata orta è locis rerum, quæ eſſentiam ſpectant.*

2. §. *Conjuncta, ſive in re, ſunt cauſa, effectus, & adjuncta.*

3. §. *A cauſa petitur* Αιτιολογία. *Fit ea, cum in narrando facti ratio adjicitur. Eleganter autem fit cum gradatione.*

Ut in illo Ovidii:

Viderat hanc, viſamque cupit, potiturque cupita.

4. §. *Quod ſi cauſa ſit magis ſpecioſa, quam vera, color dicitur.*

Ut apud Cic. pro leg. Manil. ubi cum Orator veram impeditæ victoriæ cauſam referre nollet, (erat ea ſeditio militum, Lucullum, ducem ſuum, deſerentium) rei fœdæ hujuſmodi addit colorem: *Noſter exercitus, etſi urbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis erat uſus ſecundis: tamen nimia longinquitate, & deſiderio ſuorum commovebatur.*

5. §. *Ab effectis, & adjunctis, ſumuntur* Διατύπωσις & Υποτύπωσις.

6. §. Διατύπωσις *eſt, cum res ita clare co-*

pioſeque exponitur, ut coram ſpectari videatur.

Cicero pro Roſcio Amer. *Etiamne in tam perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura capienda ſit? nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere oculis videmini, judices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis? non poſitas inſidias? non impetum repentinum? non verſatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adeſt iſte T. Roſcius? non ſuis manibus in curru collocat Automedontem illum, ſui ſceleris acerbiſsimi, nefariæque victoriæ nuncium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris ſui cauſa laboret? ut Capitoni quam primum nunciet?* Idem in deſcriptione convivii luxurioſi a: *Videbar videre alios intrantes alios verò exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſterna potatione oſcitantes. Verſatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & ſpinis cooperta piſcium.* Sic totum quidem dixeris, ſi urbem captam dixeris: ſed brevis hic nuncius minus penetrat in affectus. At ſi aperias, quæ uno erant incluſa verbo apparebunt, ut ait Fabius, *& fuſa per domos ac templa flamma, & ruentium tectorum fragor, & ex diverſis clamoribus unus quidam ſonus; aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium fœminarumque*

a Apud Fabium. lib. 8. cap. 3.

ploratus, & male uſque in illum diem ſervati fato ſenes: tum profanorum ſacrorumque direptio, efferentium prædas repetentiumque diſcurſus, & acti ante ſuum quiſque prædonem catenati, & conata retinere infantem ſuum mater, & ſicubi majus lucrum eſt, pugna inter victores.

7. §. *Quod ſi ſimplicior dilutiorque fuerit deſcriptio, Ὑποτύπωσις vocatur.*

Ut illa Maronis v. Æneid.

Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.

Sed vulgo διατύπωσις, & ὑποτύπωσις pro eodem ſchemate habentur.

CAP. XVII.

De Assimilationis ſpeciebus, & Diſſimilitudine.

1. §. *Et hæc de ſchematibus petitis ex eorum locis, quæ ita rei inſunt, ut non ſint de ejus eſſentia. Tertium genus ex locis oritur eorum, quæ ſunt extra rem, ſive disjuncta: ut ſunt ſimilia, comparata, oppoſita.*

2. §. *Schemata, quæ à ſimilibus & comparatis petuntur, continentur uno Aſsimilationis vocabulo.*

3. §. *Eſt aſſimilatio vel natura ſua ſimplex, vel natura partes habet, quas προτείνειν & ἀποδιδόναι, h. e. propoſitio-*

nem, & redditionem, appellant.

4. §. *Simplex eſt* Εἰκὼν, *ſive Imago; unde definitur, aſſimilatio protaſi & apodoſi carens, facta per particulam* ſimilis, velut, tanquam, inſtar, *aut aliam hujus generis.*

Cicero in Paradox. *Sed minutis interrogatiunculis, & quaſi punctis, quod propoſuit, efficit.* Pro Dom. *Et tu in hoc vulnere, tanquam unguis, exiſteres.* In Vatinium: *Repente enim te, tanquam ſerpens è latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis, cervicibus intuliſti.* Verr. III. *Profectus eſt, non ut legatus populi Romani, ſed ut quædam calamitas pervadere videretur.*

5. §. *Icon etſi ab Oratoribus etiam uſurpetur ad illuſtrandam orationem: tamen frequentari non debet. Præſertim quæ longior eſt. Nam magis Poëtis, quam Oratoribus, convenit.*

Auctores Ariſtoteles, & Fabius.

6. §. *Aſſimilatio, quæ plures natura ſua partes habet, inſtituitur, vel, ut doceat, quid fieri debeat; vel, ut, quæ rei inſunt, cognoſcantur.*

7. §. *Prioris generis eſt* Παράδειγμα, *ſive Exemplum. Fit enim, cùm factum, ſive actus aliquis commemoratur, ut oſtendadur. eo, aliquem, vel ſimile facturum, vel facere debere.*

Aliquem ſimile acturum, indicatur, cum negatur permittendum, ut Rex Perſarum in Ægyptum veniat, quia cum

Darius & Xerxes Ægyptum occupaſſent, iidem cum exercitu trajecerunt in Græciam. Item ſi periculum eſſe dicas, ne quemadmodum Marii, & Syllæ diſſidium, ita Pompeji, & Cæſaris, laceret Remp.

8. §. *Aliquid fieri debere, probatur quadrifariam; à perſona vera, à ficta, à muto animante, & à re ſenſus experte.*

A perſona vera, ut ſi exemplo Joſephi commendes caſtitatem.

A perſona è Poëtarum fabulis petita, ut ſi idem oſtendas Hippolyti exemplo.

A muto animante, ut: *Delphini vagari minores incomitatos non ſinunt: quid nos facere liberis adhuc teneris oportet?*

A ſenſus experte, ut: *unaquæque arbor alit, quod genuit: & non alet mater ſuo lacte liberos?*

9. §. *Simpliciter aliquid ineſſe rei probant* Παραβολὴ *ſive Comparatio, &* Συμβολὴ *ſive Collatio.*

10. §. Παραβολὴ *ſive Comparatio eſt, cum ad illuſtrandum id, de quo ſermo eſt, petitur ſimilitudo ab iis, quæ fuere, fiunt: aut natura, caſuve rebus inſunt.*

E. G. *Quemadmodum lagena aquam, ita animus hominis ingrati beneficia facile admittit, ſed reddit cum murmure, & querela.* Ovid. xv. Met.

—Vt unda impellitur unda,
Vrgeturque eadem veniens, urgetque priorem.
Tempora ſic fugiunt pariter, pariterque ſequuntur,

Et nova ſunt ſemper; nam quod fuit ante, relictum eſt,
Fitque quod haud fuerat, momentaque cuncta novantur.

Seneca epiſt. XL: *Vt qui ſeſe meminerunt inquilinos eſſe, & in conducto habitare, & modeſtius ſe gerunt, & minus gravatim exeunt: ita qui intelligunt, domicilium corporis ad breve tempus a natura accommodatum eſſe, & vivunt temperantius, & libentius moriuntur.*

11. §. *Interdum ex fabulis quoque depromitur Comparatio.*

Cicero pro lege Manilia: *Primum ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur: quam prædicant in fuga fratris ſui membra in iis locis qua ſe parens perſequeretur, diſſipaviſſe, ut eorum collectio diſperſa, mœrorque patrius, celeritatem perſequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à majoribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum noſtri colligunt omnia diligentius, Rex ipſe è manibus effugit. Ita illum in perſequendi ſtudio mœror, hos lætitia retardavit.*

12. §. *Debet vero inſtitui comparatio cum factis, aut rebus notis, & ejuſmodi quæ idonea ſunt ad illuſtrandum, non*

item cum iis, quæ ſunt obſcura, aut etiam ſordida, vel nimis vulgaria, aut etiam inepta.

13. §. Συμβολὴ *ſive Collatio eſt, quando ſubſtantiam cum ſubſtantia, aut accidens cum accidente conferimus, ut ex oppoſitione hac pateat, quantopere conveniant, aut differant.*

Ut ſi conferas Alexandrum, & Cæſarem; oleam, & vitem; ignaviam, & intemperantiam; &c. Cic. VI. in Verrem: *Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum cum illius Imperatoris victoria: hujus cohortem impuram cum illius exercitu invicto: huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas.* Etiam in Orat. pro Roſcio. Amer. illuſtre eſt exemplum collationis inter Roſcium, qui cauſam diceret, & eos, qui accuſarent. Id ſuperius adduximus cap. XII. §. 19.

14. §. *Ex quatuor hiſce ſpeciebus ſecunda, & quarta: Exemplum nempe, & Collatio, magis videntur ad argumentorum inventionem, quam ad ſchemata pertinere.*

15. §. *Neque ſimilibus tantum, ſed etiam diſſimilibus illuſtratur oratio. Vocatur hoc ſchema* Ἀνομοίωσις, *ſive* Διαφορὰ, *hoc eſt, diſſimilitudo, vel differentia. Hæc ea quæ ſimilia videri poterant, propria nota diſtinguit.*

16. §. *Eſtque alia perfecta, alia imperfecta. Perfecta rationem diverſitatis adjungit.*

Ut illa apud Cornificium : *Non enim quemadmodum in palaſtra, qui tædas ardentes accipit, celerior eſt in curſu continuo, quam ille qui tradit : ita melior Imperator novus, qui accipit exercitum, quam ille, qui decedit. Propterea quod defatigatus curſor integro facem : hic peritus Imperator imperito exercitum tradit.* Cicero pro Plancio : *Diſsimilis eſt pecunia debitio, & gratia. nam qui pecuniam diſſolvit, ſtatim non habet id, quod reddidit : qui autem debet, is retinet alienum : gratiam autem, & qui refert habet, & qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert.*

17. §. *Imperfecta eſt, quæ rationem, cur diſsimilia ſint, non addit.*

Ut apud Cornificium : *In amicitia gerenda ſicut in certamine currendi, non ita convenit exerceri, ut, quoad neceſſe ſit, pervenire poſsis : ſed ut productius ſtudio & viribus ultra procurras.*

CAP. XVIII.

DE SCHEMATIBUS, quibus oppoſita junguntur.

1. §. A*B oppoſitis petuntur*, Παραδιαστολὴ, Αντίθετον, Αντιμεταβολὴ, & Οξύμωρον.

2. §. Παραδιαστολὴ *eſt, cum eorum, quæ vulgo ob vicinitatem confundi ſolent, remoto uno, alterum ponitur.*

Ut, *Non ſapiens, ſed aſtutus; non fortis, ſed audax.* At ſi ſapienti inſipiens, forti timidus opponatur, ſequens ſchema erit.

3. §. *Eſt hoc ſchema illuſtrius, cum ratio additur.*

Ut apud Rutilium Lupum: *Quapropter nolo te ſæpius parcum appellare, cum ſis avarus. Nam qui parcus eſt, utitur eo, quod ſatis eſt: tu contra propter avaritiam, quò plus habes, magis eges.*

4. §. *Convenit hæc figura refellenti, & reprehendenti.*

5. §. Ἀντίθετον *eſt, cum ex plane contrariis conſtat oratio.*

Laxius verò nunc hoc utimur nomine, ut eam quæ preſſe ἀντίθεσις dici ſolet, comprehendat.

6. §. *Eſtque vel ſimplex, vel conjunctum.*

Simplex, ut apud Cic. pro lege Manil. *Hujus orationis difficilius eſt exitum, quam principium invenire.* Sic Maro VII. Æn.

> *Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.*

Horat. ſat. 1. lib. 1.

> *Parvula, nam exemplo eſt, magni formica laboris.*

Ubi ἀντίθετον etiam ſtatuit vetus interpres.

Conjunctum ἀντίθετον eſt in hoc apud Cornificium : *Habet aſſentatio jucunda principia : eadem exitus amariſſimos adfert.* Cicero pro Roſcio Amer. *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, ut ſit, inſolens in aliena.* Idem pro Quintio : *Plus hujus inopia poſsit ad miſericordiam, quam illius opes ad crudelitatem.* Paſſienus filius de Caligula apud Tacitum lib. VI. *Neque meliorem unquam ſervum, neque deteriorem dominum fuiſſe.*

Elegantiſſima vero ſunt ἀντίθετα, in quibus paria paribus, contraria contrariis ſæpius reſpondent. Ut pro Poſtumo: *Egentes in locupletes, perditi in bonos, ſervi in dominos armabuntur.* Sic pro Milone : *Eſt enim hæc non ſcripta, ſed nata lex : quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus ; ad quam non docti, ſed facti ; non inſtituti, ſed imbuti ſumus.* Item Catil. II. *Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia ; hinc pudicitia, illinc ſtuprum ; hinc fides, illinc fraudatio ; hinc pietas, illinc ſcelus ; hinc conſtantia, illinc furor ; hinc honeſtas, illinc turpitudo ; hinc continentia, illinc libido ; denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum temeritate, cum vitiis omnibus ; poſtremo copia, cum egeſtate ; bona ratio, cum perdita ; mens ſana, cum amantia ; bona denique ſpes, cum om-

nium deſperatione. Juſtinus lib. XXII. de Agathocle, Syracuſis ſuis obſeſſis, bellum nihilominus in Africam transferente: *Mira prorſus audacia, ut quibus in ſolo urbis ſuæ par non erat, eorum urbi bellum inferret: & qui ſua tueri non poterat, impugnaret aliena, victuſque victoribus inſultaret.*

7. §. Ἀντιμεταβολὴ *ſive Commutatio eſt, quando eſt contrarietas ſenſus cum verborum inverſione.*

Ut apud Cornificium: *Eſſe oportet, ut vivas; non vivere, ut edas.* Petronius: *Mirari equidem tam diſcordem libidinem cœpi, atque inter monſtra numerare, quod ancilla haberet matronæ ſuperbiam, & matrona ancillæ humilitatem.* Plinius in Panegyrico: *Non ideo viciſſe videris, ut triumphares; ſed triumphare, quia vinceres.* Eſtque in his etiam epanodos, nempe quatenus eſt verborum inverſio. Sed ratione contrarietatis, quæ primo non verbis ineſt, ſed rebus, omnino pertinent ad ſchemata διανοίας, non λέξεως.

8. §. *Convenit laudanti, & reprehendenti.*

9. §. Ὀξύμωρον *eſt, cum idem negatur de ſe ipſo.*

Conflata vox eſt ex ὀξὺς, *acutus*, & μωρὸς, *fatuus.* Nempe quia acute dicitur, quod fatue prolatum videtur. Ita ait Terentius Eun. a *Tu pol, ſi ſapis, quod ſcis, neſcis.* Tull. in Catil. *Cum tacent,* a Act. 4 ſcen. II.

clamant. Cui non abſimile illud in Bruto, ſive de claris Oratoribus : *Tum etiam ea ipſa, de qua diſputare ordimur, eloquentia obmutuit.* Et inferius : *Eloquentia loqui dedidicit.* Horatius lib. I. Od. XXXV.

Inſanientis dum ſapientiæ
Conſultus erro.

Martial. lib. VII. epigr. LXXII.

Quiſquis ubique habitat, Maxime, nuſquam habitat.

Et ep. LXXIV :

Vis dare, nec dare vis.

CAP. XIX.

DE DIGRESSIONE, ET EPIPHONEMATE.

1. §. VIDIMUS *ſchemata petita ab iis, quæ vel de re ſunt, vel in re, vel extra rem. Sunt vero & ſchemata, quæ ad diverſa genera pertineant, Iſtiuſmodi ſunt Digreſſio, & Epiphonema.*

2. §. *Digreſſio eſt alicujus rei quæ tamen ad cauſæ utilitatem pertineat, extra ordinem excurrens tractatio.*

Græci vocant, παρέκβασιν, vel διέξοδον, vel etiam ἐκβολήν. ut apud Thucytidem lib. I. Καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποιησάμην. a

a Atque ab instituto sermone fueram digreſſus.

3. §. *Sumitur hæc è locis internis, cum ab hypotheſi ad theſin tranſimus.*

Ut cum Cicero oratione pro Archia ab eruditione poëtæ hujus digreditur ad locum communem de ſtudiis doctrinæ.

4. §. *Alias petitur ab iis, quæ non quidem de re, ſed tamen in re ſunt. Imo illis etiam, quæ ſunt extra rem.*

Ut cum occaſione cauſæ finalis, circumſtantiæ, vel rei ſimilis, alio dilabimur. Huc refer digreſſionem illam de raptu Proſerpinæ, quæ eſt Verrina VI.

5. §. *Videndum autem, ne digreſsio longior ſit. In genere tamen demonſtrativo, & omnibus, quæ delectationis cauſa ſcribuntur, longior eſſe poteſt. Sed & hic, & alias, ante longiorem digreſsionem præmunire animos conducit.*

Ut II. in Verr. *Atque adeo antequam de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur eſſe de provinciæ dignitate, vetuſtate, utilitate, dicenda.*

6. §. *Sed nec digreſsio debet à propoſito eſſe aliena.*

Quare tum demum digreſſione utemur, ſi ſponte ſe offerat. At non item debet oratio cunctari, ſi metus ſit, ne alio divertamus animos auditorum.

7. §. *Præterea nec durius ad propoſitum convenit redire.*

Commode ſane redimus, ſi poſtquam adduxerimus exemplum, illud ad præſens negotium applicemus. Facit hoc Cicero pro Sex. Roſcio. *Hominem*, inquit, *longe audaciſſimum nuper habuimus in civitate, C. Fimbriam*, &c. Poſtea præſenti ita accommodat inſtituto: *Eſtne hoc illi dicto atque facto Fimbriæ non ſimillimum?*

8. §. *Reditus ad propoſitum* Ἐπάνοδ☉ *vocatur.*

Ut in exemplo jam allato. Item lib. II. de Orat. *Sed ut eo revertatur, unde hæc declinavit oratio.*

9. §. *At in minori digreſsione Epanodo opus non eſt. Tamen aliquid dicitur, quo digreſsio ab aliis diſtinguatur.*

Ut pro Milone: *An vero, Iudices, vos ſoli ignoratis*: & quæ ſequuntur. Digreſſionem hanc claudit iſtis verbis: *Quamrem etſi neceſſario feciſti, tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompſiſti tuam, laudare non poſſum, iraſci certe non debeo.* Redit deinde ad inſtitutum abſque tranſitione ulla. Hæc de Digreſſione, & Epanodo.

10. §. *Epiphonema eſt, cum rei narratæ, aut probatæ, velut coronis, adjicitur pronunciatum ex ſuperioribus expreſſum.*

11. §. *Fit hoc vel admirationis cauſa.*

a 1. Æn. Sic apud Maronem a: *Tanta molis erat*
b Georg. 2. *Romanam condere Gentem.* Item b, *Adeo à teneris adſueſcere multum eſt.*

12. §. *Vel fit, ut comprehendamus ſummam rei.*

Quomodo idem tempeſtatis deſcriptionem claudit his verbis c, *Ponto nox incu-*
c 1. Æn. *bat atra*: & poſtquam oſtenderat, animalia ſingula ex re quapiam capere delectationem, ſubjicit d, *Trahit ſua quem-*
d 2. Eclog *que voluptas.*

3. §. *Vel denique fit, ut ſententia firmet*

obſignetque ſuperiora.

Ita Demoſthenes[a], poſtquam de Philippi egerat improbitate, ſubdit: *Res ſecundæ magnam vim habent ad occultanda & adumbranda iſtiuſmodi probra.* a Olynt 2.

CAP. XX.

De Schematibus quibus res exaggeratur.

1. §. Hactenus *de ſchematibus, quæ æque dicunt, ac in re eſt: ſequuntur ſchemata, quæ plus, aut minus dicunt. Vt ſunt* Αὔξησις, & Ταπείνωσις.

2. §. Αὔξησις *eſt, cum utimur verbo excedente rei magnitudinem.*

Ut ſi *ſcelus* dicas, pro *errato*; *crudelem*, pro *ſevero*; aut *vulneraſſe*, qui *leviter perſtrinxit.*

3. §. *Convenit accuſanti.*

4. §. Ταπείνωσις *ſive* Μείωσις *eſt, cum verbo humiliore, quam pro re utimur.*

Ut ſi *erratum* ponas, pro *ſcelere*; *ſeverum*, pro *crudeli*; aut *perſtrinxiſſe* dicas, qui *vulneravit.*

5. §. *Convenit refellenti.*

6. §. Ταπεινώσεως *genus eſt* Λιτότης, *quæ negatione contrarii plus ſignificat, quam dicit.*

E. G. *Nam hoc jure meo, auditores, dico, me labore, & induſtria curaſſe ſemper ſedulo, ne ſtudium eloquentiæ in poſtremis tenerem.* Nam ſi quis hic diceret,

ut ſtudium eloquentia præcæteris optime tenerem; vel, *ut alios eloquentia ſuperarem*; tametſi verum diceret, tamen arrogans videretur.

Diximus hoc de ſchemate quoque in Tropologia, quatenus Συνεκδοχῆς ſpecies eſt.

7. §. *Huc etiam referri poteſt* Παράλειψις, *ſive Præteritio. Fit ea, cum præterire nos aliquid velle dicimus, atque interim in tranſcurſu id dicimus.*

Cic pro Cluent. *Mittam illam primam libidinis injuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam matrimonio filiam.* Simile eſt hoc Æn. x.

> *Quid repetam exuſtas Erycino in litere claſſes?*
> *Quid tempeſtatum Regem, ventoſque furentes,*
> *Æolia excitos, aut actam nubibus Irim?*

8. §. *Convenit laudanti, ac reprehendenti: item confirmanti, ac refellenti.*

9. §. *Etiam ad exaggerandum, vel imminuendum valent Incrementum, & Periphraſis. Sed ut ſæpe eſt quod plus aut minus dicant; ita interdum æque dicunt, ac in re eſt.*

Unde liquet, quatenus ad ſuperiorem, quatenus item ad hunc ſchematum ordinem pertineant.

10. §. *Incrementum eſt, cum velut gradibus quibuſdam pervenitur ad ſummum.*

Cic. VII. in Verrem: *Facinus eſt vincire civem Romanum, ſcelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere?* Plautus Captivis:

Miſer homo eſt, qui ipſe ſibi, quod edit, quærit, & id ægre invenit:
Sed ille eſt miſerior, qui & ægre quærit, & nihil invenit:
Ille miſerrimus, qui cum eſſe cupit, quod edit non habet.

II. §. Περίφρασις *eſt, qua rem unam multis ambimus verbis. Hæc interdum adhibetur, ut rem magis conſpicuam reddat; interdum, ut obumbret.*

Prioris generis eſt, cum Homerus initio operis Ulyſſem, Maro Æneam, circumloqui maluit, quam nominare. Poſterioris generis eſt, cum Cicero in Miloniana, quia gravius erat dicere, Clodium à Milonis ſervis occiſum, maluit illud hoc pacto mollire: *In quos incenſos ira, vitamque domini deſperantes cum incidiſſet, hæſit in pœnis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetiverunt.* Item, *Ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præſentes fuerunt, partim occiſi ſunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, & domino ſuccure prohiberentur, Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ita eſſe putarent; fecerunt id ſervi Milonis (dicam enim non derivandi criminis cauſa, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque præſente domino, quod*

ſuos quiſque ſervos in tali re facere voluiſſet.

12. §. *Ad poſterius hoc genus referendum, cum periphraſi cogimur uti honeſtatis cauſa.*

Iſtiuſmodi ſunt iſthæc. Plautus Curcul. [a] *Me dico ire, quò ſaturi ſolent.* Varro: [b] *Retrimenta cibi quà exirent, per poſticum vallem feci.* Signat, quæ Græcis ἀφευτλώματα appellantur. Similiter ea Ciceroni ſunt *reliquiæ cibi.* Etiam urina Lucretio lib. IV. vocatur.

——— *ſaccatus corporis humor*:

Senecæ [c] *humor obſcenus*, & alibi [d] *aqua immunda.* Imo olim etiam ominoſum credebatur *lotium* nominare. Sane Plinius [e] inter mortis præſagia reponit *præfandi humoris è corpore effluvium*: hoc eſt, lotii, quod cum honoris præfatione nominari debet.

[a] Act. 2. ſc. 3.
[b] Apud Noniũ in Poſtica.
[c] Lib. 2. de Ira c. 3
[d] Lib. 2. de tranquil. cap. 18.
[e] Lib. 7. cap. 51.

CAP. XXI.

DE FIGURIS PERTINENTIBUS ad argumenta Παθητικά.

1. §. VIDIMUS *de ſchematibus explicationis, probationis, & amplificationis. Nunc agamus de iis, quæ ad argumenta pertinent* Παθητικά.

2. §. *Sunt hæc duplicia. Alia generatim ad affectus pertinent; alia certam continent affectus ſpeciem*

3. §. *Priora illa vel abſoluta ſunt, vel relata. Abſoluta ſunt,* Ἐκφωνήσεις, *ſive*

Exclamatio, Ἀπορία, *ſive Dubitatio, Revocatio ſui ipſius, & alieni ſermonis commemoratio.*

4. §. Ἐκφώνησις *ſive Exclamatio fit, quando oratis interjectionem habens expreſſam, aut intellectam; animi affectum, ac rei magnitudinem ſignificat; eoque voce intentiori pronunciatur.*

Ut Orat. 1. in Catil. O *tempora! ô mores!* Et ad Att. [a] O *ſuaves epiſtolas tuas, uno tempore mihi data duas! quibus euangelia qua reddam, neſcio. deberi quidem plane fateor.*

[a] Lib. 2, ep. 8.

Virgil. 11. Æneid.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt.
Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat?

At intelligitur interjectio in illo ejuſdem, Ecl. 1.

Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt.

5. §. *Vtendum exclamatione, ubi res magnas perſuaſeris. Quare in epilogis maxime locum habet. At in minutis, aut controverſis, velle ea uti, frigidum ſit, ac puerile.*

6. §. Ἀπορία *ſive Dubitatio ſit, cum animus pendet, ac neſcit, quid dicendum, agendumve. Vnde & duplicem eſſe cognoſcitur: unam verborum, alteram rerum.*

Verborum dubitatio eſt illa apud Cornificium: *Tu iſtud auſus dicere, homo omnium mortalium? quare, quonam te*

digno moribus tuis appellem nomine. Cicero pro Quintio : *Quid ſi vadimonium omnino tibi cum P. Quintio nullum fuit, quo te nomine appellemus ? improbum ? at, etiamſi deſertum vadimonium eſſet, tamen in iſta poſtulatione, & proſcriptione bonorum, improbiſsimus reperiebare. num malitioſum ? negas. fraudulentum ? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. audacem ? cupidum ? perfidioſum ? vulgaria, & obſoleta ſunt : res autem nova, & inaudita.* Idem Verr. VI. *Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium; ut amici ejus, morbum, & inſaniam; ut Siculi, latrocinium; ego, quo nomine appellem, neſcio.*

Rei vero dubitatio eſt in illo Cicer. pro Cluentio [a] :*Equidem, quod ad me attinet, quo me vertam neſcio. Negem fuiſſe illam infamiam judicii corrupti ? negem illam rem agitatam in concionibus ? jactatam in judiciis ? commemoratam in ſenatu ?* Et quæ ſequuntur. Item pro lege Manilia : *Quo mihi etiam indignius videretur, obtrectatum eſſe adhuc, Gabinio dicam, anne Pompejo ? an utrique ? id quod eſt verius: ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti, ac poſtulanti.* Virg. III. Æn. *Eloquar ? an ſileam ?* Et IV. Æn.

En quid agam ? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar ? Nomadumque petam connubia ſupplex ?

[a] In principio.

Quos

Quos ego jam toties ſum dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque ultima Teucrûm
Iuſſa ſequar?

7. §. *Habet hoc ſchema magnam vim ad rem amplificandam, & attentum reddendum auditorem. Convenit laudanti, reprehendenti, dolenti, ac timenti quoque: idque imprimis in exordiis, non orationum modo, ſed etiam epiſtolarum.*

8. §. *Revocatio ſui ipſius eſt duplex,* Ἐπανόρθωσις, *&* Ἀποσιώπησις.

9. §. Ἐπανόρθωσις *ſive Correctio eſt, quæ tollit id, quod dictum eſt, & pro eo, quod magis idoneum videtur, reponit.*

Cicero pro Mil. *Quas ille leges, ſi modo leges nominandæ ſunt, ac non faces urbis, & peſtes Reip.* Terent. Heautont[a]. [a] Act. 1. ſc. 1.

—— Filium unicum adoleſcentulum
Habeo. ah, quid dixi habere me? imo habui, Chreme,
Nunc habeam, nec ne, incertum eſt.

10. §. *Magna ejus vis eſt in ſeriis, & jocis, in augendo, & imminuendo. Neque ſatius fuiſſet primo rem propriè deſignare, quia futurum erat hoc pacto, ut minus ejus haberetur ratio.*

Qua de re plenius Cornificius lib. 1 v.

11. §. Ἀποσιώπησις *eſt, cum ita abrumpitur oratio, ut vix appareat, quid dicturus quis fuerit.*

Ut illud Ciceronis [b] in Miloniana, [b] Apud Fabium.

non quæ exiſtat, ſed quam habuit: *De noſtrum enim omnium. Non audeo totum dicere.*

12. §. *Convenit irato, & minanti.*

Terent. Andr.[a]

— Quem quidem ego ſi ſenſero.
Sed quid opus eſt verbis?

[a] Act. i. ſcen. i.

Et Eun.[b]

— Ego te, furcifer,
Si vivo. Sed iſtud, quicquid eſt,
primum expedi.

[b] Act. 5. ſcen. 5.

Cicero epiſt. ultima lib. IX. ad Att. *Sed erit immitiſſimus Servius, qui filium miſit ad affligendum Cn. Pompejum, aut certe capiendum cum Pontio Titiniano. etſi hic quidem timoris cauſa. ille vero ſed ſtomachari deſinamus.*

13. §. *Etiam in dolore locum habet.*

Cicero epiſt. XXII. lib. VII. ad Att. *De Pompejo ſcio nihil, eumque, niſi in navim ſe contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! hujus autem noſtri. ſed non poſſum ſine dolore accuſare eum, de quo angor, & crucior.*

14. §. *Item utimur ob pudorem.*

Ut in Ecl. *Novimus & qui te.*

15. §. *Item propter δυσφημίαν.*[c]

[c] Malum omen.

Hac de cauſa Philippi verba, à Demoſthene Philip. I. intermitti monet Ulpianus. Cicer. ad Caſſium: *Brutus Mutinæ vix jam ſuſtinebat: qui ſi conſervatus erit, vicimus: ſin, (quod Dii omen avertant) omnis omnium concurſus eſt ad vos.*

16. §. *Item propter gravitatem. Nam quæ latent, putantur graviora.*

Juvenalis ſat. VIII.

Majorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

17. §. *Etiam ad ſollicitudinem ac religionem conferre Fabius* [a] *monet.*

[a] Lib. 9. cap. 1.

Quod illuſtrat illo Cicer. pro Milone: *An hujus ille legis, quam Clodius à ſe inventam gloriatur, mentionem facere auſus eſſet, vivo Milone, ne dicam Conſule? de noſtrum enim omnium. non audeo totum dicere.*

18. §. *Apud Comicos vero etiam* Ἀποσιώπησις *eſt, cum ſermo interpellatione alterius abrumpitur.*

Ut apud Ter. And.

SIMO. *Iubeo Chremetem.* CHR. *O, te ipſum quærebam.* Idem Heaut.

SYRUS. *Ita res eſt hac, nunc quaſi cum.* CLITIPHO. *Quas, malum, ambages mihi narrare occipit?*

19. §. *Figurata alieni ſermonis commemoratio eſt duplex, Sermocinatio, & Proſopopœia.*

20. §. *Sermocinatio proprie eſt, cum ſermo affingitur perſonæ, quæ præſentis ſit inſtituti.*

Cicero pro Quintio: *Quid ad hæc Nævius? ridet ſcilicet noſtram amentiam, qui in vita ſua rationem ſummi officii deſideremus, & inſtituta bonorum viro-*

rum requiramus. Quid mihi, inquit, cum iſta ſumma ſanctimonia, ac diligentia? viderint, inquit, iſta officia viri boni: de me iſta conſiderent, non quid habeam, ſed quibus rebus invenerim, quærant. Et eadem ratione: *Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quintium, cum poteſtas eſſet agendi quotidie: qui &c. is non hoc palam dicit? Mihi ſi quid deberetur, peterem, atque adeo jampridem abſtuliſſem, &c.* Idem pro S. Roſcio: *Cum hoc modo accuſas, Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego, quid acceperim, ſcio; quid dicam, neſcio: unum illud ſpectavi, &c.*

21. §. *Aliis Sermoniatio etiam vocatur, cum, verum ſermonem recitat Orator; neque id unius tantum, ſed etiam, qui inter ſe & alterum, vel qui inter alios duos fuit.*

Sui, & Roſcii ſermonem refert Cicero pro Quintio: *Diffidebam mehercule, C. Aquili, ſatis animo certo & confirmato me poſſe in hac cauſa conſiſtere: ſic cogitabam, cum contra dicturus eſſet Hortenſius, & cum eſſet attente auditurus Philippus, fore uti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roſcio, cujus ſoror eſt cum P. Quintio, cum à me peteret, & ſumme contenderet, ut propinquum ſuum defenderem: mihi perdifficile eſſe, contra tales Oratores, non modo tantam cauſam perorare, ſed omnino verbum facere conari. Cum cupidius inſtaret, homini pro amicitia familiarius*

dixi, mihi videri ore duriſſimo eſſe, qui præſente eo geſtum agere conaretur: qui vero cum ipſo contenderent, eos, etiamſi quid antea recti aut venuſti habere viſi ſunt id amittere: ne quid mihi ejuſmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus eſſem, me vereri. Tum mihi Roſcius, & alia multa confirmandi mei cauſa dixit; & mehercule, ſi nihil diceret, tacito ipſe officio, & ſtudio, quod adhibebat erga propinquum ſuum, quemvis commoveret. Etenim cum artifex ejuſmodi ſit ut ſolus dignus videatur eſſe, qui in ſcena ſpectaretur vir eiuſmodi eſt, ut ſolus dignus videatur, qui eò non accedat. Verumtamen, quid ſi, inquit, habes ejuſmodi cauſam, ut hoc tibi planum ſit faciendum, neminem eſſe, qui poſſit biduo, aut ſummum triduo, ſeptingenta millia paſſuum ambulare? tamen ne vereris, ut poſſis hac contra Hortenſium contendere? minime, inquam. Sed quid ad rem? Nimirum, inquit, in eo cauſa conſiſtit, Quomodo? Docet me eiuſmodi rem & factum ſimul Sex. Navii, quod ſi ſolum proferretur, ſatis eſſe deberet. Mox ibidem ſe, & Nævium, colloquentes inducit. Item ſe, & Aquillium, Orat. pro Cæcina. Feſtiva etiam illa collocutio pro Plancio: *At ego, cum caſu diebus iis, itineris faciendi cauſa decedens è provincia, Puteolos forte veniſſem, cum plurimi, & lautiſſimi ſolent eſſe in iis locis, concidi pene, iudices, cum ex me quidam quaſiſ-*

ſet, quo die Roma exiſſem, & nunquid in ea eſſet novi? Cui cum reſpondiſſem, me è provincia decedere: etiam mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. Huic ego jam ſtomachans faſtidioſe, immo ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quaſi qui omnia ſciret, quid, tu neſcis, inquit, hunc Syracuſis Quæſtorem fuiſſe? Quid multa? deſtiti ſtomachari, & me unum ex iis feci, qui ad aquas veniſſent.

At alios duos colloquentes inducit verbis iſtis Orat. pro Quintio: *Quintius porro iſtum poſſe facere videbat: debere intelligebat: mentiri, quia cauſa, cur mentiretur, non erat, non putabat. quaſi domi nummos haberet, ita conſtituit Scapulis daturum. Navium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixiſſet. Tum iſte vir optimus (vereor ne ſe derideri putet, quod iterum jam, Optimus, dico) qui hunc in ſummas anguſtias adductum putaret, ut eum ſuis conditionibus in ipſo articulo temporis adſtringeret, aſſem ſeſe negat daturum niſi prius de rebus, rationibuſquè ſocietatis omnibus decidiſſet, & ſciſſet, ſibi cum Quintio controverſiæ nihil futurum. Poſterius, inquit, iſta videbimus: nunc hoc velim cures (ſi tibi videtur) quod dixiſti. Negat ſe alia ratione facturum. quod promiſiſſet, non plus referre, quam ſi, cum auctionem venderet, domini iuſſu quicquam promiſiſſet.*

22. §. *Sermocinatio omnis hoc habet, quòd ſi apte inſtituatur, fidem conciliat ora-*

tioni. Nam alienum ſenſum & quaſi vocem, auribus percipere videmur. Porro illud genus, quo ſermonem alicui affingimus, maxime figuratum eſt. Nam ea dixiſſe aliquem dicimus, quæ fortaſſe cogitavit; ſed tamen palam dicere auſus non eſſet. At genus iſthoc, quod dialogum continet, (quod cum priori genere, ubi dialogiſmus, non dialogus eſt, temere confundunt) rarius figuratum eſt quia plurimum ſimplex eſt rei geſtæ narratio.

23. §. Προσωποποιία *eſt, cum aut perſonam mortuam, tanquam vivam præſentemque, loquentem inducimus; aut perſonam facimus è non perſona, ſive tribuendo ei ſermonem, ſive compellando eam, quaſi intelligat.*

Prioris generis, quo mortuum loqui fingimus, eſt hoc apud Ciceronem Orat. pro M. Cœlio, ubi Appius Cæcus; quaſi ab inferis excitatus, inducitur Clodiam compellans: *Exſiſtat*, inquit, *ex hac ipſa familia aliquis, ac potiſſimum cæcus ille. minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non videbit, qui profecto ſi exſtiterit, ſic aget, & ſic loquetur; Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuiſti, ut aurum commodares: aut tam inimica, ut venenum timeres?* &c.

Poſterioris generis eſt, cum Catilinaria prima patriam inducit loquentem cum Catilina: *Quæ* inquit, *tecum Catilina*

ſic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum iam tot annos facinus exſtitit niſi per te: nullum flagitium ſine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio direptioque ſociorum impunita fuit, ac libera; tu non ſolum ad negligendas leges, & quæſtiones, verum etiam ad evertendas perfringendaſque valuiſti, &c. Huc quoque refer, cum alloquimur res ratione diſtitutas, quaſi intelligant. Ut in illo
a1. Offic. veteris poëtæ apud Tullium a: *O domus antiqua, heu quam diſpari dominaris domino!* Ut vulgatam nunc lectionem ejus retineam loci, de quo tantopere diſputant viri docti. Ejuſdem eſt generis, cum prophetæ in ſacris literis compellant cœlum, maria, montes, ſimiliaque.

24. §. *Conducit hoc ſchema, tum ad fidem, tum ad motum. Ac imprimis in monitione, objurgatione, querimonia ac miſeratione habet locum.*

25. §. *Et hæc de ſchematibus παθητικοῖς abſolutis: ſequuntur magis ad alium relata. Sunt hujuſmodi, Interrogatio, & Apoſtrophe.*

26. §. *Interrogatio figurata eſt, Quando ubi recta oratione uti poteramus, ſermonem inflectimus.*

E. G. Dicere poterat Cicero, *patent, Catilina, tua conſilia; coniuratio tua omnium conſcientia conſtricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat.* Sed magis inſtat, urgetque, cum ait: *Patere tua conſilia non ſentis; conſtrictam iam omnium*

horum conſcientia teneri conjurationem tuam, non vides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid conſilii ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris? Similiter dicere poterat Maro a,

a Eclog. 3

Ipſe ego te vidi Damonis, peſsime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante lyciſca,

Sed plus ſpiritus, nervorumque habet:

Non ego te vidi Damonis, peſsime, caprum
Excipere inſidiis?

27. §. *Eſt huius ſchematis uſus multo maximus. Nam utimur eo ad magis aſſeverandum, aut urgendum, ad indignationem, admirationem, alioſve affectus exprimendos: idque imprimis in rebus vel manifeſtis, vel jam demonſtratis. Plurimum quoque valet ad probandum, quia veriſimile non eſt, interrogaturum fuiſſe Oratorem, niſi putaſſet, adverſarium nihil habiturum, quod reſpondeat. Prodeſt etiam ad parandam attentionem, quia aculei inſtar languentem excitat auditorem: ac denique valet ad varietatem orationi afferendam, dum quod antea recta dictum erat oratione, id poſtea profertur inflexa.*

28. §. *Quod ſi interrogationi ſubjicitur reſponſio, Subiectio vocatur.*

De qua diximus cap. XIV.

29. §. *Apoſtrophe eſt, cum ſermonem aliò*

avertimus, quàm inſtituta requirat oratio. Vtimur ea ad urgendum adverſarium.

a Lib. i. Act. 1. Ut illo Ciceronis tertiâ in Verrem [a]: *Nemo jam, Dolabella, neque tui, neque tuorum liberorum, quos tu miſeros in egeſtate, atque in ſolitudine reliquiſti, miſereri poteſt. Verreſne tibi tanti fuit, ut ejus libidinem; hominum innocentium ſanguine lui velles? Idcircone exercitum, atque hoſtem relinquebas, ut tua vi, & crudelitate, iſtius hominis improbiſſimi pericula ſublevares?*

30. §. *Vſurpamus quoque ad invocandum.*

Idem Cic. prima in Catil. *Tum tu, Iupiter, qui iiſdem, quibus hæc Vrbs, auſpiciis à Romulo es conſtitutus. quem Statorem huius urbis, atque imperii vere nominamus; hunc, & hujus ſocios, à tuis aris, cæteriſque templis, à tectis urbis, ac mœnibus, à vita fortuniſque omnium civium arcebis? & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe ac nefaria ſocietate coniunctos, æternis ſuppliciis vivos mortuoſque mactabis.*

31. §. *Nec tantum ad perſonas fit, ſed etiam res inanimas.*

Ut pro Milone: *Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque obteſtor, voſque Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum populi Romani ſociæ, & æquales*, &c. Virgil. III. Æneid.

—— *Quid non mortalia pectora cogis,*
Auri ſacra fames! Et 11. Æneid.
O patria, ô divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum!

32. §. *Convenit hoc ſchema, cùm reprehendenti ac refellenti, tum etiam dolenti; imprimis, ſi ad perſonas abſentes, aut res inanimas, convertatur oratio.*

33. §. *Tantum de figuris generalibus affectuum: ſunt vero, quæ & ſpecialem ornent affectum: cumque vel gratum, vel ingratum, vel medium.*

34. §. *Gratum ornat* Παιανισμὸς; *ac lætanti convenit.*

Ut, [a] *Vivamus, mea Lesbia, atque amemus.* [a] Catul. epig. 5.

35. §. *Ingratum ornant ea, quibus illuſio, atque obtrectatio ineſt: ut* Σαρκασμὸς, Διασυρμὸς Χαριεντισμὸς, *aliæque ſpecies irriſionis: de quibus dictum, cum ea explicaremus, quæ falſo inter tropos retulerunt.*

36. §. *Ac pertinent huc quoque* Ἀρὰ, *ſive Execratio. Eſt ea hominis valde irati.*

Ut, [b] *Di iſti Segulio male faciant.* [b] Cic. epiſt. ad D. Brutum. l. 11.

37. §. *Ad medium affectum pertinent* Δέησις, *ſive Obſecratio.*

Ut, [c] *Quod te per ſuperos,* &c. [c] Virgil. lib. 2.

38. §. *Convenit dolenti, commendanti, hortanti, ac timenti etiam, quatenus opem implorat.*

39. §. *Etiam Admiratio.*

Ut, [a] *O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, literis, monumentiſque decorandam!*

[a] Cic. pro Ligar.

40. §. *Convenit laudanti, reprehendenti, irridenti.*

41. §. *Item* Εὐχὴ, *ſive Votum.*

Ut, [b] *O utinam tunc, cum Lacedæmona claſſe petebat,*
Obrutus inſanis eſſet adulter aquis.

[b] Ovid. epiſt. 1.

42. §. *Convenit dolenti, timenti, ſperanti.*

CAP. XXII.

DE TRANSITIONE, REIECTIONE, ET DIGRESSIONE.

1. §. ENUMERAVIMUS *figuras potiſſimas ad ornandam inventionem pertinentes: ſuperſunt ea, quæ diſpoſitionem exornant. Hujuſmodi ſunt Tranſitio, Rejectio, & Revocatio.*

2. §. *Tranſitio eſt, cum inſeritur aliquid orationi, ut ab eo quod diximus, commode digrediamur ad id, quod ſupereſt.*

3. §. *Eſt hæc vel perfecta, vel imperfecta.*

4. §. *Perfecta dicit, quâ de re actum ſit, & quid ſequatur. Imperfecta alterum tantùm facit.*

Itaquè perfecta eſt, cum Cic. Philipp. VII. ait: *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod propoſui, de periculo,* &c. Item pro lege Manil. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* Virgil. II. Georg.

Hactenus arvorum cultus, & *ſidera cœli:*

Nunc te, Bacche, canam.

Imperfecta eſt in illo Cic. pro Roſc. Amerino: *Age, nunc illa videamus Iudices, quæ conſecuta ſunt.* Et hoc Salluſt. in Jugurth. *De Africa, & eius incolis, ad neceſſitudinem rei, ſatis dictum.*

5. §. *Vtimur Tranſitione, cum oratio, aut epiſtola, plura habet capita: nec tantum orationi perſpicuitatem adfert, quod Hermogenes obſervat: ſed etiam utilis eſt ad parandam attentionem.*

6. §. Ἀποδίωξις [a], *ſive Rejectio eſt, cum aliquid vel ſimpliciter ab oratione removetur: vel in alium locum ac tempus rejicitur.*

[a] Male in vulgatis Iulii Rufiniani codicib. vocatur Apodoxis.

7. §. *Ac prius quidem genus convenit imprimis refellenti; maximeque locum habet, ſi quid videatur, vel leve, ac nugatorium; vel per ſe planum, apertumque: vel odioſum, quodque in ſuſpicione relinqui, quam aperte dici, ſatius ſit; vel denique alienum, ac minime pertinens ad præſens inſtitutum. Alterum genus; quo quid in commodiorem locum reſervatur, ad* εὐταξίαν *pertinet, orationemque perſpicuam facit. Vtrumque autem genus præſtat, ne quid utile, aut neceſſarium, omiſiſſe videamur.*

Prioris generis eſt illud Tullii pro S. Roſcio: *Erucii criminatio tota, ut arbitror, diſſoluta eſt: niſi forte exſpectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiuſmodi rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus, ac nova obiecit:*

quæ mihi iſte viſus eſt ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur. ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui cauſam dicit, pertinebant. Et eadem Orat. *Permulta ſunt, quæ dici poſſunt, quare intelligatur ſummam tibi facultatem fuiſſe maleficii ſuſcipiendi: quæ non modo idcirco prætereo, quod te ipſe non libenter accuſo, verùm eo magis etiam, quod ſi de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ ſunt iſta eadem ratione, qua S. Roſcius occiſus eſt, vereor ne ad plures oratio mea pertinere videatur.* Idem pro Poſthumo: *Quid ego Senatum defendam hoc loco, judices? omni equidem loco debeo: ita de me meritus eſt ille ordo. Sed id nec agitur hoc tempore: nec cum Poſthumi cauſa res iſta coniuncta eſt:*

Alterius generis eſt ἀποδίωξις iſta pro Plancio: *Quo quidem tu loco, Caſſi, etiam purgaſti inimicos meos, meaque vitæ nullas ab illis inſidias fuiſſe dixiſti: poſuit hoc idem, Laterenſis: quamobrem de iſto paulo poſt plura dicam, de te tantum requiro*, &c. Item pro lege Manilia: *Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ne neque vera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa afficta eſſe videatur.*

8. §. *Revocatio eſt, cum, quia longiores aliqua in re fuerimus, orationem ad principium revocamus.*

E. G. *Sed nimis hac de re multa: quæ-*

re in gyrum contraham orationem.

9. §. *Digreſsio quoque, etſi ad amplificandum fere adhibetur; tamen ratione ſitus, h. e. quatenus excurrit extra ordinem primariarum orationis partium, pertinet ad diſpoſitionem.*

10. §. *Et hæc de ſchematibus, tum λέξεως, tum διανοίας quæ, ut maximum orationi ornamentum adferunt, ſi parce & prudenter adhibeantur: ita immodice uſurpata efficiunt, ut nimia illa lenocinia orationem magis meretrici ſimilem reddant, quam matronæ.*

Finis Libri Quarti.

GERARDI JOANNIS VOSSI

PARTITIONUM ORATORIARUM LIBER QUINTUS.

CAP. I.

DE PRIMA, ALTERAQUE COMPOSITIONIS PARTE, quæ ſunt JUNCTURA, & ORDO.

NUNC *de Compoſitione dicamus, quæ ex idonea verborum ſententiarumque ſtructura ornamentum adfert orationi.*

Tres ſiquidem feceramus [a] Elocutionis partes, Elegantiam, Dignitatem, & Compoſitionem: quarum prima facit, ut emendate & dilucide dicamus: altera, ut ornatis utamur verbis, ſententiiſque: tertia, de qua deinceps agendum, ut ordine ſingula collocentur.

[a] Lib. i. cap. 6. §. 6. & cap. 3. §. 1.

2. §. *Compoſitioni ſubjiciuntur quatuor, Iunctura, Ordo, Periodus, & Numerus.*

3. §. *Iunctura præſtat, ut oratio ſit lenis, & mollis;*

& mollis; aut ſonora, ac grandis; aut, ſi rei, de qua agitur, natura ita ferat, contrario modo ſit affecta.

4. §. *Mollia ſuavitatem pariunt; eoque locus iis eſt in rebus lætis, & jucundis: ſonora grandiaque gignunt amplitudinem, contra quam faciunt exilia, quæ idcirco in re tenui locum habent. Dura aſperaque conveniunt rebus duris, & aſperis.*

Sonantia in Pompejo Saturnino commendat Plinius [b] Ejuſmodi eſt, *majeſtas.* Exile eſt, *inimicitia.* Molle, & lene, *lilium.* Durum, atque aſperum, *Xerxes.* [a] Lib. 1. ep 16.

5. §. *Omne hoc metimur auribus; quarum judicium ſuperbiſſimum eſt. Duo vero ſunt circa quæ judicium hoc verſatur; ſonus literarum, & ſyllabarum multitudo.*

6. §. *Literarum ſonus duobus æſtimatur, natura earum in ſe, & earundem concurſu.*

7. §. *De priori ſic ſtatuimus. E vocalibus maxime ſonat A, proxime O, hinc E, poſtremum locum obtinet I.*

8. §. *E conſonis minus ſonant mutæ: atque ex his ipſis minime tenues, niſi acceſſione ſpiritus, ſive literæ H, tenuium exuerint naturam.*

9. §. *E ſemivocalibus L. molle eſt. M. firmum, N. ſiccum, & tinniens, R. aſperum, S. humidum, X. ſtridulum, Z. ſuavius.*

10. §. *In concurſu literarum iſta Fabius ob-*

ſervat. Vitandus vocalium concurſus, qui cum accidit, hiat, & interſiſtit, & quaſi laborat oratio. Peſſime autem junctura, quæ eaſdem inter ſe literas committunt, ſonabunt. Et imprimis earum, quæ patulo, aut cavo ore efferuntur; ut A. & O In epiſtolis tamen, ut in doctrina de charactere dicemus, locum habet vocalium concurſus, quia in his negligentia eſt pro cultu: item in ſublimi ſtilo, quia ea res facit ad granditatem orationis. Imo alias quoque anguſti atque humilis animi eſt, nimis eum perhorreſcere; cum indicet negligentiam hominis, de re potius, quam verbis, laborantis.

11. §. *Adhæc nec conjungendæ ſunt conſonæ, quæ in commiſſura rixantur.*

Argumento eſt, quod veteres, εὐφωνίας cauſa, ſæpe in compoſitione literas alias pro aliis ſubſtituerunt. Quia B dure ſonat ante F, itemque N ante L, idcirco *aufero* dixere pro *abfero*, & *colloco* pro *conloco*: eademque in aliis ratio.

Nec difficile eſt cauſam reddere, cur alia aliis durius, molliuſve, ad aures accidant. Nam neceſſe eſt, durum gigni ſonum, concurrentibus literis, quæ habitu oris contrario proferuntur. Atqui B. P. M. & his ſimiles, os claudunt: contra N & K. aperiunt. Hanc contrarietatem Græci Ἀντιτυπίαν appellant, quaſi *renitentiam* dicas. Ut in *carpo*, ἥμαρπτεν Nec ἀντιτυπία iſta tantum ſpectatur in diverſi organi literis, ut ſi una palati, altera labialis ſit:

ſed etiam ſi una lenius, quam altera, ſpiritum pellat. Hujuſmodi ſunt B & P. item C. & G. item D. & T. Unde iis concurrentibus, altera ſolet corrumpi, ne os moleſte torqueatur. Eſtque hæc cauſa, cur, non, ut *ab Rege*, ita ab *Pamphilo dicamus*.

12. §. *Præterea videndum, ne ultima ſyllaba præcedentis dictionis ſit prima ſequentis. Interdum tamen id elegantiæ eſt.*

Ut illo Maronis, *Fama malum*: item apud Cicer. Phil. 1. *Quæ quæſita*, item cum idem ait, *Res mihi inviſæ viſæ ſunt, Brute*: & illo ejuſdem, *O fortunatam natam me Conſule Romam!* Quæ duo cum Fabius *a* Ciceroni excidiſſe ſcribit, plane judicium ejus deſidero. *a* Lib. 9 cap. de compoſitione.

13. §. *Diſpiciendum etiam, ne commiſſis inter ſe verbis duobus, ultima prioris, & prima poſterioris ſyllaba, efficiant turpe aliquod nomen.*

Id in cauſa fuit, cur veteres *b* *nobiſcum* potius dixerint, quam citra ἀναςροφήν. Vocant Græci κακέμφατον. Quale Servius etiam eſſe putat in his Maronis, *Dorica caſtra*: &, *cæca caligine*. Nam ex ſyllabis concurrentibus naſcitur vox *caca*. Quod tamen non refugit, vel ſaltem nec effugit Livius lib. XXIV. quo loco agit de Cn. Scipionis femore tragula confixo: *Haud dubium fuit, quin niſi ea mora interveniſſet, caſtra eo die Punica capi potuerint.* *b* Cic. in Orat.

14. §. *Atque hæc de literarum poteſtate*,

quatenus varium gignit ſonum. Alterum erat ſyllabarum multitudo: de qua hoc ſolum præcipi opus eſt, vocabula mediocria præferri monoſyllabis, & longis. Nam monoſyllaba, multaque brevia, ſi continues; compoſitio clauſulis ſuis conciſa ſubſultabit. Et contra longiorum continuatio adfert quandam dicendi tarditatem.

Utile etiam monitum illud Dioniſii Halicarn. Δεῖ μιγνύειν βραχέσι μακρὰ καὶ πολυσύλλαβα, καὶ πολυσυλλάβοις ὀλιγοσύλλαβα. τοῦτο γὰρ ἡδέως διατίθησι τὴν ἀκοήν. a

15. §. Ordo *ſequitur: de quo (ut Fabii veſtigiis inſiſtamus) illud primum cavendum in amplificando, ne decreſcat oratio, & fortiori ſubjungatur aliquid infirmius.*

a Convenit brevibus miſcere longa & plurium ſyllabarum, illis verò multiſyllabis ea quæ paucas habēt ſyllabas. Hoc quippe ſuaviter afficit auditum.

Ut ſacrilego fur, latroni petulans.

16. §. *In extenuando vero contrarius ordo locum habet.*

17. §. *Præcedere etiam debet, quod natura vel dignitate præſtantius eſt.*

Eoque viros, ac fœminas; diem, ac noctem; ortum, & occaſum, potius dicemus, quam retrorſum. Cicero tamen non refugit, *noctes dieſque*.

18. §. *Collocanda quoque ea priori loco, quæ ordine permutato ſunt ſupervacua.*

Quod utiliſſimum præceptum parum idoneo exemplo à Fabio illuſtratur. Nam *fratres gemini* dicere jubet, quia, ut inquit, ſi præceſſerunt *gemini*, *fratres* addere non eſt neceſſe. At gemini quoque

eſſe poſſunt, qui fratres non ſunt; eoque Cicero etiam, & Livius, aliter locuti.

19. §. *Adhæc verbo ſenſum cludere, multo, ſi compoſitio ſic patiatur, optimum eſt. In verbis enim ſermonis vis ineſt. Sed id ſi aſperum erit, cedat ratio numeris.*

Plurimos alii canones adjiciunt, non quidem aſpernandos pueritiæ, at non magnæ tamen rei. E pauculis, quos adferam, cæterorum erit judicatio.

I. Eleganter aliquid interjicitur inter ſubſtantivum, & adjectivum: ut longa illa ad Lentulum epiſtola: *Aut occulta nonnullorum odia, aut obſcura in me ſtudia cernebam.*

II. Adjectivum elegantius tum ſubſtantivo poſtponi ſolet, quando vel comparativus, aut ſuperlativus eſt, vel pronomen; ſub quo comprehendo diſtributiva, partitiva, & numeralia. E. G. *virtute maxima, amicus quilibet, annus ſextus.*

III. *Si* eleganter ſecundo loco ponitur: ut *Id ſi feceris.*

IV. *Quam* venuſtius ponitur inter nomina, imum locum obtinente comparativo. E. G. *Boni, quam docti, gratiores eſſe debent. Ejus nomen, quam Solonis, illuſtrius.*

V. Negantia ſcite ponuntur loco extremo. Ita Cicero Philipp. 11. *Qui honos poſt conditam hanc urbem habitus eſt togato ante me nemini.* Item Cæſar claudit his verbis librum ſecundum de bello Gallico:

Ob eaſque res, ex literis Cæſaris, dies XV. *ſupplicatio decreta eſt, quod ante id tempus acciderat nulli.* Paulò ante dixerat idem : *Cum iam defenderet nemo.*

Quem hujuſmodi præceptiunculæ delectant, haurire eas poterit è Jacobi Publicii inſtitutionibus, & Franciſci Sylvii progymnaſmatis. Quædam etiam de iis melioris notæ Rhetor, Nicolaus Cauſinus, in ſuis eloquentiæ parallelis lib. VII. cap. XV. Nos ad graviora properamus. Ad Periodum dico, & numerum : quorum doctrina mirificam orationi venuſtatem adfert ; eoque in hac purgatis plane auribus opus eſt.

CAP. II.

DE INCISIS, MEMBRIS, PERIODIS.

1. §. ACCEDAMUS *nunc ad doctrinam de periodo. A cuius partibus ordiemur. Periodi aliæ partes maiores, quæ Græce κῶλα, Latinis* membra *dicuntur; aliæ minores, quæ Græcis κόμματα, Latinis vocantur* inciſa.

2. §. *De commatis, coli, & periodi definitione, non convenit Grammaticis, ac Rhetoribus, quia illi ſenſu orationis, hi magnitudine, aut numero, ea metiuntur. Itaque Grammaticis periodus eſt oratio per ſe abſolvens ſententiam; colon eſt pars periodi, quæ extra periodum ſententiam abſolvere poſſit; comma eſt pars periodi, quæ extra periodum*

ſententiam abſolvere non poſſit. At Rhetores ſæpe vocant aliquid comma, aut colon, quod proprie non eſt pars periodi: ut cum eum dicunt inciſim aut membratim dicere, qui paucis verbis perficiat ſententiam.

Rhetoribus enim comma eſt, *Nequid nimis.* Colon eſt, *Etiam capillus unus habet umbram ſuam.* Grammaticis autem utrumque ſit periodus, quia per ſe ſententiam compleat, ac proinde poſt ſe exigat τελείαν στιγμήν.

3. §. *Differunt comma & colon numero: ut Fabius docet. Nam inciſum vult eſſe ſenſum non expleto numero concluſum: membrum autem definit, ſenſum numeris concluſum, ſed à corpore abruptum, & per ſe nihil efficientem.*

4 §. *Alii magnitudine potius diſtinguunt. Comma enim à duabus ſyllabis extendi aiunt uſque ad ſeptem: ſi ultra progrediatur, dici colon.*

Itaque perfectum comma eſt hoc pro Ligario: *Tulit arma contra te.* Ubi ſyllabæ ſeptem. At minora commata ſunt iſta pro eodem: *Quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Ubi comma duarum ſyllabarum eſt, *manus,* trium, *oculi:* quatuor, *quæ tua mens?* item, *quid optabas?* quinque, *ardor animi*: nec non *quid cupiebas?*

5. §. *Eſt autem comma, vel extra periodum, quod perfectam ſententiam ab-*

ſolvere poteſt: vel periodi pars, eoque nihil abſoluti ſignificans.

6. §. *Inciſa extra periodum frequentamus in oratione concitata, ac vehementi, quæque interrogationibus, ac reſponſionibus conſtat. Inciſim quoque efferri amant* γνῶμαι, *& apophthegmata.*

7. §. *Vt autem comma, ita & colon, vel eſt pars periodi, vel non eſt. Extra periodum perficit ſententiam re ipſa. In periodo non re ipſa, ſed poteſtate, quia demum avulſum à periodo complet ſententiam.* E. G. *Cum regium ſit benefacere, & audire male: minime ſiniſtrum hoc iudicium turbare quemquam noſtrum debet.* Hæc periodus conſtat duobus colis. Utraque, ut in periodo ponitur, ſuſpendit animum. At poteſt tamen utraque complere ſententiam. Nam perfecta ſententia eſt: *Regium eſt benefacere, & audire male.* Perfectus quoque ſenſus eſt: *Iudicium hoc ſiniſtrum quemquam noſtri turbare non debet.*

8. §. *Colon vel eſt ſimplex, quod non reſolvitur in inciſa: vel compoſitum, quod ex inciſis componitur.*

Simplex eſt, *Cur clandeſtinis conſiliis nos oppugnas?*

Compoſitum, *Obſequium amicos, veritas odium parit.*

9. §. *Præterea cola ſunt* κομματικὰ, *ſive brevia, quæ intra ſeptimam, ac duodecimam ſe continent ſyllabam: alia* μέτρια, *ſive mediocria, quæ intra duodecimam,*

cimam, & decimam ſeptimam, aut octavam: alia σχοινοτενῆ, ſive oblonga, quæ hunc numerum excedunt: qualia & viginti quatuor ſyllabarum, atque amplius eſſe poſſunt.

10. §. *Cola κομματικὰ locum habent in cauſis minoribus, & ubicunque acriter erit pugnaciterque dicendum. Item in narrationibus, exceptis iis, quæ ornandi cauſa inſtituuntur. Hæc enim lenis & fluens contextus decet.*

Talis eſt narratio in Verrinis de raptu Proſerpinæ.

11. §. *At cola mediocria, & oblonga, uſurpanda in panegyricis, & cauſis gravibus, & imprimis earum exordiis.*

Ut liquet ex Ciceronis Miloniana, & Iſocratis panathenaico.

12. §. *De commate, & colo diximus, tum qua periodi partes, tum qua abſolute ſpectantur. Nunc videamus de periodo: quæ Latinis dicitur comprehenſio, circumſcriptio, continuatio, circuitus, verborum orbis, & ambitus.*

Græcum nomen eſt à περὶ a, & ὁδὸς b: ac vocatur ita, quia quaſi in orbe quodam incluſa procurrat oratio.

a Circû. b Via.

13. §. *Vt vero intelligatur, quid orbem appellem; non ignorandum, duo eſſe orationis genera; unum naturale, alterum artificioſum.*

14. §. *Naturale nunc inciſim, nunc membratim, nunc utroque modo procurrit; nec orationi tribuit modum, ſed eam fer-*

ri permittit, uſque dum ſola ſenſus neceſſitate terminetur. Idcirco Græcis Εἰρομένη λέξις, h. e. Iugis ac pendens dictio vocatur.

15. §. *Artificioſum autem, nec brevitate aures defraudat, nec longitudine ſatiat; ſed modum adhibet, certiſque terminis conſtringit orationem, ac grata quadam harmoniæ jucunditate complet.*

16. §. *Hæc ſi intra quatuor cola ſe contineat; periodus vocatur; ſin eam excedat, attamen in orbe concluſa procurrat; periodicum dicitur, quia periodo ſimilis eſt.*

17. §. *Periodus definitur ab Ariſtotele, dictio, quæ ex ſe habeat principium, & finem, & conſpicuam magnitudinem.*

Quæ definitio duo exigit. Unum eſt, ut periodus principium & finem habeat, non aliunde, quemadmodum fit in εἰρομένῃ ſive interminata oratione, ſed ex ſeſe.

Atque conditio eſt, ut habet magnitudinem εὐσύνοπτον hoc eſt, ut facile perluſtrari ac percipi poſſit. Cujuſmodi eſt ſtructura verborum circumducta, & quaſi in orbem concluſa.

Eſt itaque hæc Ariſtoteleæ definitionis ſententia: Periodus eſt oratio circumducta, ex ſeſe principium ac finem habens, ac orbis magnitudinem, quæ uno intuitu facile conſpiciatur, perceptaque moveat, ac delectet.

Eadem mente à quibuſdam ex ſecun-

do Ciceronis de Oratore definitur in hunc modum : Oratio in quodam quaſi orbe incluſa procurrens, quoad inſiſtat in ſingulis abſolutiſque ſententiis. Cui definitioni conſentit illa Cornificii : Continuatio (ita periodum vocat) eſt denſa & continens frequentatio verborum cum abſolutione ſententiarum.

Etſi autem omnis verborum ſtructura circumacta, & in orbem comprehenſa, periodus vocetur, non ab Ariſtotele modo, ſed etiam Cicerone, Cornificio, Demetrio, Fabio : Hermogenes tamen eam demum perfectam periodum eſſe cenſet, quæ vel epicheirematica eſt, hoc eſt, argumentum continens; vel enthymematica, hoc eſt, partibus contrariis conſtans. Verum neutiquam in periodis neceſſarium eſt, ut argumentationem contineat; etſi ea, quæ id faciat, cæteris præſtet; ut quæ non ſolum pulchra ſit, ſed etiam lacertoſa. Et hæc de periodo in genere. Nunc de ejus diviſione agamus.

18. §. *Periodus vel eſt ſimplex, vel duorum, vel trium, vel quatuor membrorum.*

Græcè Ἀφελὴς Δίκωλος Τρίκωλος & Τετράκωλος.

19. §. *Quod autem ſimplicem quandam eſſe periodum dico, id non ita intelligendum, quaſi periodus aliqua eſſe poſſit, quæ non habeat duas iſtas partes, quas vulgo πρότασιν, & ἀπόδοσιν vocant: verum ſimplex dicitur, quia tantum eſt*

unius coli, etſi hoc colon comprehendat duo commata, quorum prius πρότασιν, *poſterius conſtituit* ἀπόδοσιν.

E. G. *Gratiâ tantum poſſumus, quantum victi.* Hic & protaſis, & apodoſis, eſt comma, vel quaſi comma [a]. Periodus tamen eſt, non colon; quia eſt oratio circumducta, ac καμπὴν habet propter ἀπόδοσιν.

[a] Addo *quaſi comma*, propter eos, qui cenſent, comma ſummũ eſſe ſeptem ſyllabarum. Nempe etiã octo ſyllabæ pro commate cenſentur, ſi commati jungantur.

20. §. *Summùm autem periodus eſt membrorum quatuor.*

Ut agnoſcunt Demetrius, & Hermogenes, ac Terentianus quoque Maurus indicat, cum ſcribit:

Quatuor è membris plenum formare
videbis
Rhetora circuitum, ſive ambitus ille
vocetur.

21. §. *Interdum tamen agnoſcimus periodum conſtare è quinque membris: verum id tum fit, cum membra illa quinque brevia adeo ſunt, ut non excedant quantitatem quatuor majuſculorum membrorum.*

Ita periodus hæc quinque conſtat colis: *Videte igitur, quam inique accidat, quia res digna ſit, ideo turpem exiſtimationem ſequi; quia turpis exiſtimatio ſequitur, ideo rem indignam non judicari.* Sane & periodum plurium eſſe membrorum poſſe, quam quatuor; indicat quoque, quod Cicero, cum hac de re tractat, ſemel iterumque eam FERE quatuor membrorum eſſe dicat. Quamquam &

altera ratio eſt, cur ita Cicero loquatur. Nam περιβολὴν quoque, quia periodice contexitur, ſub periodo comprehendit. Apponam verba ejus in Oratore: *Conſtat ille ambitus, & plena comprehenſio è quatuor fere partibus, quæ membra dicimus, ut & aures impleat, & ne brevior ſit quam ſatis ſit neque longior: quamquam utrumque nonnunquam, vel potius ſæpe accidit, ut aut citius inſiſtendum ſit, aut longius procedendum, ne brevitas defraudaſſe aures videatur, neve longitudo obtudiſſe.* Et mox: *E quatuor igitur, quaſi hexametrorum inſtar verſuum quod ſit, conſtat fere plena comprehenſio.* Illuſtre autem periodi quadrimembris exemplum habemus initio Orat. pro Cæcina: *Si quantum in agro, locisque deſertis audacia poteſt, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret; non minus in cauſa cederet A. Cæcina Sex. Æbutii impudentiæ, quam tum in vi facienda ceſſit audaciæ.*

22. §. *Elegantiſſimæ ſunt periodi, in quibus membra ſunt æqualia, aut pene æqualia. Id cum fit, Ἰσόκωλον appellatur, ſive* Compar.

Cic. in Manil. *Extrema hieme apparavit, ineunte vere ſuſcepit, media æſtate confecit.* Idem pro Mil. *Eſt enim hæc non ſcripta, ſed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus; ad quam non docti, ſed fa-*

cti; non instituti, ſed imbuti ſumus.

23. §. *Vt hujuſmodi ſit oratio, non enumeratione conſequimur, quæ puerilis ſit induſtria; ſed uſu & exercitatione, quæ faciunt, ut animi quodam ſenſu par membrum reddamus ſuperiori.*

24. §. *Ex iis vero periodis τρικώλοις aut τετρακώλοις, quarum membra imparia ſunt, orationem illæ faciunt acriorem, quæ ſunt βραχύκωλοι, hoc eſt, in quibus poſtremum membrum cæteris brevius eſt.*

Ut in Miloniana: *Poſtremo, niſi eum Dii immortales in eam mentem impuliſſent, ut homo effeminatus fortiſſimum virum conaretur occidere, hodie remp. nullam haberemus.*

25. §. *At ſi ornatui ſtudeamus, præferendæ erunt, quarum membrum poſtremum longius eſt prioribus. Græci μακροκώλους appellant.*

Ut pro Marcello: *Tantus enim eſt ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & conſilii dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata eſſe videantur.*

26. §. *Quod ſi qua ſententia longior occurrat, quam ut ambitu venuſto concludi poſſit, eam in plures partes ſecare licebit, quo ſingulis in orbe concluſis, plures fiant periodi.*

27. §. *Periodis, Fabio teſte, utimur in proœmiis gravium cauſarum, in locis communibus, in amplificationibus, item-*

que in epilogis. His adde ex Cornificio *, in ſententia, in contrario, itemque in explicanda concluſione.*

28. §. *Non tamen diu nimis utendum eſt periodis; ſed interſerenda his commata, & cola, quo varietate hac tollatur faſtidium, maiorque oriatur delectatio.*

De periodis hactenus.

29. §. *Quod ſi περιοχωλία excedatur, ac nihilominus orbe quodam concluſa feratur oratio, dicetur περιβολὴ, vel περιοδικόν.*

Ut pro Archia: *Si quid eſt in me ingenii, iudices, quod ſentio quam ſit exiguum, aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum: aut ſi huiuſce rei ratio aliqua, ab optimarum artium ſtudiis & diſciplina profecta; à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe: earum rerum omnium vel imprimis hic A. Licinius fructum à me repetere prope ſuo jure debet.*

30. §. *Sin vero non artificio, ſed dicentis viribus terminetur; πνεῦμα ſive ſpiritus vocabitur. Eſt enim πνεῦμα compoſitio ſententiam membris & inciſis dimenſam, pro Oratoris ſpiritu, qui ejus voce perficitur, abſolvens.*

Sive, eſt oratio commatis & colis, ſine verborum ambitu, ſententiam protrahens, quouſque patitur ſpiritus dicentis.

31. §. *Utimur eo imprimis, cum gravia eventa narrantur.*

Egregium πνεύματος exemplum habe-

mus in oratione Demoſthenis pro Corona: & apud Ciceronem Orat. pro Domo, cum ait: *Si revertar*, &c. Et in ejuſdem epilogo: *Quocirca te, Capitoline Iupiter*, &c.

32. §. *Quod ſi oratio etiam longius protrabatur, quam naturalis orationis ſpiritus ferat, τάσις nominatur. Differunt enim πνεῦμα, & τάσις, quod illud accommodetur ſpiritui Oratoris; hoc verò eum excedat, ac ſit πνεῦμα dilatatum.*

Hujuſmodi τάσεως habes exemplum ſeptima Verrina, cum ait, *Nunc te, Iupiter Opt. Max.* &c. uſque ad, *Vos etiam atque etiam*, &c.

33. §. *Eſt autem τάσις duplex: καταφορὰ ſive impetus, & τάσις preſſe ſumpta. Differunt hæc, tum celeritate & tarditate, tum perſonis. Nam καταφορὰ celeriter procurrit, & convenit accuſatori: τάσις ſedatior eſt, utiturque ea qui defendit.*

CAP. III.

DE NUMERO.

1. §. *De inciſis, membris, & ambitu vidimus: ſupereſt, ut de numero dicamus. Per numerum autem hoc loco non intelligimus multitudinem ex unitatibus collectam quomodo in Arithmeticis accipitur; ſed numerum harmonicum, h. e. concentum naſcentem ex motibus, aut temporibus apte diſpoſitis.*

Ita hac voce etiam uſus Maro, cum

ait, [a] *Numeros memini, ſi verba tenerem.* Item in iſto, [b] a Eclg. 4. b Eclog. 6

Tum verò in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere.

2. §. *Non tamen hic de eo agimus numero, qui in ſolo conſiſtit motu, aut ſono rei inanimæ, (qualis tripudiorum, inſtrumentorum muſicorum, aut malleorum fabrilium) ſed illo duntaxat, qui in ſermone humano deprehenditur, eoque definitur conveniens ſententiæ ſonus ex partium compoſitione naſcens.*

3. §. *Eſtque hic vel Poëticus, vel Oratorius. De Poëtico non eſt huius loci diſſerere.*

4. §. *Oratorius à nonnullis definitur ex Ariſtotele, rhythmus quidam non exquiſitus, neque canorus, qualis eſt in poëmatibus & canticis, ſed ita diſſimulatus, & latens, ut tamen ſentiatur, & orationem jucundo fine claudat. Vel è Cicerone hoc modo: Numerus eſt modus quidam orationis, qui è permiſtis & confuſis pedibus, & temporum, quibus conſtat, apta ratione naſcitur*

Exemplo definitionem hanc illuſtrabo. Venuſtus plane numerus eſt in iſto, *Nulla eſt tanta copia, quæ non ferro, ac viribus, debilitari frangique poſſit.* At perierit venuſtas, ſi inverſo ordine dicas: *quæ non ferro, ac viribus, poſſit debilitari frangique.* Quare liquet, è varia pedum collocatione numerum naſci, qui

ſuaviter afficiat aures, magiſque animos moveat auditorum. Ideo optime ait Quintilianus, *Neque Demoſthenes fulmina tantopere vibraſſe diceretur, niſi numeris contorta fuiſſent.* Longe igitur falluntur, qui numeri ſuavitate putant ſermonem enervari. Nam effeminatam quidem, & enervem orationem reddit affectata compoſitio; cui fateor longe præferri debere eam, quæ dura & aſpera eſt: verum numerus moderatus revera vim atque impetum addit orationi; ut qui & movendo delectet, & delectando moveat, quæ duo ſunt munera Oratoris.

Nec eſt, quod dicat quiſquam, olim quidem magnum fuiſſe numeri uſum in foro; nunc verò non item, quia non agantur cauſæ continua oratione. Nam, ut de eo nihil dicam, quod plurimum hæc doctrina confert ad intelligendum artificium in antiquorum orationibus, cæteriſque ſcriptis; ſane hodieque ea doctrina utilis eſt eccleſiaſtis, ac legatis, omnibuſque qui in ſenatu, aut ad populum orationem habent. Deinde maximos quoque hæc res fructus adfert in exarandis epiſtolis, orationibus, hiſtoriis, & nullo non ſcribendi genere.

Quæ cum ita ſint, operæ pretium fecerimus, ſi paucis aperiamus, qui imprimis pedes numeroſam efficiant orationem.

5. §. *Ac pedum quidem nullus non in orationem venit: unde Fabius mirari ſe ait, quod Ariſtoteles, Theophraſtus, Diony-*

ſius Halicarnaſſeus, aliique viri doctiſſimi, pedum alios eligant, alios damnent. Verum nec ἁπλῶς hi pedes cæteros improbant, ſed alios aliis putant ſuaviores eſſe, aut magis ſonoros; quod veriſſimum eſt. Nam tum pedum alii conveniunt principiis, alii mediis, alii clauſulis: tum pedes ac numerus variant pro rei, de qua agitur, natura. De utroque deinceps agendum.

6. §. *Principia rectius à longa incipere, docet Ariſtoteles, & Quintilianus; ideoque laudant pæana primum, qui primam ſtabilem, tres breves habet.*

Ut, *Multa mihi neceſſario.*

7. §. *Moloſus quoque principiis convenit.*

Ut, *Quæ res in civitate.*

8. §. *Interdum quoque à brevibus incipit oratio.*

Ut ab anapæſto, *Animadverti, indices:* aut bacchio, *Novum Crimen, C. Cæſar.*

9. §. *Media, quia latent, minus numerum requirunt. Sunt tamen in iis quidam conatus; eoque, ſi fluere debet oratio, jambi, aut trochæi imprimis locum habent: ſi tarda eſſe debet, ſpondei.*

10. §. *Sed in clauſulis maxima opus eſt induſtria; quia in iis aures quieſcunt. Optime in hac, Cicerone teſte, cadit ditrochæus.*

Ut, *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit.*

11. §. *Sed quo præclarior hic numerus, eo*

magis eius ſatietas vitanda eſt.

12. § *Spondeo orationem crebro claudit Demoſthenes. Eum eleganter antecedit creticus.*

Ut, *De quo ego nihil dicam, niſi depellendi criminis cauſa.* Atque hinc liquet, moloſſum quoque orationis clauſulæ convenire, dum ex quocunque pede habeat ante ſe brevem.

13. §. *At minus ſcite ſpondeum antecedit pirrichius, pejus etiam pæon primus.*

Ut, *Brute, dubitavi.*

14. §. *At recte ſpondeus præponitur Iambo.*

Ut, *Iiſdem in armis fui.*

15. §. *Duo vero ſpondei non bene terminant, niſi conſtent tribus vocibus.*

Ut, *Cur de copiis noſtris copias comparatis contra nos?*

16. §. *Ariſtoteles commendat in fine pæona quartum, quia ob ultimam longam habet ſtabilem gradum Sed diſſentit ab eo Fabius, quia tres breves antecedant.*

17. §. *Nec dactylum, & ſpondeum, Cicero aſpernatur.*

Ut, *Ex illo fonte dolores.*

18. §. *Sed Fabius male cludere ait, quia eſt finis hexametri.*

19. §. *At tum in periodorum initiis, tum mediis, tum clauſulis, ornat amphimacer.*

Qui uſitatius creticus dicitur, ut *dignitas.*

20. §. *Item dochimus, qui iambo conſtat, & cretico.*

ut *Reipublicæ*. Hinc Rufinus,

Principium, finem, ac medium tibi dochimus ornat.

21. §. *Plurimum autem, Fabij judicio, refert, num uno vocabulo, an pluribus, idem numerus contineatur. Nam illo robuſtior, hoc mollior fit oratio.*

Mollius ſane ſonat, *criminis cauſa*: validius *comprobaverunt*; quòd in fine durum ſit. Quare, ut idem Fabius monet, hic quoque vitandum eſt, ne plurium ſyllabarum verbis utamur in fine.

22. §. *Præterea, pro rei natura, aliis atque aliis pedibus utimur. Vbi pondus exigitur, longæ uſurpandæ ſunt ſyllabæ, quia hæ graviorem reddunt orationem. Vbi velocitas requiritur, conveniunt breves; quæ eam celerem reddunt. At rebus aſperis accommodatiores ſunt jambi, non ſolum, quia duabus conſtant ſyllabis, eoque crebriorem quaſi pulſum habent, quæ res lenitati contraria eſt: ſed etiam quod omnibus partibus inſurgant, & à brevibus nitantur in longas. Ideo rebus lenibus meliores ſunt trochæi, qui è longis in breves cadunt.*

23. §. *Nec æque numero ſtudemus in ſingulis cauſarum generibus. Genus demonſtrativum, quia ei propoſita eſt delectatio, fuſiores liberioreſque habet numeros: eoque Ciceroni placet omnia ſcribi Iſocrateo & Theopompeo more.*

24. §. *At parcius numerum attendimus in deliberativo: idemque de juridiciali*

ſentiendum; quia iraſci aut dolere ob eum iudex non poteſt, quem putat vacare orationis calamiſtris.

25. §. *Sunt & quædam compoſitionis vitia. Primum eſt, ſi poëtica ſit. Verſum enim heroicum, aliumve è notioribus generibus in oratione fieri, fœdiſſimum eſt.*

26. §. *Deforme quoque eſt, ſi pars ejus poſterior in clauſula deprehendatur, aut prior in ingreſſu. Tamen ne præſtantiſſimi quidem ſcriptores vitium hoc ſemper effugere potuerunt.*

Ita Claudius Quadrigarius in XV. Annalium hunc habet phalæcium:

Grundibat graviter pecus ſuillum.

Citat Diomedes in primo.

27. §. *Alterum compoſitionis vitium eſt, ſi poëtica quidem non ſit, at uniuſmodi tamen, ac continua. Nam in verſificando quidem una lex datur: at in oratione ſimilitudo tum ſatietatem ac tædium parit, tum manifeſta affectatione fidem perdit.*

28. §. *Quare diſſimulatio imprimis curæ eſſe debet, ut numeri ſponte fluxiſſe, non neceſſitate coacti eſſe, videantur.*

29. §. *Vt autem lateat numerus, tum quæ maxime laborata ſunt, ſolvi interdum debebunt, ne laborata videantur: tum etiam verborum ſententiarumque pondere complenda erit oratio. Hoc enim pacto fiet, ut dum auditores ſententias admirantur, de numero nihil cogitent; qui tamen ſi abeſſet, minus ſententiæ delectaſſent.*

30. §. *Hæc omnia verò non eo à nobis dicta ſunt, quo oratio* [a], *quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus conſeneſcat; quod ſane miſeri ſit, & in minimis occupati: verum ut adſueſcamus nos ſedulo numeroſæ orationi: qua exercitatione paullatim futurum eſt, ut ex tempore etiam ſimilia ſcribamus.*

[a] Fabius lib. 9. cap. 4.

CAP. IV.

DE TRIPLICI CHARACTERE, ſpeciatim DE MAGNIFICO, ac vitio ejus.

1. §. TRADIDIMUS *hactenus generalis Elocutionis præcepta. Sequuntur ſpecialia, quibus docetur, quomodo pro diverſa materia, varioque animi motu, variet Elocutionis genus, ſive dicendi character.*

Hanc de charactere doctrinam, uti & illam de duabus ejus affectionibus excerpemus imprimis aureolo è libello Demetrii, cui vulgo Phalerei cognomen tribuitur: ſed ordine meliori pleraque omnia digeremus.

2. §. *Eſt Character triplex: magnificus, ſive ſublimis; humilis; ſive tenuis, & æquabilis, ſive mediocris.*

3. §. *Magnificentia conſiſtit in ſententiis, locutione, compoſitione.*

4. §. *Ac* SENTENTIÆ *quidem magnificentiam adferunt, ſi explicetur magna, atque illuſtris aliqua ſive terreſtris, ſi-*

ve navalis pugna : item , ſi ſermo ſit de cœlo , terrave. Neque enim ſufficit, ut res, de quibus ſermo eſt, amplæ ſint : ſed etiam neceſſe eſt, ut gravia graviter dicantur.

5. §. *Quæ* LOCUTIONEM *ornant, partim referuntur ad primam Elocutionis partem , quæ Elegantiā vocatur ; partim ad alteram , quæ Dignitas , ſive figuratio dicitur.*

6. §. *Ad primam pertinent quatuor verborum genera.*

7. §. *Nam primò magnificentiam adferunt vocabula juncta ; modò non ſint compoſita more dithyrambico ; ſed ſimilia ac duo hæc,* Legiſlator, & Reſpublica. *Sed neque frequentia nimis eſſe debent; quia oratio excederet formam pedeſtris ſermonis.*

8. §. *Præterea idem præſtant ſoluta.*

Ut, *poſtea verò quam*, pro *poſteaquam*; *maximo te òpere*, pro *maximopere*. Nempe ubi vulgo in uſu juncta , nos utemur ſolutis : at , ſi ſoluta magis conſuetudo probet , nos juncta præponemus.

9. §. *Tertium genus conſtituunt facta , quæ Græci ὀνοματοποιηθέντα appellant. Nam ſapiens quiddam videtur novi nominis fabricatio , quia qui novat , videtur ſimilis primis linguæ authoribus. Debent autem , quæ finguntur , eſſe plana , ſimiliaque iis , quæ ſunt in uſu ; Alioqui non intelligemur , fietque oratio monſtroſa.*

10. §.

10. §. *Quartum locum obtinent poëtica, h. e. loci poëtarum inſerti orationi: verum hoc ut laudabiliter fiat, non ſufficit ut poëtæ verba tranſponantur, ſed ita imitandus poëta, ut aliud dicere videamur.*

11. §. *Quatuor his verborum generibus addi poſſunt verba vetuſta; quæ & ipſa, Fabio teſte, majeſtatem orationi adferunt, modo neque crebra ſint, neque affectata, neque ab ultimis & jam obliteratis petita temporibus.*

12. §. *Quæ ad* DIGNITATEM *pertinent, partim tropi ſunt, partim ſchemata.*

13. §. *E tropis imprimis magnitudinem adferunt tranſlationes. Sed obſervandum in his, ne ſint nimis crebræ, aut longe ductæ: aliaque, de quibus in Tropologia* [a] *diximus.*

[a] Lib. 4. cap. 4.

14. §. *Idem quoque præſtant Allegoriæ. Siquidem ſunt terrori accommodatæ. Videndum interim, ne Allegoria obſcuritate ſua fiat ænigma.*

15. §. *E ſchematibus magnificentiam gignentibus alia ſunt* λέξεως; *alia* διανοίας.

16. §. *Prioris generis eſt Anthypallage ſive Antiptoſis. Nam quicquid conſuetudine fit, puſillum eſt, nec admirationem parit.*

17. §. *Maximas quoque vires habent* Αναφορὰ, Επιφορὰ, Αναδίπλωσις, *aliaque ſchemata repetitionis. At illuſtris imprimis eſt* Αναφορὰ *conjuncta*

cum Διαλύτου ſive Diſſolutione.

Sane & parvus erat Nireus, & res ejus parvæ minutæque, ut qui tres tantum naves, ac paucos duxerit homines. Sed utriuſque hujus figuræ beneficio, & Nireum magnum, & res ejus multas fecit Homerus, cum in hanc ſententiam dicere maluit: *Nireus è Symo tres naves duxit, Nireus Aglaja filius, & Charopi Regis, Nireus eorum, qui ad Ilium venerant, poſt Achillem pulcherrimus.*

18. §. *Interdum tamen & magnitudinem orationi affert Connexio; quæ Diſſolutioni contraria eſt.*

Ut, *Militabant & Craci, & Cares, & Lycii, & Pamphilii, & Phryges.* Nam conjunctionis repetitio facit, ut infinita quædam videatur multidudo.

19. §. *Pertinet huc quoque Πλαγιασμὸς, ſive caſus obliquatio.*

E. G. Non tam magnificum eſt, *Cæſar in Italiam advenit*, quam, *Cæſarem in Italiam advenire nunciatur.*

20. §. *E ſchematibus διανοίας commendatur Apoſiopeſis. Nam quædam non dicta videntur majora. Item Epiphonemata. Quippe rem jam prolatam ornant, eoque divitias oſtendunt orationis.*

21. §. *Supereſt ſublimis characteris* COMPOSITIO. *Continet ea juncturam, ordinem, numerum, & periodum.*

22. §. *Quod ad juncturam, ea partim vocales ſpectat, partim conſonas.*

23. §. *Concurſus vocalium hoc in characte-*

re, nec plane eſt conſectandus, cum, immodicus ſi ſit, orationem diſſolvat, ac divellat; nec uſquequaque fugiendus, quia, id ſi fiat, oratio quaſi muta erit, atque expers ejus ſuavitatis, quæ iis oritur innctis.

24. §. *Quod ad conſonarum concurſum, conducunt verba aſpera, ſimiliaque rebus, de quibus agitur.*

Aſpera autem, ut ſuperius quoque monitum, ſunt, *excors parricida Xerxes,* ſimiliaque.

25. §. *Ad ordinem imprimis pertinent conjunctiones, quæ crebræ ſunt in hoc ſtylo: ſed non reddit eas exquiſite, nec expletivas temere infarcit.*

26. § *Obſervandum quoque, ut poſteriori loco ponamus, quæ magis ſunt illuſtria, ne à validiori decidiſſe videamur ad infirmius.*

27. §. *Si numerum ſpectes, pæones, dactylos, ac ſimiles pedes amat: contra jambos, ac trochæos fugit.*

28. §. *Si periodum conſideres, membris conſtat longioribus, utiturque dicendi genere circumducto.*

29. §. *Et hæc generatim de charactere magnifico: qui cum aliis, tum imprimis orationi convenit panegyricæ.*

In ea, ut Dionyſius Helicarnaſſ. tradit, quæ de Regibus vel Diis dicuntur, cum venuſtate, ſententiarum gravitate, & majeſtate verborum dici debent. Quæ verò ad collationes, ſive ſimilitudines,

nec non ad comparationes pertinent, inquirunt ſermonem urbanum, ut idem monet.

30. §. *Characteri huic opponitur* FORMA ψυχρὰ *ſive* FRIGIDA. *Quæ & ipſa in tribus ſpectatur.*

31. §. *Primo in ſententiis; ſi nimis hyperbolicæ ſint; aut ſi de parvis rebus loquamur, tanquam de maximis.*

32. §. *Deinde in verbis. Quod fit vocibus peregrinis; ac epithetis intempeſtivis, ut cum Alcidamas dixit,* humidum ſudorem. *Item ſi juncta fuerint more dithyramborum: ac denique metaphoris grandibus, quæque magis conveniant tragœdiis.*

33. §. *Denique naſcitur frigus è compoſitione, idque bifariam. Nam vel ea plane eſt numeri expers, ut ſi conſtet ſyllabis longis: vel nimis numeroſa, ut cum nonnulli verſus ponunt continuos aut manifeſtos.*

Hoc voluit Demetrius, cum damnat μὴ κλεπτόμενα ὑπὸ τῆς συνεχείας h. e. verſus non occultatos oratione ſoluta, cui includuntur, ſed adeo apertos, ut neminem lateant. Cæterum de diſcrimine ſtyli grandis, & tumidi, vide & Plinium lib. IX. epiſt. XXVI. ad Lupercum.

CAP. V.

DE CHARACTERE TENUI, ac vitio ejus: item charactere MEDIOCRI, vitioque oppoſito.

1. §. VIDIMUS *de ſtylo magnifico, ſequitur tenuis. Huius* SENTENTIÆ *ſunt exiles; ut de caſa, agello, exiguo fluvio, aut oppidulo.*

2. §. LOCUTIO *eſt pura, perſpicua, probabilis, & evidens. Fugit verba duplicia, facta ambigua: item caſuum obliquationem.*

3. §. *In* COMPOSITIONE *vitat ſyllabarum longarum concurſum, & membrorum longitudinem.*

4. § *Habet hic ſtylus imprimis in* EPISTOLIS *locum. Interdum tamen hæ quoque aſſurgunt, ut cum ad Reges, aut civitates ſcribitur. Verum familiarium epiſtolarum diſpar eſt ratio, quæ intra tenuem fere characterem ſubſiſtunt. Quare non incommode hoc loco paucis agemus de epiſtolarum ſententiis, verbis, ac compoſitione.*

5. §. SENTENTIÆ, *ac univerſe materia ejus, ſunt res familiares, aut publicæ: nec hæ ipſæ nimis prolixe tractandæ. Nam ſi aut de rebus philoſophicis agamus; aut argumentum quidem ſit epi-*

ſtolicum , ſed ad libri magnitudinem excreverit; epiſtolam nomen ſuum amittere , cenſet Demetrius.

6. §. *Contexuntur epiſtolæ* VERBIS *quotidianis , vel potius paulo ornatius ; quando epiſtola quodammodo dono mittitur amico.*

7. §. COMPOSITIO *reſpuit numeros ac verborum ambitum.*

8. §. *Hæc de ſtilo epiſtolico. Porro , ex mente Helicarnaſſei , nec in nuptiali oratione ab humili elocutione eſt recedendum , ſed inſiſtendum veſtigiis Xenophontis : in paucis vero ad gravitatem efferenda oratio , ſi alicubi ſententiarum cogat magnitudo.*

9. §. *Tenui charactèri vitium eſt vicinum,* FORMA ARIDA. *quæ & ipſa ſpectatur in ſententiis, verbis , & compoſitione.*

Sententiis, ut cum quidam ajebat, *Xerxes deſcendit cum ſuis.* Nam dicendum fuerat, *cum innumerabili exercitu*, aut *cum tota Aſia.*

Verbis , ut ſi de parricida dicas ; *Euge tibi homicidam* , Nam & illud *euge* blandientis eſt , & *homicida*, pro *parricida* , ſatis grave non eſt.

Compoſitione denique , ſi crebra fuerint inciſa, ut in Hippocratis aphoriſmo : *Vita brevis , ars longa , occaſio præceps : experientia fallax , judicium difficile.* Item ſi , cum de re majori dicamus, periodo utamur , poſtrema ſui parte trun-

cata : ut qui Ariſtidem cognomento Juſtum accuſabat, quia non profectus eſſet ad pugnam Salamiam : *Atqui Ceres ſua ſponte venit, & nobiſcum pugnavit : Ariſtides autem non.* Tantum de nota tenui, atque arida.

10. §. *Supereſt character æquabilis ſive* MEDIOCRIS ; *qui mediam, inter tenuem & magnificum ſtylum, obtinet naturam.*

11. §. *Itaque & ſententiæ ejus aliquantum ſe demittunt, neque tamen ad imum genus deſcendunt*

12. §. *Idem eſto judicium de verbis. Nam magis, quam tenuis character, ſectatur lepida jucundaque verborum ac ſententiarum ornamenta : at aſpernatur vehementiores figuras, quæ ſublimi generi tribuuntur ; ut ſunt grandes Metaphoræ, Interrogationes crebræ, Apoſtrophæ, Proſopopeiæ, Exclamationes, & ſimiles.*

13. §. *Plus, quam alia genera, numeris, ac compoſitioni ſtudet.*

14. §. *Vicinum eſt huic generi vitium* FORMA FLUCTUANS ; *quod, aridum fugiens characterem, nimis aſſurgit ; aut, inflatum ac tumidum vitans, humi ſerpit.*

CAP. VI.

DE VENUSTATE, vitioque ei oppoſito.

1. §. HACTENUS *de triplici charactere, vitiiſque his oppoſitis. Agendum nunc de characterum affectionibus: cujuſmodi inter alias ſunt* venuſtas & gravitas; *quas falſo, veros eſſe characteres, putavit Demetrius.*

2. §. *Venuſtas eſt duplex, levior, & gravior.*

3. §. *Leviores joci magis conveniunt Comœdiis, unde crebri ſunt apud Ariſtophanem, Plautum.*

Hujus quoque generis eſt ſcomma Lyſiæ [a], qui de vetula edentula dicebat, eam facilius numeraturam digitos, quam dentes. Quod non apud Demetrium modo legas, ſed etiam Athenæum [b].

4. §. *Grauior venuſtas eſt duplex. Prior eſt ad dignitatem, atque amplitudinem? cujuſmodi apparet in poëtis epicis.*

Ut cum Homerus [c] Nauſicaën, ejuſque imitatione Maro [d] Didonem comparat Dianæ.

5. §. *Poſterior eſt ad exacerbandum. Itaque terribilis eſt,* ἐμφαλκή.

Ut cum apud Homerum [e] Cyclops ait, hoc hoſpitale munus habiturum Ulyſſem, quod poſt ſocios ſit devorandus: quo lepore nihil crudelius.

6. §. *Eſt & altera venuſtatis diſtributio Nam alia per ſe ineſt rebus, alia eſt in tractatione,*

[a] Oratione contra Æſchinem Socraticũ, cuius titulũs, De ære alieno, ut ait Laërtius: vel, De calumnia, ut eſt apud Athenæum.
[b] Extremo lib.
[c] Odyſſ. 3. vrſ. 102
[d] 4. Æn.
[e] Odyſſ. 10. verſ. 309.

tractatione, alia in utroque.

7. §. *Primi generis ſunt nympharum horti, hymenæi, amores, convivia, choreæ, totaque poëſis Sapphûs.*

8. §. *Alterius generis eſt, cum è rebus natura odioſis lepôrem elicimus.*

Ita Xenophon [a] invenit venuſtatem in homine invenuſto, Aglairidâ Perſa, cum ait, citius ex eo ignem, quam riſum elici poſſe.

[a] Lib. de inſti. Cyri.

9. §. *Tertii generis, cum tractatio res natura venuſtas venuſtiores facit.*

Sane florum conjunctio res eſt jucunda; ſed lepidior redditur à Marone [b] verſibus.

[b] Eclog.

—— Tibi lilia plenis.
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & ſumma papavera carpens,
Narciſſum, & florem jungit bene olentis anethi.

10. §. *Spectatur autem ornatus in tribus: ſententiis, locutione, & compoſitione.*

11. §. *Sententiarum loci ſunt minimum tres. Primus eſt proverbiorum, quorum etiam alia aliis ſuperducuntur. Alter eſt fabularum, ſive hæ veteres, ſeu novæ. Tertius locus eſt timoris immutatio.*

Ut ſi quis funem timuerit, quia ſerpentem eſſe putaret.

12. §. *Differunt autem plurimum ridicula, & venuſta. Primo enim diſcrepant* materia; *cum, quæ natura venuſta ſunt,*

non rideantur; quæque ridentur, habeant deformitatem ſine decore, aut admiratione. Deinde Dictione; *quæ in venuſtis pulchra, in ridiculis vulgaris. Præterea* fine; *qui illic eſt delectatio & laus, hic riſus. Ac denique* loco; *qui in venuſtis etiam tragœdia eſſe poteſt, in ridiculis non item. Et hæc de ſententiis.*

13. §. *Verborum venuſtas vel reſpicit elegantiam, vel dignitatem, ſeu figurationem.*

14. §. *Ad priorem modum refer juncta, ac dithyrambica.*

Ut in illo Pub. Syri Mimi,

Pietaticulirix, gracilipes, crotaliſtria,
Avis exulhiemis.

15. §. *Item* ὀνοματοπεποιηθέντα, *ſive novata.*

Cujuſmodi eſt illud Augusti [a], *vapide ſe habere*, pro *male. betizare*, pro *languere.*

[a] Apud Suetonium in Auguſt cap. 91.

16. §. *Item hauſta à plebe, ſed tempeſtive uſurpata.*

Quorum exempla ſuggeret Plautus, imprimis in ſermone ſervorum.

17. §. *Ad dignitatem pertinent tropi, & ſchemata, tum* λέξεως, *tum* διανοίας.

18. §. *Inter tropos commendantur Metaphoræ, Allegoriæ, ac Hyperbolæ quoque, ſed Sapphicæ.*

Ut, *Auro magis aurea.* Nam comicæ magis ſunt ridiculæ, quam venuſtæ.

19. §. *E ſchematibus* λέξεως *amat Anaphoram, & Anadiploſin.*

20. §. *Laudatur quoque in ea conciſio ſive*

ſermonis brevitas.

Ut illo Terentii a, a Eunuch act.3.ſc.5

— Simul alia circumſpecto;
Satin explorata ſint. Video eſſe, peſſulum oſtio obdo.

Periiſſet venuſtas, ſi dixiſſet : *Et tuta quidem eſſe omnia, animadvertebam.*

21. §. *E ſchematibus* διανοίας *amat* εἰκόνα *ſive imaginem, ac* Παραβολὴν *quoque ſive Collationem : ſed ea modum excedere non debet. Nam hyperbolicæ magis conveniunt poëtis, quam oratoribus.*

22. §. *Præterea gaudet* Ἐπανορθώσει *ſive Correctione.*

23. §. *Item inopinato; quod* Παρὰ προσδοκίαν *vocant.*

24. §. *Item tecta accuſatione, quæ* κατ' ἐξοχὴν Σχῆμα, *ſive Figura appellatur.*

25. §. *Supereſt compoſitio, quæ, quod ad juncturam, ſuavitatem ſectatur : quod ad ordinem, in* συναθροισμῷ, *ſive congerie, vulgaria priori, nova atque inuſitata poſteriori collocat loco; quod ad periodum, amat* ἰσόκωλα *ſive membra paria : quod ad numerum, ita verſibus utitur vel integris, vel dimidiatis, ut à nemine deprehendatur.*

Ut initio orationis pro Archia poëta : *In qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum.* Ubi totus eſt hexameter. Oritur quoque ſuavitas, ſi oratio ſit verſui ſimilis, imprimis in clauſulis : ut, *ad quos conſcientiæ contagio pertinebat.*

26. §. *Interdum etiam poëtæ alicujus verſus, emblematis inſtar, inſeritur orationi.*

Ut à Cicerone in Piſoniana factum videmus. Sed imprimis id facere gaudet in philoſophicis: ut in Academicis Quæſt. Tuſculanis, aliiſque.

27. §. *Opponitur Venuſtati* Κακοζηλία: *quæ & ipſa partim in ſententiis conſiſtit, ut,* Centaurus ſe ipſum equitans: *partim in verbis, ut,* Riſit roſa ſuavicolor: *partim compoſitione, ſi ea vel anapæſtica ſit, vel ſimilis verſibus mollibus ac fractis, quales ſunt, qui conſtant Ionicis à majore, ac Sotadei appellantur.*

Κακοζηλίας exemplum non unum in Arruntio obſervat Seneca epiſt. cxiv.

CAP. VII.

DE GRAVITATE, & vitio, quod ei opponitur.

1. §. DE *Venuſtate, &* Κακοζηλίᾳ, *diximus hactenus: ſupereſt Gravitas, quæ orationem moleſtam acerbamque facit.*

2. §. *Hujus ſententiæ ſunt per ſe acerbæ. Iocos quidem adhibet, ſed quibus admixta ſit acerbitas.*

3. §. *Locutio ſpectatur partim in verbis ſingulis, qua ad primam pertinent Elocutionis partem; partim in tropis, & ſchematibus.*

4. §. *Primi generis ſunt, cum* σύνθετα *ſi-*

ve compoſita, tum quæcunque aſperitatem habent.

5. §. *E tropis ſerviunt gravitati Metaphoræ rem amplificantes. Item Allegoriæ, Emphaſis, Hyperbole,* Εὐφημισμός.

6. §. *E ſchematibus* λέξεως *pertinent huc,* Ἀσύνδετον, Ἀναφορὰ Ἐπίζευξις Κλῖμαξ. *At fugit verba ſimilia, aliaque ſcitamenta, quæ magis ludentis ſunt, quam lædentis.*

7. §. *E ſchematibus* διανοίας *commendatur maxime Præteritio, Apoſiopeſis, proſopopœia, Icon, Interrogatio,* Ἀντίθετα, Ἐπανάστασις, *ſive inſultus orationis, ac denique* λόγος ἐσχηματισμένος, *ſive oratio aliquem perſtringens.*

8. §. *Fit ea multifariam. Nam interdum ambigue loquimur, interdum mutamus perſonam, idque tum vituperando ſimilem, tum laudando diſsimilem.*

9. §. *Interdum, quia de aliquo tutum dicere non eſt, univerſe dicimus, quid fieri ſoleat, aut debeat; aut interrogando amice ingenuam elicimus confeſſionem.*

10. §. *Supereſt compoſitio. Ea, quod ad juncturam eſt, vocalibus hiulca, conſonantibus aſpera. Quod ad ordinem, in extrema periodi parte collocat, quod maxime aſperum, indignumque eſt. Quod ad periodum, uſurpat imprimis* κῶλα κομματικὰ, *& periodos in fine adſtrictas contortaſque,*

11. §. *Vitium gravitati oppoſitum dicitur* ἄχαρις λόγος, *ſive* INVENUSTUM; *quod*

itidem conſiſtit in rebus, verbis, compoſitione.

12. §. *In rebus peccatur, ſi ſint turpes, & obſcenæ. In verbis, ſi rebus non reſpondeant.*

Ut cum Clitarchus ait, *Depaſcit quidem loca montana, involat autem in cavas quercus*. De veſpæ genere loquitur, tanquam de bove fero, aut pro Erymanthio.

13. §. *In compoſitione denique, ſi oratio ſit ſimilis divulſæ; ſi membra non ſint colligata, ſed ſimilia fractis; ſi periodi ſint longæ adeo, ut pene ſuffocent dicentem.*

Hactenus de characteribus, eorumque affectionibus; quibus claudimus doctrinam Elocutionis.

CAP. VIII.

DE PRONUNCIATIONE generatim, DEQUE VOCE particulatim.

1. §. *SUpereſt* PRONUNCIATIO *ſive actio; poſtrema quidem oratoriæ facultatis pars, ſi ordinem in tractando conſideres: ſed tanti illa momenti, ut primas, ſecundas, tertias ei tribuerit Demoſthenes.*

2. §. *Eſt verò Pronunciatio vocis geſtuumque pro rebus & verbis apta conformatio.*

3. §. *Ejus quaſi fundamentum eſt memoria, ſive firma rerum verborumque*

comprehenſio. Nam, niſi memoriter dicamus, multum decedet de vi, & gratia pronuntiationis: neque auditores tantopere mirabuntur oratorem.

Viris tamen principibus, item ægrotis, ſenibus, & qui ſe demum exercere incipiunt in arte Oratoria, vitio verti nequit, ſi recitent è commentario.

4. §. *Memoriæ præcipuum lumen adfert ordo: eoque, ſeu noſtra, ſeu aliena ediſcere volumus, ante omnia ſeriem orationis conſiderare oportet.*

Nempe unum melius obſervamus, quam multa. Quæ autem apte cohærent, quodammodo unum fiunt, quemadmodum ex pluribus annulis fit catena.

5. § *Etiam memoria juvatur locorum imaginumque doctrina. Loci ſe habent inſtar chartæ; imagines, inſtar ſcripturæ.*

Loco enim committitur imago, quæ nihil aliud eſt, quam ſimulachrum rei, de qua dicendum eſt. Loca ejuſmodi ſunt oſtium, feneſtra, caminus, lectica &c. vel hortus, fons, collis &c. Imago Cæſaris argumento erit, de Cæſare dicendum eſſe: ut equus, vel navis, de equeſtri certamine, vel naumachia, agi debere. Sed & metaphorica admonent. Ut lupus, ſus, aſinus, ſignificabunt primum de alicujus rapacitate, inde de immunditie, ac denique de obtuſo ingenio tractari oportere. Item ovis, turtur, ciconia, repræſentabunt mite ingenium, caſtitatem, pietatem erga parentes: atque ita in aliis.

6. §. *Sed omnis iſta doctrina, quam operoſe multi perſequuntur, à nobis hoc loco præteribitur, eo quod magna ſui parte memoriam magis obruat, quam juvet: & qua parte eam juvat, ad diſtinctam artem pertineat, quæ Μνημονευτικὴ ᵃ vocatur.*

ᵃ Memorialis.

7. §. *Partes pronunciationis ſunt duæ: una vocem format, altera corporis motum.*

Illa aures, hæc oculos afficit ac movet: ab illa pronunciationis, ab hac actionis nomen impoſitum eſt.

8. §. *Præcepta harum partium vel generalia ſunt, quæ utramque reſpiciunt: vel ſpecialia, quæ earum alteram tantum ſpectant.*

9. §. *Prioris generis eſt præceptum iſthoc, ut ne ſtudioſe conſectemur actionis delicias.*

Alioqui verendum plane, ne idem nobis uſu veniat, quod equis Sybaritarum. Nam, ut mollis erat populus iſte, equos etiam ſuos ſaltare ad modulos docebat. Sed ea res peſſime ceſſit. Nam cum Marte eſſet decertandum adverſus Crotoniatas, equi laſcivis motibus ſe atque univerſum exercitum ᵇ perdiderunt. Philiſci ᶜ quoque exemplum ab hoc more nos revocare debet. Nam quia voce & geſtu μιξόθηλυς ᵈ erat: ideo in tantum diſplicuit imperatori Antonino, ut neutiquam concedere illi vellet immunitatem, qua Rhetorum alii gauderent. Etiam ad ignominiam Sexti

ᵇ Ariſtoteles lib. de Rep. Sybaritarum, & ex eo Athenæus lib. 12. & Ælianus lib. 16. de Animal. cap. 23. item Suidas.

ᶜ Philoſtratus de vitis Sophiſt. lib. 2.

ᵈ Effœminatus.

Titii pertinet, quod tam ſolutus ac mollis fuerit in agendo, ut ſaltationis genus ab eo Titii nomen *a* invenerit.

a Cicero de claris Oratoribus.

10. §. *Nec propterea ars in totum negligi debet, ſed modus ſolum requiritur. Nam ut affectatio artis adverſatur gravitati: ita ejus neglectus auſteram ac ruſticam reddit actionem.*

11. §. *Præcepta, quæ ad ſolam pertinent vocem, vel totam reſpiciunt orationem, vel partem duntaxat.*

12. §. *Priora ſunt vel de qualitate, vel de quantitate vocis.*

13. §. *Ratione qualitatis curandum, ut vox ſit clara, itemque varia, cui repugnat* μονοτονία: *item ne ſit nimis præceps, ſed cum mora proferatur.*

14. §. *Ratione quantitatis videndum, ut vox intendatur ac remittatur pro multitudine auditorum. Sed tamen nec aſcendat ad extremum, nec deſcendat. Nam vox ima ſi ſit, vim non habet: & in acutiſsimo clamore, ne rumpatur periculum eſt.*

Et quod majus inſcitiæ fuerit argumentum, quam clamore applauſum quærere velle? Quales verius *clamatores* dixeris, quam *Oratores*. Cicero *b* eos claudis eſſe ſimiles dicebat. Nempe quia, ut hi, ob imbecillitatem ſuam, ad equum confugiunt: ita iſti in voce Stentorea, tanquam in jumento, fiduciam omnem apud imperitos reponunt. Atqui, ut bene olim dictum fuit, cognoſcitur Orator οὐκ ἐκ

b Plutarchus in Cicerone & ex eo Photius in Biblioth. cap. 245.

Non ex voce, ſed ſed ex mente.

τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς γνώμης *a*. Nec ſolum hac parte peccant artis ignari; ſed, ut nihil eſt undique perfectum, eſt cum etiam exorbitent viri præſtantes. Talis erat Q. Haterius, quem ſufflaminandum eſſe: ſcite dicebat Auguſtus *b*. Idcirco parêre ſolet liberto, qui vehementius currentem refrenaret.

b M. Seneca in epitome controverſ. præf. lib. 4.

15. §. *Præcepta, quæ partem tantum orationis ſpectant, vel maiorem ejus partem reſpiciunt, vel minorem.*

16. §. *Quod ad partes majores, in exordiis utimur voce ſubmiſſiori, poſtea magis inſurgit vox: ac in narratione quidem eſt plana apertaque, in contentione acrior, imprimis in argumentando; in epilogo excitata, quaſi parta victoria.*

17. §. *Quod ad partes minores, verba ſingula pronuncianda ſunt articulate, & ἐμφατικὰ quidem ἐμφατικῶς: verba conjuncta, ſi numerus inſit, cum quadam vocis modulatione ſunt proferenda: res grandes dicendæ cum majeſtate quadam, atroces concitate: ſuadebimus voce gravi, laudabimus magnifica: in ira utemur voce incitata crebroque interrupta, in miſeratione vero flexibili ac triſti.*

CAP. IX.

De Corporis Motu.

1. §. Hactenus *de voce, ſequitur corporis motus: de quo duplicia*

ſunt præcepta. Alia enim Ethica ſunt, & ad civilitatem morum pertinent: alia Rhetorica, quæ non univerſam ſpectant vitam, ſed orationem ad perſuadendum idoneam.

2. §. *Priora petenda ex Ethicis. Poſteriora partim reſpiciunt totum corpus, partim certam corporis partem.*

3. §. *Ad totum corpus pertinet ſtatus, qui erectus & celſus eſſe debet, ita tamen ut, ſi in corona ſit dicendum, adſit virilis in latera flexio.*

5. §. *Vultus, ad quem & frontis oculorumque conformatio pertinet, debet pro rerum natura eſſe lætus, triſtis; blandus, minax; erectus, demiſſus.* [a]

5. §. *Ceruice utendum recta, non tamen rigida.*

6. §. *Humeri non allevandi.*

7. §. *Brachia non projicienda, niſi in vehementi affectu: quod ſi quid uberius ac ſpecioſius tractemus, brachio dextro exſpaciamur in latus dextrum: ſiniſtro brachio rarius utimur; nec fere niſi eatenus, ut quaſi normalem angulum efficiamus.*

8. §. *Manus optime à ſiniſtro incipit latere, ac dextro deponitur.*

9 §. *Pectus ferire, aut femur, prope ſcenicum eſt.*

10. §. *Idem judicandum de ſuppleſione pedum; qua olim utebantur in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis.*

Atque hæc de geſtu corporis ſufficiat

[a] Quod interdum triſtitiæ eſt: ut apud Cic. in Cluent. & Cæſ. de bell. Gall. interdum verecundiæ: ut, Æneid. 1. *Tum breviter Dido vultum demiſſa profatur.*

monuiſſe. Reliqua, quæ ad actionem pertinent, exercitationi relinquemus: ut cui plus hoc agendi artificium debeat, quam præceptis. Vel cui iſta non ſufficiunt, cætera petat ex Cornificii lib. III. ad Herennium, Fabio lib. XI. cap. XIII. ubi copioſe de his agit: tum ex inſtitutionibus noſtris Oratoriis, quibus, ut alia multa, ita hanc etiam partem, plenius ſumus perſecuti.

Finis Partitionum Oratoriarum.

Finis

2tt-10

3154=6 3154

85/3154
1709
1454
88
69

21
85
1709
69
154

85/3154
170
1454
85
369

21
85
1709
369
154

28/6953
2656
2138
2468 2106
5632 993
299

53